

146550

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK BASININDA BALKAN SAVAŞLARI (1912-1913)
(İkdam, Sabah, Tanin)

Tezi Hazırlayan
Ersin MÜEZZİNOĞLU
146550

Tezi Yöneten
Doç. Dr. Ayhan ÖZTÜRK

Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Ekim 2004
KAYSERİ

Bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
.....Tarih..... Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

15.10.2004

JÜRİ:

Üye : Doç.Dr. Ayhan ÖZTÜRK

Üye : Doç.Dr. Metin HİLLAĞI

Üye : Prof.Dr. Hülya ARGUNŞAH

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 05.11.2004 tarih ve 24.....
sayılı kararı ile onaylanmıştır.

15.10.2004...

ÖNSÖZ

Yakın tarihimizde, Balkan Savaşları, gerek siyasî, gerek askerî ve gerekse sosyal tesirleri bakımından önemli bir dönüm noktası olarak yer almıştır.

Bu çalışmamız isminden de anlaşılacağı gibi bir basın incelemesidir. Balkan Savaşlarını inceleyen pek çok akademik çalışma mevcut olmasına karşın basın açısından bu savaşları ele alan bir çalışma bulunmamaktaydı. Bu eksikliğin giderilmesi amacıyla böyle bir çalışma gerekli görülmüştür. Bu çalışmayla savaşla ilgili siyasî ve askerî hâdiseleri, iç ve dış politikada meydana gelen gelişmeleri basının nasıl değerlendirdiğini ve kamuoyuna nasıl yansıttığını görme imkânı bulacağız.

Çalışmamızda bu amacımıza ulaşmak için Balkan Savaşları'nı kapsamlı biçimde yansıtabilecek o dönemin yüksek tirajlı gazetelerinden İkdâm, Tanin ve Sabah gazeteleri incelenmiştir. Bu gazetelere ait mikrofilmler Ankara'daki Milli Kütüphane ile T.B.M.M Kütüphanesi'nden 1912 Ekim ayından 1913 yılı sonuna kadar taranarak savaşla ilgili makaleler fotokopi olarak temin edilmiştir.

Çalışmamız sırasında bir takım güçlüklerle de karşılaşmıştır. Tanin ve İkdâm gazeteleri kısa süreli de olsa farklı zamanlarda yayına ara vermişler veya kapatılmışlardır.

Gazetelerde birden fazla takvim kullanıldığından dolayı bir karışıklığa meydan verilmemesi ve ortak bir takvim kullanılmasının daha faydalı olacağı düşüncesiyle çalışmamızda Milâdi Takvim tercih edilmiştir. Aynı zamanda teşrî-i evvel v.b. gibi eski ay isimleri parantez içinde günümüz aylarına çevrilmiştir.

Yaptığımız bu araştırmada Balkan Savaşları siyasî açıdan ele alınmış, savaşın askerî safhaları incelemeye tâbi tutulmamıştır. Bununla birlikte askerî hâdiselerin iç ve dış politikaya etkileri ve kamuoyuna yansıtılması da değerlendirmeye alınmıştır.

Türk Basınında Balkan Savaşları (1912-1913) (İkdâm, Sabah, Tanin), isimli yüksek lisans tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hatırat ve tetkik eserlerden faydalanılarak Balkan Savaşları'nın kısa bir özeti verilmiştir. Yine bu bölümde tezimizin kaynaklarını oluşturan üç gazete hakkında bilgi verilmiş ve II. Meşrutiyet devri basınının karakteri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde Türk Basınında I.Balkan Savaşı başlığı altında savaşın başlaması, gelişimi, mütareke ve barış teşebbüsleri ile dış politikada savaşla ilgili meydana gelen gelişmeler ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, II.Balkan Savaşı'nda Türk Basını başlığı altında II. Balkan Savaşı'nın başlaması, Romanya'nın savaşa girmesi, Osmanlı Devleti'nin ileri harekâtı ve Edirne'yi geri alması, Balkan Savaşlarını bitiren antlaşmalar, Arnavutluk ve Adalar meseleleri ele alınmıştır. Sonuç kısmında da elde edilen bilgilerle genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu çalışma sırasında manevî desteklerini esirgemeyen aileme şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca tezimizle ilgili dokümanların temininde yardımlarını gördüğüm T.B.M.M Kütüphanesi çalışanlarına, Ankara Milli Kütüphane personeline ve Kayseri 75.Yıl Kütüphanesi personeline müteşekkirim.

Yine çalışmalar sırasında yol gösterici, düzeltici ve aydınlatıcı tutumlarıyla bana destek olan Danışman Hocam Doç. Dr. Ayhan ÖZTÜRK'e teşekkürü bir borç bilirim.

Kayseri 2004

Ersin MÜEZZİNOĞLU

TÜRK BASININDA BALKAN SAVAŞLARI (1912-1913)

(İkdam, Sabah, Tanin)

ÖZET

Balkan Savaşları, Türk tarihindeki felâketler silsilesinin önemli bir halkasını oluşturmaktadır. Bu savaş siyasî, sosyal, askerî yönü itibariyle önemli sonuçlar doğurmuştur.

Balkan Savaşları, Türk basınında geniş yer bulmuş, basın savaşı millî menfaatler doğrultusunda değerlendirmiştir. Savaşın başında gazetelerin iddialı yorumlar yaptıkları görülmekte ve Osmanlı Devleti'nin savaşı kazanacağına tam bir güven bulunmaktadır. Gazeteler gelişmeler karşısında devamlı olarak kamuoyunun heyecana kapılmaması, birlik ve beraberliğin devam ettirilmesi için yayınlar yapmışlardır. Osmanlı Devleti'nin bu savaşta kısa sürede aldığı yenilgilerden sonra nasıl yalnız bırakıldığını ve nasıl bir acz içerisine düştüğünü gazetelerin haber ve yorumlarından anlamak mümkündür. Milletçe büyük bir felâket karşısında bulunduğu bir sırada, her ne kadar bütün milletin birlik beraberlik içinde olması ve hükûmete destek vermesi tüm gazetelerin ortak fikri ve söylemi ise de olayların gelişimi ile birlikte bu söylemler unutulmuş, baştaki hükûmete yakınlık durumuna göre gazetelerin yorumu, olaylara karşı tavrı farklılık göstermiştir. Ayrıca sansürün de bu dönemde ağır bir şekilde uygulandığı ve bunun gazete yayınlarına etkisi göz ardı edilmemelidir. Savaşın birinci safhasındaki Balkan ittifakını en büyük tehlike olarak gören basın, savaşın ikinci safhasındaki Balkan ihtilâfını ise Osmanlı Devleti için bir nimet olarak kabul etmiş ve bundan istifade edilmesi fikrini benimsemiştir.

Anahtar kelimeler: Türk basını, Balkan Savaşları, Tanin, İkdam, Sabah

BALKAN WARS IN THE TURKISH PRESS (1912-1913)

(İkdam, Sabah, Tanin)

ABSTRACT

Balkan wars were one of the disastrous happenings in the Turkish history. This war caused many important political, social and military results.

Balkan wars appeared in the Turkish press in wide range and were evaluated according to national benefits. It is seen that the newspapers made many assertive comments and were sure that the Ottoman Empire would win the war. The newspapers had published some publications demanding the public not to get agitated and continue corporation. We can understand from the newspapers' comments and news how they left the Ottoman Empire alone after the short defeat. While being in such a disastrous period, although it was the newspapers' common thoughts to support the government and being in corporation, after the sequence of events these sayings were forgotten, the comments were varied according to the sympathy to the government in charge. Also it shouldn't be undervalued that censorship was applied deeply and the effects were seen in the newspapers. The press considered the Balkan coalition to be the most dangerous issue at first. In the second stage, they thought that it was a blessing for the Ottoman Empire and agreed to benefit from this.

Keywords: Turkish press, Balkan wars, Tanin, İkdam, Sabah

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI

1.1. Birinci Balkan Savaşı.....	3
1.2. İkinci Balkan Savaşı.....	9
1.3. II. Meşrutiyet Dönemi Basınının Karakteri.....	13
1.4. Balkan Savaşları Sırasında Yayın Yapan Gazeteler.....	16
1.4.1. İkdam.....	16
1.4.2. Sabah.....	18
1.4.3. Tanin.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BASININDA I. BALKAN SAVAŞI

2.1. Savaşın Başlaması.....	23
2.1.1. Genel Seferberliklerin İlânı.....	23
2.1.2. Savaş Öncesi Osmanlı Kamuoyu.....	25
2.1.3. Karadağ'ın Savaş İlânı.....	27
2.1.4. Büyük Devletlerin Notası.....	28
2.1.5. Balkan Hükûmetlerinin Notası.....	30
2.1.6. Osmanlı Devleti'nin Balkan Hükûmetlerine Savaş İlânı.....	32
2.1.7. Savaş ve Büyük Devletler.....	35

2.2. Savaşın Gelişimi.....	37
2.2.1. İlk Yenilgiler, Dâhil ve Hâriçte Etkileri.....	37
2.2.2. Kamil Paşa Hükûmeti'nin Kurulması.....	41
2.2.3. Statüko ve Büyük Devletler.....	43
2.3. Mütareke ve Barış Teşebbüsleri.....	48
2.3.1. Mütareke İhtiyacı ve Mütarekeden Beklentiler.....	48
2.3.2. Londra Konferansı ve Barış Görüşmeleri.....	51
2.3.3. Osmanlı Hükûmeti'nin Sulh İşini Büyük Devletlere Terk etmesi.....	57
2.3.4. Büyük Devletlerin Osmanlı Hükûmeti'ne Notası (17 Ocak).....	58
2.3.5. Savaşın Yeniden Başlaması ve Osmanlı Hükûmeti'nin Büyük Devletlere Arabuluculuk Teklifi.....	62
2.3.6. Hakkı Paşa'nın Londra Seyahati.....	66
2.3.7. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan Asya'ya Geçmesi Düşüncesi.....	68
2.3.8. Edirne'nin Düşmesi.....	70
2.3.9. Büyük Devletlerin Notası (31 Mart) ve Osmanlı Hükûmeti'nin Cevabî Notası.....	72
2.3.10. Almanya Başvekilinin Nutku.....	75
2.3.11. Rusya Hâriciyeye Nâzırının Beyannamesi.....	77
2.3.12. Osmanlı-İngiltere İtilâfı.....	79
2.3.13. Londra Antlaşması'na Kadar Balkan Hükûmetleri Arasındaki İhtilâf.....	81
2.3.14. Londra Antlaşması.....	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BASININDA II. BALKAN SAVAŞI

3.1. Londra Antlaşması'ndan Sonra Balkanlarda İhtilâf ve Osmanlı Devleti.....	90
3.2. Mahmut Şevket Paşa'nın Öldürülmesi ve Yeni Kabine.....	95
3.3. Balkanlılar Arasında Savaşın Başlaması.....	96

3.4. Romanya'nın Savaşa Girmesi.....	101
3.5. Osmanlı Ordusunun İleri Harekâtı.....	104
3.6. Edirne'nin Geri Alınması.....	106
3.6.1. Edirne'nin Geri Alınması ve Devletler.....	106
3.6.2. Büyük Devletlerin Notası ve Osmanlı Hükümeti'nin Cevabî Notası.....	115
3.7. Bükreş Konferansı ve Antlaşması.....	118
3.8. Adalar Meselesi.....	121
3.9. Arnavutluk Meselesi.....	126
3.10. İstanbul ve Atina Antlaşmaları.....	137
3.11. Balkan Savaşları Sırasında Bulgar Mezâlimi.....	139
SONUÇ	143
BİBLİYOGRAFYA	147
DİZİN	160
ÖZ GEÇMİŞ	

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Nu.	: Numara
s.	: Sayfa
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.D.V.İ.A.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

1. Konu

Balkan Savaşları, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e on yıllık savaş sürecinin ilk aşamasını oluşturmaktadır. Bu savaşlarda Osmanlı Devleti maddî ve manevî büyük kayıplar yaşamış, kendi bünyesinden çıkan küçük Balkan hükûmetlerine karşı ağır bir yenilgiye uğramıştır. Osmanlı Devleti'nin elinden çıkan topraklardan büyük ve sancılı göç hareketleri meydana gelmiştir. Bu savaşlarda alınan yenilgi kamuoyunda da büyük yankı bulmuş, anavatanda millî bilincin artmasında rol oynamıştır.

Gazetelerin toplumun aydınlanmasında, bilişlenmesinde, kamuoyu oluşturulmasında önemli etkisi vardır. Ayrıca hükûmet ile halk arasında bağlantı kurmada da gazeteler önemli bir görev yapmaktadır. Balkan savaşları gibi Türk tarihi içinde büyük etkileri olan bir savaşın, gazeteler tarafından nasıl değerlendirildiği, savaşla ilgili olayların kamuoyuna nasıl aktarıldığı, bu dönemde basının iç politikada ve dış politikada meydana gelen gelişmeler karşısında nasıl bir tutum takındığı çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Sonuçta ise elde edilen bilgilerle bir değerlendirme yapılmıştır.

2. Amaç- Önem

Balkan Savaşları, "Şark Meselesi"nin bir aşamasını oluşturması, Osmanlı Devleti'ne kaybettirdikleri ile büyük bir tarihi olaydır. Bu çalışma, tarihi geçmişi bakımından bu kadar önem arz eden Balkan Savaşları'nın gazeteler tarafından nasıl değerlendirildiğini, savaşla ilgili hâdiselerin kamuoyuna nasıl aktarıldığını, basının iç ve dış politikada meydana gelen gelişmeler karşısındaki tutumunu farklı gazetelerden ele alarak bir değerlendirme yapmak amacını taşımaktadır.

Balkan Savaşları ile ilgili çok sayıda çalışma yapılmasına karşın, bu savaşlarda gazetelerin tutumu ve savaşla ilgili siyasî, askerî hâdiselerin gazeteler tarafından kamuoyuna nasıl aktarıldığı ile ilgili bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma bu eksikliği giderme amacı taşımakta ve bu noktada önem kazanmaktadır. Aynı zamanda Balkan Savaşları hakkında basındaki farklı yaklaşımların da görülmesine imkân sağlanacak, bu savaşla ilgili bir de basın açısından değerlendirmeye ulaşılabilecektir.

3. Yöntem

Çalışmamızda tarama modeli kullanılmıştır. Bu modelin araştırma yaklaşımına uygun olarak konu ile ilgili bilgiler önceden tutulmuş çeşitli yazılı belgelere başvurularak sağlanmıştır. Araştırma hakkındaki veriler, mevcut kayıt ve belgeler incelenmiş, belgesel tarama ve doküman metodu ile 1912 Ekim ayı başından 1913 yılı sonuna kadar Balkan Savaşları'nı konu alan İkdam, Sabah ve Tanin gazetesindeki makaleler TBMM Kütüphanesi Mikrofilm Bölümü ile Ankara Milli Kütüphane Mikrofilm Bölümü'nden fotokopi olarak elde edilmiştir. Ayrıca konu hakkındaki tetkik eserler de başta Milli Kütüphane olmak üzere çeşitli kütüphanelerden temin edilmiştir.

Çalışmamız sırasında konu ile ilgili gazete makalelerinden yararlanılırken kısmen alıntı yapılmış kısmen de özetleme ve sadeleştirme yoluna gidilmiştir.

Bu şekilde belgelerden ve dokümanlardan toplanan veriler, fişlendikten sonra bütün notlar birer birer okunup bahsedilen konu fişlerin boş bırakılan üst köşesine yazılmak suretiyle isimlendirme yapılmıştır. Bu yapıldıktan sonra fişler arasında konusuna göre bir sınıflandırma yapılmıştır. Her konu grubuna ait fişler farklı zarflara konularak tasnif işlemi tamamlanmıştır.

Fişlerin tasnifi ile çalışmanın ana başlıkları ve alt başlıkları ortaya çıkmış oldu. Başlıklarda ondalık sistem kullanılmıştır. Bu sistemde bölüm ve alt bölümlerde rakam kullanımı ve (1, 1. 1.,2. , 2.1.) gibi bir sıralama yapılmıştır. Daha sonra bilgiler konu başlıklarına göre sırasıyla ele alınmış ve araştırmanın amaçları doğrultusunda veriler anlamlandırmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmamızın sağlam kaynaklara dayandırıldığını göstermek amacıyla bilginin doğruluğunu araştırmak yahut aynı konuda daha fazla bilgi edinmeği arzulayanlara yol göstermek için çalışmamızda dipnot kullanılmasına özen gösterilmiştir. Dipnotlarda; gazete makaleleri, önce yazarın adı soyadı, makalenin adı, gazetenin adı, çıktığı tarih ve numarası şeklinde sıralama ile yapılmıştır. Kitaplarda ise; kitabın yazarının adı soyadı, kitabın adı, basım yeri ve tarihi, bilginin alındığı sayfa olarak sıralamaya gidilmiştir.

Yazım aşaması sona erdirildikten sonra araştırma metni okunup düzeltilmiş, ardından da ulaşılan sonuç kaleme alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI

1.1. Birinci Balkan Savaşı

Balkanlar, Avrupa'nın ekonomik, siyasî ve dinî hislerinin bir karışımı olarak çıkardıkları şark politikasının halkalarından birini oluşturmaktaydı. Müslüman Türklerin hâkimiyetinde olan topraklar ile bu bölgede yaşayan Hristiyanlar ne olursa olsun kurtarılmalıydı. Bu şekilde emperyalist amaçları da kendiliğinden gerçekleşecekti. Bu noktada bütün batılı devletler ve Balkan hükûmetleri müttefiktiler¹.

Balkan Savaşları'nın sebeplerini Ayastefanos Antlaşması'nda aramak mümkündür. Bu Antlaşma ile Bulgaristan'ın hudutları içine Makedonya'nın da dahil olması ve Sırbistan'ın istiklâlini kazanması, bağımsız Sırbistan'ın daha ilk günden başlayarak topraklarını genişletmeye çalışması, Berlin Antlaşması'nın Bulgaristan'da yarattığı hayâl kırıklığı ve son olarak Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmesinden itibaren topraklarını devamlı kuzeye doğru yaymak istemesi, bütün bu sayılanlar; Balkan felâketine sebep teşkil eden gelişmelerdir. Ayrıca bunlara Rusya'nın Slavlar üzerindeki kışkırtmalarını da ilâve etmek lâzımdır. Bu gelişmelere Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhâk etmesini bir dönüm noktası olarak kabul edebiliriz. Bu ilhâk Rusya'yı Balkanlardaki Slavları birleştirmek yoluyla Avusturya'nın yayılmasına karşı koymaya yönelttiği gibi Balkanlardaki Slav devletlerin aralarındaki ihtilâfları çözmeye ve Avusturya'nın yayılmasına mâni olmaya ve Balkanlardaki Osmanlı topraklarını paylaşmaya sevk etmiştir².

Bu savaşlar meşrutiyet'in ilânından sonra hem iç politikada, hem de dış politikada yapılan büyük hataların bir devamı niteliğindedir. İttihât ve Terakki kabinesi Balkanlılar arasındaki ihtilâflardan faydalanmayı bilemediği gibi bu devletler arasındaki

---

¹ Bayram Kodaman, "Osmanlı Siyasi Tarihi (1876-1920)", Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, C.12, Kombassan Şirketler Grubu, İstanbul 1989, s.162-163.

² Fahir H. Armaoğlu, Siyasi Tarih (1789-1960), Sevinç Matbaası, Ankara 1973, s.332.

ihtilâfları ortadan kaldırmak amacıyla bir “*kilise kanunu*” çıkarmıştır (Temmuz 1910). Bu kanunla Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan arasındaki anlaşmazlıklar ortadan kaldırılmış, bu devletlerin Osmanlı Devleti aleyhine ittifak yapmalarına yol açılmıştır³.

Bunun üzerine, Osmanlı Devleti'nin iç ve dış sorunlarla uğraştığı bir sırada, Rusya Balkanlılar arasında ihtilâf konusu olan Makedonya'nın paylaşımı meselesini ele aldı. Rusya'nın teşviki ile Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşma gayesine yönelik 13 Mart 1912'de Bulgaristan-Yunanistan, Ağustos 1912'de Karadağ-Bulgaristan ve son olarak da Karadağ-Sırbistan arasında ittifak antlaşmaları yapıldı. Böylece II. Abdülhamit'in büyük bir başarı ile önlemeye çalıştığı Balkan ittifakı meydana gelmiş oldu⁴.

Balkan devletlerinin aralarında akd ettikleri bu ittifakın belirtileri ortaya çıkmaya ve Balkanlarda halkın galeyâna gelmesi nedeniyle, Osmanlı Devleti, bu galeyânı teskin için Rumeli kıt'asında talîmlî yüz yirmi tabur askeri terhis etmek gafletini göstermiştir.

Bu sıra İttihât ve Terakki taraftarları ise; Balkan devletlerine karşı askerî kuvvetimizin üstün olduğuna inanmakta olup, Rumeli kıt'asının elimizde kalmasının ancak müttefiklerin yenilgiye uğratılmasıyla mümkün olacağını düşünüyorlardı. Bu fikre bir de firkaçılık gayreti eklenince Darülfünun talebesini kışkırtarak nümâyişler yaptırıldılar⁵.

Sonunda, Osmanlı Devleti'nin, İtalyanlarla Trablusgarp'ta savaşıması, Arnavutluk'taki isyanla uğraşması ve Makedonya'daki çetelerin teşebbüslerinden zor duruma düşmesinden, bunlara ek olarak da büyük devletlerin görünüşte bir savaşı arzu etmemelerine karşın Balkanlarda mevcut buhrânı önlemeye dönük tedbirler alamamalarından yararlanan Karadağ 8 Ekim 1912' de Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etti⁶.

Büyük devletlere gelince, devletler daha Karadağ'ın savaş ilânından evvel hem İstanbul'da hem de Balkan ülkelerinde savaş ihtimalinin artması üzerine elçileri vasıtasıyla 5 Ekim 1912' de Osmanlı Hükûmeti'nden Berlin Antlaşması'nın 23'üncü

³ Ahmet Halaçoğlu, Balkan Harbi Sırasında Rumeli'nden Türk Göçleri (1912-1913), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s.12.

⁴ Cevdet Küçük, “Balkan Savaşı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.5, İstanbul 1992, s.23.

⁵ Ali Fuat Türkgeldi, Görüp İştiklerim, TTK, Ankara 1987, s.57.

⁶ Kodaman, Osmanlı..., s.165-166.

maddesi gereği Balkanlarda yapılacak ıslahat hakkında düşüncesini öğrenmek istediler. Hükûmet ise bu ıslahatı bir dış müdâhale olmaksızın icrâ' edeceğini ilettiler.

Karadağ'ın savaş ilânıyla büyük devletler yine telâşa kapılmışlardı. Diğer Balkan hükûmetlerinin de savaşa girme olasılığından endişeye kapılan İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya ve Avusturya, elçileri vasıtasıyla Osmanlı Hükûmeti'ne 10 Ekim'de müşterek bir nota verdiler. Bu notayla, "*Osmanlı Devleti'nin Rumeli vilâyetlerinde reform yapılması husûsunda evvelce belirtilmiş olduğu husûslara dayanarak Berlin Antlaşması'nın 23'ncü maddesine göre gerekli reform tedbirlerini, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğüne dokunmamak üzere görüşmeye hazır bulduklarını*" bildirdiler⁷.

Balkan Hükûmetleri ise 13 Ekim 1912'de, Rumeli'nde yapılacak ıslahatın kontrolünde, büyük devletlerle birlikte kendilerinin de yer almasını talep ettikleri ağır bir notayı Osmanlı Hükûmeti'ne verdiler. Hükûmet, bu notaya cevabı, Balkan hükûmetleri ile ilişkilerini kesmekle gösterdi⁸.

Bunun üzerine Bulgaristan ile Sırbistan 17 Ekim 1912'de, Yunanistan da bunlardan iki gün sonra savaşa katılmış oldu⁹.

Bütün devletler Osmanlı Devleti'nin bu savaşta muzaffer olacağı inancındaydı. Sır Edward Grey savaş öncesi, "*Türkler Sofya'ya kadar gidebilirler. Fakat sonra istediği arâziden vazgeçmelidirler*" demişti. Bunun gibi İtalya başvekili Giolotti de hâtıratında şöyle demişti: "*Türkiye'nin küçük Balkan devletlerini kolayca ezeceği daha sonra durumun bir Avrupa konferansı ile düzenleneceği tahmin edilmekte idi*".

Bu görüşlerin aksine, Balkan hükûmetleri 17 Ekim'de taarruz harekâtına giriştiklerinde, Osmanlı Devleti gerekli malzemeyi tamamlamaktan pek uzak olduğu hâlde savaşı kabul etmek zorunda kaldı. Ordunun vaziyeti şu şekilde idi: "*Nakliye, iâşe işlerindeki karışıklık son noktaya varmış, birçok işten el çektirmeler ve tayinlerle düzen iyice bozulmuş idi. Üst ve alt rütbedeki subay yokluğuyla âmirsiz kalan askerî birlikler, fazla*

⁷ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, TTK, C.9, Ankara 1999, s.300-302.

⁸ Halaçoğlu, Balkan..., s.14.

⁹ Fahir Armaoğlu, 19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), TTK, Ankara 1997, s.666.

olarak acemi erler ve ele geçen bakaya erler ile düzeni tamamladığından askerî gücü pek yetersizdi”¹⁰.

Osmanlı ordusu, bu savaşta, Doğu (Trakya) ve Batı (Makedonya) olmak üzere iki cephede mücâdele etti. Doğu cephesinde Bulgarlarla, batı cephesinde ise bütün müttefiklerle savaşıldı. Ayrıca Yunan donanmasıyla da denizlerde mücâdele edildi¹¹.

Bu savaşta büyük devletler Türklerin küçük Balkan devletlerini yeneceğini düşündükleri için savaşın sonunda kim kazanırsa kazansın (1897 Osmanlı-Yunan Savaşı’nda olduğu gibi) sınır değişikliğini kabul etmeyeceklerini bildirdiler¹².

Doğu Ordusu, Bulgarlara karşı kısa sürede bozgûna uğradı. 1912 Ekim sonlarında Lüleburgaz’a çekilen ordu, burada Bulgarlarla yapılan ikinci savaşta de yenilince Çatalca hattına kadar geriledi. Böylece Bulgarlar İstanbul’a epeyce yaklaşmış oldu¹³.

Garp ordusu da Balkan hükûmetlerinin saldırısı karşısında kısa zamanda yenilgiye uğradı. Yunanlılar Selanik’i, Sırp lar da Üsküp’ü ele geçirdiler. Çatalca’nın batısında yer alan bütün Balkan toprakları müttefikler tarafından ele geçirildi. Denizlerde de Yunan donanması Osmanlı donanmasına üstün gelip kısa sürede Bozcaada, Limni, Midilli ve Sakız’ı ele geçirdi. Ege adaları da bu şekilde Yunanların eline geçti¹⁴.

Netice olarak Osmanlı ordusu birkaç hafta içinde “*fecaat*” denilebilecek bir hâle düşmüştü. Ayrıca, “*Türk tarihinin hiçbir devrinde Türkler bu derece ağır bir hezimet içinde kalmamışlardı*”¹⁵.

Yalnız Edirne, İşkodra ve Yanya kaleleri, enerjik, cesur kumandanları marifetiyle kahramanca mücâdeleye devam ettiler¹⁶.

Yenilgiler ve ülkenin içinde bulunduğu kötü durumdan bütünüyle hükûmet sorumlu tutulmuştu. Bunun üzerine Ahmet Muhtar Paşa kabinesi istifa edip muhâlefetin desteği ile Kâmil Paşa sadrazam oldu. Kâmil Paşa’nın İngilizlerle iyi ilişkilerinden dolayı bir

¹⁰ Mahmut Muhtar, Maziye Bir Nazar, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1999, s.85-86.

¹¹ Küçük, Balkan..., s. 24 .

¹² Kodaman, Osmanlı..., s. 166.

¹³ Fahir H. Armaoğlu, Siyasi..., s. 339.

¹⁴ Kodaman, Osmanlı..., s. 166.

¹⁵ Armaoğlu, Siyasi..., s. 340

¹⁶ Tevfik Bıykoğlu, Trakya’da Milli Mücadele, TTK, C.1, Ankara 1987, s. 64.

dış müdâhaleye karşı kendisinden istifade düşünülmişti. Fakat asıl amaç İttihât ve Terakki'yi yönetimden uzak tutmaktı¹⁷.

Yenilgiler üzerine Osmanlı Hükûmeti mütareke talebinde bulunmuştur. Hükûmetin bu talebine (12 Kasım 1912) Bulgarlar ancak Çatalca mevzilerine yaptıkları hücumda (17-18 Kasım) başarılı olamamaları üzerine olumlu yanıt verdiler. Uzun süren Bulgar-Türk görüşmeleri ise 3 Aralık 1912' de imzalanan bir mütareke ile sonuçlandı¹⁸.

Mütarekeye göre, bu mütareke barışın yapılmasına veya barış görüşmelerinin kesilmesine kadar sürecekti. Barış görüşmeleri Londra'da yapılacak ve mütarekenin imzasından 20 gün sonra başlayacaktı. Barış olmazsa mütarekenin bitiş günü ve saatini taraflar birbirlerine bildireceklerdi. Arada tarafsız bir bölge olacaktı. Osmanlı Hükûmeti Karadeniz limanlarının ablukasını kaldıracak ve Bulgar askerinin bu yolla beslenmesine engel olmayacaktı; ayrıca Bulgar askerî trenleri Edirne dâhilinden geçecek Çatalca-Bulgaristan arasını kullanabileceklerdi¹⁹.

Bulgaristan bu mütarekeyi hem kendi adına hem de Sırbistan ve Yunanistan adına imzalamıştı. Yunanistan, aşırı taleplerde bulunduğu ve bu talepler de Osmanlı Devleti tarafından kabul görmediğinden mütarekeyi imzalamayıp yalnız barış görüşmelerine katıldı²⁰.

Mütareke gereği Londra'da, biri Osmanlı ve Balkan murahhaslarının, diğeri Grey'in başkanlığında beş büyük devletin büyük elçilerinin yer aldığı iki konferans toplandı. Murahhasların konferansına toplanılan saraydan dolayı Sen Jeyms Konferansı, diğeri de Büyük Elçiler Konferansı denilmiştir. Sen Jeyms Konferansı 16 Aralık'ta, Büyük Elçiler Konferansı da 17 Aralık'ta ilk toplantılarını yapacaklardır²¹.

Barış konferansı, uzun süren görüşmelere rağmen Arnavutluk, Ege adaları ve Edirne'nin bırakılmak istenmemesinden dolayı dağıldı²².

¹⁷ Stanford Shaw-E.K.Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, (Çev: Mehmet Harmancı), C. 2, E Yayınları, İstanbul 1993, s. 335.

¹⁸ Bıyıköğlü, Trakya'da..., s. 65.

¹⁹ Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılâbı Tarihi, TTK, C. 2 Kısım II, Ankara 1991, s. 141.

²⁰ Halaçoğlu, Balkan..., s. 18.

²¹ Bayur, Türk..., s. 185.

²² Halaçoğlu, Balkan..., s. 18.

Murahhaslar konferansının çıkmaza girmesi sonucunda savaşın tekrar başlamasını istemeyen büyük devletler, 17 Ocak 1913'te Osmanlı Devleti'ne ortak bir nota verdiler. Bu notada Osmanlı Devleti için tehditler vardı. Büyük devletler bu tavsiyelerinin Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmesini talep ediyorlardı. Notanın sonundaki önerileri de şöyleydi: *“Osmanlı Devleti Edirne’yi Balkan ittifakı devletlerine bırakmalı, Ege adaları hakkında büyük devletlerin vereceği karara uymalıdır. Bu tavsiyeyi dikkate almazsa Osmanlı Devleti barışın kurulmasını engellemiş olacağı için ağır bir sorumluluk altına girmiş olacaktır. Savaşın tekrar başlaması hâlinde de İstanbul tehlikeye girecek ve savaş imparatorluğun Asya’daki vilâyetlerine bulaşabilecektir. Böyle bir durumda ise büyük devletlerden herhangi bir yardım gelebileceği hesaba katılmamalıdır”*. Büyük devletlerin bu notası Osmanlı kamuoyunu Kâmil Paşa’ya aleyhtar bir duruma getirmiştir²³.

23 Ocak 1913'te hükûmetin Edirne'nin Bulgarlara verilmesi teklifini görüşmekte olduğunun yanlış olarak zannedildiği bir zamanda, İttihatçılar Bâb-ı Âlî'ye baskın düzenlediler. Enver Bey'in başını çektiği küçük bir subaylar grubu zorla kabine odasına girip ve Harbiye Nâzırı Nâzım Paşa'yı vurdu. Silah tehdidi altında Kâmil Paşa hemen istifasını yazdı. Enver Bey bu istifanameyi saraya götürerek padişaha arz etti. Bu şekilde İttihât ve Terakki daha sağlam bir şekilde iktidâra gelerek Mahmut Şevket Paşa'nın sadrazam olmasını sağladı²⁴.

Mahmut Şevket Paşa hükûmeti Edirne'yi kurtarmak için 4 Şubat 1913'te Çatalca hattında savaşı yeniden başlattı. Fakat her iki taraf birbirine üstünlük sağlayamadı²⁵

Daha sonra kuşatma altında bulunan şehirlerden Yanya 6 Mart'ta Yunanlılara, Edirne 26 Mart'ta Bulgarlara ve İşkodra da 23 Nisan'da Karadağlıların eline geçti²⁶.

Edirne'yi kurtarmak iddiasıyla iktidâra gelen İttihat ve Terakki Fırkası Arnavutluk'ta son Osmanlı birliğinin de Sırlara teslim olması sonucu daha önceden Kâmil Paşa'nın kabul etmediği şartları kabul etmek zorunda kaldı. Londra elçisi Tevfik Paşa kanalıyla devletlerin aracılığının kabul edildiği bildirildi. Bundan bir ay sonra 31 Martta

²³ Karal, Osmanlı..., s. 344-335.

²⁴ Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, (Çev:Metin Kıratlı), TTK, Ankara 2000, s. 224.

²⁵ Kodaman, Osmanlı..., s. 168.

²⁶ Fahir Armaoğlu, 19.Yüzyıl..., s. 678.

İstanbul'daki büyük devletlerin elçileri dört maddeden oluşan müşterek bir notayla antlaşma esaslarını Hâriciye Nâzırı Sait Halim Paşa'ya bildirdiler²⁷.

Bâb-ı Âlî Çatalca'nın zorlanmasıyla korkmuş olacak ki 24 saat geçmeden 1 Nisan'da notadaki şartları kabul etti²⁸.

Böylece, Osmanlı Hükûmeti tekrar Londra Konferansı'na dönmüş oldu. Balkan devletleri ile Osmanlı Devleti arasında 30 Mayıs 1913'te Londra Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile Türkler Rumeli'den atılıyor, Osmanlı-Bulgar sınırı Midye-Enez hattı oluyordu. Arnavutluk ve Adalar büyük devletlerin kararına bırakılıyordu. Girit'i Yunanistan alıyor, Makedonya ise dört Balkan devleti arasında taksim ediliyordu²⁹.

Bu antlaşma ile, Makedonya ve Arnavutluk'un büyük bir bölümünde Türklerin çoğunlukta olduğu yerler dikkate alınmayarak bir kez daha "*kuvvetin hakka üstünlüğü*" gerçekleştirilmiş oldu³⁰.

1.2. İkinci Balkan Savaşı

Osmanlı Devleti'nin Balkan hükûmetlerine Londra Antlaşması'yla terk ettiği geniş toprakların paylaşılmasında, müttefikler arasında çıkan ihtilâf, sonunda İkinci Balkan Savaşı da denilen Balkanlılar arası bir savaşa neden oldu (29 Haziran 1913)³¹.

Bulgarların ani şekilde Sırp ve Yunanlılara saldırısı ile başlayan bu savaşa daha sonra fırsattan yararlanmak gayesiyle Romanya ve Karadağ da katıldı. Bulgarlar beş devletle savaş etmek zorunda kaldılar. Romanya kuzeyden Bulgar topraklarına girdi. Yunanistan Kavala'yı ele geçirdi. Sırp ordusu Bulgarları bozguna uğrattı³².

Balkanlarda bu karışıklıktan Osmanlı Devleti de yararlanarak Edirne'yi kurtarmak istedi. Fakat Edirne'nin geri alınması Londra Antlaşması'nın tek taraflı ihlâli olacaktı. Böyle bir ihlâl ise büyük devletleri rahatsız edecekti. Bu yüzden hükûmet içinde Edirne'ye hareket noktasında görüş ayrılıkları çıktı. Özellikle Harbiye Nâzırı Ahmet İzzet Paşa büyük devletlerin tepkilerinden çekiniyordu. Sonuçta Edirne'nin geri

²⁷ Küçük, Balkan..., s. 24.

²⁸ Bayur, Türk..., s. 304.

²⁹ Kodaman, Osmanlı..., s. 168.

³⁰ Halaçoğlu, Balkan..., s. 19.

³¹ Bıyıkoğlu, Trakya'da..., s. 67.

³² Kodaman, Osmanlı..., s. 169.

alınmasına karar verildi. Bulgarlar daha önce Edirne'deki kuvvetlerini büyük ölçüde çektiklerinden Osmanlı ordusunun Edirne'yi geri alması kolay oldu (20 Temmuz 1913)³³.

Osmanlı Hükûmeti'nin 19 Temmuz'da devletlere verdiği teminata Osmanlı ordusu esas olarak bağlı kalmış ve Edirne'yi geri aldıktan sonra, Enez ve Dimetoka arasında, Meriç'in batısına geçmemiştir. Yalnız, Edirne'nin güney batısında, Meriç'ten Kızıldeli Çay'ına kadar uzanan alanı işgal etmişti. Bu köprü başı, Edirne'nin İstanbul'la demiryolu bağlantısı ve şehrin yakın emniyeti için gerekli idi³⁴.

İngiltere ve Fransa Londra Antlaşması'nın ihlâl edildiğini iddia ederek Edirne'nin geri alınmasına karşı çıktılarsa da fazla bir şey yapamadılar. Rusya ise hiç ses çıkarmadı. Bu devletin derdi Boğazlardı. Bulgaristan da İstanbul'dan tamamen uzaklaştırılmıştı³⁵.

Edirne'nin kurtuluşu Türk milleti için çok anlam ifade ediyordu. Çünkü, *"Edirne'nin kurtuluşu, Türk milletine, sırf kendi kuvvetine dayanarak, büyük devletlerin karar ve muhâlefetlerine rağmen, büyük millî davaların başarıyla neticelenebileceğini göstermiş olması bakımından da hiç bir vakit unutulmaması gereken bir hâdisedir"*³⁶.

Bulgarların kesin yenilgileri üzerine barış antlaşmaları yapıldı. Bu antlaşmalardan ilki Bulgaristan ile Balkan devletleri arasında yapılan 10 Ağustos 1913 tarihli Bükreş Antlaşması'dır. Bu antlaşmaya göre, Dobruca ve Silistre Romanya'ya bırakıldı. Sırbistan, Manastır, Üsküp, İştip ve Piriştine'yi aldı. Yunanistan da Selanik, Serez, Drama ve Dedeağaç'ı aldı³⁷.

Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında 29 Eylül'de İstanbul Antlaşması yapıldı. Antlaşmaya göre, Meriç nehrinin sağ kıyısı, Edirne, Kırklareli, Dimotaka Türkiye'de kalacak şekilde yeni bir sınır kabul edildi. Karadeniz tarafından küçük bir bölge ile Ege kıyısında dar bir bölge Bulgaristana verildi. Osmanlı toprağı iken Bulgaristan'a geçen topraklardaki Müslüman halk dört yıl içinde Bulgar vatandaşlığına geçecekti. Bulgar vatandaşlığına geçecek Müslümanlar yönetim ve siyasî haklarına ek olarak din ve gelenek özgürlüğünü de ellerinde bulunduracaklardı. Osmanlı ülkesinde yaşayan

³³ Armaoğlu, 19.Yüzyıl..., s. 687.

³⁴ Bıyıkoğlu, Trakya'da..., s. 69.

³⁵ Armaoğlu, 19.Yüzyıl..., s. 688.

³⁶ Bıyıkoğlu, Trakya'da..., s. 72.

³⁷ Kodaman, Osmanlı..., s. 169.

Bulgarlar ise diğer Hristiyan cemaatleriyle aynı haklara sahip olacaktı. Bulgaristan Müslümanlarının bir başmüftüsü, gerektiği kadar da müftüsü olacak idi. Bu müftüler Müslüman halk tarafından seçilecek, Osmanlı şeyhülislâmı tarafından da onay görecekti. Hükümet tarafından Müslüman okullara yardımda bulunulacak, vakıflar şeriat hükümlerine göre idare edilecekti. Antlaşmanın imzasına müteakip üç hafta içinde her iki devletin orduları silahsız hâle getirilecekti³⁸.

Yunanistan ve Sırbistan'la barış yapılması gecikmiştir. Bunun nedeni Ege adaları meselesi ile Arnavutluk'un sınırlarının tayin edilmesi meselesi idi. Bu iki mesele Londra'da Büyük Elçiler Konferansı'nda ele alınıyordu. Adalar meselesinin çözümünün uzayacağı dikkate alınarak 4 Kasım 1913'te Yunanistan'la Atina Antlaşması imzalandı. Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında Bulgaristan'ın Mesta Irmağı ile Meriç arasında Ege denizine çıkmasından dolayı ortak bir sınır meselesi yoktu. Bu nedenle Atina Antlaşması esas olarak Yunanistan dâhilinde kalan Türklerin durumunu tayin etmiştir. Bununla ilgili hükümler de Bulgaristan'la imzalanan İstanbul Antlaşması'nın hükümlerinin benzeridir. Burada temel amaç, Yunanistan'daki Türk varlığının korunmasıydı³⁹.

Osmanlı-Sırbistan Antlaşması 13 Mart 1914'te İstanbul'da yapıldı. Bu antlaşma, Sırbistan'la Osmanlı Devleti arasında ortak sınır bulunmadığı için yalnız Sırbistan'da kalan Müslümanların statüsünü tespit etmiştir. Bu statü de hemen hemen İstanbul Antlaşması hükümlerinin aynısıdır⁴⁰.

Adalar meselesine gelince, Ege adaları sorununda büyük devletler birkaç kez yazılı ve sözlü Osmanlı hükümetine Yunan tezini kabul ettirmeye çalışmışlarsa da Anadolu'nun güvenliği nedeniyle buna karşı çıkılmıştı. Büyük devletler son olarak 14 Şubat 1914 tarihli notalarıyla bu konuda kat'i kararlarını bildirdiler. Buna göre İmroz, Bozcaada ve Meis Türkiye'ye verilecek, işgal altında bulunan diğer adalar ise askersiz hâle getirilmek kaydıyla Yunanlıların olacaktı. Adalar meselesi de bu şekilde çözüme kavuşmuş oldu⁴¹.

³⁸ Karal, Osmanlı..., s. 345-346.

³⁹ Armaoğlu, 19.Yüzyıl..., s. 690-691.

⁴⁰ Fahir H. Armaoğlu, Siyasi..., s. 348.

⁴¹ Karal, Osmanlı..., s. 348.

Arnavutlar, 28 Kasım 1912'de Avusturya ve İtalya'nın teşviki ile bağımsızlıklarını ilân etmişlerdi. Arnavutluk meselesinde Sırbistan-Avusturya gerginliği bir buhrana sebep olduğu sırada İngiltere Hâriciye Nâzırı bu meselenin milletler arası bir konferansta ele alınmasını talep etti. Böylece Londra Konferansı görüşmelerinde bu sorun da ele alınacaktır.⁴²

Sonunda, Büyük Elçiler Konferansı'nın 29 Temmuz 1913 tarihli toplantısında Arnavutluk'la ilgili karara varıldı. Buna göre Arnavutluk, altı büyük devletin teminatı altında özgür ve egemen bir prensliktir. Prens ölünce yerine büyük oğlu geçecektir. Prens seçimini ise altı büyük devlet yapacaktır. Türkiye ile Arnavutluk arasında hiçbir hâkimiyet bağı kalmayacaktır. Arnavutluk tarafsız olacak, bu tarafsızlık da altı büyük devletin güvencesinde olacaktır⁴³.

Enver Ziya Karal, İngiltere Hâriciye Nâzırı'nın Arnavutluk'la ilgili bu çözümünü Nasreddin Hoca'nın kardan helva yapmasına benzetmekte, bununla birlikte teknik bir saatçinin zekâsını yansıttığını da eklemektedir⁴⁴.

Balkan Savaşları neticesinde yayınlanan geçici istatistiklere göre; bu savaşta Bulgaristan'ın 84.000 kişi, Yunanistan'ın 11.000 kişi, Sırbistan'ın 22.000 kişi, Karadağ'ın ise 6.000 kişi, asker zâyîâtı olmuştur. W.M.Sloane, Sırbistan'ın 71.000, Karadağ'ın 11.200, Bulgaristan'ın 156.000, Yunanistan'ın 68.000, son olarak da Türkiye'nin 156.000 ölü ve yaralı verdiğini kaydetmiştir⁴⁵.

Bu savaş sonucunda Bulgaristan, topraklarını yüzde otuz genişleterek Ege'ye çıkmış, Sırbistan toprakları yüzde 82, nüfusu yüzde 50'den fazla artmıştı. Karadağ ve Yunanistan da önemli kazançlar elde ettiler. Buna göre zarar gören yalnız Osmanlılar oldu. Osmanlı Devleti Avrupa'daki topraklarının yüzde 69'unu kaybettiği gibi buradan her yıl İstanbul'a akan gelir ve üründen de olmuştu⁴⁶.

Balkan Savaşları sonunda Osmanlı Devleti yalnız Meriç'in batısındaki topraklarını kaybetmekle kalmadı. Özellikle Bulgaristan ve Yunanistan'a kalan yerlerdeki Türkler, yönetimine geçtikleri yerlerin hem hükûmetleri hem de ahali tarafından uygulanan

⁴² Armaoğlu, Siyasi..., s. 341-342.

⁴³ Bayur, Türk..., s. 342.

⁴⁴ Karal, Osmanlı..., s. 349.

⁴⁵ Halaçoğlu, Balkan..., s. 24-25.

⁴⁶ Shaw, Osmanlı..., s. 359.

kötü muâmele ve zulüm nedeniyle tarlalarını, evlerini özetle bütün mâddî servetlerini terk edip Osmanlı ülkesine sığınmak zorunda kaldılar. Bu göçler en zor şartlarda ve Osmanlı Devleti'nin kontrol ve idaresi olmaksızın yapıldığından, bu şekilde kaçmak zorunda kalan Türklerin bütün hakları da çiğnenmişti. Sadece Yunanistan'a kalan Trakya, Makedonya ve Epir'den Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, Osmanlı ülkesine 200 binden ziyâde Türk göç etmişti⁴⁷.

Enver Ziya Karal eserinde, Balkan Savaşları'nın sonuçlarını, *“sınırların daralması, prestij kaybı, ulusçuluk düşüncesinin uyanışı, İttihât ve Terakki Partisi iktidârının kuvvetlenmesi, Asya'daki Osmanlı vilâyetlerinin paylaşılması fikri ve Doğu Avrupa'da dengesizlik”* olarak sıralamaktadır⁴⁸.

Balkan Savaşları, meseleleri çözümlenmek şöyle dursun, meydana getirdiği büyük krizle şark meselesini bütünüyle ortaya atmıştır. Osmanlı Devleti'nin ise içine düştüğü askerî, siyasî ve iktisâdî zorluklara, boğazlar, adalar, Anadolu ve Arabistan meseleleri de eklenmiş olduğundan sıkıntıları iki kat artmış oldu⁴⁹.

1.3. II. Meşrutiyet Dönemi Basınının Karakteri

Gazetelerde yer alan haber ve yorumlar hakkında bir hüküm verirken dönemin basın kanununun özellikleri ile sansürün olup olmadığının bilinmesi gerekmektedir. Çünkü; hem basın kanunu hem de genelde siyasi gelişmelere paralel olarak sansür müessesesinin işleyişi gazetelerin haber ve yorumlarına tesir edecektir.

25 Temmuz 1908 tarihinde gazetelerini sansürün ön kontrolüne sunmadan piyasaya süren İstanbul basını, bu yaptığı ile basın rejimini değiştirmiş oluyordu. Her aklıdan geçenin, her canı çekenin sokak başına geçip nutuk çekmesi gibi, gazete yahut dergi çıkarılması bu yeni dönemin özelliğini oluşturmaktaydı. Bu duruma, *“bir basın patlaması demekten çok basın çılgınlığı demek”* daha uygun olacaktı⁵⁰.

⁴⁷ Bıyıkoğlu, Trakya'da..., s. 92.

⁴⁸ Karal, Osmanlı..., s. 350.

⁴⁹ Mahmut Muhtar, Maziye..., s. 92.

⁵⁰Orhan Koloğlu, “Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi”, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.1, İletişim Yay. , İstnabul 1985, s. 89-90.

Meşrutiyetin ilânıyla birlikte, istibdat döneminden beri yayına devam eden İkdâm, Sabah, Tercüman-ı Hakikat gazetelerine kısa zamanda bir çok gazete eklenecektir. Bunların en önemlileri Tanin, Mizan ve Yeni gazete idi.

Meşrutiyet inkılabını gerçekleştiren İttihâdçılara karşı pek çok gazete muhâlefete başladılar. Sabah ve Tercüman-ı Hakikat bağımsız görünüyordu. Yazılarını Ali Kemal'in yazdığı İkdâm gazetesi ise kuvvetli bir muhâlefete girişti. İttihâd ve Terakki taraftarı Hüseyin Cahit'in Tanin gazetesi idi. Hüseyin Cahit gazetesiyle muhâliflere karşı mücâdele etmekteydi.

İktidâra geçen İttihâdçılar çok tecrübesizdiler ve pek çok haksızlık yaptılar. İktidârı uyararak onlara doğru yolu gösterecek yalnız basın hürriyeti idi. Bunun üzerine hürriyetsever yazarlar korkmadan yönetimi tenkide başladılar. İstibdat döneminin sansürü kalktığı için de yazarların tutuklanması ilk olarak yapılamayacağından hürriyet mücâhitlerinin kalemini kırmak yolu seçilmiştir. Hürriyetin gerçek manasını anlayamayanlar silaha sarılmış, bunun sonucunda sırasıyla üç gazeteci basın şehidi⁵¹ olmuştur⁵².

1908 sonrasında baskı ve yasaklamalar özel olarak şu veya bu etnik grup basınına karşı yöneltilmemiştir. Basın genel olarak İttihâdçılar (devletin bütünlüğünü meşrutiyet yapısı içinde devam ettirmek isteyenler) ile İttihâdçılara karşı olanlar (aşırı dinciler, federalistler, adem-i merkezîyetçiler, bağımsızlık yanlıları) olarak ikiye ayrılıyordu. Her iki tarafta farklı din, ırk, milletten insanlar vardı. Fakat her unsur kendi özel çıkarlarını savunan bir basına sahipti. Sadece Türk çıkarlarını savunan bir basın ise yoktu. Böyle olamazdı da. Çünkü bu Osmanlılığın temellerini yıkmak olurdu⁵³.

31 Mart Olayı'nın bastırılmasından sonra kurulan askerî idare tarafından basına tekrar sansür konulmuş, yayınlarında taşkınlığa kaçan gazeteler kapatılmıştır. Buna karşın, kapatılan gazeteler ilk önceleri başka; ama eski adlarına benzer bir adla tekrar

⁵¹ Bu dönemde basına yeni ufuklar açılırken gazeteciliği siyasî ihtirâsları için kullananlar çoğalmıştır. Önemli gazeteciler yetişmişken, yine de politikacıların etkenliği daha ağır basmıştır. Bunun sonucunda ise politik nedenlerle öldürme ve sürme teşebbüslerine bu dönemde daha çok rastlanılmaktadır. (Koloğlu, Osmanlı..., s. 91)

⁵² Enver Behnan Şapolyo, Türk Gazeteciliği Tarihi Her Yönüyle Basın, Güven Matbaası, Ankara 1971, s. 175-176.

⁵³ Koloğlu, Osmanlı..., s. 92.

yayınlandıklarından, bu aksaklığa son verilmesi gayesiyle zamanın şartlarına uygun bir basın kanunu hazırlanması zorunlu hâle gelmiştir.

Bu gaye ile bir (basın) ve bir (matbaalar) basım kanunu tasarısı hazırlanarak meclise teklif edilmiştir. Tasarının meclise sunulduğunun öğrenilmesi, kamuoyunda basın özgürlüğünün kısıtlanacağı kuşkusu yaratmış ve gazetecilerin büyük tepkisini çekmiştir. Bu şekilde tasarı her taraftan eleştiriye uğramıştır.

Aksine, hazırlanan ve meclise sunulan kanun tasarısında basın özgürlüğünün kısıtlanması söz konusu değildi. Hükûmet yalnızca bir basın ve matbaalar kanunu çıkarmak istiyordu. Uzun tartışmalardan sonra 14 Temmuz 1909'da bu kanun tasarısı kabul edilmiş ve 18 Temmuz 1909'da da yasalaşmıştır.

Bazı aralıklarla yapılan bir çok değişikliklerle 1931 yılına dek, 22 yıl yürürlükte kalacak olan bu kanunun birçok hükmü önceden yapıldığı gibi, 1881 tarihli Fransız basın kanunundan aktarılmadır. Gerçekte kanun oldukça liberal eğilimli bir fikirle hazırlanmışken, sonradan yapılan değişikliklerle basın özgürlüğü bir çok yönden kısıtlanmıştır. Böylece büyük emeklerle kurulan basın rejimi, ilerde yapılacak değişikliklerle geniş bir baskı rejimine dönecektir.

Bu kanunda, bir taraftan basına geniş özgürlük verme, diğer taraftan ise zararlı yayınları önleme kaygısı yer almaktadır. Ayrıca, gazetelerden sansür ile hükûmetin yayınlar nedeniyle ihtâr verme yetkisi elinden alınmıştır. Sadece, devletin güvenliğini sarsacak ve halkı isyana sevk edecek mahiyetteki yayınlar nedeniyle hükûmete bir gazeteyi geçici bir süre için kapatma yetkisi tanınmıştır.

Basın kanununun yürürlüğe girmesine karşın, ülkede askerî idarenin kurduğu sansür 1912'ye dek sürmüştür. 1912'de sansürün kaldırılması ise pek kısa süreli olmuş, 1913 yılı Ocak ayında İttihât ve Terakki yanlısı subaylarca yapılan ve tarihimizde Bâb-ı Âli Baskını diye isimlendirilen hükûmet darbesinden sonra basına tekrar sansür gelmiştir. Sansür hafiflemek üzere iken Birinci Dünya Savaşı çıkmış, savaş yılları esnasında da İttihât ve Terakki hükûmeti basına sansür uygulamıştır. Bu parti ileri gelenlerinin yurt dışına kaçmalarından sonra sansür ancak kaldırılacaktır⁵⁴.

⁵⁴ M. Nuri İnuğur, Basın ve Yayın Tarihi, Der Yayınları, İstanbul 2002, s.317-320.

1.4. Balkan Savaşları Sırasında Yayın Yapan Gazeteler

Balkan Savaşları dönemin gazetelerinde genişçe yer almıştır. Gazeteler savaşla ilgili makaleler yazarak halkı bilgilendirmeye ve aydınlatmaya çalışmışlardır. Gazetelerin yorumlarında siyasî kimliklerinin de rol oynadığını dikkate aldığımızda bu dönemdeki gazetelerin kuruluşu ve kurucuları, yayın politikaları vb. hakkında ayrıntılı bilgiye gereksinim vardır.

1.4.1. İkdam

Sözlük anlamı “*gayret ve sebâtla çalışma, devamlı çalışma*” olan İkdam, 5 Temmuz 1894 tarihinde Ahmet Cevdet⁵⁵ tarafından çıkarılmıştır. Bu gazete daha çok havadis ve fikir gazetesi olarak yayın yapmıştır⁵⁶.

İkdam, 31 Aralık 1928 tarihine kadar (Nu. 11384) yayımlanmış, Türk bilim, kültür ve politika yaşamına, özellikle Türk nasyonalizmine, Türkçülüğe ve Millî Mücadele'ye uzun yıllar büyük hizmetler görmüş, günlük “*siyasî, ilmî Türk gazetesi*”dir. Başka bir açıdan bu gazete, Ermeni Mihran'ın çıkardığı Sabah'ın “*Osmanlıcı*” olarak Türk basınında başlıca sabah gazetesi yerini edindiği sırada, batı bilimi, tekniği, metodu ve şuurlu bir Türkçülük ideali ile, Türklüğünü Osmanlılıktan üstün gören Ahmet Cevdet'in kurduğu ve Türk milletine “*Türk gazetesi*” olarak sunulan bir gazetedir.

Gazete, başlangıçta bugün için de küçümsenmeyecek bir rakam olan 15 bin tiraja çıkmış, bu sayıdan aşağı düşmeyerek 23 Temmuz 1908'de tirajını 40 bine yükseltmiştir⁵⁷.

⁵⁵ Ahmet Cevdet (1862-1935). İstanbul'da doğdu. Öğrenimini özel olarak yaptı. Arapça, Fransızca, Almanca ve Rumca öğrendi. Hukuk öğrenimini de Tercüman-ı Hakikat'te yazar olarak çalıştığı sırada yaptı. Sırasıyla, Sabah, Saadet, Tarik gazetelerinde çalıştı. Başyazarlık görevinde de bulundu. Daha sonra, İkdam gazetesini yayınladı. İttihât ve Terakki'ye muhâlefeti nedeniyle takibe uğradı ve Avrupa'ya kaçmak zorunda kaldı. Yazılarını sade Türkçe ve halk dili ile yazardı. Halk tarafından sevilen ve okunan bir yazardı. Ankara'da öldü. İstanbul'da Eyüp'e gömüldü. (Hüsrev Tökin, Basın Ansiklopedisi, Kulen Basınevi, İstanbul 1963, s. 7.) Ahmet Cevdet, II. Meşrutiyet'in ilânından sonra gazetesinde yazdığı yazılarda İttihât ve Terakki'ye muhâlefet etmiştir. Basına sansür yapılmasına devamlı karşı çıkmıştır. Her ülkenin basına şiddetle ihtiyacı bulunduğunu; çünkü basının millî müesseselerden biri olduğunu, hükûmetin günlük gazetelere yardım yapması gerektiğini dile getirmiştir. (İnuğur, Basın..., s. 286-287)

⁵⁶ Sezai Balcı, II. Meşrutiyet Döneminde İkdam Gazetesi (1908-1909), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000, s. 3.

⁵⁷ Fethî Tevetoğlu, “İkdam”, Türk Ansiklopedisi, C. 20, MEB Yay., Ankara 1972, s. 55.

İkdam, çıktığı yılların en başarılı, en önemli gazetecilerini bünyesinde toplamıştır. Gazeteye ilk katılanlardan biri Ahmet Rasim olmuştur. Hüseyin Rahmi, Necip Asım, Şinasi Hikmet ve Teodor Kasap da bu gazeteye katılanlar arasında yer almaktadır⁵⁸.

İkdam, gerek Sabah'la rekabetinden, gerekse amacına yönelik iyi haberciliğinden ötürü geniş kitlelere ulaşmayı başarmıştır. Bu gazeteye daha sonra katılan yazarlar da şunlardır: Mahmut Sadık, Abdullah Zühtü, Hüseyin Cahit, Maliyeci Cavid Bey, Ali Reşit, Mahmut Ata, Dr. Adnan Adıvar, Veled Çelebi, Baba Süleyman Tevfik, Konseletçi Esat, Gözlükçü Amca Kazım, Ekrem Reşat, Babanzade İsmail Hakkı, Ahmet Rasim, Ahmet Refik, Ali Kemal⁵⁹, başyazar Ahmet Cevdet. Bu kadrosunu istibdat dönemimde de koruyan İkdam daha sonra kadrosuna Yakup Kadri ve Falih Rıfkı'yı da katmıştır⁶⁰.

Gazete yayınına devam ederken hastalanan Ahmet Cevdet, 1909'da tedavi maksadıyla İsviçre'ye gitmiş, on yıla yakın bir süre burada kalmış, gazetesine "*İsviçre Mektupları*" ismi altında yazılar göndermiştir. Ahmet Cevdet, Avrupa'dan döndükten sonra gazetenin başına geçmişse de İkdam'ı gerektiği gibi yönetememiş, bu sebeple gazete uzun süre başkalarının idaresinde yayınlanmıştır⁶¹.

⁵⁸ Hıfzı Topuz, *Yüz Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973, s.74.

⁵⁹ Ali Kemal: 1867 senesinde İstanbul'da doğdu. Mülkiye Mektebini bitirdikten sonra, 1886 yılında Paris'e gitti. Oradan Cenevre'ye geçti. 1889'da İstanbul'a geri döndü. Abdülhamit tarafından Avrupa'da bulunduğu sırada Jöntürklerle ilişki kurdu diye Halep'e sürgün edildi. 1894'te tekrar İstanbul'a geldiyse de, takipten yakasını kurtarmak için tekrar Avrupa'ya kaçtı. İkdam gazetesine Paris'ten "*Paris Mektupları*" yazdı. Bu sırada Jöntürklerle kişilik yarışına giriştiği için boykota uğradı. Bundan sonra Ali Kemal kişiliğini açığa vuran jurnalciliğe başladı. Jön Türkleri Abdülhamit'e jurnal ederek onun gözüne girmeye çalıştı. Bir sıra Mısır'a giderek orada Türk yanlısı zengin çiftçilerin kahyalığını yürüttü. Tekrar Avrupa'ya gitti ve uzun süre Belçika'daki Türk elçiliğinde, ikinci katip görevinde bulundu. 1908 inkılabında bu son görevi idi. İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra İstanbul'a dönmüş olan Ali Kemal, İkdam gazetesinde başyazarlığa başladı. Bir yandan İttihât ve Terakki iktidârına karşı İkdam'da başyazılar, önce Peyam daha sonra da Peyam-ı Sabah'ta şiddetli makaleler yazan Ali Kemal; Mondros Mütarekesi'nden sonra kurulan Damat Ferit Paşa hükûmetlerinde önce Maarif Nâzırı daha sonra da Dâhiliye Nâzırı olarak görev yapmıştır. Bu görevinden ayrıldıktan sonra da, Peyam-ı Sabah gazetesine Millî Mücadele aleyhinde şiddetli yazılar kaleme almıştır. Büyük zaferden sonra tutuklanıp Ankara İstiklâl Mahkemesine sevk edilirken İzmit halkı tarafından linç edilmiştir. (Hülya Baykal, *Türk Basın Tarihi 1831-1923: (Tanzimat-Meşrutiyet-Millî Mücadele Dönemleri)*, Afa Matbaacılık, İstanbul 1990, s. 119)

⁶⁰ Baykal, *Türk...*, s. 128.

⁶¹ İnüç, *Basın...*, s. 286.

14 Mart 1910 tarihinden itibaren “Nu. 1” diye ve “Yeni İkdâm” adı ile çıkmaya başlayan gazete, 25 Şubat 1912 (Nu. 607) Pazar gününe kadar Ahmet Cevdet’in sorumlu müdürlüğünde yayınına devam etmiş, 26 Şubat 1912’de Ahmet Mucid’in sorumlu müdürlüğünde “İktihâm” adı altında çıkmıştır.

İttihât ve Terakki hükûmetlerinin yönetimini şiddetle yeren, bir millî muhâlefetin kurulmasına destek ve yardımcı olan bu gazete, 21 Kasım 1912’de Hürriyet ve İtilâf Fırkası kurulduğunda bu muhâlefet partisine destek vermiş, bir süre âdetâ bu partinin yayın organı olmuştur. Gazete 10 Ağustos 1912’de tekrar İkdâm adı ile çıkmaya başlamış, üç yıl önce kapatıldığı zaman bırakılan numaradan başlayarak (5558 numara ile) yayımını sürdürmüştür.

İttihât ve Terakki hükûmetince yurt dışına sürülen Ali Kemal, Paris’ten dönünce 5 Eylül 1912’de yine İkdâm’da başyazılar yazmaya başlamış ve 1913 Eylül’üne kadar bu gazetede çalışmayı sürdürmüştür. Ali Kemal’in bu tarihlerde İkdâm’da çıkan yazıları, her bakımdan değerli ve yararlı yazılardır⁶².

İkdâm mütareke döneminde de çeşitli zorluklarla çıkmaya devam etmiş, Cumhuriyet’in ilânına kadar büyük krizler geçirmiştir. Ahmet Cevdet gazetenin yönetimini 1922’de Mecdi Saadettin’e devretmişse de 1926’da tekrar gazetenin başına geçmiş; fakat çok kısa bir zaman sonra gazeteyi Ali Naci Karacan’a devretmiştir. İkdâm’ın bu son dönemi altı ay kadar devam etmiş ve gazete aynı yıl yani 1926’da kesin olarak kapanmıştır⁶³.

İkdâm yaklaşık yarım asır yayımda bulunarak memleketin aydınlanmasında ve demokratikleşmesinde önemli rol oynamış, çağının bir çok gazetesine de bir mektep vazifesi görmüştür⁶⁴.

1.4.2. Sabah

Sabah, İstanbul’da 25 Şubat 1876- 7 Kasım 1922 tarihleri arasında yayımlanmış günlük bir gazetedir⁶⁵. Gazeteyi “Papadopulos” isminde bir Rum çıkarmıştır. Başyazarı Şemseddin Sami idi. Bu gazetede ilk kez milâdî tarih kullanılmıştır⁶⁶. Bir haber

⁶² Tevetoğlu, İkdâm..., s. 56.

⁶³ Topuz, Yüz..., s. 75.

⁶⁴ Balcı, II.Meşrutiyet..., s. 4.

⁶⁵ Ana Britannica, “Sabah”, C. 18, Ana Yay., İstanbul 1987, s. 569.

⁶⁶ Şapolyo, Türk..., s. 155.

gazetesi mahiyetinde olan bu gazete, küçük boyda çıkarılması, ucuz olması ve olayları çok iyi bir şekilde yansıtması dolayısıyla halkın büyük teveccühüne mazhar olmuştur. Gazete, 1884 yılında Mihran Efendi'ye geçmiş ve o vakit büyük önem kazanmıştır. Öyle ki, II.Abdülhamit devrinin başgazetesi hâline gelmiş, istibdat yönetiminin sözcülüğünü yerine getirmiştir⁶⁷.

Mihran Efendi'nin gazete idaresine geçmesinden sonra, sırasıyla Diran Kelekyan⁶⁸, Ahmet Rasim ve Mahmut Sadık başyazarlık, Ubussüreyya Sami ve Hasan Bedreddin de yazı işleri müdürlüğü görevinde bulundular⁶⁹.

İstibdat döneminde Sabah gazetesinin en büyük rakibi ise İkdam gazetesi olmuş; Ahmet Cevdet ve Mihran Efendi gazetelerinde birbirlerine hakaret edici sözler sarf etmişlerdir.

Daha sonra Sabah gazetesinde çalışan gazeteciler arasında şu isimlere rastlanır: Hüseyin Cahit, Adnan Adıvar, Hamit Vehbi, Hommer'i çeviren Ata Bey, Arif Cemil, Ahmet Emin Yalman ve Enis Tahsil Til⁷⁰.

Sabah gazetesi, 1908 Meşrutiyet'in ilânından sonra, bağımsız görünmesine rağmen İttihât ve Terakki'ye karşı muhâlefet yapmaya başladı. Dönemin siyasî tartışmalarına dahil oldu. Zamanının önemli gazetelerinden biri durumuna geldi⁷¹.

I. Dünya Savaşı'nın ilk senelerinde Ahmet Emin Yalman bu gazetenin başyazarlığını yürütmüştür. Gazetenin o dönemde 15 bin nüsha bastığı Yalman'ın anılarında yer almaktadır. Refik Halit Karay ile Yahya Kemal Beyatlı da bu gazeteye başyazarlar yazmışlardır.

⁶⁷ Baykal, Türk..., s. 83.

⁶⁸ Diran Kelekyan (Kayseri 1862-İstanbul 1918): Türkçe yazan Ermeni asıllı gazetecidir. Küçük yaşta İstanbul'a geldi. Ermeni okullarında okudu. Öğrenimini Marsilya'da tamamladı. Türkiye'ye dönünce çeşitli gazetelerde çalışmaya başladı. Abdülhamit zamanında Londra'ya kaçtı ve burada bir süre İngiliz gazetelerine yazılar kaleme aldı. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Türkiye'ye döndü. Sabah gazetesinde çalışmaya başladı. Genellikle D.K. kısaltmasıyla imzaladığı yazılarında takma ad olarak Bedri Kâmil, İ. Nadir'i de kullanmıştır. Tefrika halinde kalan iki romanı ve birçok hikâyesinden başka bir de Türkçe-Fransızca lügâti vardır. (Meydan Lorousse, "Diran Kelekyan", C. 3, Meydan Yayınevi, İstanbul 1990, s. 728.)

⁶⁹ Ana Britannica, Sabah..., s. 569.

⁷⁰ Topuz, Yüz..., s. 76-77.

⁷¹ Tökin, Basın..., s. 100.

Savaşın bitiminden kısa bir süre sonra, Mihran Efendi, Sabah gazetesine yeni bir yön verecek bir karar almış ve gazetenin yönetimini Peyam gazetesi başyazarı, İttihâdçuların en büyük hasmı olan Ali Kemal'e bırakmıştır. Ali Kemal böylece Sabah'a geçmiş gazetenin ismi de Peyam-ı Sabah olmuştur.

Ali Kemal bir müddet sonra Anadolu'daki Millî Mücâdele'nin liderlerine dil uzatarak onlara Bolşevik ajanları, asiler diyerek saldırıda bulunmuştur. Ali Kemal için Millî Mücâdele'nin zaferle sonuçlanması büyük bir yenilgi olmuş, İzmir'in kurtuluşunun sonrası gün Peyam-ı Sabah gazetesinde son başyazısını yazmıştır.

11 Eylül 1922'de Ali Kemal'in Peyam-ı Sabah'tan uzaklaştırıldığına dair bir yazı çıkmış, gazetenin adı da ertesi gün yine Sabah'a çevrilmiştir. Mihran Efendi kendisinden hesap sorulacağı korkusundan bir ay içinde gazeteyi kapatmış ve herşeyini satarak Avrupa'ya kaçmıştır. Böylece 47 sene yayın yapan Sabah gazetesi tarihe karışmıştır⁷².

1.4.3. Tanin

Siyasal yaşamımızda daha sonra önemli roller oynayacak olan bu gazete, II.Meşrutiyet'in başlarında Servet-i Fünun başyazarı olan Hüseyin Cahit⁷³, Tefik Fikret ve Hüseyin Kazım tarafından 2 Ağustos 1908'de yayın hayatına başlamıştır. Gazeteyi çıkarmak fikrini Hüseyin Kazım teklif etmiş, Tefik Fikret de gazeteye (Tanin) ismini koymuştur⁷⁴.

Bu gazete Türkiye'de rotatif teknikle basılan ilk Arap harfli gazetedir. Hüseyin Cahit Yalçın başyazar, Muhiddin Birgen yazı işleri müdürüydü. Babanzade İsmail Hakkı da dış politikayı yazardı. Eski Maliye Nâzırı Cavit, Ahmet Emin Yalman, Adnan Adıvar, İsmail Müştak Mayakon, Asım Us, Falih Rıfkı Atay yazı kadrosunda yer alıyorlardı⁷⁵.

⁷² İnuğur, Basın..., s. 276-277.

⁷³ Hüseyin Cahit (Yalçın) : Balıkesir'de doğmuştur. Önce öğretmenlik ve memurluk görevlerinde bulunmuş, sonra roman, hikâye ve kalem münâkaşaları ile edebiyatçılarımız arasında sivrilmiş ve sonunda gazeteci olmuştur. Çıkarılmış olduğu Tanin gazetesi, yıllarca onun başmakaleleri için satılmıştır. Basın tarihimizde seçkin bir yeri olan bu kişinin gazetecilik dışında edebi yönü olduğu gibi, bir de Meclis-i Mebusan reisi, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde mebus olarak geçmiş siyasi yaşamı vardır. (Baykal, Türk..., s. 171)

⁷⁴ İnuğur, Basın..., s. 308.

⁷⁵ Tökin, Basın..., s. 114.

Kendisi koyu bir İttihâççı olan ve Millet Meclisi'ne İstanbul'dan milletvekili seçilen Hüseyin Cahit'in idare ettiği bu gazete, İttihâççıların fikirlerini savunuyor, cemiyetin bir mücâdele organı olarak ağırlığını hissettiriyor ve politik yaşamı etkiliyordu. Bu nedenle Tanin gazetesi, bu dönemin basın kuruluşları içinde önemli bir yer işgal etmekteydi. Hüseyin Cahit bunun hakkında, "*Tanin, okurların gözünde, cemiyetin organıydı. Aslında tek başıma ve bağımsızdım, ama cemiyeti iç yükümlülüğüyle savunduğum için böyle sanılıyordu*" demektedir⁷⁶.

Tanın gazetesi, İttihât ve Terakki hükûmetlerini tutmakla birlikte, hiçbir zaman İttihât ve Terakki cemiyetinin genel merkezini memnun etmeyi başaramamıştır. Çünkü Hüseyin Cahit, gazetesinde dâimâ yalnız kendi düşüncelerini yazmış, doğru veya yanlış kendi fikrine göre memleket işlerini tenkit etmekten de geri kalmamıştır. Bu yüzden zaman zaman İttihât ve Terakki yöneticileri ile gazete başyazarı arasında çekişmeler yaşanmıştır⁷⁷.

31 Nisan 1909'da, 31 Mart adıyla anılan olay günü Tanin gazetesi, ayaklananlar tarafından basılarak tahrip edildi⁷⁸. Bu olayda aranılıp da bulunamayan İttihâççıların yerine, İttihâççı kurumların aranmasına başlanmış, akla ilk olarak İttihâççı gazete ve idarehaneleri gelmişti. Netice olarak bir softa grubu Bâb-ı Âlî'ye girmiş, büyük emeklerle kurulmuş olan Tanin gazetesi ile Şura- Ümmet gazetelerinin matbaalarını "*pay-ı intikam*" olarak beş on dakikada yakmışlardı.

31 Mart sabahı olayların başlaması ve kendisine benzetilerek başka birisinin öldürülmesi üzerine Hüseyin Cahit Selanik'e kaçmış ve bu şekilde canını kurtarabilmiştir⁷⁹.

Gazete iktidâra yönelik sert eleştirileri ve heyecân uyandıran yazıları nedeniyle sık sık kapatılmış Cenin, Renin, Senin, Hak gibi isimler altında yayıma devam etmiştir⁸⁰.

Balkan Savaşı yüzünden kendi partisini bile eleştirmekten kaçınmayan Hüseyin Cahit, sahibi olduğu Tanin gazetesini 17 Ocak 1913'te İttihât ve Terakki partisine devretmiştir. Partinin genel sekreteri Mithat Şükrü gazeteyi satın almıştır.

⁷⁶ İnuğur, Basın..., s. 308.

⁷⁷ Baykal, Türk..., s. 173.

⁷⁸ Tökin, Basın..., s. 115.

⁷⁹ Fuat Süreyya Oral, Türk Basın Tarihi, Yeni Adım Matbaası, İstanbul 1967(?), s. 190-191.

⁸⁰ Ana Britannica, "Tanin", C. 20, Ana Yay., İstanbul 1987, s. 378.

1913 senesi ortalarında Falih Rıfkı, Tanin gazetesinin yazar kadrosunda yer almaktadır. Bulgarlardan Edirne'nin geri alınışı üzerine bu bölgede görevlendirilmiş, Edirne ve Dimetoka'dan gazetesine önemli haberler ve makaleler göndermiştir. Tanin'in bu dönemdeki yazılarında eski şahsiyeti bulmak ise olanaksızdır⁸¹.

Hüseyin Cahit'in Tanin gazetesiyle bağının koparılmasıyla gazete âdeta İttihât ve Terakki'nin bir yayın organı durumuna gelmişti. Partinin genel merkezindeki nüfûzlu kişilerin fikirleri doğrultusunda yazılar şekilleniyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla bir sıra hafifletilmesi düşünülen sansür tekrar bütün kuvvetiyle devam etmişti. Bu savaşın kaybedilmesinden sonra, Tanin'in yayınlanmasına olanak kalmamış, gazete zorunluluk nedeniyle kapatılmıştı⁸².

Mütareke döneminde İngilizler, Malta'ya sürdükleri vatansever Türk aydınları arasına Hüseyin Cahit'i de katmışlardır. Hüseyin Cahit serbest bırakılınca İstanbul'a döndü ve Tanin'i kendi adına tekrar çıkarmağa başladı. Buna karşın devrin bazı siyasî olayları karşısındaki tutumu nedeniyle bu gazete, kurulan İstiklâl Mahkemesi'nce kapatıldı (1924) ve sahibi de Çorum'a sürgün edildi⁸³.

---

⁸¹ İnüçur, Basın..., s. 290-291.

⁸² Baykal, Türk..., s.173.

⁸³ Kenan Akyüz, "Tanin", Türk Ansiklopedisi, C. 30, MEB Yay., s. 380.

II. BÖLÜM

TÜRK BASININDA I. BALKAN SAVAŞI

2.1. Savaşın Başlaması

2.1.1. Genel Seferberliklerin İlânı

Seferberliklerin ilânından önce de gazetelerde bir savaş ihtimâlinde söz edilmişken karşılıklı genel seferberliklerin ilânı ile artık bir savaşın çıkacağı düşüncesi hâkim olmaya başlayacaktır. Balkanlıların bu teşebbüslerinin dâhili durumumuzdan kaynaklandığı gazetelerin ortak fikridir.

İkdam gazetesinin 2 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihli “Harp İstiyorlarsa Harp Ederiz” isimli makalesinde, Bulgarlar savaş istiyorlarsa savaş ederiz denilmiş ve bu devletin savaş arzusu şu şekilde açıklanmıştır: *“Bulgaristan hükûmeti bir müddetten beri bizimle çarpışmağa hazırlandı, hükûmet-i sâbıkamızın- artık bahs etmek istemediğimiz- o bî-intihâ gafletlerinden istifade ederek Yunanistan ile, Sırbistan ile, bilinmez ne dereceye kadar, aleyhimizde mukaveleler akd eyledi, dâhilen rengâreng müşkiller içinde olduğumuzu sevine sevine keşf etti, İtalya ile muhârebede devamımızı büyük bir inbisât ile gördü, nihâyet: ‘fırsat bu fırsattır’ dedi, şimdi hududumuza taarruz için bir vesîleye âmâdedir”*.

Aynı makalede barışa taraftar olduğumuzdan söz edilerek bu medeniyet asrında savaşın hem ekonomik hem de toplumsal olarak her konuda zararları olduğuna dikkat çekilmiş ve bu noktada, *“ihtiyâcât-ı umrânımıza vakf etmek istediğimiz bu kıymettar zamanlarımızı ceng ile, cidâl ile geçirmek arzu etmeyiz”* görüşü ortaya konulmuştur⁸⁴.

Aynı gazetenin bir gün sonra çıkan “Temelsiz İttifak” başlıklı makalesinde, Balkan hükûmetleri arasındaki ittifakın ve bu ittifakın amacının açıkça ortaya çıktığına temas edilerek şöyle bir görüş ileri sürülmüştür: *“Bugün, artık fi’len sâbit oldu ki bu mukarenet- itilâf veya ittifak sûretinde olsun, veya olmasın- hükûmât-i mezkûre*

⁸⁴ Ali Kemal, “Harp İstiyorlarsa Harp Ederiz”, İkdam, 2 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.5608.

meyânında hakikaten hasıl olmuştur. Bunların son günlerde üçünün dahi hep birden umûmî seferberliğe kıyâm etmeleri ve Türkiye'ye hücumâ âmâde bir vaziyete girmeleri, artık herkese karşı isbât etti ki, bu mukarenetten maksad Türkiye'ye hücum ve tecâvüz etmekten ibârettir”.

Makalenin devamında, Balkan hükümetleri arasındaki bu ittifak “*temelsiz ittifak*” olarak isimlendirilmekte, bu ittifakın hiçbir zaman devamlı ve kuvvetli olamayacağı, netice alamadan da dağılacağı iddiasında bulunmaktadır⁸⁵

Tanın gazetesinin 2 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihli “Harp” isimli makalesinde Balkan hükümetlerinin seferberliklerini ilân etmesi ele alınmış ve dâhilî durumumuzdan düşmanlarımızın fırsat bularak cesarete geldikleri öne sürülerek bu yüzden hükümete şöyle bir eleştiri de bulunulmuştur: “*Arnavutluk'ta nüfûz-ı hükümet kalmadı. Bütün Rumeli Bulgar bombalarının sesleriyle doldu. Mevki'-i iktidârı öyle bir hükümet işgal etti ki memleket etrafında vatan düşmanlarının kazdıkları çukurlara hiç bakmağa bile tenezzül görmeden bütün gayretini kardeşi kardeşe düşman yapacak bir hâlde ihtilâfât-ı dahîliyyeyi teşdîd ve tezyîde sarf ediyor. Düşman-ı hâricî vatani tehdîd etmekle meşgul olduğu sırada hükümet vaktini hangi memurun geceleri hanesinde ictimâ' akd edildiğini tahkike hasr ediyor*”⁸⁶.

Aynı gazetenin bir gün sonraki “Harp” başlıklı makalesinde, Balkan hükümetlerinin seferberlik emrine Osmanlı Devleti'nin de genel seferberlik emri ile karşılık verdiği, savaşın önlenmesinin pek hayâl olmakla birlikte çok zor olduğu belirtilmektedir.

Makalenin devamında tahammülümüzün son noktaya geldiği, Bulgar belasının büyük devletlerin başında olsa buna 24 saat dahi dayanamayacakları ifade edilmektedir. Rumeli hudutlarının muhafazası derdinden Anadolu tarlalarının boş kaldığı belirtilerek bu süreğen hastalığı yıllarca çekip sonuçta şerefsiz surette ölmektense şu tereddütlü hâlde kat'i bir harp ile son vermek ve ne yapacağını bilmek daha hayırlıdır denilmektedir⁸⁷.

Sabah gazetesinin 3 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihli “Harp Bizim de İşimize Gelir!” başlıklı makalesinde, Balkan hükümetlerinin seferberlik teşebbüsleri şöyle değerlendirilmiştir: “*Bugün seferberlik, yarın belki harb. Bin şükür ki nihâyet bir şu'le-i*

⁸⁵ “Temelsiz İttifak”, İkdâm, 3 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.5609.

⁸⁶ “Harp”, Tanin, 2 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1458. Bu gazetede ki makaleler gazetenin “Siyasiyat” adlı köşesinden alınmıştır.

⁸⁷ “Harp”, Tanin, 3 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1459.

ümit göründü, bu harb bizim için üç seneden beri devam eden kararsızlığa bin kat müreccahtır, çünkü izzet-i nefsi millimizi her an rencide eden bir vaziyet-i müphemeye nihâyet verecektir”.

Aynı makale, Balkan hükûmetlerinin hiç yoktan bu hareketleri ve askeri yığınak yapmalarını ordumuzun üç senedir ulaştığı gelişmeden korkup zaman geçirmek istememelerine, İtalya-Osmanlı Savaşı ile son olarak Rumeli’nde meydana gelen olayları fırsat bilmelerine bağlamaktadır. Bu hükûmetlerin bunca sorun arasında tam olarak savaş edemeyeceğimizi düşünerek hızlı bir askerî yığınakla bizi gafil avlamayı düşündükleri de eklenmektedir⁸⁸.

2.1.2. Savaş Öncesi Osmanlı Kamuoyu

Harp mitingleri, Osmanlı kamuoyunun bir savaş ihtimali karşısında nasıl bir tutum takındığı ile hükûmetin savaş politikasına etkileri bakımından önemli gelişmelerdendir. Bu sıralar, gazetelerin milletin bir harbi arzuladığı doğrultusunda yayınlar yaptıkları görülmektedir.

Tanin gazetesinin 4 Teşrin-i Evvel (Ekim) tarihli “Niçin Uzuyor?” isimli makalesinde, İstanbul sokaklarında senelerdir tesadüf edilmeyen bir şevk ve neşe görüldüğünden söz edilerek bu hava bir düğün veya bayramın yaklaşmasına benzetilmektedir. Makale, taşrada da aynı atmosferin yaşandığını ve herkeste “*muhâfaza-i vatan*” gayesinin olduğunu eklemektedir.

Aynı makale, savaşın meydana gelmemesi hâlinde üzüleceğimizi belirterek bunu şöyle açıklamaktadır: “*bazı muhârebeler vardır ki zarûret hâlini alır. İşte Osmanlı-Bulgar muhârebesi şimdiki hâlde böyle zarûrî bir şekl almıştır*”⁸⁹.

Tanin’in bir gün sonraki “Harbe Doğru” isimli makalesinde, Osmanlıların bir savaşı arzuladıkları konusunda tereddüdü olanlara dünkü Sultan Ahmet mitingi delil olarak gösterilmiş, bu mitingde parti ayrımı yapılmaksızın herkesin müşterek hedef olan “*vatan*” için ittihât ettikleri ve ağızlarından sadece “*yaşasın harb*” seslerinin çıktığına vurgu yapılmıştır⁹⁰.

⁸⁸ Diran Kelekyan, “Harp Bizim de İşimize Gelir!”, Sabah, 3 Teşrin-i Evvel Efrenci 1912, Nu.8275. Yazar makalelerinde isim olarak D.K. kısaltmasını kullanmıştır.

⁸⁹ “Niçin Uzuyor”, Tanin, 4 Teşrin-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1460.

⁹⁰ “Harbe Doğru”, Tanin, 5 Teşrin-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1461.

Sabah gazetesinin 5 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihli “Hitâbe-i Harp” “Devlet-i Osmaniye’nin Hudud-ı Tâbiisi Tuna Boyudur” başlıklı yazıda, gazetenin başyazarının Sultan Ahmet Mitingi’ndeki nutku yer almaktadır. Bu nutukta en haksız, vicdânsız, haddini bilmez saldırılar karşısında bulunduğumuz ve Balkan hükûmetlerine karşı tahammülümüzün son noktaya geldiği ifade edilerek şöyle denilmiştir: *“Daha dün kesb-i istiklâl eden Bulgaristan Edirne’ye gelmekten, ikinci payitaht-ı Osmâniye’yi kırılısıca ayaklarıyla telvîs etmekten, Hudâvendigar Gazî’nin eser-i fütûhâtını imhadan bahs ediyor, Dersaâdete ‘Çar Gurrat’ diyor, buralara kadar dış biliyor”*.

Aynı nutukta savaşı istemediğimiz, buna karşın hem gelecekte güçlü esaslara dayanan bir barışı sağlamak için hem de Balkanlardaki hedeflerimizi gerçekleştirmek için fırsattan istifade edeceğimiz belirtilmiştir. Bu noktada Namık Kemal’in *“Tuna elden giderse vatan elden gider”* sözü hatırlatılmış, Tuna’yı kaybımızla vatanın elden gitmediği; fakat rahatının elden gittiği, bunu da 30 yıllık tecrübemizle gördüğümüz ifade edilmiştir. Yazıda son olarak, *“Devlet-i Osmaniye’nin hudud-ı tâbiisi Tuna boyudur”* denilmiştir⁹¹. Görüldüğü üzere gazete Tuna boyunun ele geçirilmesini gerekli görmektedir.

İkdam gazetesinin 5 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihli “Osmanlılarda İntibâh” başlıklı makalesinde, bu milletin büyüklüğünü göstermesi için hayatın dâimâ en heyecânli anlarını seçtiğine temas edilmekte, Osmanlı tarihini gözden geçirdiğimizde şunu göreceğimiz belirtilmektedir: *“Ne zaman vatan-ı muazzemimiz bir tehlikeye ma’ruz olursa, Saltanat-ı Osmaniye bir parça sarsılmağa başlarsa Osmanlılık birden bire celâdetini takınır, varlığını var kudretiyle müdâfaa eyler, hukukunu değilse faziletini, hamâsetini düşmanlarına bile teslim ettirir..”*.

Makalenin devamında, savaş olsun veya olmasın Osmanlılarda bu uyanışın ortaya çıktığından söz edilerek savaş endişesi ile milletimizde meydana gelen bu uyanışla atalarımız gibi düşmana Osmanlı’nın ne demek olduğunun tekrar gösterileceği ve Osmanlı Devleti’nin dünyanın en medenî devletleri arasına gireceği iddia edilmektedir. Bu nedenle, *“yaşasın harb! demekten nefsimizi zabt edemeyiz”* görüşü ortaya konulmaktadır⁹².

⁹¹ Diran Kelekyan, “Hitâbe-i Harp” “Devlet-i Osmaniye’nin Hudud-ı Tabîisi Tuna Boyudur”, Sabah, 5 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.8277.

⁹² “Osmanlılarda İntibâh”, İkdam, 5 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.5611.

Aynı gazetenin bir gün sonra çıkan “Vazife Başına” isimli makalesinde, düşmanlarımızın seferberliklerini ilân etmesi ile sınırlarımızda askeri yığınakta bulunmalarına karşı hükûmetinde seferberliğe başvurmasını milletin yüksek sesle onayladığına dikkat çekilmiş ve şöyle eklenmiştir: “*Bize karşı harb etmek isteyen Balkan hükûmetlerine, harb ile mukabeleyi, ‘yaşasın harb’ âvâzeleriyle ve alkışlarla tensîb ve kabul eyledi*”⁹³.

2.1.3. Karadağ’ın Savaş İlânı

Seferberliklerin ilânından sonra gazetelerde hemen hergün Balkan hükûmetlerinden bir savaş ilânı beklenmiş, bunun gecikmesi ile ilgili değişik görüşler ortaya atılmıştır. Neticede Karadağ’ın savaş ilânı ile bu bekleyiş sona ermiştir. Fakat ilk önce bu devletin savaş ilân etmesi, Balkan hükûmetlerinin bir aracı olarak Karadağ’ın en evvel öne atıldığı şeklinde açıklanmıştır

Tanin gazetesinin 9 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihinde çıkan “Hele Şükür!” başlıklı makalesinde, “*Karadağ’ı böyle birden bire ilân-ı harbe sevk eden sebep nedir?*” sorusu sorulmuş ve şöyle cevap verilmiştir: “*Anlaşıyor ki Balkan hükûmetleri aralarında kararlaştırdıkları plan dairesinde en evvel Karadağ’ı üzerimize musallat ediyorlar*”. Gazetede, Karadağ’ın savaş ilânından sonra diğer Balkan hükûmetlerinin seyirci kalmaları mümkün görülmemekte, bugün olmasa dahi yarın zorunlu olarak onların da savaşa katılacakları iddia edilmektedir. Aynı makalede Karadağ’ın yalnız başına hareket etmediğinden söz edilmekte, bu devletin kendisine özel bir önem atfederek küstahça bize meydan okuması savaşı kaçınılmaz bir hâle koymak istemesi ile Avrupa hükûmetlerinin baskısına ve müdâhalesine engel olmak amacıyla Sofya’dan verilen talimata bağlanmaktadır.

Makalenin devamında, Karadağ ile önemli bir askerî harekâtın olmayacağı, bu devletin arazisinden dolayı yalnız savunmada başarı göstereceği, taarruza geçmesi hâlinde ise Osmanlı kuvvetlerince hadlerinin bildirileceği ifade edilmiş, buna karşın asıl kuvvetimizi Bulgarlara bırakmanın önemine vurgu yapılmıştır⁹⁴.

Sabah gazetesinde 9 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihinde çıkan “Silah Başına” isimli makalede Karadağ’ın savaş ilânı şöyle karşılanmıştır: “*Yaşasın harb! Çünkü istiklâl,*

⁹³ “Vazife Başına”, İkdâm, 6 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.5612.

⁹⁴ “Hele Şükür!”, Tanin, 9 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1465.

tamâmi-i mülki, hukuk-ı milliye gibi mukaddesâta vuku' bulan taarruzları yalnız kan temizleyebilir, hakaret karşısında insan zihniyle değil, kalbiyle düşünür, tahkir edene kızmak hiss-i haysiyetin ilk şartıdır. Hiddetten mahrûmiyet ise hisden mahrûmiyetle tevamdır(?)”.

Aynı makalede Karadağ'ın yalnız hareket etmediği de şöyle açıklanmaktadır: “*Devlet-i Osmaniye'ye karşı hangi devlet ilân-ı harb ediyor! Karadağ! Yani zekûr ve inâs ancak iki yüz elli bin tebaası olan bir cüce hükûmet. Eğer Karadağ yalnız başına bulunsa idi böyle bir harekete hiçbir zaman cür'et etmezdi. Karadağ'ın Balkan muhârebesinde bazen âlet, bazen de kılavuz vâzifesini ifâ ettiğini tarih isbât ediyor*”. Gazete geçen Rus Savaşı'nda da yine böyle olduğunu anımsatarak Bulgaristan ile Sırbistan'ın “*ittifak ahidnâmeleriyle bağlıyız, Karadağ harb ediyor, biz de muâvenet etmeğe mecburuz*” diyebilmek için Kral Nikola'yı ileri sürdüklerine dikkat çekiyor.

Makalenin devamında Avrupaya seslenilmiş ve “*Avrupa Balkan yaramazlarının kendisiyle eğlenmekte olduğu hakkında artık tereddüt etmese gerekir*” denilmiştir. Avrupa'dan beklenenin sadece siyasî notalar vermek değil, bu notalara uyulmaması hâlinde asker sevk etmekten kaçınmamak olduğu belirtilmiştir. Son olarak savaşa engel olamayan Avrupa'nın bu savaşın sorumlularını cezalandırmada Osmanlı Devleti'ni serbest bırakması talep edilmiştir⁹⁵.

2.1.4. Büyük Devletlerin Notası

Büyük devletlerin notasından söz ederken ıslahat konusundan da bahsetmek gereklidir. Islahat konusunda gazeteler, ıslahata muhtaç olduğumuz noktasında hemfikirdirler. Fakat ıslahat nedeniyle bir müdahalaya de karşı çıkılmaktadır. Tanin diğerlerinden farklı olarak devletlerin bu notasına karşı şiddetli bir lisan kullanmış, diğer gazeteler ise itidâlli bir lisanle bu konudaki düşüncelerini ortaya koymuşlardır.

Tanin gazetesinin 12 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihli “Devletlerin Umûr-i Dahiliyemize Müdâhalesi” isimli makalesinde Bâb-ı Âlî eleştirilmiş, devletlerin müdâhalesine ortam hazırlamakla suçlanmıştır. Büyük devletlerin notası hakkında şöyle bir görüş ileri sürülmüştür.: “*Bâb-ı Âlî'nin hazırladığı yoldan yürüyerek umûr-i dahiliyemize müdâhale etmekte Avrupa devletlerinin fırsat kaçırmadıklarını isbât edecek bir delildir*”. Aynı makale, bu iddiasını notanın içeriğini kanıt göstererek desteklemekte ve

⁹⁵ Diran Kelekyan, “Silah Başına”, Sabah, 9 Teşrîn-i Evvel Efreni 1912, Nu.8281.

şöyle demektedir: “*Bâb-ı Âlî Berlin Muâhedenâmesi'nin metrûk ve münsi 23'üncü maddesini iki sefirin husûsî mürâcaâtı üzerine hemen ihyâ' etmekte müsâraat eyler ve bunu resmen düvel-i muazzama kabinelerine tebliğ ederek onların umûr-i dahîliyemize müdâhale etmeleri yolunu hazırlarsa devletlerin bu beyânâtı sened ittihâz ederek bize bazı icrââtı kabul ettirmeğe kıyâm eylemelerine hayret etmemek iktizâ' eder*”.

Makale, büyük devletlerin ülkemizin bütünlüğünü korumayı taahhüt etmesini de inandırıcı bulmayarak bunun bir aldatmacadan ibâret olduğunu öne sürmekte, bu devletlerin taahhüdü olmasına karşın Bulgarların bağımsızlıklarını ilân ettikleri, İtalya'nın hiç sebepsiz Trablusgarp'ı işgal ettiğini hatırlatmaktadır.

Makalenin devamında Avrupa'nın Türkiye'ye karşı ıslahat siyaseti tecrübe ve gerçekler ışığında şöyle açıklanmaktadır: “*Ecnebî müdâhalesi ne kadar dostane olursa olsun izzet-i nefsi milliyi cerîhadâr edeceği için bu ıslahat tavsiyeleri nefretlerle kabul olunur, tatbîke başlanır o zaman mesele ikinci bir safhaya girer. Islahat tatbîk edilmiyor gürültüleri meydana alır. Gittikçe ıslahatın şekli değişir, müdahâlenin mahiyeti değişir. Islahat muhtâriyet-i idâreye, nasâyih-i dostane tazâyik ve tehdîde doğru yürür ve nihâyet devletlerin mazhar-ı ihtimâmı olan o mes'ud kıt'a bütün bütün elimizden çıkar yâhûd bize bir pamuk ipliği ile bağlı kalır*”⁹⁶.

Sabah gazetesinde 12 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihinde çıkan “Harp ve Islahat” başlıklı makalede, ıslahat konusunda istediklerimizi gerçekleştiremediğimiz, bu işte bir takım hatalarımızın olduğu belirtilmiş, bunun da bize kaşı muhteris teşebbüslere ve meşrû' olmayan emellere haklılık kazandıramayacağı ifade edilmiştir. Bu fikri destekler mahiyette, ıslahat konusunda eksiklik ve acemiliklerimizin kötü niyetten kaynaklanmadığı, hükûmetlerimizin dört senedir icrââtında birinci sırayı ıslahat meselesinin aldığına dikkat çekilmiştir. Aynı makale, bu savaş esnasında da ıslahata devam edileceğini, buna hem muhtâç olduğumuzu, hem de bu yolla Avrupa'nın sempatisini elde edeceğimizi ifade etmektedir. Bu noktada Avrupa'yı karşımıza almaktan sakınılması gerektiğinden söz edilerek, Kont Berştold'un bir buçuk ay önce “*Maksadımız vesâyâ-yi hayr-hâhânededen ibârettir, devr-i sâbıkta görüle gelen*

⁹⁶ “Devletlerin Umûr-ı Dâhiliyemize Müdâhalesi”, Tanin, 12 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1468.

müdâhalelerin tecdidi katiyen mevzû-i bahs değildir” dediği anımsatılmış, Avrupa’nın da Osmanlı kamuoyunu rencide etmemesi gerektiği belirtilmiştir⁹⁷.

İkdam gazetesinin 12 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihli “Balkanlar ve Makedonya” başlıklı makalesinde, Balkan olaylarını 1870’den itibâren takip edersek sonuç olarak Makedonya’da ıslahat talebinin bir kısım istifadelere âlet edildiğini görürüz denilmektedir. Bulgarlar ıslahat istiyor diye ıslahat yapmayalım diyecek bir kafaya da sahip olmadığımız belirtilerek şu noktaya dikkat çekilmiştir: “*Yok ıslahattan maksad Makedonya muhtâriyeti ise o zaman işin rengi değişir. Zîrâ bir kaç sene sonra İstanbul da elden gider, Arnavutluk büsbütün mahv olur, Hükûmet-i Osmaniye de Asya’ya geçerek bir Buhara Hanlığı derecesine iner*”. Makale bu çeşit ıslahata karşı olduğumuzu belirterek ıslahatın yalnız Makedonya ile sınırlı olmadığını eklemekte ve şöyle demektedir: “*Eğer hakikaten ıslahat mevzû-i bahs ise bütün Türkiye ’nin icrâsına mecbur olduğu ıslahat umûmîdir. Bunun Bulgar’a, Sırp’a, Türk’e ayırı olamı yoktur*”.

Makalenin devamında, Makedonya’da ıslahat icrâsında hatalarımız olduğu itirâf ediliyor; fakat bunun kötü niyetten değil, cehâletten kaynaklandığına dikkat çekiliyor. Son olarak ıslahattan ne anlaşılması gerektiğinin de açıkça ortaya konulması istenilerek ıslahata evet; ama muhtâriyete hayır görüşü savunuluyor⁹⁸.

2.1.5. Balkan Hükûmetlerinin Notası

Balkan hükûmetlerinin notası basında sert eleştirilere hedef olmuştur. Bu notalarıyla Balkan hükûmetlerinin küstâhlık yaptıkları öne sürülmüş, bu devletlerle ilişkilerin kesilmesi hatta bunlara bir savaş açılması tavsiyesinde bulunulmuştur.

Sabah gazetesinin 15 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihli “Artık Yeter” başlıklı makalesinde, Balkan hükûmetlerinin Osmanlı Hükûmeti’ne verdikleri nota şöyle değerlendirilmiştir: “*Balkan türedileri Osmanlıları kim zannettiler ki dün tebliğ eyledikleri zehr-nâk, hakaret-âmîz, her kelimesi çiğere saplanan notayı yazmak küstâhlığında bulundular? Osmanlıların Balkanlardaki beş buçuk asırlık fetihleri, tenkîlleri kendilerini mütenebbih etmemiş miydi? Tenebbüh yoksa, o fetihlerden, o tenkîllerden sonra ebzali buyurulan himâyet-i âlî-cenâbânenin bir hakk-ı şükranı da mı yoktu? İttifak etmişlermiş! Harb istiyorlarmış ! Bizim için fe-ni’me-l-matlub, varup açıktan açığa ilân-ı harb edeydiler!*

⁹⁷ Diran Kelekyan, “Harb ve Islahat”, Sabah, 12 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.8284.

⁹⁸ “Balkanlar ve Makedonya”, İkdam, 12 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.5618.

Bir kelimesi, bir harfi, bir noktası bile kabul olunmayacağını pek a'lâ bildikleri bu notayı yazmaktan maksadları neydi? Acaba bizi galeyâna mı getirmek istiyorlar? Acaba sırf toprak ihtirâsından meydana gelen bu muhârebeye başka bir şekl vermek arzusunda mı bulunuyorlar? Kimi aldatacaklar? Avrupa'yı mı:”

Makalenin devamında, Avrupalıların gerçekleri bildiklerinden dolayı Balkanlılara aldanmayacaklarından söz edilmekte, bu hükûmetlerin amacı Osmanlı Devleti'ne sıkıntı vererek onu savaş ilân etmeye zorlamaksa bu amaçlarına ulaşacakları, bu nota verildiğinden itibâren savaş durumunun başladığı ve bunun sorumluluğunun da notayı tebliğ edenlerde olacağı belirtilmektedir.

Aynı makale, hükûmetten bu notaya karşı şunu yapmasını istemektedir: *“Bu hükûmetlerin sefirlerine pasaportlarını göndersin, Devlet-i Osmaniye bu sözleri kendisine hitâb etmek cür'etinde bulunan hükûmetlerle münâsebâtta bulunamaz, Bâb-ı Âli'ye bu notalar verildikten sonra münâsebâtın devamına vicdân-ı Osmani tahammül edemez. Notaya cevap yoktur, öyle bir nota cevabdan müstağnidir. Gitsinler! Gitsinler! Cevab pasaportlarını vermek, kendilerine zaten biletini tedârik etmiş oldukları (nota vermekteki hüsn-i niyetin derecesine bakmalı) Romanya kumpanyası vapurunu göstermektir. Gitsinler!”⁹⁹.*

Cenin gazetesinin 15 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihli “Muhârebe Başlıyor” başlıklı makalesinde, tebliğ edilen notanın Balkan hükûmetlerinin hârisâne duygularını ve küstâhlıklarını gösterdiği belirtilmiş, nota hakkında şöyle bir görüş ileri sürülmüştür: *“Bu notayı verirken Balkan hükûmetleri onun hiç bir zaman hükûmet-i seniyece kabul edilmeyeceğini elbette kendileri de biliyorlardı. Fakat Bâb-ı Âli'nin reddi üzerine muhârebeye mecburiyet his etmiş olduklarını iddia için böyle gülünç ve müfrid bir talep ile ortaya atıldılar”.* Makalede, Bulgarların iç işlerimize müdâhaleyi mazûr göstermek için notada yalnız bir kelime kullandıklarına dikkat çekilerek bunun da *“Hristiyan”* tabîri olduğu belirtilmektedir. Türkiye Hristiyanlarının sefâletine son vermek için Balkan hükûmetlerinin ittifak etmek zorunda kaldıkları iddiasına karşılık makale şunu söylemektedir: *“Bulgarlar şu sûretle bu muhârebeye âdetâ bir ehl-i salîb şeklini vermek istiyorlar. Muhârebe iki devlet arasında bir müsâdeme şeklini değil iki din arasında bir mücâdele rengini alacak demektir”.* Bulgarların savaşa din savaşı şeklini

⁹⁹ Diran Kelekyan, “Artık Yeter”, Sabah, 15 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.8287.

kazandırmaktan amaçlarının Avrupa hükûmetleri ve kamuoylarının desteğini almak olduğu ilâve edilmektedir¹⁰⁰.

İkdam gazetesinin 15 Teşrin-i Evvel (Ekim) tarihli “Artık Nevbet Silahındır” başlıklı makalesinde, bu notayla Balkan hükûmetlerinin artık Avrupa’nın aracılığını kabul etmediklerinin, Avrupa devletlerinin Balkanlarda nüfûz ve hükmünün olamayacağını anlaşıldığı belirtilmekte, Balkan hükûmetlerinin bu sahada yalnız kendilerinin söz sahibi olmayı düşündüklerine dikkat çekilmektedir. Bu noktada Balkan hükûmetlerinin bu cüretkarlıkları ve küstâhlıklarının yalnız Türkiye’ye karşı değil büyük devletlere karşı da olduğu ileri sürülmektedir. Makale, bu cüretkarlığa verilecek cevabın yalnız savaş olacağından söz ederek bu notanın bizi hayrete düşürmediği, tarafımızdan beklendiği ve buna karşı da gerekli hazırlıkların yapıldığını ifade etmektedir. Son olarak bu notanın savaş çıkarmak için olduğu öne sürülmekte, bu yüzden diplomasinin artık görevini tamamlayıp “*nevbetin silaha*” geldiği belirtilerek şöyle denilmektedir: “*Balkan hükûmâtı tarafından hiçbir hakk ve salâhiyete müstenid olmayarak verilen bu notanın neticesi her halde harb olacağı bedîhîdir*”¹⁰¹.

2.1.6. Osmanlı Devleti’nin Balkan Hükûmetlerine Savaş İlânı

Balkan hükûmetlerinin notasından sonra basında ortak kanaat bir savaşın gerekli olduğudur. Bu savaş ilânı Balkanlılardan beklenecektir. Sonunda arzulanan olmuş, diğer Balkanlılar da savaşa katılmışlardır. Yunanistan’a niçin savaş ilân edilmediği de gazetelerde ele alınacak, bu konuda çarpıcı görüşler ileri sürülecektir. Savaşın geniş çapta başlaması ile basında en çok bahsedilen konu, bu savaşların Balkan hükûmetlerin iddialarının aksine bir din savaşı olmayıp vatan savaşı olduğudur.

Cenin gazetesinin 18 Teşrin-i Evvel (Ekim) tarihli “Muhârebe” isimli makalesinde savaşın başlaması şöyle değerlendirilmiştir: “*Artık tereddüde mahall yok, muhârebe bütün şiddet ve ciddiyetiyle başlamış demektir. Devletlerin teşebbüsü, hükûmetin*

¹⁰⁰ “Muhârebe Başlıyor”, Cenin, 15 Teşrin-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1471. Matbuat İdaresi’nden gelen yazı ile gazetenin 12 Teşrin-i Evvel tarihli “Devletlerin Umûr-ı Dâhiliyemize Müdâhalesi” başlıklı makalesinin halkı tedhişe düşürdüğü ve İdâre-i Örfiye Kararnamesi’ne muhâlif bulunduğu iddiasıyla gazete süresiz kapatılmıştır. (Bkz. Tanin, 13 Teşrin-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1469, s.1.). Bu kapatılmaldan dolayı Tanin gazetesi önce Cenin daha sonra Senin, Hak, Renin ve tekrar Tanin isimleri altında çıkacaktır.

¹⁰¹ “Artık Nevbet Silahındır”, İkdam, 15 Teşrin-i Evvel Efrenci 1912, Nu.5621.

itilâfcûyâne hareketi, hiçbir şey bu müdhiş mukatelenin önünü alamadı. Çünkü bir kaç Balkan hükûmeti tevsî-i arâzî fikrini zihinlerine sokmuştur. Çünkü Türkiye'yi parçalamağa azm etmişlerdir". Aynı makale, Balkanlarda bu yangını teessüfle karşıladığımızı temas ederek medeniyet, insaniyet ve terakki adına bu savaşın yararlı olacağını ileri sürmektedir. Ayrıca bu savaşla Rumeli'nin rahata kavuşacağı, buradaki birkaç milyon halkın bundan sonra huzûr bulacağı, bu savaşın sonucunda şark meselesinin önemli bir kısmının da ortadan kalkacağı belirtilmektedir.

Makalenin devamında, İttihât ve Terakki'nin eleştirilere muhatap kalmasına rağmen, orduya verdiği önemin ve yaptığı harcamanın haklılığının bu savaşla ortaya çıktığına dikkat çekilerek ordunun mevcut durumu hakkında şöyle bir bilgi verilmektedir: *"Diyebiliriz ki birkaç yüz seneden beri Osmanlılar hiçbir zaman techîzât-ı askeriye, levâzım, ilm ve fen, talîm ve muhârebe nokta-i nazarından bu kadar mükemmel bir ordu görmemişlerdir. Şu son bir iki asırda Osmanlılar bu kadar müsâid şerâit altında harb etmemişlerdir"*.¹⁰²

Sabah gazetesinin 18 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihli "Vatan Muhârebesi" "Muhârebe-i Hâzıra Osmanlılık Muhârebesidir" başlıklı makalesinde, Osmanlı Devleti açısından bu savaş şöyle görülmektedir: *"Bilâ-tefrik cins ve din bi-l-cümle Osmanlılar için bu muhârebe evveliyetle 'vatan' muhârebesidir. Zîrâ, bugün her Osmanlı millet-i hâkimenin bir uzvudur"*. Makale devam ederek, *"Bu sırf siyasî bir muhârebedir"* demekte, Osmanlılar için de bu savaşın "vatan muhârebesi" olduğunu yinelemektedir. Ayrıca Avrupa'nın bize teveccühünün zafer kazanmamızla birlikte daha da artacağı iddia edilmektedir¹⁰³.

Tanin gazetesinin 19 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihli "Yunanistan ile Ne Oluyor" başlıklı makalesinde, Bâb-ı Âlî'nin Bulgaristan ile Sırbistan'a savaş ilân etmesine karşın Yunanistan'a niçin savaş ilân etmediği konusunda hükûmete yakın gazetelerin yaptıkları açıklamaların pek garip olduğu ifade edilmektedir. Bulgaristan'ın Osmanlı Hükûmeti'ne verdiği notayı Sırbistan ve Yunanistan nâmına verdiği, bu durumun

¹⁰² "Muhârebe", Cenin, 18 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1474.

¹⁰³ Diran Kelekyan, "Vatan Muhârebesi" "Muhârebe-i Hâzıra Osmanlılık Muhârebesidir", Sabah, 18 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.5290.

onların müttefikten hareket ettiğini gösterdiği belirtilmekte, Yunanistan eğer Balkan ittifakından ayrılmak istiyorsa bunu savaştan evvel yapması gerekirdi denilmektedir. Aynı makale, Bâb-ı Âlî'nin Yunanistan'a karşı bu tutumunu yanlış bularak şöyle bir görüş ileri sürmektedir: *“Sırbistan ve Bulgaristan ile aramızda hiçbir ihtilâf olmasa idi, Yunanistan hükûmeti Sırbistan ve Bulgaristan ile ittifak ederek bize o müşterek notayı vermese idi bile yine bizim Yunan ile muhârebe etmeliğimiz icâb ederdi. Muhârebeyi zarûrî hâle koyan bu hâdise ise Girit meselesi idi”*.

Makalenin devamında Yunanistan'a savaş ilân edilmemesinin *“hikmet”*leri açıklanmaktadır. Buna göre, Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın en mühim dayanaklarından biri memleketteki Rum ahalidir. Yunanistan'la bir savaş, partinin bu desteğini yitirmesine ve bu konuda yaptığı çabaların boşa gitmesine yol açacaktır. Bunun için Bâb-ı Âlî, bu fırkanın etkisiyle Yunanistan'a savaş açmamıştır. Makale, bu noktada şuna dikkat çekmiştir: *“İşte Balkan düvel-i müttefikesini bir müttefikten ayırmak gibi bir muhabbet-i vataniye icâbâtından olan bir emele bu sûretle fırka menfaati de inzimâm edince Hürriyet ve İtilâf Fırkası erkânı pek çok çalışmak lüzûmu his ediyorlardır”*.

Aynı makale bir başka ihtimale dikkat çekerek, Yunanistan'ın İngiltere'den sipariş ettiği torpido ve kruvazörleri donanmasına henüz katmadığı, şimdiki durumda Yunan donanmasının Osmanlı donanmasına mukavemet edemeyecek kadar kuvvetsiz olduğuna temas etmekte, Yunanistan'a zaman kazandırmak amacıyla da böyle bir savsaklamanın yapılmış olabileceğine dikkat çekmektedir. Yunanistan'ın savaş ilânı ile bu ihtimallerin ortadan kalktığı, bunun için Yunanistan'a teşekkür ettiğimiz ifade edilmektedir¹⁰⁴.

Sabah gazetesinin 19 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihli *“Garp Efkâr-ı Umûmiyesi ve Biz”* *“Avrupa'nın Adaletine İtimâdsızlık Neden İleri Geldi?”* başlıklı makalesinde, Yunanistan'ın savaş ilânı şöyle değerlendirilmektedir: *“Yunanistan'ın doğrudan doğruya bize ilân- harbe mecbur kılınması Bâb-ı Âlî için yeni bir muvaffakiyettir”*. Aynı makale, Yunanistan'dan Girit meselesindeki cüreti ve el konulan gemilerden dolayı verdiği ultimatomdan sonra zaten bir savaş beklediğimiz belirtmekte, buna rağmen Bâb-ı Âlî'nin bu hükûmete karşı kararını 48 saat ertelediğine işaret etmektedir. Bu durumda, gücenmesi, savaş ilân etmesi gereken tarafın Osmanlı tarafı olduğu ve biz savaş açmadıkça Yunanistan'ın söyleyecek sözü olamayacağı ifade edilerek Yunanistan,

¹⁰⁴ *“Yunanistan ile Ne Oluyor?”*, Cenin, 19 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu. 1475.

müttefiklerine verdiği taahhüt gereği er veya geç sebepli veya sebepsiz zorunlu olarak savaşa girecekti denilmektedir¹⁰⁵.

2.1.7. Savaş ve Büyük Devletler

Savaşın başlaması ile bu savaşlarda büyük devletlerin bazılarının parmağı olduğu gazetelerde savunulacaktır. Büyük devletlerin savaşı önlemede ciddi tedbirler alamadıklarından sıkça söz eden gazeteler, devamlı olarak onlardan bu savaşta adaletli olmaları isteğinde bulunmuşlardır.

Cenin gazetesinin 18 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihli “Harb-i Hazırın Mes’uliyeti” makalesinde savaştan Avrupa sorumlu tutuluyor, bir genel savaşa neden olabilecek bu savaşı devletlerin engellemede geç kalıp etkili ve ciddi bir teşebbüs ortaya koyamadıklarına temas edilerek kimsenin bundan 20 gün evvel bu savaş durdurulamaz diyemediğine dikkat çekiliyor. Bu noktada bazı devletlerin düşmanlarını çekememekten ve ortalığın karışmasından çıkar umduklarından söz edilmekte, bu devletlerin her taraf karıştıktan sonra cahil halkı kandırmak için barışçıl birkaç teşebbüste bulunarak riyakarlık ettikleri ileri sürülmektedir. Devletlerin geç kalmaları da şöyle bir örnekle açıklanmaktadır: *“Yangını pek geç söndürmeğe şitâbân olan tulumbacılar –Fransızca gazetelerinden birinin dediği vechile- tulumbalarının suyunu İstanbul’da aradılar. Fakat insâf! Daha ne kadar yangının suyunu İstanbul versin? İşte onun için bu defa İstanbul nihâyet çeşmesinin musluğunu kapadı ve bunun üzerine yangıncılar ve hatta tulumbacılar yangına su yerine petrol döktüler...”*

Aynı makale, İtalya’nın bu savaştaki rolünü de şöyle açıklamaktadır: *“kavîyen zan edebiliyoruz ki Balkan hükûmâtı hâzırasını böyle koç gibi üzerimize atan bir takım müfsid eller vardır. Bu kukla oynatıcıları arasında İtalya’yi, hokkabaz ve canbaz yetiştirmekle ma’rûf bu Makyavel memleketi başta görürüz”*. İtalya’nın siyasetle kazanmaya alışık bir devlet olduğu hatırlatılıyor, bu devletin Trablusgarp’ı da siyasetle kazanmak için böyle bir manevrayı kaçırmadığına dikkat çekiliyor.

Makale devam ederek savaşın arkasında ikinci derecede Rusya olduğundan söz etmekte ve bu iddiasına Rusya’nın Balkanlarda izlediği politikayı kanıt olarak göstermektedir.

¹⁰⁵ D Iran Kelekyan, “Garp Efkâr-ı Umûmiyesi ve Biz” “Avrupa’nın Adaletine İtimâtsizlik Neden İleri Geldi?”, Sabah, 19 Teşrîn-i Evvel Efreni 1912, Nu. 8291.

Buna göre Rusya, Avusturya'ya karşı Bulgarları bir güç olarak desteklemekte ve kullanmakta, bu savaş keşmekeşinden dolayı bir konferans yapılmasını sağlayarak burada boğazlar işini yeniden gündeme getirmeyi amaçlamaktadır.

Makalenin devamında, Avusturya ile Rusya arasında olduğu gibi Almanya ile İngiltere arasında da umûmi bir ihtilâf olduğu ifade edilerek savaşa son vermek için oluşacak keşmekeş sırasında, bazı devletlerin vaziyetten yararlanarak menfaatleri için kılıca sarılıp sarılmayacakları konusunda kimsenin garanti veremeyeceğine dikkat çekilmektedir. Makalenin sonunda savaşın umûmî değil mahallî kalmasını arzuladığımız belirtilmekte, savaş sırasında ve sonucunda kimseden işimize karışmamasından başka bir talebimiz olmadığı ifade edilmektedir¹⁰⁶.

Sabah gazetesinin 19 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihli "Garp Efkâr-ı Umûmiyesi ve Biz", "Avrupa'nın Adaletine İtimâdsızlık Neden İleri Geldi?" başlıklı makalesinde, bu savaşta Avrupa'dan ordularıyla yardım değil, yalnız adalet beklediğimizden söz edilmekte, askerî vazifeyi zaten Osmanlı ordusunun göreceği belirtilmektedir. Politika dünyasının geçmişte "hak" ile "haksızlık"tan ibâret olan meselelere "hilâl" ile "salîb" in mücâdelesini olarak baktığı hatırlatılarak bugün Avrupa kamuoyunda bu gibi akımlardan eser kalmadığına dikkat çekilmekte ve şöyle eklenmektedir: "Yoksa biz Osmanlılar medenîyetin el'ân bir efsânenen ibâret olduğuna inanmak mecburiyetinde bulunuruz"¹⁰⁷.

İkdam gazetesinin 18 (Teşrîn-i Evvel) Ekim tarihli "Bütün Âlem Bize Bakıyor" isimli makalesinde, Deba gazetesinin siyasî yazarlarından birinin, "Düvel-i muazzamadan biri veya ikisi Balkan muhârebesinin galibâ zuhûrunu arzu ediyorlar ki devletler tarafından vuku' bulacak tebligattan iki saat evvel Karadağ ilân-ı harb ediyor. Bu vak'anın tiyatrodan hiç farkı yoktur" dediği ifade edilerek bu görüşün doğru olduğu, Balkanlarda bir savaşın çıkmasının arzu edildiği, yoksa Karadağ'ın büyük devletlerle alay eder gibi bir harekete asla cesaret edemeyeceği belirtilmektedir.

Aynı makale, bu savaşta kendimizi ve Avrupa'yı muhafaza etmek gibi iki görevimiz olduğundan söz etmekte, gâlip gelmemiz durumunda Avrupa'nın da mevcut keşmekeşten kurtulacağını öne sürmektedir. Bu savaşın önemi ise şöyle

¹⁰⁶ "Harb-i Hazırın Mes'uliyeti", Cenin, 18 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu. 1474.

¹⁰⁷ Diran Kelekyan, "Garp Efkâr-ı Umûmiyesi ve Biz" "Avrupa'nın Adaletine İtimâdsızlık Neden İleri Geldi?", Sabah, 19 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.8291.

açıklanmaktadır: “Devlet-i Osmaniye için bu muhârebe bu ana kadar ettiği muhârebelerden kıyâs kabul etmez derecede büyüktür. Gâlib gelirsek nef’î büyüktür, Hudâ-negerde mağlûp gelirsek mazarrâtı büyüktür”.

Makalenin devamında, bütün dünyanın bize baktığı uyarısında bulunulmuş, kahramanca bir hareketin iyi bir tesir uyandırmasına karşın aleyhimizde bulup yazacaklarının da o ölçüde kötü tesiri olacağına dikkat çekilmiştir¹⁰⁸.

İkdam gazetesinin 19 Teşrîn-i Evvel tarihli “Devletler ve Mesele-i Hâzıra” başlıklı makalesinde, Balkan hükûmetlerinin büyük devletlerin bazılarından ciddi yardım gördükleri iddia ediliyor, yoksa böyle cesaretle hareket edemeyeceklerine dikkat çekilerek hükûmetin bunun için akılcı bir politika izlemesi gerektiği vurgulanıyor. Makale, hükûmetten özellikle Avrupa gazetelerinde yer alan asılsız haberlere ve Balkan hükûmetlerinin lehine yazılar yazan Avrupa gazetelerine karşı tedbir almasını istemekte ve şöyle demektedir: “Yalnız kendimize güvenmekle, kılıcımıza dayanmakla olamaz, temîn-i muvaffakiyet için siyaset-i düveliyeyi lehimize çevirmeğe, efkâr-ı umûmiye-i âlemi hakikatimizden haberdâr eylemeğe de mecburuz”. Bu işteki ihmâlimizden dolayı Avrupa siyaset sahnesinde devamlı haksızlığa uğradığımız da eklenmektedir.

Makalenin devamında büyük devletlerin Balkan ahvâli konusunda tutumları verilerek bu devletlerin ne lehimize ne de aleyhimize bir uzlaşmaya varamadıkları ve devletlerin matbuatları arasında bir suçlama kavgası yaşandığı belirtilmektedir. Makale, devletler açısından siyasette en önemli noktanın çıkar olduğu ile Osmanlı Devleti’nin bekasının da devletlerin çıkarlarına olduğunu hesaba kattığımızda devletleri kendi tarafımıza çekebileceğimizi öne sürmekte, bu noktada devletlerin çıkar bakımından birbirleri ile rekabetlerini kullanmayı tavsiye etmektedir¹⁰⁹.

2.2. Savaşın Gelişimi

2.2.1. İlk Yenilgiler Dâhil ve Hâriçte Etkileri

Gazeteler, hem savaştan önce hem de savaşın başında Osmanlı ordusunun muzaffer olacağını ileri sürmüşlerdir. Fakat ordunun kısa sürede yenilgiye uğramasıyla, bu yenilgiler değişik tefsirlere gidilerek kamuoyuna aktarılmıştır. Buna göre, Osmanlı ordusu savunmada başarılı olacaktır. Ordu taktik gereği geri çekilmiştir. Savaşın

¹⁰⁸ “Bütün Alem Bize Bakıyor”, İkdam, 18 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.5624.

¹⁰⁹ Ali Kemal, “Devletler ve Mesele-i Hâzıra”, İkdam, 19 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.5625.

ilerleyen safhalarında da zafer elde edilecektir. İlk yenilgiler üzerine tavassut (arabuluculuk) düşüncesi de basında tartışılmaya başlanacak; fakat bu arabuluculuğa ilk başlarda karşı çıkılacaktır. Balkan hükûmetlerinin umulandan daha güçlü çıktıkları da yine bu sıralar itirâf edilmeye başlanacaktır.

İkdam gazetesinin 27 Teşrîn-i Evvel tarihli “Bütün Ümitler Osmanlı Muzafferiyetinde” başlıklı makalesinde, birkaç gündür kaynağı belli olmayan milletin maneviyâtını kırmaya yönelik haberler çıktığından söz edilerek muzaffer olmak için askerce, silahça, techîzâtça her türlü vasıtaya sahip olduğumuz belirtilmekte ve şöyle bir uyarıda bulunmaktadır: *“Bu sıralarda yeis ve fütûr bize yalnız bir muhârebe kayb ettirmek ile kalmaz, bütün namus ve şan-ı millimizi mahv eder ve hayat-ı istiklâlimizi ta temelden sarsar”*.

Aynı makalede, arabuluculuk düşüncesi hakkında da şöyle bir görüş ortaya konulmaktadır: *“Bu tavassutun adem-i vuku’na veya hiç olmazsa te’hîr-i vuku’na çalışmak Osmanlı diplomasisine aid bir keyfiyet ise de, bil-cümle düvel-i muazzamanın müttehiden vuku’ bulacak tavassut teklifleri karşısında kalan muhâribler, bu teklifi kabul etmek ıztırârında buldukları zaman, bizim gâlib ve muzaffer bir hâl ve vaziyette bulunmaklığımız elzem olduğu artık herkesçe malûmdur”*. Makale, bu noktada bütün kuvvetimizle ve her türlü fedâkârlığı yaparak Şark ordusu mıntikasında bir “ser’i muzafferiyet” elde etmek zorunda olduğumuzu dile getirmektedir¹¹⁰.

Aynı gazetenin bir gün sonra çıkan “Zafer Yine Bizimdir, Fakat..” başlıklı makalesinde, Kırkkilise yenilgisi ric’atinin halk arasında ümitsizliğe yol açamayacağı, böyle ufak tefek başarısızlıklara her savaşta rastlanılabileceğinden söz edilerek sonuçta yine Osmanlı ordusunun muzaffer olacağı iddia edilmektedir.

Makalede, *“dört devlete karşı muhârebeyi ne sanıyorduk?”* denilerek Balkan hükûmetlerinin çok önceden bu savaşa hazırlandıklarına dikkat çekilmiş, buna karşın Osmanlı Devleti’nin yakın zamanda hazırlığa başlayıp onlara göre geç kaldığı, bir takım iç ve dış sorunlarla uğraştığı ve hâlâ da uğraşmakta olduğu ifade edilmiştir. Bu nedenlerden dolayı yenilginin mazûr görülmesi talep edilmiş, bu hâdisenin bizi ümitsizliğe düşürmesinden ziyâde gayrete geçirmesi gerektiği tavsiyesinde bulunulmuştur. Makalenin devamında, düşmanlarımızın kuvveti konusunda

¹¹⁰ “Bütün Ümitler Osmanlı Muzafferiyetinde”, İkdam, 27 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.5634.

yanıldığıımız da şöyle itirâf edilmiştir: “*Bir cihetten de adüvlerimizi pek zaif, pek ehemmiyetten ârî biliyorduk.. Maalesef bildiğimize göre hareket ediyorduk, hakikat-i hâl böyle değil imiş... O zehâbımızı da tashîh eyledik, fakat ne olursa olsun, mutmain olmalıyız, tekrar ederiz: Zafer yine bizimdir*”.

Aynı makale, daha nedeni anlaşılmeden bazı ufak olaylardan aşırı etkilenerek ordumuzun bir fırkasını bile suçlamanın bir “*hamiyetsizlik*” olacağını söylemekte ve bu konuda şöyle bir görüş ileri sürmektedir: “*Bir milyonu tecâvüz eden bir orduda Fransızların dediği gibi çat, pat bazı ‘uyuz koyunlar’ bulunabilir, öyle olmakla beraber o ordu yine hamâset, besâlet melceidir*”¹¹¹.

Sabah gazetesinin 27 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihli “Metânet Anları” “Zafer Sebâtla İktisâp Olunur” başlıklı makalesinde, bir manevra ve taktik hazırladığımız ve bunun da meyvelerini yakın zamanda alacağımızdan söz edilmekte, buna karşı Balkan hükûmetlerinin birkaç sûrî ve kolay başarı sonrasında ortaya bir sürü yaygaralar attıklarına işaret edilerek Osmanlı ordusunun hem mâddî hem de manevî bakımından durumu şöyle özetlenmektedir: “*Düşman yorgunluk devresine girdi, biz ise henüz yeni harb edeceğiz*”. Osmanlıların kurtuluşunun savaşın devamında olduğu, bunun için de savaşa devam noktasında hükûmetin elinden gelen gayreti göstermesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Makalede arabuluculuk düşünceleri ile ilgili olarak da savaşta henüz yenen ve yenilenin belli olmaması cihetiyle Avrupa’dan biraz daha bekleyip sabır göstermesi istenilmiş, kesin bir zafer kazanılmadan yapılacak bir arabuluculuk teşebbüsünün ne Osmanlıların ne de Avrupa’nın rahatını temin edemeyeceği iddia edilmiştir. Bu noktada Avrupa’ya saygımız olduğu ifade edilerek onlardan olaylara adaletli yaklaşımları ve şu an için bizi serbest bırakmaları istenilmiştir¹¹².

Sabah gazetesinin 1 Teşrîn-i Sâni (Kasım) tarihli makalesinde, Kırkkilise yenilgisinden sonra Avrupa gazetelerinin “*Osmanlıların hamâset-i tarihiyesi ne oldu?*” diye yazılar yazdıkları, buna karşı bu gazetelerin yüzlerce yıllık fütûhât neticesi elde edilen bu yerlerin düşmanın bir iki ferdasız muvaffakiyetiyle elden çıkamayacağını unuttukları belirtilmekte, savaşın birçok açıdan bizim için bir uyanma vesilesi olduğu ifade

¹¹¹ Ali Kemal, “Zafer Yine Bizimdir, Fakat..”, İkdâm, 28 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.5635.

¹¹² Diran Kelekyan, “Metânet Anları” “Zafer Sebatla İktisâp Olunur”, Sabah, 27 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.8299.

edilmektedir. Aynı makale bu noktada şu itirâfta da bulunmaktadır: “*Rumeli’ndeki hâkimiyetimize karşı tertîb olunan su-i kasdı geç haber aldık, tedâbir ve tedârikatta geç kaldık, belki düşmanın ne yapacağını da tamamıyla anlayamadık*”. Makalenin devamında bu sayılanların hepsinin olmuş olabileceği; fakat bunların tamîri, ıslahı mümkün kusurlar olduğu ifade edilmekte, geçmişte bize şanlı muvaffakiyetler kazandıran “*mâye-i celâdet*”in hâlâ bizde bâkî olduğu belirtilmektedir¹¹³.

Senin gazetesinin 25 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihli “Metânet ve İtidâl Günleri” başlıklı makalesinde, bundan birkaç gün evvel savaş haberleri ile ilgili olarak Tanin’in bazı gazeteleri itidâlli ve basîretli yazılar yazmaları konusunda uyardığı hatırlatılmış, bunun haklılığının da şimdi ortaya çıktığına dikkat çekilmiştir. Buna göre kamuoyunu her tarafta tecâvüzi hareket yapıldığı haberleri ile alıştırılanların, resmi tebliğle Osmanlı Şark Ordusu’nun bir kısmının savunma durumunda kaldığının anlaşılmasından sonra ortaya çıkan fütûru kendi elleriyle hazırladıkları iddia edilmiş ve gazete bu konudaki fikrini şöyle açıklamıştır: “*Asker olmamakla beraber ecnebî mütehasşısın-ı askeriyenin beyân ettikleri mütâlaalara ve Osmanlı erkân-ı harblerinin te’yîd ettikleri fikirlere nazaran öteden beri bizce malûm idi ki bir Osmanlı-Bulgar muhârebesi zuhûr ettiği zaman harbin ilk safhası bizim için tedâfî’ bir muhârebeden ibâret olacaktır*”. Makalenin devamında savunma vaziyetinde kalınmasının gerekçeleri açıklanmıştır. Buna göre Bulgaristan küçük, toplu, kendisine göre nakil araçları mevcût bir ülkedir. Bunun aksine Osmanlı ülkesi ise büyük ve dağınaktır. Bulgarlar seferberliklerini ilân etmeden evvel hazırlıklara başlamış, güçlerini topladıklarında da Osmanlı Devleti’ne taarruza geçmişlerdir. Osmanlı Devleti ise Anadolu’dan elde edeceği büyük kuvvetleri savaş meydanlarına taşıyana kadar bir müddet daha savunmada kalacak, hatta gerekirse düşman ordusunu içerilere çekme tedbirine de başvurabilecektir.

Aynı makalede, savaşta savunma durumunda kalmamızın yenildiğimiz anlamına gelmediği ve bu konuda orduya güvenin tam olduğu ifade edilmekte, bir müddet daha savunma durumunda kalacağımız için kamuoyundan maneviyâtını sağlam tutması istenmektedir.¹¹⁴

¹¹³ Diran Kelekyan, “Bugünkü Vaziyet” “Osmanlıların Teyakkuzu Avrupa’dan Adalet İster”, Sabah, 1 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu. 8304.

¹¹⁴ “Metânet ve İtidâl Günleri”, Senin, 25 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1481.

Senin gazetesinin bir gün sonraki “Müdâhale-i Siyâsiye” başlıklı makalesinde, büyük devletlerin savaşa son vermek için savaşı taraflardan birinin “*yorgunluk eseri*” göstermesini beklediği haberi değerlendirilmekte; devletlerden arabuluculuk yapmayı düşünürken büyük savaşların aynı koşullarda devam etmeyeceğini, bir tarafın başlangıçtaki savaş ve çarpışmaları kazanacağını; fakat daha sonra karşı tarafın büyük bir savaş kazanarak savaşın neticesini tayîn edebileceğini hesaba katmaları istenilmektedir. Makalede arabuluculuk fikrine şu nedenle karşı çıkmaktadır: “*harbin şimdiki safhasında vuku’ bulacak bir müdahâlenin bizim arzu ettiğimiz neticeyi temîn maksadıyla olamayacağı, daha açığı bizim gâlip olduğumuzu tasdik manâsına gelmeyeceği aşikârdır. Bu hâlde? Bu hâlde vuku’ bulacak bir müdahâle bizim zararımıza olacak demektir. Çünkü muhârebe bugün dört hududda da Osmanlı arâzisi dâhilinde cereyân ediyor*”¹¹⁵.

2.2.2. Kâmil Paşa Hükûmeti’nin Kurulması

Kısa sürede alınan yenilgilerden sonra hükûmet değişikliğine gidilmesi, Sabah ve İkdâm tarafından olumlu karşılanmıştır. Bu gazeteler, Kâmil Paşa’nın özellikle siyasî olarak başarılı olacağını düşünmekte, paşanın bazı devletlerle yakın ilişkilerinden ümit beklemektedirler. Tanin ise bu gazetelerden farklı olarak İttihat ve Terakki yanlısı olduğu için bu hükûmet değişikliğine karşı çıkmıştır.

İkdâm gazetesinin 30 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihli sayısında çıkan “Kâmil Paşa” isimli makalesinde, Kâmil Paşa’nın sadrazam olmasıyla bu memlekete tekrar İngiliz dostluğunun girdiği ifade edilmiş ve şöyle bir görüş ortaya konulmuştur: “*İngilizler tarafından (büyük Türk), Osmanlılar tarafından da (pîr-i siyaset) diye yâd edilen muhterem Kâmil Paşa hazretleri ‘diri diri gömüldüğü’ iddia olunan mezârdan Devlet-i Osmaniye’nin hayatını müdâfaa etmek için mevki’-i sadârete getirilmek sûretiyle çıkmış bulunuyor*”. Makalenin devamında Kâmil Paşa’nın memleketi içine düştüğü felâketten kurtaracağı inancı dile getirilmiştir¹¹⁶.

Aynı gazetenin 31 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihli “Yine Kâmil Paşa” isimli makalesinde, bu hükûmet değişikliğinin gerekli olduğu savunulmuş, Kâmil Paşa’nın başta İngiltere ile olmak üzere diğer büyük devletlerle samimi dostluğu olduğu hatırlatılarak yapılacak

¹¹⁵ “Müdâhale-i Siyâsiye”, Senin, 26 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1482.

¹¹⁶ “Kâmil Paşa”, İkdâm, 30 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.5637.

müzakerelerde karşılarında Kâmil Paşa olacağı için bu durumdan istifade edeceğimiz belirtilmiştir. Aynı makale, bu konuda şöyle bir görüş ileri sürmüştür: *“İtikadımızca bir devlet, bâhusûs Devlet-i Osmaniye sırf kudretine güvenemez, tedbirden siyasetten mahrûmen yaşayamaz, düvel-i muazzamayı nazar-ı ibretten dür tutamaz. Böyle olunca en azîm bir orduya mâlik bulunsa da yine muvaffakiyetini, ikbâlini temîn edemez”*.¹¹⁷

Sabah gazetesinin 2 Teşrîn-i Sâni (Kasım) tarihli sayısında yer alan “Kâmil Paşa” isimli makalede, 1871’de Fransa başbakanı olan Tiyer ile Kâmil Paşa’nın yüklendikleri görevlerin benzerliğine işaret edilmiş, her ikisinin de vatanın zor durumunda düşmanın kendi ülkeleri üzerindeki ihtirâslarına son vermek için hükûmete geldiği ifade edilmiştir.

Aynı makale, Kâmil Paşa’nın siyasetini ise şöyle açıklamaktadır: *“Evvela dâhili politikada terakkiyât-ı hâzıraya sadâkati bi-hakkın tecelli ettirerek cihân-ı medeniyetin teveccühünü celb etmek. Sâniyen Devlet-i Osmaniye’nin mevki’-i coğrafi ve siyasisi icâbâtını nazar-ı dikkate almakla beraber, bir unsur-ı müsâlemet olmak ve selâmeti dâimâ itilâf-ı düvelide aramak”*.

Makalenin devamında, hangi fırkaya mensup olursak olalım hem hükûmetimizin hem de ordumuzun yanında olmamız gerektiği çağrısında bulunmaktadır.¹¹⁸

Hak gazetesinin “Buhran-ı Vükelâ” başlıklı makalesinde, memleketteki buhranlara bir de hükûmet buhranının eklendiği ifade edilerek hariçten büyük bir tehlike karşısında bulunduğumuz şu sırada hükûmetin değişmesinin sakıncaları olduğu ileri sürülmektedir. Makaleye göre, savaş nedeniyle memlekette bir ittihât fikri ortaya çıkmış, fırkalar siyaset yapmayı bir kenara bırakarak yalnız vatanın çıkarlarını düşünür olmuşlardır. Makale, böyle bir ortamda millet içinde ihtilâflara yol açacak, birlik ve beraberliği bozacak bir hükûmet bunalımının meydana getirilmesini yanlış bulmaktadır.

Aynı makalede, İttihât ve Terakki’nin fedâkârlık yaparak siyaseti bir kenara bıraktığı, yalnız vatanın menfaatlerini düşündüğü böyle nazik bir zamanda, onun rakiplerinin iktidâra gelmek için büyük gayret harcadıkları ifade edilerek yeni hükûmet hakkında şöyle bir görüş ileri sürülüyor: *“Kâmil Paşa kabinesinin Gazî Ahmet Muhtar Paşa kabinesinden fazla ne yapabilmesi me’ mûldür? Şimdi söz tüfek ve topundur. Katiyen*

¹¹⁷ Ali Kemal, “Yine Kâmil Paşa”, İkdâm, 31 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.5638.

¹¹⁸ Diran Kelekyan, “Kâmil Paşa”, Sabah, 2 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.8305.

zan ediyoruz ki Harbiye Nâzırı da değişmeyecektir. Bu hâlde? Bu hâlde herkesin zihnini karıştıracak, tesis etmeğe başlamış olan sükûnu bozacak sûrette bu buhrân-ı vükelâya ne lüzûm vardı?”¹¹⁹

2.2.3. Statüko ve Büyük Devletler

Devletler bu savaştan önce statükonun ihlâl edilmeyeceği kararını almışlardı. Savaşta Balkan hükûmetlerinin galip gelmesi nedeniyle bu karar göz ardı edilmiş, Balkanlıların lehine statükonun ihlâl edileceği devletler tarafından söylenmeye başlanmıştır. Devletlerin bu karar değiştirmeleri basında şaşkınlıkla karşılanmıştır. Statükonun niçin korunması gerektiği ile özellikle bazı devletlerin statüko konusunda niçin karar değiştirdikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Sabah gazetesinin 1 Teşrîn-i Sâni (Kasım) tarihli “Bugünkü Vaziyet” “Osmanlıların Teyakkuzu Avrupa’dan Adalet İster” başlıklı makalesinde, statükonun korunamayacağı haberlerine karşı şöyle bir görüş ortaya konulmaktadır: “Beş buçuk asır Osmanlı toprağı, Osmanlı vatani olan yerlerin safhat-ı harbiyeden olarak beş buçuk gün ecnebi askeri görülür görülmez ‘statüko’ nun muhâfaza edilemeyeceğinden bahs eden gazeteler ne derece haksızlık etmiş olduklarını ve bizde kendi tarafgîrlikleri hakkında ne derece kuvvetli şüpheler hasıl ettiklerini biliyorlar mı?”¹²⁰

Renin gazetesinin 2 Teşrîn-i Sâni (Kasım) tarihli “Statüko” başlıklı makalesinde, Avrupa ile aramızda var olan güvensizliğin şimdi de statüko meselesinde ortaya çıktığı ifade edilmiş, devletlerin statükonun korunacağına dair kararını kendi lehimize Balkanlıların aleyhine olarak yorumladığımızı dikkat çekilerek son günlerdeki hâdiselerin bu düşüncemizde yanıldığımızı ispatladığı belirtilmiştir. Makale, Avrupa gazetelerinin Balkan hükûmetlerinin başarıları neticesinde lisan değiştirmelerine karşı şöyle bir soru sormaktadır: “Hani ya, devletlerin resmen vuku’ bulan beyânât-ı kat’iyesi nerede kaldı?” Bu soruya makalede şöyle cevap verilmektedir: “Çünkü şimdiki hâle nazaran Balkan devletleri gâlib gibi görünüyor. Şimdi statükonun ihlâlüne müsâade ederlerse bunlardan Balkan devletleri istifade edecekler. Onun için en dostumuz zan ettiğimiz memleket matbuatından başlayarak bütün matbuat statükonun muhâfazası gayr-i kabil olduğuna hüküm ediyor”.

¹¹⁹ “Buhrân-ı Vükela”, Hak, 30 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1486.

¹²⁰ D iran Kelekyan, “Bugünkü Vaziyet” “Osmanlıların Teyakkuzu Avrupa’dan Adalet İster”, Sabah, 1 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.8304.

zan ediyoruz ki Harbiye Nâzırı da değişmeyecektir. Bu hâlde? Bu hâlde herkesin zihnini karıştıracak, tesis etmeğe başlamış olan sükûnu bozacak sûrette bu buhrân-ı vükelâya ne lüzûm vardı?”¹¹⁹

2.2.3. Statüko ve Büyük Devletler

Devletler bu savaştan önce statükonun ihlâl edilmeyeceği kararını almışlardı. Savaşta Balkan hükümetlerinin galip gelmesi nedeniyle bu karar göz ardı edilmiş, Balkanlıların lehine statükonun ihlâl edileceği devletler tarafından söylenmeye başlanmıştır. Devletlerin bu karar değiştirmeleri basında şaşkınlıkla karşılanmıştır. Statükonun niçin korunması gerektiği ile özellikle bazı devletlerin statüko konusunda niçin karar değiştirdikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Sabah gazetesinin 1 Teşrîn-i Sâni (Kasım) tarihli “Bugünkü Vaziyet” “Osmanlıların Teyakkuzu Avrupa’dan Adalet İster” başlıklı makalesinde, statükonun korunamayacağı haberlerine karşı şöyle bir görüş ortaya konulmaktadır: “Beş buçuk asır Osmanlı toprağı, Osmanlı vatani olan yerlerin safhat-ı harbiyeden olarak beş buçuk gün ecnebi askeri görülür görülmez ‘statüko’ nun muhâfaza edilemeyeceğinden bahs eden gazeteler ne derece haksızlık etmiş olduklarını ve bizde kendi tarafgîrlikleri hakkında ne derece kuvvetli şüpheler hasıl ettiklerini biliyorlar mı?”¹²⁰

Renin gazetesinin 2 Teşrîn-i Sâni (Kasım) tarihli “Statüko” başlıklı makalesinde, Avrupa ile aramızda var ola gelen güvensizliğin şimdi de statüko meselesinde ortaya çıktığı ifade edilmiş, devletlerin statükonun korunacağına dair kararını kendi lehimize Balkanlıların aleyhine olarak yorumladığımızı dikkat çekilerek son günlerdeki hâdiselerin bu düşüncemizde yanıldığımızı ispatladığı belirtilmiştir. Makale, Avrupa gazetelerinin Balkan hükümetlerinin başarıları neticesinde lisan değiştirmelerine karşı şöyle bir soru sormaktadır: “Hani ya, devletlerin resmen vuku’ bulan beyânât-ı kat’iyesi nerede kaldı?” Bu soruya makalede şöyle cevap verilmektedir: “Çünkü şimdiki hâle nazaran Balkan devletleri gâlib gibi görünüyor. Şimdi statükonun ihlâlîne müsâade ederlerse bunlardan Balkan devletleri istifade edecekler. Onun için en dostumuz zan ettiğimiz memleket matbuatından başlayarak bütün matbuat statükonun muhâfazası gayr-i kabil olduğuna hüküm ediyor”.

¹¹⁹ “Buhrân-ı Vükela”, Hak, 30 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1486.

¹²⁰ D Iran Kelekyan, “Bugünkü Vaziyet” “Osmanlıların Teyakkuzu Avrupa’dan Adalet İster”, Sabah, 1 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.8304.

Aynı makale statüko konusundaki gerçeği şu şekilde anlamıştır: *“Demek ki statükonun muhâfazası hakkında ittihâz edilen karar sırf bizim galebemiz ihtimaline karşı Balkan devletlerini vikâye ve himâye için düşünülmüş bir tedbir imiş”*.

Makalenin devamında, Osmanlı ordusunun henüz büyük bir savaş kaybetmediğine, şimdiden ne sulhten ne de Rumeli’nde arazi verilmesinden söz edilemeyeceğine dikkat çekilmekte, asıl savaşın, savaşın sonucunu belirleyecek savaşın, Kırklareli-Edirne arasında olacağı, bu yüzden Garbî Rumeli’ndeki başarısızlıkların o kadar da önemli olmadığı ifade edilmektedir¹²¹.

Renin gazetesinin bir gün sonraki “Avrupa Efkâr-ı Umûmiyesine Dair” başlıklı makalesinde, Avrupa kamuoyuna seslenilerek Osmanlı muvaffakiyetini temenni etmeleri istenmekte, buna sebep olarak da Avrupa’yı büyük bir felâketten kurtaracak çarenin Osmanlı Devleti’nin kesin bir zaferi olduğu belirtilmektedir¹²².

Renin gazetesinin 4 Teşrîn-i Sâni (Kasım) tarihli “Yegâne Çare” başlıklı makalesinde, Balkanlarda büyük bir Bulgaristan’ın ve müttehit bir Slav heyetinin oluşumunun Rusya’da Slav akımının güçlü olmasından dolayı bu devlet tarafından bir tehlike olarak görülmeyeceği belirtilerek Rusya’dan yardım görme ihtimalimizin olmadığı ifade edilmektedir. Aynı şekilde Fransa’nın, Rusya’nın ve İngiltere’nin mesleğinden çıkmayacağı; Almanya’nın da Avusturya’yı yalnız bırakmayacağı belirtilmektedir. Savaşın Balkan hükûmetlerine müsâit olması nedeniyle Avusturya’nın önceden kullandığı lisanını değiştirdiğine temas edilmekte, bu değişiklik şöyle açıklanmaktadır: *“Evvelce Hükûmet-i Osmaniye’nin galebesini kendi menâfi’ ile kabil-i te’lif gören Avusturya bu galebeden ümidini kesince bizim muvaffakiyetimizi temîn için tedâbîr-i şedide ittihâz edecek yerde maksad-ı aslî olan kendi menâfi’nin temîni keyfiyetini yeni hâl ve mevkide başka bir yolda aramak cihetine meyl etmeği daha münâsib görmüştür”*. Bütün bunlardan, Balkanlıların tecâvüz ve isteklerine son vermek için, Osmanlı Hükûmeti’nin büyük devletlerden fiili ve etkili bir yardım göremeyeceğinin anlaşıldığı belirtilmektedir¹²³.

İkdam gazetesinin 6 Teşrîn-i Sâni (Kasım) tarihli “Balkanlar Statükosu Etrafında” isimli makalesinde, statükoya yeni anlamlar yüklenmesi ele alınmıştır. Avrupalı diplomatların,

¹²¹ Hüseyin Cahit, “Statüko”, Renin, 2 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.1489.

¹²² “Avrupa Efkâr-ı Umûmiyesine Dair”, Renin, 3 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.1490.

¹²³ Hüseyin Cahit, “Yegâne Çare”, Renin, 4 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.1491.

Balkanlıların Türkiye zararına olarak arazi genişletmelerine izin verdikleri, önceki iddialarıyla şimdiki düşüncelerinin tezât oluşturmaması için de statükodan ne anlaşılması gerektiğini açıklamaya çalıştıkları belirtilmiştir. Gazete statükonun yeni anlamını da şöyle açıklamaktadır: *“Statükonun ihlâl edilmeyeceğinden maksadları, Avrupa düvel-i muazzamasından biri veya bir kaçı menfaatine olarak ihlâl edilmeyecek demek imiş, yoksa Balkan hükümetleri menfaatine ihlâl edilmeyecek demek değilmiş”*. Bu noktada, statükonun yalnız devletler için geçerli olduğunun anlaşıldığı ifade edilerek devletler arasında itilâf için düşünülen bu kararı Avusturya ve Almanya'nın ise henüz kabul etmedikleri eklenmektedir.

Aynı makalede, Romanya'nın statükonun bu yeni anlamına karşı çıkacağı, statükoya ne anlam verilirse verilsin devletler arasında itilâfin vücûda gelemediği ifade edilmektedir. Statüko hakkında yine şöyle bir görüş ortaya konulmaktadır: *“Bizim fikir ve kanâatimize göre Balkanlarda statüko ta'birinden maksûd olan manâ-yi hakikiyi, yani herkesin ve hepimizin anladığı manâyı anlatacak ve onları kemâl-i sür'atle bir nokta-yı itilâfta birleştirecek bir kuvve-i sahra varsa, o da Osmanlı muzafferiyetidir”*¹²⁴.

İkdam gazetesinin bir gün sonraki “Cidâl İçinde Cidâl” isimli makalesinde, yine statüko meselesi ele alınmış, statükonun yalnız Balkan Hükümetleri için ihlâl edileceği fikrinin devletler arasındaki görüşmelerin esasını teşkil ettiği belirtilerek sadece Rusya'nın değil, Fransa, İtalya, hatta İngiltere'nin de aynı kanâati paylaştığına dikkat çekilmiştir. Makale bu noktada, *“İngilizler dostumuz iken niçin böyle yapıyorlar?”* diye sormakta ve buna şöyle bir cevap vermektedir: *“Siyasette menfaate karşı dostluk olmaz. Bugün (Londra) hükümeti şarkdaki menâfi'ni Osmanlılık ile artık temîn edemeyeceğini anlarsa bizi unuttur, o menfaatleri başka çarelere mürâcaâtla idâme etmek, meselâ her ne sûretle olursa olsun, en mühlik bir muârızı bildiği Cermenliğin Avusturya vasıtasıyla şarka yayılmasına hâil olmak isterse: ‘Şâyed Rumeli'nde bazı yerler bizzarûre elimizden çıkarsa asla Cermenliğe nasîb olmasın, Balkan hükümetlerine geçsin’”*¹²⁵.

Tanin gazetesinin 8 Teşrîn-i Sâni (Kasım) tarihli “İki Politika” başlıklı makalesinde, bundan 15 gün evvel bütün dünyanın hatta hilâle karşı salîp için mücâdele edenlerin bile statükoyu muhafazada müttefik olmalarına karşın şimdilerde yine bütün dünyanın statükonun değişmesinin gerekli olduğuna karar verdiği belirtilmektedir. Böylece

¹²⁴ “Balkanlar Statükosu Etrafında”, İkdam, 6 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.5644.

¹²⁵ Ali Kemal, “Cidâl İçinde Cidâl”, İkdam, 7 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.5645.

statükonun ihtilâf nedeni olmadığına da anlaşıldığı ifade edilmektedir. Makale, Avusturya'dan statüko konusunda şöyle bir politika takip etmesini istemektedir: *"kendisi de taâm-kârlık edip en müdhiş bir buhrâna sebebiyet vereceğine diğerlerinin taâm-kârlıklarını tadîle çalışması ve yanı başında teşekkül edecek heyet-i müttehidenin mümkün olduğu kadar daha az kavî olmasına gayret etmesi lâzım gelir"*. Sonuç olarak Osmanlılar için en uygun durumun ordunun galibiyeti olduğu, bunun sağlanamaması durumunda da devletleri, statükonun muhafaza edileceğine dair verdikleri sözü tutmağa davet etmek gerektiği belirtilmektedir¹²⁶.

Sabah gazetesinin 8 Teşrîn-i Sâni (Kasım) tarihli "Kılıçla Fasl-ı Dava Düstûru" "Avrupa'nın Hatt-ı Hareketinde İki Tezât" başlıklı makalesinde, statükonun muhafaza edilemeyeceği hakkında Times gazetesinin son nüshalarından birinde *"Dava kılıç hükmüyle fasl olundu"* cümlesinin yer aldığı ve böylece, boşuna uğraşmayın aleyhinize hüküm çıktı demek istendiği belirtiliyor; eğer böyle ise 2-3 hafta önce niçin statükonun devamından bahsedildiği soruluyor. Times'in, *"muhârebeye artık hitâm bulmuş nazarıyla bakılıyor"* sözüne karşılık *"gâlip değilsek de mağlûp değiliz"* denilerek cevap verilmektedir.

Aynı makalede, Osmanlıların Avrupa'dan yalnız adalet istedikleri, herhangi bir ayrıcalık istemedikleri ifade edilmiştir. Eğer Avrupa siyaseti kılıçla mesele çözmeye önem veriyorsa 1876'da Sırbistan yenildiğinde, 1897 Yunan Savaşı'nda, niçin Osmanlıların kazançları kalemle silindi diye sorulmaktadır. Bu hâdiselerde kılıçla kazandık kalemle kaybettik denilmiş, bu savaşta da Osmanlı Devleti'nin kılıçla hakkını koruyacağını anlaşıldığı belirtilerek bu noktada Avrupa'dan yalnız adalet beklendiği ifade edilmiştir¹²⁷.

Sabah gazetesinin 17 Teşrîn-i Sâni (Kasım) tarihli "Rusya ve Avusturya İçin Atı" başlıklı makalesinde, statüko hakkında İngiltere ve Fransa'nın politika değiştirmeleri şöyle açıklanmaktadır: *"tamâm-i mülk-i Osmani düstûrunun en şiddetli müdâfi' olan ve düstûr-ı mezkûru defaâtle bi-n-nefs Rusya'ya karşı da müdâfaa etmiş bulunan İngiltere ve Fransa'nın el-yevm tamâm-i mülkiyi kaale almamaları mahzâ İtilâf-ı Müselles'in vücûdu sebebiyle Rusya'nın hâtırı için olduğu bedihâttandır"*.

¹²⁶ "İki Politika", Tanin, 8 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.1495.

¹²⁷ Diran Kelekyan, "Kılıçla Fasl-ı Dava Düstûru" "Avrupa'nın Hatt-ı Hareketinde İki Tezât", Sabah, 8 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.8311.

Aynı makalede, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki mevcudiyetinin korunmasının Avusturya ile Rusya için bir güvence olduğu belirtilerek aksinin ise bu iki devletin aleyhine olacağı, Bulgar ve Sırp tehlikeleriyle baş başa kalacakları ifade edilmektedir. Statüko konusunda eğer savaşın sonucu bir mecburiyet getiriyorsa, Avusturya ile Rusya'nın hiç olmazsa, "*Statükoda bazı tağyirât husûle getirmek zaruridir*" tarzında bir görüş ileri sürmeleri gerekirdi denilmekte, buna karşı bu devletlerin "*Artık (statüko) dan bahs olunamaz*" dedikleri belirtilerek bu noktada şöyle bir soru sorulmaktadır: "*Acaba her harbin neticesi böyle mi olmuştur? Avusturya 1866 seferinin, Rusya-Japonya muhârebesinin neticesinde düşmanlarından o sûretle mi muâmele gördüler?*" Makalede son olarak bazı ufak menfaatler için statükodan vazgeçmenin devletlerde büyük pişmanlıklara yol açacağı ifade edilmektedir¹²⁸.

İkdam gazetesinin 17 Teşrîn-i Sâni (Kasım) tarihli "İngiltere-Devlet-i Osmaniye" başlıklı makalesinde, İngiltere'nin bu savaşta Osmanlı Devleti'ne karşı siyaseti açıklanmıştır. Buna göre, İngiltere 1878'e kadar şarkta kendisine Rusya'yı rakip gördüğü için Osmanlı Devleti'ne zor zamanlarında yardım etmiştir. Bu devletin karşısına daha sonra rakip olarak Almanya'nın çıktığı belirtilerek şöyle denilmiştir: "*Bugün İngiltere hükûmetini de, İngiliz halkını da en ziyâde düşündüren, korkutan Almanya'dır, Cermenliktir, Cermen unsurudur. Bu unsurun Avusturya vasıtasıyla şarka doğru yayılması, Bahr-i Sefid'de daha ziyâde dal, budak salıvermesi, Balkanlarda hükm ve nüfûz sahibi olması (Londra) hükûmetini dehşetlere düşürür*".

Aynı gazete, meşrutiyetten beri Osmanlı ülkesinin bir Almanya müstemlekesine dönüştüğü ve İngiltere'ye kapandığını ifade etmekte, bunun sonucunda ise İngiltere'nin Cermenliğin şarka doğru yayılmasına Osmanlı eliyle engel olamayacağını anladığı ve bu savaşta Balkan hükûmetlerinin yanında yer aldığını belirtmektedir. İngiltere'nin politika değiştirmesinde demiryolları meselesi vb. Osmanlı Devleti'nin de hataları olduğu eklenmektedir¹²⁹.

¹²⁸ Diran Kelekyan, "Rusya ve Avusturya İçin Atı", Sabah, 17 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.8320.

¹²⁹ Ali Kemal, "İngiltere-Devlet-i Osmaniye", İkdam, 17 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.5655.

2.3. Mütareke ve Barış Teşebbüsleri

2.3.1. Mütareke İhtiyâcı ve Mütarekeden Beklentiler

Osmanlı Hükûmeti'nin mütareke talepleri basına geç yansımıştır. Gazeteler başlangıçta tavassut fikrine karşı çıkarken ordunun başarılı olamaması nedeniyle artık mütareke yapılması gerektiğini kabullenmeye başlamışlardır. Mütarekenin de ancak makul şartlar ileri sürülmesi ile mümkün olduğu dile getirilmiştir.

Tanin gazetesinin 9 Teşrîn-i Sâni (Kasım) tarihli “Muhârebeye Devam Edilecekse...” başlıklı makalesinde, Osmanlı Hükûmeti'nin büyük devletlere aracılık teklifinde bulunup barış şartlarının tayinini bu devletlere bırakmasıyla, hükûmetin yenilgiyi kabul ettiğinin ve savaştan bir şey beklemediğinin anlaşıldığı belirtilmektedir. Buna karşı, hükûmetin mağlûbiyeti kabul etmesinin düşünülemediği, bunun bir “denâet” ve vatana “hiyânet” anlamına geleceği ifade edilmektedir. Savaşta elimizden geleni yapmamız gerektiği, bunu yaptıktan sonra zaten kimsenin söz söyleyemeyeceği, hatta bir parça vatan toprağının da kaybedilebileceği belirtilmektedir. Fakat sonuç olarak namusumuzu korumuş ve haysiyetli bir millet gibi yaşama hakkını elde etmiş oluruz denilmektedir¹³⁰.

Sabah gazetesinin 21 Teşrîn-i Sâni (Kasım) tarihli “Mütareke ve Sulh Müzâkerâtı” “Sulh Şerâit-i Makule Dermiyânı ile Mümkündür” isimli makalesinde, her iki tarafta asker sayısının artmasıyla savaşın daha da şiddetleneceği ve daha fazla kan akıtılmasına yol açacağı belirtilmekte, bu yüzden barışın gerekli olduğu savunularak şöyle denilmektedir: “*Sulhu arzu ve iltimas eyleriz, fakat bu arzumuz, her türlü şerâite serfûrû etmek derecesine varamaz*”. Aynı makale ilk kez şöyle bir itirâfta da bulunmaktadır: “*Vaziyet-i askeriyeden ziyâde vaziyet-i umûmîye-i siyâsiye –ve bir dereceye kadar müzâkerâtın neticelenmesi arzusu- bizi itirâfa mecbur kılıyor ki bu muhârebeden bütün bütün zararsız çıkmaklığı hâtırdan geçiremeyiz*”.

Makalenin devamında barışın her iki taraf için de gerekli olduğuna değinilmekte, Balkan hükûmetlerinden aşırı taleplerde bulunmamaları istenilerek Osmanlı ordusunun geride hâlâ pek çok kuvveti olduğu, Balkanlıların ise son kuvvetlerini çıkardıkları

¹³⁰ “Muhârebeye Devam Edilecekse..”, Tanin, 9 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.1496.

hatırlatılmaktadır. Barış için ilk girişimin Osmanlı Hükûmeti'den gelmesinin de Osmanlıların iyi niyetini tüm dünyaya gösterdiği ilâve edilmektedir¹³¹.

Sabah gazetesinin 25 Teşrîn-i Sâni (Kasım) tarihli “Açık Sözler” “Vaziyet-i Hâzırada Mevkîimiz” başlıklı makalesinde, yakında başlayacak sulh görüşmeleri ele alınmış, Osmanlı Devleti ve Balkan ittifakına bağlı devletlerin yapacakları görüşmeler görünüşte Balkan Savaşı'nın bir sonucu ise de gerçekte onu bir “Avrupa meselesi” hattta “birinci derecede bir Avrupa meselesi” olarak adlandırmanın daha doğru olacağı ifade edilmiştir.

Aynı makale, gazete haberlerini kaynak göstererek İtilâf-ı Müselles ve İttifak-ı Müselles'in Osmanlı Devleti'ne karşı politikalarını şöyle açıklamaktadır: “İtilâf-ı Müselles bize şerâitte fazla müşkilât çıkarmayıp, sulhu akd ediniz, ahvâl-i hâzırada menâfi'-i umûmîyeniz bunu istilzâm eder. İttifak-ı Müselles'e gelince: açıktan açığa 'harbe devam ediniz' demiyor. Fakat tarz-ı ifadesi harbe devamı tavsiye manâsını alıyor, vesâitimizin kesretinden vaziyet-i harbiyenin bize müsâid olduğundan bahs ediyor”. Bu noktada, devletlerden savaş ve barış sonrasında takip edecekleri politikaları açıklamaları isteniyor ve açıklıktan uzak bir görüşmenin arzu edilen sonuçları ortaya çıkaramayacağı iddia ediliyor.

Makalenin devamında, bu vaziyette Osmanlı Hükûmeti'ne şunu yapması tavsiye edilmektedir: “Mevkîimiz müşkil ise de vesâitten mahrûm değiliz, dost bir devlete bize edeceği hizmetin bedelini sur-ı (?) muhtelifede pazarlıklarla te'diye edebiliriz¹³²”.

Sabah gazetesinin 26 Teşrîn-i Sâni (Kasım) tarihli “Harb-i Umûmî Tehlikesi Muvâcehesinde” “Menâfi'-i Osmaniye Nokta-i Nazarından Vaziyet” başlıklı makalesinde, bir konferans veya kongre oluşturulması hâlinde bizim için yalnız bulunmak kadar tehlikeli bir durum olamayacağından söz edilmekte, bir kısım taahhütler karşılığında kuvvetli dostluklar kurmamız gerektiği vurgulanarak şöyle denilmektedir: “gerek harb-i umûmîye iştirâk etmek ve gerek konferans veya kongreye gitmek bizim için gayet tehlikeli ve bütün bütün mechûl bir vâdiye girmek

¹³¹ Diran Kelekyan, “Mütareke ve Sulh Müzâkerâtı” “Sulh Şerâit-i Makule Dermiyânı ile Mümkündür”, Sabah, 21 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.8324.

¹³² Diran Kelekyan, “Açık Sözler” “Vaziyet-i Hâzırada Mevkîimiz”, Sabah, 25 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu. 8328.

mesâbesindedir. Böyle bir yere yalnız başımıza dahil olmak kâr-ı akıl olunamaz. Her ne lâzımsa yapıp bir kafiyeyle iltihâk etmeliyiz” ¹³³.

Sabah gazetesi bir gün sonraki “İki İttifak Arasında” “Bazı Vekâyık-ı Siyâsiye” başlıklı makalesinde, bir gün önce ortaya attığı bir kafiyeyle katılmak fikrine şöyle açıklık getirmektedir: “*‘kafiye’ kelimesinden maksad, Avrupa’da mevcut iki heyet-i düveliye – İttifak-ı Müselles ve İtilâf-ı Müselles’tir*” ¹³⁴.

İkdam’ın 26 Teşrin-i Sâni (Kasım) tarihli “Mütareke Müzâkerâtı” başlıklı makalesinde, mütareke meselesinin ortaya çıkmasından sonra İtilâf-ı Müselles ile İttifak-ı Müselles’in mütarekeyi kabul veya red etmemiz konusunda ihtilâfa düşüp farklı tavsiyelerde bulduklarına temas edilmekte, bunun nedeni de Sırbistan-Avusturya gerginliğine bağlanmaktadır. Sırbistan’ın Avusturya’ya Arnavutluk ve Adriyatik konusunda henüz cevap vermediği, Türkiye ile barış yaptıktan sonra Avusturya’ya karşı daha rahat olmayı hesapladığı, bunun için İtilâf-ı Müselles’in mütarekeyi kabulü, bunun aksine olarak Avusturya’nın mütarekenin reddini tavsiye ettiği belirtiliyor ¹³⁵.

İkdam gazetesinin 28 Teşrin-i Sâni (Kasım) tarihli “Mütareke ve Musâlaha Şerâiti” isimli makalesinde, bize İstanbul’dan başka yer verilmediğinden söz edilerek büyük devletlerin bu şartları tadil edeceğini beklememize rağmen bu devletlerden çıkarımızı düşünenin çıkmadığı belirtilmiştir. Makalenin devamında, Osmanlı Devleti’nin Avrupa’dan çıkarılmasının Asya ve Afrika’dan da çıkarılması demek olduğu öne sürülmüş, bu durumda savaşa devam tavsiye edilmiştir. Sadece İstanbul’un bırakıldığı bir devletin her taraftan düşman tehdidine maruz kalacağı, sonuç olarak da Avrupa’nın gelecekte barışı sağlayamayacağı iddia edilmiştir. Balkan hükümetlerine bir çağrıda bulunularak Osmanlı gibi bir komşu bulamayacaklarına dikkat çekilmiş, gelin barışı beraber yapalım, ittifak kuralım önerisi getirilmiştir. Bu noktada Balkanlılara şu yolda bir uyarıda da bulunulmuştur: “*Balkan hükümetleri bir kere düşünsünler hüdâ-negerde Asya ve Anadolu’daki arazi-i Osmaniye’de kuvvetli devletler otururlarsa Rumeli*

¹³³ Diran Kelekyan, “Harb-i Umûmî Tehlikesi Muvâcehesinde” “Menâfi’-i Osmaniye Nokta-i Nazarından Vaziyet”, Sabah, 26 Teşrin-i Sâni Efrenci 1912, Nu.8329.

¹³⁴ Diran Kelekyan, “İki İttifak Arasında” “Bazı Vekâyık-ı Siyâsiye”, Sabah, 27 Teşrin-i Sâni Efrenci 1912, Nu.8330.

¹³⁵ “Mütareke Müzâkerâtı”, İkdam, 26 Teşrin-i Sâni Efrenci 1912, Nu.5664.

kit'asındaki Balkan hükûmetlerinin nüfûz-ı siyasiyeleri ve menafî-i ekonomikleri ne olur?"¹³⁶

Sabah gazetesinin 29 Teşrîn-i Sâni (Kasım) tarihli "Edirne Meselesi" "Edirne'yi Bir Osmanlı (Alsas Loren)i Yapmamalı" başlıklı makalesinde, barış için itilâf zemini olarak Ayastefanos Antlaşması önerilerek bu evrâkın Bulgaristan'la ilgili hükümlerinin her iki taraf murahhasları için rehber olabileceği ileri sürülmektedir. Makale bu önerisine Osmanlı Devleti ile bağlantılı olarak şöyle açıklık getirmektedir: "*Kendimizi Ayastefanos Ahidnâmesi'nin Rumeli hakkındaki ahkâmını otuz dört sene sonra tatbîke mecbur olmuş ad ederiz. Mantıklı oluruz, 'bu zarar otuz dört sene evvel görülmüştü' deriz. İzzet-i nefsimizi rahne-dâr etmeyecek esas işte budur*".

Makalenin devamında, murahhaslardan Edirne'nin tarihi ve askerî olarak Osmanlı için önemini takdir etmeleri, buranın terkinin bizim için başka tehlikeler doğuracağını dikkate almaları talep edilmektedir¹³⁷.

2.3.2. Londra Konferansı ve Barış Görüşmeleri

Barış konferansının Londra'da yapılacak olması basın tarafından olumlu bir gelişme olarak görülmüştür. Görüşmeler sırasında da Osmanlı Devleti bütün devletler tarafından yalnız bırakılmış, hiçbir devletten yardım görme imkânı bulamamıştır. Bunun üzerine, devletin menfaatlerini koruyabilmek, Balkanlıların taleplerine sed çekebilmek için basın tarafından tek bir çare öne sürülmüştür. Bu da Balkanlıların ve büyük devletlerin aralarındaki ihtilâflardan faydalanılmasıdır. Sulh görüşmelerinde, Edirne ve adalardan taviz verilemeyeceği de gazetelerin ortak söylemi olmuştur.

Sabah gazetesinin 6 Kanûn-ı Evvel (Aralık) tarihli "Londra'da Sulh Müzâkerâti" "Osmanlı Menâfi'nin Müdâfaası İçin İki Rûkn-i Azîm" isimli makalesinde Londra'daki iki toplantıdan söz edilmiştir. Büyük devletler sefirleri toplantısının amacının savaşın ortaya çıkardığı Balkan meselelerini araştırmak, ihtilâfı gerektirmeyen konuları çözmek ve toplanacak konferansın görevini kolaylaştırıp, görüşmelerin "*rûznâmesini*" hazırlamak olduğu ifade edilmiştir.

¹³⁶ "Mütareke ve Musâlaha Şerâiti", İkdâm, 28 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.5666.

¹³⁷ Diran Kelekyan, "Edirne Meselesi" "Edirne'yi Bir Osmanlı (Alsas Loren)i Yapmamalı", Sabah, 29 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.8332.

Aynı makalede, düşmanlarımızın genel olarak şahsi menfaatlerini savunacağına değinilmekte, onlar arasında ihtilâf çıkarma amacını takip etmemiz gerektiğinin altı çizilmektedir. Bu noktada Yunanistan'ın Balkan ittifakından ayrılmak için ilk adımı mütarekeyi onaylamayarak attığı ifade edilmektedir. Balkan ittifakının devamını herkesin hayâl olarak gördüğüne temas edilerek barış görüşmelerinde “bizden çıkıyor, kim alırsa alsın” gibi bir düşüncede olmanın da yanlış olacağı vurgulanmakta, bu noktada çıkarlarımızı ve Avrupa'daki geleceğimizi esas alırsak zararımızın sınırlı kalabileceği ileri sürülmektedir.

Makalenin devamında, barış görüşmelerinde Osmanlı murahhaslarının durumu ile ilgili şöyle bir benzetmede bulunmaktadır: “*Osmanlı murahhasları 1814-1815 Viyana Kongresi'nde Fransız murahhaslarının buldukları vaziyete müşâbe bir mevki' ihrâz edeceklerdir. Şu fark var ki burada ahvâl biraz daha müsâittir, 1814'te Fransız murahhasları kendilerini daha müşkil ahvâl muvâcehesinde görmüşlerdi. Taleyran harikalar yaratmağa muvaffak oldu*”. Görüşmelerin, menfaatlerin sevk etmesiyle bize hem muhârip devletler hem de büyük devletler arasından dostlar çıkaracağı iddia edilmektedir.

Aynı makalede, barış görüşmeleri için Londra şehrinin seçilmesinin bir tesadüf olmadığından söz edilmekte, geçmişe baktığımızda Londra'da yapılan görüşmelerin ve imzalanan antlaşmaların hepsinin lehimize neticeler doğurduğuna temas edilerek bu sefer de böyle olacağını ümit etmek hurâfâta inanmak mı olur denilmektedir. Bu noktada, “*acaba İngiltere'nin menâfi'-i Osmaniye'ye karşı tarihi düstûr-ı siyasetine avdet etmesi zamanı artık hulûl etmemiş midir?*” sorusu sorularak Londra hükûmetinin dikkati çekilmektedir.¹³⁸

Sabah gazetesinin 11 Kanûn-ı Evvel (Aralık) tarihli “Londra Müzâkerâtı ve İki Zümre-i Düveliye” isimli makalesinde, bütün belirtilerin şu anda en önemli siyasî meselenin İtilaf-ı Müselles ile İttifak-ı Müselles arasındaki ihtilâf olduğunu, buna nazaran Balkan barışının ayrıntı ve ikinci derecede kaldığını gösterdiği belirtilmektedir. Bu ihtilâf hakkında makale şöyle bir görüş ileri sürmektedir: “*Her ne kadar Londra Konferansı sahnesinde yalnız düvel-i hamse murahhasları görülecek ise de, hakikat-ı hâlde –orada*

¹³⁸ Diran Kelekyan, “Londra'da Sulh Müzâkerâtı” “Osmanlı Menâfi'nin Müdâfaası İçin İki Rûkn-i Azîm”, Sabah, 6 Kanûn-ı Evvel Efrenci 1912, Nu.8339.

cereyân edecek müzâkerâta-iki zümre-i siyâsiyenin hatt-ı hareketi, politikası hâl-i tesâdüimde bulunacaktır"¹³⁹.

Sabah gazetesinin 13 Kanûn-ı Evvel (Aralık) tarihli "Londra'da Ne Yapılacak?" "Süferâ Mükâlematı ve Biz" başlıklı makalesinde, barış görüşmelerinde ister barış yapılsın ister bir konferans teşkili yoluna gidilsin yapmamız gereken fedâkârlıkların en azını yapalım görüşü ortaya konulmaktadır.

Aynı makalede, Londra'daki elçiler toplantısının amacı, devletlerin aralarında bir program düzenlemek ve ortak olarak kabul ettikleri noktaları beş savaştı devlete kabul ettirmek olarak açıklanmaktadır. Makale, Tevfik Paşa'nın Londra'daki elçiler toplantısına katılması gerektiğini de şöyle açıklıyor: "*Biz Berlin Ahidnâmesi'ne düvel-i sitte ile vaz-ul imza bulunuyoruz, Balkan devletleri ise ahidnâme-i mezkûrda 'akd' 'contrastant' değildirlir. Binâenaleyh bu işte vaziyet-i ahdiyemiz Balkan devletlerinden bütün bütün farklıdır. Zann-ı âcizânemize göre mükâlemeyi tertîp eden kabineler bu noktayı nazar-ı dikkate alırlarsa, Osmanlı sefirinin iştirâkini tabû ad etmeleri lâzım gelir*"¹⁴⁰.

İkdam gazetesinin 17 Kanûn-ı Evvel (Aralık) tarihli "İki İctimâ' " isimli makalesinde, Londra'daki her iki toplantının Osmanlı Devleti için hayati öneme sahip olduğu belirtilmekte, Osmanlı Hükûmeti'nin bu konferanslarda usta bir siyaset izleyerek düşmanlarının arasındaki ihtilâflı meselelerden faydalanması gerektiği vurgulanmaktadır.

Makalede, murahhaslarımızdan öncelikle birinci derecedeki çıkarlarımızda, yani varlığımızla doğrudan ilgili meselelerde ısrar etmeleri isteniliyor; bunda başarı göstermeleri için de ikinci ve üçüncü derecedeki meselelerde çıkarlarımızı terk edebilmeleri tavsiye ediliyor. Bu noktada Arnavutluk ve Makedonya konularında esneklik gösterebileceğimiz belirtiliyor, buna karşın Edirne ve adalarda çıkarlarımızı korumayı "*azamet*" ve "*mefsharet*" ten fazla varlığımızın önemli olduğu vurgulanıyor.

Makalenin devamında, mütareke metnindeki Edirne ile ilgili şartın yanlış olduğundan söz edilerek Bâb-ı Âlî daha ısrarcı olabilirdi denilmekte, bu yanlışın barış

¹³⁹ Diran Kelekyan, "Londra Müzâkerâtı ve İki Zümre-i Düveliye", Sabah, 11 Kanûn-ı Evvel Efrenci 1912, Nu.8344.

¹⁴⁰ Diran Kelekyan, "Londra'da Ne Yapılacak?" "Süferâ Mükâlematı ve Biz", Sabah, 13 Kanûn-ı Evvel Efrenci 1912, Nu.8346.

görüşmelerinde telâfisini umduğumuz belirtilmektedir. Bu savaşta en ağır rolü Bulgarlar oynadığı için doğal olarak en fazla talebin de bu devletten geleceği ifade edilmekte, buna karşın bizden talepleri az olacağı için bu devleti Makedonya'ya yönlendirip Yunanlılarla ihtilâfa düşürmeliyiz denilmektedir. Gazete bu sayede istifademizin olacağını eklemektedir.

Makalede devam edilerek sadrazam paşanın büyük devletlerle iyi ilişkilerinin olup bu devletlerin bugünlerde bize teveccühü olduğuna temas ediliyor, bu sayede sadece Almanya ve Avusturya'dan değil, Fransa ve İngiltere'den bile yardım görmemizin mümkün olduğu ileri sürülüyor. Rusya ve Fransa'nın boğazlar hakkında görüşme istemesi olasılığına karşı da böyle bir görüşmeye hiç meydan verilmemesi talep edilmekte, ayrıca ıslahat bahsinde de devletlerin müdâhalesine izin vermeyip ıslahatta samimi olduğumuzu anlatmalıyız denilmektedir. Makalede son olarak murahhas seçimine değinilmiştir. Bu noktada Balkan Hükûmetlerinin çok büyük politikacıları, donanımlı kimseleri murahhas seçtiklerinden söz edilmiş, buna karşın bizim böyle adamlar yetiştiremediğimize dikkat çekilerek Bâb-ı Âlî'nin murahhas belirlemede birkaç gün problem yaşadığı eklenmiştir¹⁴¹.

İkdam gazetesinin 18 Kanûn-ı Evvel (Aralık) tarihli "Musâlaha" isimli makalesinde, Bulgarların taleplerinin çok ağır olduğu, bu yüzden Balkanlar meselesinde Avusturya'nın Osmanlı Devleti ile açık veya gizli bir mukavele imzalaması gerektiği ortaya konulmaktadır. Bu şekilde hem Avusturya hem de Osmanlı Devleti'nin muhafaza edilmiş olacağı, mukavele yapılmadığı takdirde ise bunun Avusturya'nın son hatası olacağı belirtilmektedir. Avusturya ile Romanya'nın Balkanlardaki mevcudiyetinin Osmanlı Devleti'nin burada zayıf düşmemesine bağlı olduğu ifade edilerek bu iki devletten zahmet çekmeden bir şey elde edilemeyeceğini de anlamaları talep edilmektedir.

Aynı makalede düşmanın barış görüşmelerinde çok istemek sistemini kullandığına dikkat çekilmekte, bununla alakalı biz Türklerin şöyle bir utanma hâlinin olduğu ifade edilmektedir: "*Ekseriyâ girdiğimiz mağazadan boş çıkmamak için hiç lüzûmu olmadığı hâlde başka bir şey alır ve göre göre aldanırız*". Avrupalılarda ise aksine bu utanma hâlinin olmadığı, onlarda yalnız menfaatin esas olduğu belirtilerek Osmanlı

¹⁴¹ Ali Kemal, "İki İctimâ", İkdam, 17 Kanûn-ı Evvel Efrenci 1912, Nu.5685.

murahasalarına bu nüansı da dikkate almaları ve cömertlik yapmamaları tavsiyesinde bulunmaktadır¹⁴².

İkdam gazetesinin 21 Kanûn-ı Evvel (Aralık) tarihli “Edirne” isimli makalesinde, barış görüşmelerinde Edirne’nin mihver olduğu, savaşla bu şehri alamayan Bulgarların kurnazlıkla, oyunla burayı almak istedikleri ifade edilmektedir. Çünkü, Edirne’ye zahîre sokulmamasının Bulgarlarca mütarekeye esas olarak konulduğu ve bu şekilde Edirne’nin zarûrî olarak tesliminin düşünüldüğü belirtilerek Bulgarların bu niyetinin mütarekeden 6 saat sonra tekrar saldırılarından da anlaşıldığına dikkat çekilmektedir.

Aynı makalede, Adriyatik ve adalar meselesinin diğer devletleri de ilgilendirmesine karşın Edirne’nin hem tarih bakımından hem de Rumeli’deki hâkimiyetimizin dayanağı ve İstanbul’un anahtarı olması bakımından başka bir mahiyete sahip olduğu ifade edilmektedir. Bu şehirde oturan halkın çoğunluğunun Türk olduğu ve savaşın başından beri kahramanca mücâdele ederek Türklüğünü gösterdiği belirtilmektedir. Bu noktada büyük devletlerin Edirne’yi elimizden alarak düşmanlarımızın tarafında yer almalarının “*hilâli salibe ezdirmek*” manâsına geleceği öne sürülmekte; fakat İngiltere ve Avusturya’nın böyle bir adaletsizlik yapmayacakları inancı ortaya konulmaktadır¹⁴³.

İkdam gazetesinin 25 Kanûn-ı Evvel (Aralık) tarihli “Devletler ve Müzâkerât-ı Sulhiye” isimli makalesinde, İtilâf-ı Müsellesin Rusya’nın Slavlık bağı ve Slavlığın güçlenmesini istemesi nedeniyle Balkan hükûmetlerine yardım edeceğini, İngiltere’nin Rusya ve Fransa’nın siyasetine yöneldiğini, İtalya’nın şark işlerindeki siyasetinin Rusya’ya meyilli olduğunu dikkate aldığımızda İtilâf-ı Müselles’ten yardım görme imkânımızın olmadığına dikkat çekilmiştir. Makale, bu noktada şu ihtimalden söz etmektedir: “*Acaba Almanya ve Avusturya bu davada bize istinâdgâh olabilirler mi? Acaba İtilâf-ı Müselles’e bilhassa Rusya’ya karşı bizi alenen tutabilirler mi?*” Bu sorulara hayır cevabı verilerek bu devletlerin böyle bir fedâkârlıkta bulunmayacaklarından söz edilmekte, bu niyette olsalar zaten daha önce bunu gösterirlerdi denilmektedir.

Aynı makalede, sadece Sırbistan-Avusturya ihtilâfından istifade etmemizin söz konusu olduğu belirtilmiş, buna karşın hem Rusya’nın hem de Avusturya’nın savaş istemedikleri, İtilâf ve İttifak devletlerinin de Balkan ihtilâfı için bir savaşı göze

¹⁴² “Musâlaha”, İkdam, 18 Kanûn-ı Evvel Efrenci 1912, Nu.5686.

¹⁴³ Ali Kemal, “Edirne”, İkdam, 21 Kanûn-ı Evvel Efrenci 1912, Nu.5689.

alamayacakları ifade edilmiştir. Şimdiki hâlde yalnız kaldığımızdan ve hiçbir devletten yardımını göremeyeceğimizden söz edilerek Avrupa siyasetinin bu hâlinde ne yapabiliriz sorusuna cevap aranmıştır. Makale, öncelikle Harbiye Nâzırının ve Şura-yı Askeriye'nin görüşlerinin alınıp gerçek kuvvetimizin bilinmesi, bu bilindikten sonra devletler arası siyaseti de dikkate alarak barış görüşmelerinde ona göre hareket edilmesini istemekte, ne ölçüde fedâkârlık yapılacağı ile mütareke veya barışa bu şekilde karar verilmesi gerekir demektedir. Bu noktada, halktan bu sıra hükûmeti rahat bırakması istenilmektedir. Bazı çok bilmişlerin savaşın gerekliliğinden söz ettiği, hatta daha ileriye giderek hükûmeti ihânetle suçladığı da eklenmektedir¹⁴⁴.

Sabah gazetesinin 25 Kanûn-ı Evvel (Aralık) tarihli “İnkıtâ'-ı Müzâkerât İhtimalatı” “Londra'ya Sulh İçin Gittik İntihâr İçin Değil!” başlıklı makalesinde, Reuter ajansından alınan haberler ele alınmıştır. Buna göre; Mösyö Danef ve rüfekâsı önceden öne sürdükleri şartları daha da artırmışlardır. Böylece, Balkan hükûmetlerinin *“bir taraftan Marmara Denizi'ne inmek, diğer cihetten Gelibolu şube-i ceziresine yaklaşmak emelini göstermeleriyle bizi âdetâ İstanbul'da ve Boğazlarda bile emniyetten mahrûm bırakmak arzusunu izhâr eyledikleri”* nin görülmekte olduğu belirtilmiştir.

Aynı makalede, görüşmelerin bu aşamasında yapılacak tek bir şey kaldığı, bunun da tekliflerimizi sunarak cevap red alındığında tereddüt etmeden haberleşmeyi kesmek olduğu ifade edilmektedir. Bunun sebebi ise şöyle açıklanmaktadır: *“Vâhi müzâkerâtla geçirilecek zamanımız yoktur, Bulgarlar şimdi yeni bir müttefik bulmak itikadına mağlûpturlar ki o da 'açlık'tı, silahla alamadıkları Edirne kal'asını ahâlînin müzâyakası sebebiyle almak, bu sûretle mütareke zamanında bir 'galebe'ye mazhar olmak ümidini besliyorlar. Edirne'nin aylarca daha dayanabilecek miktarda erzâk, hubûbât ve mühimmâta mâlik olduğuna hiç şüphe etmeyiz. Fakat muhârebenin -yeniden başladığı hâlde- ne kadar daha imtidâd edeceği kestirilemez”*.

Makale, düşmanlarımızın en azından mahsur kalan yerlere erzâk verilmesine engel olmamaları gerekirdi demekte ve şöyle ilâve etmektedir: *“Bu derece sârih bir haksızlığın hüküm ferma bulunduğu bir muhitten sulh çıkamaz, yâhûd çıkarsa anlaşılıyor ki o sulh en vâsi' 'müsâadekârlıkla' bütün hayatımızı susturmakla -da hazm edemeyeceğimiz bir sulhtur”*.

¹⁴⁴ Ali Kemal, “Devletler ve Müzâkerât-i Sulhiye”, İkdâm, 25 Kanûn-ı Evvel Efrenci 1912, Nu.5693.

Makalenin devamında, hukukumuzu savunmaya devam edeceğimizi söylediğimiz de büyük devletlerin buna karşı çıkmamasını umduğumuzdan söz edilmekte, eğer böyle bir karşı çıkış olursa bunun siyasette hakkın tamamen inkarı anlamına geleceği ileri sürülerek şöyle eklenmektedir: *“Biz Londra’ya sulh için gittik, intihar için gitmedik. Orada sulh bulursak kabul ederiz. Fakat, intihar manâsında bir muâhede-i sulhiyeye vaz-u imza için uzatılan kalemi Osmanlı elleri tutamaz, o eller yeniden kılıcı arar”*¹⁴⁵.

Sabah gazetesinin 28 Kanûn-ı Evvel (Aralık) tarihli “Edirne Meselesi ve Devletler” “Bazı Rivâyât Hakkında” başlıklı makalesinde şayialı iki haberden bahsedilmektedir. Bunlar Edirne istihkamlarının yok edilerek Osmanlı Devleti’ne bırakılması ile Osmanlı Devleti savaş tazminatı ödeyinceye kadar Edirne’nin işgal altında bulundurulmasıdır. Makale, bu iki talebi de kabul edilemez olarak görmektedir. Bu noktada devletlerden adalet beklediğimiz ve bu adaleti yalnız Avrupa’nın şerefi nâmına talep ettiğimiz belirtilmiş, bunca gayret gösterilerek tesis edilen muvâzenet ve bu muvâzeneti sağlayan antlaşmaları yalnız Osmanlı Devleti’nin değil, büyük devletlerin de imzaladığı hatırlatılarak şu soru sorulmuştur: *“Acaba muhâsım devletlerin birkaç ufak muvaffakiyeti devletlere bu hakikati unutturuyor mu?”*¹⁴⁶

2.3.3. Osmanlı Hükümeti’nin Sulh İşini Büyük Devletlere Terk Etmesi

Sulh görüşmelerinde Osmanlı Hükümeti’nin bazı meselelerin çözümünü büyük devletlere bırakması, basın tarafından olumlu olarak karşılanmış, bu teşebbüs büyük devletlere saygının bir göstergesi olarak görülmüştür.

Sabah gazetesinin 1 Kanûn-ı Sâni (Ocak) tarihli “Müzâkerâta Yeni Bir Safha” “Sulh Büyük Devletlerin Elindedir” başlıklı makalesinde, Osmanlı Hükümeti’nin Edirne ve adaların bizde kalması, bunun dışındaki yerlerin geleceğinin büyük devletlere bırakılmasına dair kararı şöyle değerlendirilmiştir: *“Talebimizi böyle hadd-ı asgariye tenzîl etmeliğimiz adalet perverliğimizin bir delil-i cedididir ki düvel-i muazzama kabinelerinin mazhar-ı takdirâtı olacağını kavîyen ümit eyeriz”*. Aynı makale, bu teşebbüsün büyük devletlere saygımızın bir eseri olduğunu da eklemektedir. Barışın bugün için büyük devletlerin mevkilerini korumalarına bağlı olduğu, Avrupa’dan eser

¹⁴⁵ Diran Kelekyan, “İnkıtâ’-ı Müzâkerât İhtimalatı” “Londra’ya Sulh İçin Gittik: İntihar İçin Değil!”, Sabah, 25 Kanûn-ı Evvel Efrenci 1912, Nu. 8358.

¹⁴⁶ Diran Kelekyan, “Edirne Meselesi ve Devletler” “Bazı Rivâyât Hakkında”, Sabah, 28 Kanûn-ı Evvel Efrenci 1912, Nu.8361.

bırakılmamasına ramak kalmasına rağmen, şimdi olayların Avrupa'ya kendi varlığını göstermesi için bir fırsat sunduğu belirtilmekte, büyük devletlerden de bu fırsatı kaçırmamaları talep edilmektedir¹⁴⁷.

İkdam gazetesinin 2 Kanûn-ı Sâni (Ocak) tarihli “Müzâkerât-ı Sulhiye Hakkında” “Bâb-ı Âlî'nin Yeni Kararı” başlıklı makalesinde, Osmanlı Hükûmeti'nin Edirne ve adalar dışındaki konuların çözümünü büyük devletlere terk etmesinin hem “*akd-i sulhe samimi taraftar olduğu*”, hem de “*düvel-i muazzamaya emniyet ve itimâdi bulunduğunu*” gösterdiği ifade ediliyor. Osmanlı Hükûmeti'nin bu girişiminin aynı zamanda Avrupa barışını da düşündüğünün göstergesi olduğu ve bu kararın işlerimizde kolaylık sağlayacağı belirtiliyor.

Romanya'nın bu meseleye biri olumlu biri de olumsuz olmak üzere iki etkisi olduğu ifade edilmektedir. Romanya'nın Bulgaristan'ı savaş ile tehdit etmesi durumunda, Bulgaristan'ın bizimle acele barış yapıp daha müsâadekâr davranacağı; bunun aksine ise Bulgar Dobruca'sı'ndan Romanya'ya bir parça verilip bunun karşılığında da Bulgarlara Türkiye'nin hakkı olarak istediği yerlerden bir parça verilmesinin söz konusu olabileceği belirtilmektedir. Osmanlı Hükûmeti'nin büyük devletlere bir kısım meselelerin çözümünü bırakmasına karşın görüşülecek maddelerin hafiflediği de eklenmektedir¹⁴⁸.

Aynı gazetenin 3 Kanûn-ı Sâni (Ocak) tarihli “Müşkilâtın En Büyüğü” başlıklı makalesinde, Osmanlı Hükûmeti'nin bu teşebbüsünün gayet “*mutedil*”, “*makulâne*”, “*mâhirâne*” olduğu ifade edilmekte, bu teklifin hiç de “*teklif-i malayutak*” olmadığına dikkat çekilmektedir¹⁴⁹.

2.3.4. Büyük Devletlerin Osmanlı Hükûmeti'ne Notası (17 Ocak)

Devletlerin 17 Ocak tarihli notaları, basın tarafından karşımızda müttehit bir Avrupa'nın bulunduğu şeklinde telâkki edilmiştir. Sabah gazetesi, başta bu notaya ve devletlerin müdahalesine karşı çıkarken hükûmetin beyannamesinden sonra fikrini değiştirecektir.

¹⁴⁷ Diran Kelekyan, “Müzâkerâta Yeni Bir Safha” “Sulh Büyük Devletlerin Elindedir”, Sabah, 1 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.8365.

¹⁴⁸ “Müzâkerât-ı Sulhiye Hakkında” “Bâb-ı Âlî'nin Yeni Kararı”, İkdam, 2 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.5701.

¹⁴⁹ Ali Kemal, “Müşkilâtın En Büyüğü”, İkdam, 3 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.5702.

Bu gazete, Bâb-ı Âlî baskınından sonra hükûmetin değişmesi sonucu bu sefer yeni hükûmetin politikasını benimseyecektir.

Sabah gazetesinin 18 Kanûn-ı Sâni (Ocak) tarihli “Muhâsameyn Arasında-Devletler Arasında” “Müşterek Nota ve Vaziyet-i Hâzıra” başlıklı makalesinde, büyük devletlerin yalnız bir tarafa tebligatta bulunmasının ve ondan fedâkârlık talep etmesinin tarafsızlıkla bağdaşmadığı belirtilerek büyük devletlerin bu teşebbüsü kaygı verici olarak görülmektedir. Makalenin devamında, devletlerin bu müdâhale fikrine karşı yine şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: “İnsân ‘dostlarının’ nasihatini dinleyip dinlememekte muhtârdır. Bu nokta bizi büyük tereddütlere sevk edemez. Bir tazyîk-i mâddî icrâ’ edilemeyeceği de –telgrafnâmelere bakılırsa- muhakkaktır. O tehditlerin de tesiri kalmadı”¹⁵⁰.

Sabah gazetesinin 20 Kanûn-ı Sâni (Ocak) tarihli “Tahlil-i Metin” “Müşterek Nota Hakkında Bazı Mütâlaât” başlıklı makalesinde, nota hakkında şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: “Edirne hakkındaki nokta-i nazarımızın terkinini musâlahanamenin lâzımı gayr-i mufarıkı gibi göstermek bilinemez ki devletlerin de muhâsımlarımız gibi bunu ‘netâyic-i harbiye’ icâbatından ad etmelerinden mi ileri geliyor? Yoksa bu şart tarafımızdan kabul olunmadıkça Balkan devletlerinin musâlahaya muvâfakat etmeyeceklerine kanâat hasıl eylemiş bulunmalarından mı? Birinci şıkta devletler ‘hükûm’lük vâzifesinin deruhte etmiş oluyorlar, o hâlde, zan ederiz ki karar ısdarından evvel, tarafeynin müdâfaatını dinlemek adalete daha muvâfık olurdu. İkinci şıkta ise sulhun temîn-i iadesi için her ‘müsadeakarlık’ bizden talep olunuyor demektir. Vesâyâyî düveliyenin böyle bir esasla yapılmasından dolayı şiddetle beyân-ı teessüfte kendimizi haklı görürüz”.

Makalenin devamında adalar konusunda verilen taahhüdün de kuvvetli sözler olup taahhüdün şartlarının takdire bağlı olduğu, bu yüzden nasıl yorumlanacağını bilinemeyeceği ifade edilmektedir¹⁵¹.

İkdam gazetesinin 21 Kanûn-ı Sâni (Ocak) tarihli “Tehlikeli Devre” başlıklı makalesinde, büyük devletlerin verdikleri müşterek notanın ne anlama geldiği şu şekilde

¹⁵⁰ Diran Kelekyan, “Muhâsameyn Arasında-Devletler Arasında” “Müşterek Nota ve Vaziyet-i Hâzıra”, Sabah, 18 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.8382.

¹⁵¹ Diran Kelekyan, “Tahlil-i Metin” “Müşterek Nota Hakkında Bazı Mütâlaât”, Sabah, 20 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.8384.

açıklanmaktadır: “*Karşımızda muhârib olduğumuz dört Balkan hükûmetinin teşkil ettiği bir kütle-i muhâsemeden maada, bir de, bütün Avrupa düvel-i muazzamasından mürekkep bir muazzam kütle-i muârıza görüyoruz*”.

Aynı makalede, büyük devletler arasında bize dost olacak bir devlet bulunmadığına da dikkat çekilmiş, Osmanlı Devleti’nin durumu şöyle ortaya konulmuştur: “*Bu cihetle biz, bugünkü vaziyete göre, harben olduğu gibi, siyaseten de kendi davamızı tam arzu ettiğimiz sûrette hâl ve tesviyeye hâdim olacak ahvâl ve şerâit içinde bulunmuyoruz*”.

Makalenin devamında, büyük devletlerin bu notasına karşı nasıl bir tutum takınılması hakkında şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: “*düvel-i muazzama bize karşı aldıkları vaziyet ile bizi ne derece rencide ederlerse etsinler, yine onlardan medet ummaktan başka çaremiz kalmıyor. Zîrâ muhâsımlarımızdan ziyâde onlara esma-i meram etmek hâl-i vaziyetinde bulunuyoruz*”¹⁵².

Sabah gazetesinin 23 Kanûn-ı Sâni (Ocak) tarihli “Hükûmetin Beyannamesi Hakkında” “Avrupa İttifakı ve Devlet-i Osmaniye” isimli makalesinde, hükûmetin beyannamesi şöyle değerlendirilmektedir: “*Müşterek notanın tecelli ettirdiği Avrupa ittihâdına aleyhtar bir hatt-ı hareketi takibi menâfi’-i devlete mugayir görüldüğüne nazaran böyle yapmak tabî idi*”.

Makalede, karşımızda bir Avrupa ittihâdının bulunduğu, Avusturya’nın bile notayla birlikte bize sulhperverlik öğütlediğine dikkat çekilmiştir. Bu notayı kabul etmediğimizde ise daha ziyâde zararlara uğrayacağımız belirtilmiştir. Rusya’nın da savaşa katılması ile savaşın Asya topraklarımıza da sıçraması tehlikesinden söz edilerek hükûmetin büyük devletlere karşı bu politikasına destek verilmiş ve şöyle denilmiştir: “*Milletlerin hayatında felâket devirleri gelir ve o felâketler elim mecburiyetler tevîd eder. İstikbâl-i milleti cuş-u huruş hissiyâta feda etmek vatanperverlik değildir: Hakiki vatanperverler galeyân-ı hissiyâta galebe ederek istikbâli hazırlamaya çalışırlar*”¹⁵³.

İkdam’ın 23 Kanûn-ı Sâni (Ocak) tarihli “Bâb-ı Âlî’nin Cevabı Etrafında” isimli makalesinde, göstereceğimiz fedâkârlık ve müsâadekârlıklara karşı bunlara uygun kat’i taahhütler ve sözler almak gerektiğinin altı çizilmektedir.

¹⁵² “Tehlikeli Devre”, İkdam, 21 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.5720.

¹⁵³ Diran Kelekyan, “Hükûmetin Beyannamesi Hakkında” “Avrupa İttifakı ve Devlet-i Osmaniye”, Sabah, 23 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu. 8387.

Aynı makale, nota ile ilgili olarak mali durumumuz hakkında da şu bilgiyi vermektedir: *“Bunun da yolunda olduğunu iddia etmeğe mecâl yoktur. Kanûn-ı Evvele ait maaş-ı umûmiyenin henüz te'diye edilemediğine bakılırsa, esrâr-ı maliyemiz enfaz-ı nazara hâcet kalmadan anlaşılıyor ki, hâl-i malimiz de dûcâr-ı teşevvüs olmuştur”*. Şimdiki hâlde devletlerin müşterek notasına cevap vermeden maliyemizin içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmasının mümkün olmadığı ileri sürülmekte, bunun nedeni de devletlerin en ciddi tazyîk olarak bize borç alma yolunu kapamaları olarak açıklanmaktadır.

Makalenin sonunda, Meşveret Meclisi'nin de hükûmetin politikasını onayladığı ve barışa doğru yol alınmasını memleketin geleceği için hayırlı gördüğü belirtilmektedir¹⁵⁴.

Sabah gazetesinin 25 Kanûn-ı Sâni (Ocak) tarihli “Yeni Kabine ve Avrupa” isimli makalesinde, önceki hükûmetin devletlerin notadaki tutumunu ciddiye alıp barış yoluyla meseleleri çözmeye çalıştığı, buna karşı yeni hükûmet için hem savaş hem de barış şıklarının söz konusu olduğu ifade edilmektedir. Bu noktada Osmanlı milletinin vatani görevlerini yapma noktasında yine savaş öncesi durumda bulunduğu işaret edilmektedir. Yeni hükûmetin politikasının Napolyon'un şu sözünü akla getirdiği ifade edilmektedir: *“Milletler dûcâr oldukları her gûnâ felâketi ta'mîr edebilirler, fakat şâyed şereflerine tecâvüz edilmesine baş eğerlerse işte o felâket gayr-i kabil-i ta'mîrdir”*. Bu noktada hükûmetin barış şartlarını *“şeref-i millîye”* lâyük bulmadığı ve bunu elde etmeye çalıştığı belirtilmektedir¹⁵⁵.

Sabah gazetesinin 31 Kanûn-ı Sâni (Ocak) tarihli “Cevabî Notadan Sonra” “İade-i Muhâsemat ve Devletlerin Vazifesi” başlıklı makalesinde, hükûmetin cevabî notasındaki iddialarının dayanağı olarak *“âmâl-i millîye”* nin görüldüğüne temas edilmekte, Edirne konusunda da akılcı bir çözüm önerildiği belirtilerek hükûmetin bundan fazlasını yapmasına da kamuoyunun muhâlefetinin engel olduğunu öne sürdüğü ifade edilmektedir.

Aynı makalede, büyük devletlerin bundan sonra nasıl bir tutum takınması gerektiği ele alınmıştır. Bu devletler savaşın tekrar başlamasını kendileri için bir tehlike olarak görüyorlarsa, Balkan hükûmetlerini Osmanlı Hükûmeti'nin notası doğrultusunda barışa

¹⁵⁴ “Bâb-ı Âlî'nin Cevabî Etrafında”, İkdâm, 23 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.5722.

¹⁵⁵ Diran Kelekyan, “Yeni Kabine ve Avrupa”, Sabah, 25 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.8389.

davet etmeleri gerekir denilmektedir. Devletlere, barışın müşterek nota şartlarıyla değil; ancak bu şekilde mümkün olacağını da Balkan devletlerine bildirmeleri tavsiye edilmektedir. Avrupa'dan son olarak tarafsız kalmaları, savaşın Osmanlı Devleti ile Balkan hükûmetleri arasında devam etmesi ve sona ermesini sağlamaları istenilmekte, devletlerin çıkarlarının bunu gerektirdiği de eklenmektedir¹⁵⁶.

2.3.5. Savaşın Yeniden Başlaması ve Osmanlı Hükümeti'nin Büyük Devletlere Arabuluculuk Teklifi

Gazeteler, müzakerelerin sona ermesinden ve savaşın tekrar başlamasından, çok ağır şartlar ileri sürmeleri ve bu noktada görüşmelerin kesilmesine neden olmaları yüzünden Balkan hükûmetlerini sorumlu tutmuşlardır.

Sabah'ın 3 Şubat tarihli "Bugünkü Vaziyet" "Devletler Arasında İade-i Müzâkerât Rivâyâtı, Saha-i Resmîyete İade-i Muhâsemat" başlıklı makalesinde, müttefiklerin şimdiye kadar benzerine hiçbir savaş neticesinde rastlanılmayan şartlar ileri sürdükleri, buna karşın Osmanlı Hükümeti'nin cevabî nota ile sulhperverliğini gösterdiği ifade edilmiştir. Muhâsematın tekrar başlamasına karşın hangi tarafa sorulsa savaşın istenilmediğinin söylendiğine de dikkat çekilmiştir. Makale bu noktada, savaşın tekrar başlamasının sorumluluğunun kimlere ait olduğunu şöyle açıklamıştır: "*İade-i muhâsemat düşmanlarımızın hakkı, adaleti görmek istememelerinin, Avrupa'nın da makulât- ve bizzat kendi menâfi'- nâmına, bir hareket-i cesurânede bulunamamasının neticesi olacaktır*"¹⁵⁷.

Aynı gazetenin bir gün sonraki "Harp Zamanında" "Bizim Vazifemiz, Avrupa'nın Vazifesi" başlıklı makalesinde savaşı kazanmamızın gerekliliği ortaya konulmaktadır. Düşmanlarımızın tekliflerini Tekfur Dağı'na kadar götürdükleri, bu savaşta ufak bir başarı kazanmaları hâlinde ise bununla yetinmeyeceklerinden söz edilerek şöyle denilmektedir: "*Tekfur Dağı'ndan sonra nereleli gelir? Düşünmesi bile günah*"¹⁵⁸.

¹⁵⁶Diran Kelekyan, "Cevabî Notadan Sonra" "İade-i Muhâsemat ve Devletlerin Vazifesi", Sabah, 31 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.8395.

¹⁵⁷Diran Kelekyan, "Bugünkü Vaziyet" "Devletler Arasında İade-i Müzâkerât Rivâyâtı, Saha-i Resmîyete İade-i Muhâsemat", Sabah, 3 Şubat Efrenci 1913, Nu.8398.

¹⁵⁸Diran Kelekyan, "Harp Zamanında" "Bizim Vazifemiz, Avrupa'nın Vazifesi", Sabah, 4 Şubat Efrenci 1913, Nu.8399.

Tanin gazetesinin 1 Şubat tarihinde çıkan “Cevap ve Harp” başlıklı makalesinde, hükümetin verdiği cevapla barış yanlısı olduğunu gösterdiği ve bunca fedakârlığa katlandığı ifade ediliyor. Buna karşın büyük devletlerin tarafsızlıklarını ilân etmelerine karşın Edirne’yi Bulgarlara terk etmemizi istedikleri ve bu tavsiyeye uymadığımız için de bizi kabahatli görüp barışa engel olmakla suçladıkları belirtilmektedir. Oysa Londra Konferansı’nda Bulgarların bütün taleplerini kabul ettiğimize dikkat çekilerek bizi böyle yumuşak gören Bulgarların da taleplerini artırarak ihtilâfın ortaya çıkmasına yol açtıkları iddia edilmektedir. Aynı makale, Edirne’nin niçin terk edilmediğini de şöyle açıklamaktadır: *“Hükümet-i Osmaniye pâyitahtın emniyet ve selemâtini düşünerek hem Bulgarların ırk itibariyle Edirne’de hiçbir hak iddia edemeyeceklerini göz önünde bulundurarak Edirne’nin terk edilemeyeceğini anlattı”*

Makalenin devamında, Osmanlı hükümetinin büyük devletler arasında ihtilâf çıkarma gibi bir niyeti olmadığı ve umûmî barışın bozulmasını arzu etmediği, bu noktada büyük devletlerin vesâyâsını kabul ettiği, bunca fedâkârlıklarda bulunduğu belirtilmiş; asıl umûmî barışı tehdit edenlerin ve devletler arasındaki ihtilâftan faydalanmak isteyenlerin, şantaj yapanların, Balkan hükümetleri olduğu iddia edilmiştir. Balkanlıların cevabî notayı beklemeden görüşmeleri kesip tekrar savaşı başlatacaklarını ilân etmeleri de şöyle değerlendirilmiştir: *“Bâb-ı Âlî’nin itilâfcûyâne bir cevabı karşısında düvel-i muazzamanın artık bu defa Sofya’ya tevcih-i nasâyih edebileceğini düşünen Balkanlılar düvel-i muazzamayı bir emrivâki ile tehdid etmek için müzâkerât-ı kat’ etmişlerdir”.*

Aynı makalede, Bulgarların yeni bir şantajının söz konusu olduğu ve büyük devletlerin Osmanlı Hükümeti’ne tekrar tazyikte bulunmasının amaçlandığı ifade ediliyor. Osmanlı Hükümeti’nin son sözünü söyleyip Bulgarların savaş tehdidine karşı müdâfaaya hazırlandığı ve savaşın tekrar başlamasından da Balkan devletlerinin sorumlu olduğu belirtiliyor¹⁵⁹.

Tanin’in 2 Şubat tarihli “Mes’uliyet-i Harp” başlıklı makalesinde, Balkan hükümetlerinin taleplerinden söz edilerek şöyle denilmektedir: *“Bugün düşmanlarımız bizden Edirne’nin kendi rızamızla yedlerine teslim olunmasını, yani namussuzluğun kendi elimizle imza edilmesini istiyorlar. Bu ise elbete kabul olunur bir mezellet değildir”.*

¹⁵⁹ Hüseyin Cahit, “Cevap ve Harp”, Tanin, 1 Şubat Efrenci 1913, Nu.1498.

Makalede, savaşa devamın bizim için hayırlı olacağı belirtilmekte, yenilsek de şimdiki şartlardan daha kötü olamayacağı iddia edilmektedir. Savaşa devamla aynı zamanda kolay pes etmemiş, namusumuzu korumuş, bunun yanında düşmana zâyiât vermiş oluruz denilmekte, Edirne’de açlıkla savaş ettiğimiz de göz önüne alındığında savaşın bir an önce başlaması gerekliliği ortaya konulmaktadır.

Aynı makalede, askerî uzmanların müştereken Çatalca yönündeki kuvvetlerimizin yenilgi görmediklerini söylediklerinden söz edilerek bu açıdan pâyitahtın Bulgarların taarruzundan masun bulunduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda, müdâfaayı yapabilmenin ve tecâvüze geçmenin savaş kaideleri bakımından bir yenme sayılmasa bile başarı için bir ihtimal kabul edilebileceği ifade edilerek bu noktada savaşın başlamasından bizim değil düşmanın yılması gerekir denilmektedir¹⁶⁰.

Tanin’in 3 Şubat tarihli “Bugün” isimli makalesinde, sırf insaniyet açısından bakıldığında savaşın tekrar başlamasının gereksiz bir cinâyet olduğu, bu noktada manevî mesûliyetin de Ekim ayında olduğu gibi Bulgarlarda olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, Bulgarların kazandıkları ile millî emellerini fazlasıyla gerçekleştirdiklerine temas edilerek şöyle denilmektedir: “*Edirne’yi ele geçirmek için ısrarları ancak İstanbul istilâsına şimdiden hazırlanmaktan başka bir maksada atf olunamaz*”.

Makelede, büyük devletlerin bu kez Osmanlı Hükûmeti’ne değil Balkan hükûmetlerine nasihat edecekleri öne sürülmekte, buna karşın devletlerin bu konuda ittifak etmelerinin zor olmasından dolayı savaşa engel olamayacakları da ifade edilmektedir¹⁶¹.

İkinci defa başlayan bu savaşta da Osmanlı ordusu başarılı olamamış, hükûmet bunun üzerine tekrar tavassut teklifinde bulunmuştur. Gazeteler hükûmetin bu teklifini olumlu karşılayıp destek vermişlerdir.

Tanin’in 6 Mart tarihli “Taleb-i Tavassut” başlıklı makalesinde, hükûmetin barışın iadesi yolunda önemli bir adım attığı belirtilmiş, bu yolla hükûmetin barış yanlısı görünmeyi, büyük devletlerin sulh arzusuna engel olmamayı içtihadına ve memleketin çıkarlarına daha uygun bulduğu ifade edilmiştir. Mahmut Şevket Paşa’nın “*vâzifesinin yalnız muhârebe değil aynı zamanda sulh akdi olduğunu*” söylediği de eklenmektedir.

¹⁶⁰ Babanzade İsmail Hakkı, “Mes’uliyet-i Harp”, Tanin, 2 Şubat Efrenci 1913, Nu.1499.

¹⁶¹ Hüseyin Cahit, “Bugün”, Tanin, 3 Şubat Efrenci 1913, Nu.1500.

Aynı makalede, arabuluculuğu talep etme ile sulhu kabul etmenin aynı şeyler olmadığı savunulmakta, *“tavassutun mahiyeti mâddî değil manevîdir”* şeklinde izaha gidilmektedir.

Makalenin devamında hükûmetin arabuluculuk girişimi hakkında şöyle bir görüş ileri sürülmektedir : *“Anlaşıyor ki daha bu dakikada zâyi’ olmuş henüz hiçbir şey yoktur. Devlet-i Osmaniye’nin tavassut taleb etmekle hiçbir taahhüd altına girmediğini Avrupa gazetelerinin hemân cümlesi yazıyorlar”*¹⁶².

Sabah’ın 8 Mart tarihli *“Müzâkerât-ı Cedide-i Düveliye”*, *“Dünkü Telgrafamamelere Dair”* isimli makalesinde, Osmanlı tarafı olarak Avrupa’yı endişeden kurtarmak amacıyla sorumluluğu üzerimizden attığımız belirtilmekte, buna karşı Balkan hükûmetleri görüşmeleri reddederlerse, Avrupa’yı kimlerin ateşe vermek istediklerinin anlaşılması istenmektedir. Osmanlı Hükûmeti ile Balkan hükûmetlerinin barış görüşmeleri ile ilgili farklı görüşte olmaları şu şekilde açıklanmaktadır: *“Biz müzâkerât-ı sulhiyeyi yeniden Londra’ya götürmek istiyoruz. Balkan devletlerinin emeli ise Çatalca yâhûd Gelibolu hatt-ı müdâfaası hâricinde konuşmaktır. Bu sahalardan birincisi beyneddüveli bir saha, diğeri ise muhâsımlarımızın karârgâhıdır. Sahaların farkı müzâkerâtın bu yerlerin birinde yâhûd diğerin de icrâsı arasında maddeten ve manen ne büyük fark görüleceğini isbât eder. Tavassut-ı düvelinin Balkanlılar tarafından kabulü keyfiyeti iade-i müzâkerâtın lâzım-ı gayr-ı müfarıkı olduğuna şüphe yoktur”*¹⁶³

İkdam gazetesinin 10 Mart tarihli *“Tavassut Etrafında”* başlıklı makalesinde hükûmetin arabuluculuk teklifi şu şekilde değerlendirilmiştir: *“Türkiye’nin gayet müsâadekârane bir vaziyet olarak düvel-i muazzamanın tavassutunu talep eylemesi ve bu talebin bütün düvel-i muazzama nezdinde hüsn-ü telâkkiye mazhar olması, sulhe doğru atılmış pek büyük adımlar mahiyetinde idi”*. Aynı makale, bu durumun barış için ümitleri arttırdığını ve Avrupa başkentlerinde de barış arzusunun hüküm sürdüğünü belirtmektedir.

Makalenin devamında, Balkan hükûmetlerinin bu arabuluculuk teklifine karşı nasıl bir vaziyet alacakları hakkında da şöyle görüş ileri sürülmektedir: *“Hükûmet-i müttefik,*

¹⁶² Babanzade İsmail Hakkı, *“Taleb-i Tavassut”*, Tanin, 6 Mart Efrenci 1913, Nu.1531.

¹⁶³ Diran Kelekyan, *“Müzâkerât-ı Cedide-i Düveliye”* *“Dünkü Telgrafamamelere Dair”*, Sabah, 8 Mart Efrenci 1913, Nu.8430.

bütün düvel-i muazzama tarafından müstereken vâki olan tavassut teklifini doğrudan doğruya red etmeye cesaret edemeyeceklerdir. Fakat bu tavassutu kabul için bazı şartlar dermiyân edeceklerdir”.

Aynı makale, arabuluculuğun bir “*hükümlük*” özelliğini taşımadığını ileri sürmekte, mutavassıtlar tarafından tespit edilen barış şartlarını tarafların kabul etmek zorunda olmadıklarına dikkat çekmektedir. Bununla birlikte büyük devletlerin bu davada mutavassıt sıfatıyla da olsun yer alması karşısında tarafların büyük devletlerin şartlarını reddetmesinin de kolay olmayacağı belirtilmekte, Balkan hükümetlerinin bu noktayı bildiklerinden Türkiye’ye hiç olmazsa kendi taleplerinin esaslarını kabul ettirmeye çalışacakları, geri kalan meseleleri de büyük devletlere bırakmayı düşündükleri ifade edilmektedir¹⁶⁴.

2.3.6. Hakkı Paşa’nın Londra Seyahati

Hakkı Paşa’nın bu ziyaretinin, hem nazik bir zamanda hem de İngiltere’ye yapılması nedeniyle basın tarafından bu ziyarete büyük önem verilmiş, Paşanın resmi bir vazifesinin olup olmadığı hakkında farklı görüşler ortaya konulmuştur.

Tanin gazetesinin 12 Şubat tarihli “(...) Sulh Şayiaları” başlıklı makalesinde, Hakkı Paşa’nın Londra’da niçin bulunduğu şöyle açıklanmaktadır: “*Vâzife-i resmîyesi harb-i hazır ve Balkan mesâiliyle asla alakadar değildir. Herkesin sühûletle keşf ve tahmin edebileceği kısmen iktisâdî kısmen siyasî mesâil vardır ki işte onlar bu defa bir sûret-i tesviyeye iktirân eyleyecektir*”¹⁶⁵.

Aynı gazetenin 18 Şubat tarihli “Hakkı Paşa’nın Beyânâtı” başlıklı makalesinde, yine Hakkı Paşa’nın vazifesi konu edilmekte ve Paşa’nın doğrudan doğruya çözmekle görevlendirildiği meseleler için görüşmelerde bulunacağı, bunlar müzakere edilirken barış görüşmelerinden de bahs edilebileceği, bunun da doğal olduğu belirtilmektedir. Aynı makale, devam ederek Paşa’nın birincisinde resmi bir sıfatla konuşacağı; ikincisinde ise sözlerinin ne bir önemi ne bir kat’iyet ve taahhüt anlamının olmayacağı, yalnız önde gelen devlet adamları ile siyasetçilerin fikir ve niyetlerini yoklamaktan ibâret olacağını ifade etmektedir. Hakkı Paşa’nın bir görevinin de murahasalarımıza yardımcı olup barış görüşmelerine zemin hazırlamak olduğu eklenmektedir.

¹⁶⁴ “Tavassut Etrafında”, İkdâm, 10 Mart Efrenci 1913, Nu.5764.

¹⁶⁵ Babanzade İsmail Hakkı, “(...) Sulh Şayiaları”, Tanin, 12 Şubat Efrenci 1913, Nu.1509.

Makalenin devamında, Times gazetesinin Hakkı Paşa'nın İngiltere'ye ziyareti konusunda, "*Devlet-i Osmaniye'nin Basra-Bağdat hattında müsâedâtta bulunmasının müzâkerât-ı sulhiyede İngiltere'nin kendisine yardım etmesini temîn edemez.*" dediği belirtilmekte, buna karşın aynı gazetenin Hakkı Paşa'nın bu konuda İngiltere Hâriciye Nâzırı ile görüşmesini olumlu karşıladığı hatırlatılarak Times'in bilindik hasmane tavrını devam ettirdiği ifade edilmektedir. Makale son olarak, "*Hakkı Paşa hazretlerinin memûriyetleri bu sûretle sulh meselesine ancak dolayısıyla taalluk etmiş oluyor*" görüşünü ileri sürmektedir¹⁶⁶.

Sabah'ın 17 Şubat Tarihli "Hakkı Paşa Londra'da" "Şerefi ve Mes'uliyeti Büyük Bir Vazife" başlıklı makalesinde, Hakkı Paşa'nın Edward Grey ile mülakatına büyük önem atf edilmekte, Grey'in büyük devletlerin elçileri arasındaki görüşmelerde başkanlık yaptığına dikkat çekilmektedir. Aynı makale, Hakkı Paşa'nın nim resmi bir vazifesi olduğunu öne sürerek bu vazifeyi şöyle açıklamaktadır: "*Biz müşârünileyh hazretlerinin muayyen bir maksadla gittiğine, mesai-i masrufesinden doğrudan doğruya o maksadın istihsalı muntazır bulunduğuna şüphe etmeyiz. Maksad-ı mebhûs ise yalnız Balkan işi olabilir. Çünkü mevcut bilcümle umûrun fevkinde olarak müstesnâ bir ehemmiyete haiz yegâne mesele odur*". Bu noktada başka meseleler için de zaten eski bir sadrazama gerek yoktur diye eklenmektedir¹⁶⁷.

Aynı gazetenin 24 Şubat tarihli "Londra Müzâkerâtı" "Hakkı Paşa'nın Vazifesi Hakkında" başlıklı makalesinde, Hakkı Paşa'nın vazifesinin resmi mi yoksa yarı resmi mi çok tartışıldığına temas edilerek Paşa'nın resmi olarak gitmediğinin herkesçe bilindiği belirtilmektedir. Buna karşın yabancı bir devlete böyle bir ziyaretin bir "*itimâd-nâme*" takdimi anlamına geldiğine değinilerek Paşa'nın nim resmi bir vazifesi de olabileceği; fakat görüşmelerin gizli olmasından dolayı neticelerinin açıkça ifade edilemeyeceği eklenmektedir¹⁶⁸.

¹⁶⁶ Babanzade İsmail Hakkı, "Hakkı Paşa'nın Beyânâtı", Tanin, 18 Şubat Efrenci 1913, Nu.1515.

¹⁶⁷ Diran Kelekyan, Sabah, "Hakkı Paşa Londra'da" "Şerefi ve Mes'uliyeti Büyük Bir Vazife", 17 Şubat Efrenci 1913, Nu.8412.

¹⁶⁸ Diran Kelekyan, Sabah, "Londra Müzâkerâtı" "Hakkı Paşa'nın Vazifesi Hakkında", 24 Şubat Efrenci 1913, Nu.8419.

2.3.7. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan Asya'ya Geçmesi Düşüncesi

Osmanlı Devleti'nin bu savaş sırasında kısa zamanda büyük felâketlere uğraması nedeniyle, aslında dıştan empoze edilen; fakat içte de taraftar bulmağa başlayan Avrupa'dan Asya'ya geçme fikri basında ele alınmış ve bu fikir gazeteler tarafından çeşitli deliller ileri sürülerek reddedilmiştir.

İkdam'ın 30 Kanun-ı Evvel (Aralık) tarihli “Avrupa'dan Asya'ya” isimli makalesinde, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'yı terk ederek kuvvetleneceği ve huzûra kavuşacağı iddialarına karşılık şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: *“İtikadımızca Osmanlıların da, Saltanat-ı Osmaniye'nin de esas felâketi Avrupa'ya geçmeğe, İstanbul'da saltanat kurmağa rağmen yine bir Asya devleti, Asya milleti kalmaktır. Siyâsiyâtımızdan ictimaiyâtımıza, şahsiyâtımıza kadar tarz-ı hayatımız gözden geçirilsin, ayânen zâhir olur ki biz henüz Avrupalı değiliz, Avrupalılaşamadık, Asyalıyız, Asyalı kaldık”*. Aynı makalede, bu fikri ilk kez Abdülhamit dönemimde Goliç Paşa'nın ortaya attığı, şimdi ise düşmanlarımızın “*suret-i haktan*” görünerek bunu dillendirdikleri ve içte de bu fikrin taraftar bulmağa başladığı ifade edilmektedir.

Makale devam ederek, *“İşte biz çektiklerimizi Avrupalı olamadığımız için çekiyoruz. Bu maziden, bu hâlden ibret alarak artık öyle olmağa çalışacağımıza bedel Asya'ya çekilmeğe kalkışırsak o zaman cihân-ı temeddüden kâmilten ayrılarak bedeviyete iltihâk etmiş, devlet ve millet itibariyle o derekeye inmiş, Acemistan'a, Afganistan'a benzemiş oluruz”* demektedir. Asya'ya göre ilerde, Avrupa'ya göre ise geride olduğumuzdan söz edilerek saltanat merkezimizin Avrupa'da olması dolayısıyla bu kıt'ayı terk edemeyeceğimize dikkat çekilmektedir. Makale, son olarak bu fikirle ilgili, bir hastanın yatağını değiştirmekle iyileşemeyeceği örneğini de vermektedir¹⁶⁹.

Aynı gazete 10 Kanun-ı Sâni (Ocak) tarihli “Galat-ı Rüyet” başlıklı makalesinde de aynı konuyu ele almıştır. Makale, Rumeli'nin devletimiz için önemini şöyle açıklamaktadır: *“Osmanlı denildi mi hâtra Anadolu'dan ziyâde, hiç değilse Anadolu kadar Rumeli gelir. Rumeli'ye veda etmek Saltanat-ı Osmaniye için varlığına maddeten, manen büyük bir rahne açmaktır. Çünkü evvela ta ibtiday-ı teşekkülünden beri bu devleti bi-hakkın devlet eden ricâl esasen Rumeli'nden yetişti, Rumeli Türkler için âdetâ bir menba'-ı feyz, pişvay-ı terakki oldu. Sâniyen Osmanlılar o muazzez kıt'ayı hep can*

¹⁶⁹ Ali Kemal, “Avrupa'dan Asya'ya”, İkdam, 30 Kanun-ı Evvel Efrenci 1912, Nu.5698.

pahasına feth eylediler, yer yer âdetâ şühedâ' kanıyla irvâ' ettiler. Anadolu gibi din vesaire münâsebetiyle kolay kolay ele geçirmediler. Hulâsa Osmanlılara tarihte o sayt-ı belendi kazandıran Rumeli oldu”.

Makalede, Goliç Paşa'nın Napolyon'un fetihleri ile bu topraklardaki Türk hâkimiyetini karşılaştırmasının yanlış olduğu ifade edilmektedir. Osmanlı Devleti'nin yaklaşık altı asırlık hâkimiyetinden dolayı bu topraklarda hakkı olacağı belirtilmekte, buna karşın Napolyon'un beş on sene süren ya da sürmeyen bir fethi olduğu ifade edilerek, “*bu topraklar elden çıkarken his olunan acıları idrâk için Türk oğlu Türk olmak iktizâ' eder*” denilmektedir.

Makalede ayrıca, Türkleri diğer Osmanlı unsurlarından ayırmanın veya ayırmaya çalışmanın Osmanlı saltanatını zaafa düşüreceği ve devletin parçalanması neticesini doğuracağına değinilerek Rumeli'nden başka topraklarda da muhtelif unsurların hâlâ yönetimimizde bulunduğu hatırlanmakta, bu yüzden Osmanlılığın yaşatılmasının gerekliliği vurgulanmaktadır¹⁷⁰.

Tanın'in 29 Şubat tarihli “Asya'ya Avdet Nazariyât-ı Acibesî” isimli makalesinde, Asya'ya dönüş fikrinin Avrupa'da yayılmakla birlikte dâhilde de halkımızın bir kısmının zihninde yer ettiğine dikkat çekilmiş, bu fikir hakkında, “*biz bunu bir ruh-ı ma'lûlun en korkunç bir nişan-i marazı ad etmekten, kendimizi alamayız*” görüşü ileri sürülmüştür.

Aynı makale devam ederek, “*Bir kıt'ada yaşamağa sâlih olanın diğer bir kıt'ada yaşamağa gayr-i sâlih olduğu iddiası kadar gülünç bir şey yoktur*” demektedir, Avrupa'ya ait millet, Asya'ya ait millet diye de bir sınıflandırma yapılamayacağı belirtilerek Avrupa'daki milletlerin büyük kısmının da Asya'dan geldiği hatırlanmaktadır.

Makalenin devamında, Afrika'da bile bize yer bırakmayan bir medeniyet, hunhar ve vahşi bir medeniyet, bize Asya'da nasıl hayat hakkı temin edebilir diye sorulmaktadır. Asya'ya gitmemiz nasihatının Osmanlı Devleti'ni Avrupa'dan çıkarmayı başarmak için gecici bir bir plan olduğu ileri sürülerek bir kere Avrupa'dan çıktıktan sonra sıranın Asya'ya geleceğine şüphe edilmemelidir denilmektedir¹⁷¹.

¹⁷⁰ Ali Kemal, “Galat-ı Rüyat”, İkdâm, 10 Kanun-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.5709.

¹⁷¹ Babanzade İsmail Hakkı, “Asya'ya Avdet Nazariyât-ı Acibesî”, Tanin, 29 Şubat Efrenci 1913, Nu.1526.

2.3.8. Edirne'nin Düşmesi

Edirne, savaşın başından beri gösterdiği kahramanlıkla gazeteler tarafından bir örnek olarak sunulmuştur. Bu şehrin daha sonra düşüşü ise beklenen bir gelişmedir. Buna karşın gazeteler hemfikir olarak bu şehrin kaybedilmesine rağmen burada sergilenen kahramanlıkla Osmanlı şan ve şerefine kurtulduğunu savunmuşlardır. Ayrıca makalelerde şehrin kendisinden ziyâde kal'a kumandanı Şükrü Paşa'nın kahramanlığından söz edilmiştir.

Sabah gazetesinin 28 Mart tarihli "Kahramanlığın Kıymeti" "Edirne, Osmanlılık, Avrupa" başlıklı makalesinde telgraf haberleşmesinin kesilmesinden dolayı Edirne'den haber alınmadığı belirtilerek şöyle denilmektedir: "*netice her olursa olsun, Edirne'nin sûret-i müdâfaası tarihte gayet şanlı bir mevki' işgal edeceğine şüphe olunamaz*".

Aynı makalede, medenî dünyanın bu kahramanları takdir etmesi gerektiği ortaya konulmakta, böyle yapılırsa hem haksızlık edilmemiş olunur hem de zararlarımıza karşılık teselli bulabiliriz denilmektedir¹⁷².

Aynı gazetenin bir gün sonraki makalesinde Edirne savunmasının önemi şöyle açıklanmaktadır: "*Şükrü Paşa kal'anın masûniyetinden başka –belki kal'anın masûniyeti fevkinde olmak üzere- Osmanlıların şeref-i askerisini ve an'ane-i besâletini müdâfaa ediyordu, kal'a düştü, çünkü imdaddan mahrûm bir mevki'-i mahsuri ebediyen mukavemet edemez. Fakat şeref-i askerî ve an'ane-i besâlet kurtuldu. Şanlı bir sûrette kurtuldu. Yalnız kurtulmakla kalmadı, arttı, tuğyân etti*". Şükrü Paşa'nın ulaştığı seçkin mevkîyi tarihte çok az kişinin elde ettiği eklenmektedir¹⁷³.

İkdam gazetesinin 30 Mart tarihli "Şükrü Paşa" isimli makalesinde, Edirne'nin kahraman kumandanı Şükrü Paşa'nın bugün herkes tarafından takdir edildiği belirtilerek Edirne savunması ile ilgili şuna dikkat çekilmiştir: "*Edirne müdâfaasının, harb-i ahirde Osmanlı şan ve şerefini kurtaran, Osmanlı hamâset ve besâletini bir kere daha cihân-ı*

¹⁷² Diran Kelekyan, "Kahramanlığın Kıymeti" "Edirne, Osmanlılık, Avrupa", Sabah, 28 Mart Efrenç 1913, Nu. 8451.

¹⁷³ Diran Kelekyan, "Şükrü Paşa" "Tarihimizde ve Hayat- ı Millimizde Mevkîi", Sabah, 29 Mart Efrenç 1913, Nu.8452.

insaniyete gösteren, tarihe yazan bir vak'a olduğunu yalnız biz söylemiyoruz. Düşmanlar da söylüyorlar, âlem-i insaniyet de buna şehâdet ediyor”.

Makalede tarihin tekerrürden ibâret olduğu ve Edirne ile tarihin tekerrür ettiği belirtiliyor, Gazî Osman Paşa'nın Plevne'de sergilediği kahramanlığın tüm dünyada takdir edildiği gibi bu kez de Şükrü Paşa'nın Edirne'de yaptıklarının aynı takdire mazhar olduğu ifade ediliyor¹⁷⁴.

Tanin gazetesinin 29 Mart tarihli “Edirne Sükût Etti, Fakat Millet Manen Yükseldi” isimli makalesinde, savaşın başlangıcından beri felâketlere uğradığımızdan söz edilerek Edirne hakkında ise şöyle bir yorum yapılmaktadır: *“Edirne'nin felâketi bütün bu acılardan daha acı geldi. Bütün bu mûsibetleri unutturdu. Ve biz Osmanlılar için nâ-kabil-i tahammül hiçbir sille-i felek mutasavvir olamayacağını gösterdi. Zavallı Edirne yalnız kaldı, yetim kaldı”.*

Aynı makalede, savaşlarda yenilginin acı olmakla birlikte bu yenilginin düşmana pahalıya mal edilmesinin bir teselli nedeni olduğu ifade edilmektedir. Savaşın birinci safhasındaki yenilgilerimizin düşmana pek ucuza mal olduğu, buna karşın ikinci safhasında ise bunun telâfi edildiği belirtilerek Edirne'nin düşmesi hakkında şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: *“Edirne'nin sükûtu bir ziyâ'-ı mâddî itibariyle bizi ne kadar dağidar ederse bir şeref-i manevî iktisâbına medar olduğundan dolayı o derece şayan-ı iftihârdır. Zaten ikinci defa muhârebe mâddiyâtan, menâfi'-i mâddiyâtan ziyâde menâfi'-i manevîyeye matuf idi. Düşmandan intikam almak ve ikmâl-i namus etmek istedik. Yanya ile Edirne vak'aları bu maksadın mühemমা mekken husûle geldiğini gösterdi”.*

Makalenin devamında, düşen bir kalenin geri alınmasının mümkün olduğu belirtilerek şimdi daha fazla bir arzuyla bunu temine çalışacağımıza dikkat çekilmektedir. Edirne'nin düşüşünün siyasette durumumuzu etkilemeyeceği ve Edirne'nin ele geçirilmesinin barışın imza olunması anlamına gelmediği belirtilmekte, müttefiklerin şartlarını ancak boğazımıza bıçak dayayarak kabul ettirebilecekleri ifade edilmektedir¹⁷⁵.

¹⁷⁴ “Şükrü Paşa”, İkdâm, 30 Mart Efrenci 1913, Nu.5784.

¹⁷⁵ Babanzade İsmail Hakkı, “Edirne Sükût Etti , Fakat Millet Manen Yükseldi”, Tanin, 29 Mart Efrenci 1913, Nu.1554.

Aynı gazetenin bir gün sonraki “Edirne’nin Sükûtundan Sonra” başlıklı makalesinde, gazetelerin Edirne’nin düşmesinden dolayı devletlerin politikalarında değişiklik olacağını yazdıklarına temas edilerek “*bize hiç olmazsa kabil-i müdâfaa bir hudud verilmesi lâzımdır*” denilmektedir¹⁷⁶.

2.3.9. Büyük Devletlerin Notası (31 Mart) ve Osmanlı Hükûmeti’nin Cevabî Notası

Osmanlı Devleti’nin arabuluculuk teklifine devletler biraz gecikerek cevap vermişlerdir. Basında bu cevabın gecikmesi, Edirne’nin düşmesinin beklenildiği şekilde açıklanmıştır. Bu notaya cevap konusunda da gazetelerin itidâlli bir lisan kullandıkları görülmektedir.

İkdam Gazetesinin 1 Nisan tarihli “Mutavassıtların Bâb-ı Âlî’ye Tebliği” başlıklı makalesinde, Osmanlı Hükûmeti’ne yapılan tebliğ “*mutavassıtların Bâb-ı Âlî’ye en nihâyet icrây-ı tebligat etmesi, teklif edilen mevaddın en mühimlerinin dûcâr-ı tadil edilmemiş olması, sulhperveranı, akd-i sulhun mümkün olacağına dair yine ümitlere düşürdü*” şeklinde değerlendirilmektedir.

Makalenin devamında, Balkan hükûmetlerinin Berlin Antlaşması’nda imzası bulunan devletleri, bu antlaşmaya göre Balkanlarda ve şarkta oluşturulan vaziyetin değiştirilmesi işine, yalnız şeklen ve görünüşte katmak istedikleri ifade edilmektedir¹⁷⁷.

Aynı gazetenin bir gün sonraki “Tavassut ve Balkanlılar” başlıklı makalesinde, büyük devletlerin Osmanlı-Bulgaristan sınırı konusunda Balkan hükûmetlerine yaptıkları teklifle Osmanlı Devleti’ne tebliğ ettikleri teklifin aynı olmadığı ve büyük tadile gidildiğinin anlaşıldığı belirtilmiş, bu konuda şöyle bir görüş ileri sürülmüştür: “*Balkan hükûmetlerinin düvel-i muazzamaya cevab vermekte ve Düvel-i muazzamanın Bâb-ı Âlî’ye icrây-ı tebliğ eylemekte vuku’ bulan tehhürlerinin hikmeti şimdi bu tadilden tamamıyla anlaşılıyor. Demek ki bu tadil Edirne’nin sükutu üzerine bilhassa Bulgaristan’ı tatmin etmek için anın menâfi’ni müdâfaa eden bazı devletlerin ısrarına mebni vukua gelmiştir*”.

Aynı makalede, iki tarafa mutavassıtlar tarafından farklı tebliğlerin yapılmasının arabuluculuk kelimesinin hikmetiyle bağdaşmadığına dikkat çekilmekte, devletlerin bu davadaki rolünün arabuluculuktan başka bir mahiyette olduğunu kabul etmek gerekir

¹⁷⁶ Babanzade İsmail Hakkı, “Edirne’nin Sükûtundan Sonra”, Tanin, 30 Mart Efrenci 1913, Nu.1555.

¹⁷⁷ “Mutavassıtların Bâb-ı Âlî’ye Tebliği”, İkdam, 1 Nisan Efrenci 1913, Nu. 5786.

denilmektedir. Makalede, Osmanlı Hükûmeti'nin büyük devletlerin teklifini iyi karşılayarak cevabını dün tebliğ etmesiyle büyük devletlerin teklif ve vesayetini Türkiye'nin kabul etmekten kaçınmadığının anlaşıldığı belirtilmektedir. Balkan hükûmetlerinden makulât dairesinde hareket etmeleri ve herhangi bir kayıt düşmeden teklifin esaslarını kabul etmeleri istenmekte, barışın imzalanmasının mümkün olup olmayacağına da bu hükûmetlerinin hareketine bağlı olduğu eklenmektedir¹⁷⁸.

Sabah gazetesinin 1 Nisan tarihli "Sulh ve Harp Meselesi" "Devletlerin Tebliği Üzerine Mahiyeti" isimli makalesinde, büyük devletlerin tebliğine verilecek cevap konusunda hissiyâta kapılmadan, askerî ve siyasî vaziyeti hesaplayarak etraflıca düşündükten sonra bir karar verilmesi istenmekte, bunun sonucunda kararımızın savaş da olsa barış da olsa metin esaslara dayanması gerektiği dile getirilmektedir¹⁷⁹.

Aynı gazetenin 2 Nisan Tarihli "Hukuk-ı Beyneddüvel Safhasında" "Sulh Meselesinde Avrupa'nın Vazife-i Cedidesi" başlıklı makalesinde, devletlerce teklif olunan şartların hududunun her iki tarafça kabul olunduğundan söz edilmiş, savaşa son verme meselesinin esas olarak bir çözüme kavuştuğu ifade edilmiştir.

Makalede bir başka noktaya dikkat çekilerek devletlerin bize karşı devamlı ileri sürdükleri "*netâyic-i harbiye*"den ve "*hâl-i harbin tevlîd ettiği mecburiyetler*"den bundan sonra söz edilemeyeceği, hudut meselesinin kararlaştırıldığı, bundan sonra meselenin yalnız siyasî boyutunun kaldığı ifade edilmektedir. Hudut meselesinde devletlerden özellikle şunu dikkate almaları talep edilmektedir: "*Hududun Bulgaristan'a yeni ihtirâslar ihsâs eyleyecek mahiyet-i askeriyede olmamasıdır. Bu nokta-i nazarı emâne almak, şarkta -ve belki Avrupa'da- müsâlemeti yeni tehlikelerden siyanet etmek demektir*".

Aynı makale, geleceğimizi temin edecek kadar kuvvetli olabilmemiz için gerekli nakdi vasıtalara sahip olmanın önemine temas etmekte, "*Avrupa musâlaha şerâitinin iktisâdi ve mali esasatının tayininde buralarını takdir etmelidir*" demektedir. Ayrıca geleceğinin tayinini büyük devletlere bıraktığımız meselelerde, bu devletlerin de menfaatleri olduğu hatırlatılarak şöyle bir uyarıda bulunmaktadır: "*Adalar meselesinde ittihâz kılınacak mukarrerât İstanbul'un ve Anadolu sevâhilinin emniyetine*

¹⁷⁸ "Tavassut ve Balkanlılar", İkdâm, 2 Nisan 1913, Nu.5787.

¹⁷⁹ Dîran Kelekyan, "Sulh ve Harp Meselesi" "Devletlerin Tebliği Üzerine Mahiyeti", Sabah, 1 Nisan Efrenci 1913, Nu.8455.

taalluk eder, Balkan muhiti hakkındaki kararlar ise şâyed muvâzenet esasatı gözetilmezse yeni muhârebelere kapı açar”.

Makalenin devamında çıkarlarımızı Avrupa'nın adaletine bıraktığımız ifade edilmekte, bu noktada barış meselesinin siyasî hesaplara dayandığı, bu siyasî hesapların da ihtirâslara üstün gelmemesi talep edilmekte, Avrupa'nın bu kez bize adaletli davranacağı ümidini taşıdığımız belirtilmektedir¹⁸⁰.

Tanin'in 1 Nisan tarihli “Devletler Notayı Bâb-ı Âlî'ye Verdiler” başlıklı makalesinde, “*Bâb-ı Âlî bu şerâit-i kabul edecek mi?*” sorusu sorulmakta ve bu noktada “*kararı resmen ve kavlen Bâb-ı Âlî, fakat hakikaten ve fi'len ordu vermelidir. Harb ve sulh ordunun yed-i iktidârındadır*” görüşü ortaya konulmaktadır.

Aynı makalede, kara ve deniz kuvvetlerimiz bu kadar zâyîât ve hezimetini telâfi etme imkânından yoksunsa Balkan müttefikleri ile hesabımızı erteleyip intikam için milletimizi terbiye etmek gerektiği belirtilmekte, bu noktada barışın bizim için acı bir ilaç olacağına dikkat çekilmektedir. Makalenin devamında, Osmanlı Hükûmeti barışı kabul ederse barışın esasları ile birlikte teferruatı konusunda da devletlerin dikkatini çekmelidir denilmektedir¹⁸¹.

Aynı gazetenin 2 Nisan tarihli “Son Söz Devletlerindir” isimli makalesinde, Bâb-ı Âlî'nin 24 saat geçmeden cevabını verip büyük devletlerin kararına uymasına rağmen Balkan devletlerinin ancak 10 gün sonra cevap verdiklerine dikkat çekilmekte, Balkan hükûmetlerinin bu tavrının Avrupa'nın şeref ve haysiyeti ile alay etmek anlamında olduğu ileri sürülmektedir. Osmanlı Devleti'nin fedâkârlık istenen ve büyük topraklar terk etmek zorunda kalan taraf olarak teenni ile hareket etmesi gerekirken tam aksi bir durumun var olduğu ifade edilmektedir.

Makalenin devamında, Avrupa'dan barış görüşmelerinde Balkan hükûmetlerinin Edirne'nin düşüşünü beklemek için cevaplarını geciktirmelerini, ret olunacak şartlar

¹⁸⁰ Diran Kelekyan, “Hukuk-ı Beyneddüvel Safhasında” “Sulh Meselesinde Avrupa'nın Vazife-i Cedidesi”, Sabah, 2 Nisan Efrenci 1913, Nu.8456.

¹⁸¹ Babanzade İsmail Hakkı, “Devletler Notayı Bâb-ı Âlî'ye Verdiler”, Tanin, 1 Nisan Efrenci 1913, Nu.1557.

ileri sürmelerini, bu hükûmetlerin hem görüşmeleri kesen hem de savaşı başlatan taraf olduklarını dikkate almaları istenmektedir¹⁸².

2.3.10. Almanya Başvekilinin Nutku

Basında büyük devletlerin savaşla ilgili açıklamaları da ele alınmış, bu açıklamaların Osmanlı Devleti ile ilgili kısımları hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Alman başvekilinin nutku da gazetelerde yer almış ve özellikle başvekilin Slav akımı ile Fransa'nın politikası hakkındaki endişelerine yer verilmiştir.

Sabah gazetesinin 10 Nisan tarihli "Mösyö 'Dutman Holveg'in Nutku" "Balkanların Vaziyet-i Cedidesi-Hayatiyet Meselesi" başlıklı makalesinde, Almanya başvekilinin pazartesi günü Rayhştal Meclisi'ndeki nutkunda Almanya'nın şark tarafında Slav tehlikesi, garp cihetinde de Fransız tehlikesi karşısında bulunduğunu meclistekilere anlattığı belirtilmektedir. Makalede, 1871 Frankfurt Antlaşması, Almanya ile Fransa arasında bir hendek açmasaydı, Avrupa bugün bambaşka bir vaziyette olur ve "*sulh-ı müselleh*" düstûru bugün bu kadar ileri götürülmezdi denilmektedir.

Aynı makalede, Alman başvekilinin Avrupa'nın karışması ve Slav-Cermenlerin karşı karşıya gelmesi durumunda şimdiye dek Osmanlı hâkimiyetinde bulunan mevkilerin daha sonra cenûbi Slav hükûmetleri idaresine geçeceği için bunun da dikkate alınması gerektiğinden söz ettiği ifade edilmektedir. Başvekilin bu görüşü doğru bulunmamakta, bizden çıkacak Balkan arazisinin üçü Slav, ikisi Slav olmayan beş hükûmete verileceği, devletlerin arzusuyla terk o lunan arazinin ise bütünlüğünü kaybettiği belirtilmektedir. Üç Slav hükûmetinin eskiye nazaran topraklarını genişletmesine karşın, bu devletler arasındaki ittifakın devamı hâlinde bile yine Osmanlı Devleti'nin tesis ettiği vaziyeti ortaya çıkaramayacakları iddia edilmektedir. Alman başvekilin bu sözlerinin bizi üzmesine karşın, şikayet etmediğimiz belirtilmekte sadece istikbâlimizi tayin konusunda bu fikirlerden istifade edebileceğimize dikkat çekilmektedir¹⁸³.

Tanin gazetesinin 10 Nisan tarihli "Almanya Başvekilinin Nutku" başlıklı makalesinde, Mösyö Holveg'in nutkundan savaş tehlikesinin daha fazla olduğunun anlaşıldığı, başvekilin nutkunda resmi Rusya'yı açıkça muaheze etmemesine karşın, "*Islav*

¹⁸² Babanzade İsmail Hakkı, "Son Söz Devletlerindir", Tanin, 2 Nisan Efrenci 1913, Nu.1558.

¹⁸³ Diran Kelekyan, "Mösyö "Dutman Holveg'in Nutku" "Balkanların Vaziyet-i Cedidesi-Hayatiyet Meselesi", Sabah, 10 Nisan Efrenci 1913, Nu.8466.

cereyânının mütecâviz ve mühlek bir hâl aldığı” söylemede de kusur etmediği, yine Slav cereyânı konusunda *“fenâ’ rehberine mâlik olan akvâm”* diyerek Rusya’yı muaheze ettiği ifade edilmektedir.

Aynı makalede, Mösyö Holveg’in, Osmanlı Devleti’nin Avrupa’da işgal ettiği yerleri daha sonra Balkan hükûmetleri ele geçireceği için Almanya’nın asker artırma yoluna başvurduğunu söylediği, bu devletin muvâzenedeki bu tebeddülü yalnız aklı delillerle değil; Rusya’daki nümâyişlerle ve Fransa’daki telâkkilerle de anladığı ileri sürülmektedir. Fransa’nın daha şimdiden Osmanlı Devleti’nin yenilgisini Balkan hükûmetlerinin İtilâf-ı Müselles’e girmesi şeklinde gördüğüne dikkat çekilerek öteden beri bizim de bu görüşte olduğumuz, Balkan hükûmetlerinin İttifak-ı Müselles’e değil İtilâf-ı Müselles’e yöneleceğini söylediğimiz ifade edilmektedir. Şimdilerde, İttifak-ı Müselles’in savaş tehlikesini ortadan kaldırmak için askerî kuvvetlerini artırmak, nümâyişler yaptırmak, donanmayı harekete geçirmek gibi yollara başvuracaklarına vaktiyle gerekli yardımı yaparak Osmanlı Devleti ile siyasî bir itilâf yapma tenezzülünde bulunsalardı daha tedbirli bir politika izlemiş olurlardı denilmektedir¹⁸⁴.

İkdam gazetesinin 12 Nisan tarihli “Büyük Bir Nutk-ı Siyasî” başlıklı makalesinde, Balkanlarda son zamanlarda meydana gelen değişikliklerin Slavlığı güçlendirip Cermenlik’i zaafa uğrattığı ve Slavlık ile Cermenlik arasında bir gerginliğe yol açtığı belirtilmektedir. Özellikle Avusturya ile Rusya arasındaki bu gerginliğin bir savaşla neticelenebileceğine değinilmekte, bu durumda Almanya’nın da müttefiki Avusturya’ya yardım etmek için bu savaşa katılabileceği ihtimalinden söz edilerek bu noktada şu soru sorulmaktadır: *“Bütün bu mülâhazalar Berlin hükûmetine bu techîzât-ı harbiyenin derece-i lüzûmunu göstermez mi?”*

Aynı makalede, Alman başvekilinin İttifak-ı Müselles gibi İtilaf-ı Müselles’in de barışa taraftar olduğunu söylediği, buna karşın biri Slav ittihâdı, diğeri Fransa’da Almanlara karşı millî heyecân olmak üzere iki tehlikeden söz ettiği belirtilmektedir.

Makalenin devamında başvekilin bu nutkunun sadece Almanya’da değil, tüm Avrupa’da büyük bir etki yarattığı belirtilerek Fransa ve Rusya’ya bundan daha nazik bir ders verilemezdi denilmektedir. Başvekilin Balkan meselesinde İngiltere ile müttefik olduklarını söylediğine temas edilerek Şark Meselesi dolayısıyla Almanya ile

¹⁸⁴ Babanzade İsmail Hakkı, “Almanya Başvekilinin Nutku”, Tanin, 10 Nisan Efrenci 1913, Nu.1566.

İngiltere'nin bir derece birbirlerine yakınlaştıkları, bu yakınlaşmanın bizim için hayırdan, menfaatten hâli olmadığı ifade edilmekte, buna karşın bu yakınlaşmayı ne büyükmenin ne de kötüye yormanın doğru olmayacağına dikkat çekilmektedir¹⁸⁵.

2.3.11. Rusya Hâriciye Nâzırının Beyannamesi

Gazeteler, beyannamenin özellikle İşkodra'nın Arnavutluk'a verilmesi gerektiğine dair bölümünü ele almışlar, bu kararı olumlu karşılayarak Rusya'nın Avrupa ittifakından ayrılmak istemediğine dikkat çekmişlerdir.

Sabah gazetesinin 13 Nisan tarihli "Rusya'nın Beyannamesi" "Tahlil-i Metin" başlıklı makalesinde bu beyanname Rusya'dan beklenecek açıklamaların en "mutedili" olarak görülmektedir. Beynamede Osmanlı Devleti'nin çıkarlarına ters düşen ve tarafsızlıkla bağdaşmayacak ifadeler yer almasına karşın Rusya'nın Balkan meselesindeki politikasını düşündüğümüzde bu devletin mevcut durumda ihtiyatlı ve itidâlli hareket ettiğini söyleyebileceğimiz belirtilmektedir. Bu beyannameye çıkarlarımız ve hislerimizle baktığımızda ise Rusya'nın Balkan hükûmetlerini himâye etmesinin bize büyük zararlar verdiğini görürüz denilmektedir. Makalede beyanname ile ilgili olarak şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: "*Anlaşıyor ki Rusya Avrupa ittifakından ayrılmak ve tesâdüm-ü menâfi'i muhârebeyi intac edecek derecelere sevk etmek istemiyor. Eğer Petersburg kabinesi bu hatt-ı harekete sadık kalırsa, Avrupa'nın yakında bir devre-i sükûna dâhil olması kavîyen ümit olunabilir*".

Aynı makale, Mösyö Sasanof'un beyannamesinde İşkodra'nın milliyet prensibi bakımından tamamen bir Arnavut şehri olduğu, bu şehrin Karadağ'a kalmasının bu devleti zaafa uğratacağı görüşünün yer aldığını belirtmekte, bu noktada, "*İşkodra'nın milliyet prensibinden istifadeye hakkı olsun da, Yakov, İpek, Perzerin ve Debre'nin niçin hakkı olmasın? Rusya'nın bu şehirlerin mukadderât-ı siyâsiyesinde takip ettiği politika İşkodra işindeki hatt-ı hareketi ile bir levha-i tezâd teşkil etmiyor mu?*" sorularını sormaktadır.

Makalenin devamında bu beyanname hakkında yine şöyle bir görüş ileri sürülmüştür: "*Beyannamenin bizce manâ-yi umûmisi Rusya'nın Avrupa ittifakından ayrılmak istemediği ve sulhun iadesiyle beraber, bu hatt-ı hareketini te'yîd eyleyeceğidir. Onun, bu itibarla, münâsebât-ı siyâsiyede güşâyış peydasına hizmet edeceği kavîyen ümid*

¹⁸⁵ Ali Kemal, "Büyük Bir Nutk-ı Siyasî", İkdâm, 12 Nisan Efrenci 1913, Nu.5797.

olunur. Ezcümle, Avusturya-Rusya münâsebâtı şimdiden kesb-i itidâl edeceği gibi, Osmanlı-Rus münâsebâtının da muhârebeden sonra hâl-i mütteridine irca olunacağı- ve takviyesine çalışmak kesb-i imkân eyleyeceği- kavîyen me'mûldur. Öyle olması hâlisâne temenni olunur"¹⁸⁶.

Tanin gazetesinin 13 Nisan tarihli "Rusya Hâriciye Nâzırının Beyannamesi" başlıklı makalesinde, Sasanof'un bu beyannamede İşkodra'nın Karadağ'a verilemeyeceğinden söz ettiği, bunun gerekçesi olarak da bu şehirde Müslüman nüfusun yoğun olmasından dolayı Karadağ'ın burayı idarede istikbalde zorluklarla karşılaşacağı görüşünü savunduğu belirtilmektedir. Makalede, ne olurdu Edirne için de aynı hüküm verilseydi deniliyor, bu şehirde de Müslümanların çoğunlukta olduğu, buranın Slav hâkimiyetine geçmesinin Slavlığa kuvvet katmayacağı; aksine Slavlığı zaafa uğratacağı fikri ileri sürülüyor.

Aynı makalede, resmi Rusya'nın şimdilik görüşünün bu olduğu belirtilerek Karadağ'ın, Rusya'nın bu tavrından etkilenip bir kısım tavizler karşılığında İşkodra'dan vazgeçeceğinin alınan telgraflardan öğrenildiği ifade edilmektedir. Bu tavizlerin ne olduğu konusunda, bu para ise para konusunun Karadağ kralının hassas damarı olduğu hatırlatılmakta; fakat halkın bununla yetinmeyeceği, onların da bazı taleplerde bulunabileceği belirtilmektedir.

Makalenin devamında, beyannamede sulhun diğer meselelerinden bahsedilmediği ifade edilerek şöyle denilmektedir: "*Her halde Bulgarların Marmara sahiline yerleşip Boğazlar meselesini oyuncak hâline getirmeleri veya daha fenâ'sı İstanbul'a girmeleri Çarın asla hoşuna gitmez. Büyük Çarın yapamadığını küçük Çar yaparsa buna nasıl tahammül edilir?*" Rusya'nın savaş tazminatı konusunda Osmanlı Devleti'ne hüsn-i niyet göstermediği; Türkiye'nin hem tazminatla belini doğrultamayacak bir hâle getirilmesini arzuladığı hem de müdâhaleye hazır bir zeminde olmasını amaçladığı ifade edilmektedir. Makalede buna karşı, "*Ancak atiyen Devlet-i Osmaniye'den çiftlik gibi istifade edilse dahi bir çiftliğin harâb olmaması harâb olmasına elbette müreccahtır*" denilerek devletlerin çıkarlarından dolayı Rusya'nın Osmanlı ile ilgili bu politikasını benimsemeyecekleri fikri ileri sürülmektedir¹⁸⁷.

¹⁸⁶ Diran Kelekyan, "Rusya'nın Beyannamesi" "Tahlil-i Metin", Sabah, 13 Nisan Efrenci 1913, Nu.8467.

¹⁸⁷ Babanzade İsmail Hakkı, "Rusya Hâriciye Nâzırının Beyannamesi", Tanin, 13 Nisan Efrenci 1913, Nu.1569.

İkdam gazetesinin 13 Nisan tarihli “Rus Hükûmetinin Tebliğnamesi” başlıklı makalesinde, Rusya Hâriciye Nezâreti'nin bu beyannamesinin hem Rusya Panislavistlerine hem de Balkan müttefiklerine “*bir dost tesiri*” yaptığı belirtilerek bu beyannameden sonra Karadağ'a inadından vazgeçmesi, devletlerin kararına uyması tavsiye edilmektedir. Beyannameden ayrıca, Avrupa devletlerinin Karadağ'ın İşkodra'ya Arnavutluk'a terk etmesini istemelerinin ortaklaşa alınan bir karar olduğunun anlaşıldığı ifade edilmektedir. Rusya'nın bu beyannameyle Karadağ'ın bu karara boyun eğmesini istemesine karşın kendi ülkesindeki Panislavistler ile Balkan Slavlarını hayâl kırıklığına uğratmamak adına onların ırki hislerini okşamaktan da geri kalmadığına dikkat çekilmekte ve şöyle eklenmektedir: “*Rusya hükûmeti bu tebliğname ile Rus Panislavistlerini ve Balkan Slavlarını teskin ve iknaya çalıştığı gibi, diğer taraftan da, Rusya'nın Avrupa aheng-i düvelisini ihlâl edecek evzâ'dan müctenib bulunduğunu ve Balkan mesâilinde diğer düvel-i muazzama ile tamamen müttehid'ül efkâr olduğunu bütün cihâna karşı ilân ve temîn ediyor ki, Rusya'nın bu temînâtı, Avrupa müsâlemet-i umûmisi için pek mühim bir zemân gibi telâkki olunacağında şüphe yoktur*”

Makalenin devamında hem İngiltere Hâriciye Nâzırının beyânâtı hem Almanya başvekilin nutku, son olarak da bu Rus tebliği ile devletler arasında tam bir uyumun olduğunun açıklanması Balkan müttefiklerini daha itilâfperver olmağa ve devletlerin kararlarına boyun eğmeye sevk edecek önemli bir sebep olarak görülmekte ve şöyle eklenmektedir: “*İşte bunun için biz Rusya Hâriciye Nezâreti'nin o tebliğnamesini sulhun tesrî' ve teshîl-i akdine hâdim bir fil-i mühim gibi ad etmek isteriz*”¹⁸⁸.

2.3.12. Osmanlı-İngiltere İtilâfı

Osmanlı Devleti'nin bu savaş sırasında en çok güvendiği devletlerden biri İngiltere olmuştur. Fakat, İngiltere mütareke ve sulh görüşmelerinde kendisinden beklenen bu yardımı Osmanlı Devleti'ne göstermemiştir. İngiltere'yi kazanmanın önemli olduğu cihetiyle bu itilâfa basın tarafından büyük önem verilmiş ve bu işte geç kalındığı savunulmuştur.

Sabah gazetesinin 10 Mayıs tarihli “Keşf-i Avâkıp Düstûru” “Politika Tahlilatından” isimli makalesinde Osmanlı Hükûmeti ile İngiltere arasında Bağdat şimendiferi ve Kuveyt meseleleri hakkında kesin bir itilâf sağlandığının haber alındığı belirtilmiş,

¹⁸⁸ “Rus Hükûmetinin Tebliğnamesi”, İkdam, 13 Nisan Efrenci 1913, Nu.5798.

Hakkı Paşa'nın Londra'ya ziyaretinin başlıca amacının da İngiltere ile ilişkilerin düzeltilmesine yönelik olduğu hatırlatılarak bu itilâf “geç oldu, güç oldu” şeklinde değerlendirilmiştir.

Aynı makalede, bu meseleyi çözmeye Balkan savaşının ortaya çıkardığı politik akımlardan dolayı karar verdiğimiz belirtilmekte, bu çözüme daha önce gitse idik Avrupa siyaseti bize daha müsâit olurdu denilmektedir.

Makalenin devamında, Hakkı Paşa'nın Londra'daki girişiminin barış görüşmelerine bir etkisinin olamayacağı da şöyle açıklanmaktadır: “*nice menâfi'-i azimeyi gözetmek mecburiyetinde olan, ihtimal ki politikanın tecelliyât-ı salifesi tesiri altında taahhüdâtta bulunan bir devlet, hatt-ı hareketini yirmi dört saatte tebdil edemez. Onun için 'mazinin mirası' hükmünde olan işler buldukları çığırda yürür, belki teferruatını hafif bir sûrette ta'mîr etmek müyesser olur. Her yeni teşebbüs istikbâli hazırlamak demektir, Onlardan istikbâl için büyük büyük faideler intizâr olunur*”¹⁸⁹.

Tanın gazetesinin 10 Mayıs tarihli “Bir Hatve-i İtilâf” başlıklı makalesinde İttihât ve Terakki hükûmetinin devamlı İngiliz aleyhtarlığı ile suçlandığı, bu şekilde İngiliz matbuatı ve kamuoyunda bize karşı olumsuz bir hava yaratıldığı, bunun da etkilerini gördüğümüz ifade edilmektedir. İttihât ve Terakki'nin bu isnada karşı İngiltere ile itilâf için Bağdat şimendiferleri meselesini çözmeye giriştiğine dikkat çekilmektedir.

Aynı makale, yeni hükûmetin ilk iş olarak bu meseleyi çözmek için Hakkı Paşa'yı İngiltere'ye gönderdiğini hatırlatıyor ve şöyle diyor: “*Hakkı Paşa ve müşârün-ileyhânın temsil ettiği İttihât ve Terakki siyaseti her şeyden evvel Devlet-i Osmaniye'nin menâfi'-vataniyesini, selâmet-i hâriciyesini gözetmiş olduğu için Almanya ile İngiltere arasında bir unsur-u rekabet, bir bazice-i fitne ve muhâsemet olmanın en ziyâde vatan-ı Osmani için muzır olduğuna kani' idi. Bu sebeble siyaset-i hâriciyesini bu iki devleti yekdiğeriyle ziddiyet edecek bir tarza ifrâğ edemez idi. Bilir idi ki bu iki kavî devletin ziddiyeti daha ziyâde kendisini ızrâr edecek idi*”.

Makalenin devamında, hem Girit meselesinde hem de İtalya'nın adaları işgal etmesi nedeniyle Grey'in sunduğu nutuklardan, İngiltere'nin savaşın şu ikinci safhasında takip ettiği dostluk mesleğinin İngiliz siyasetinin şu veya bu şahsa göre tayin edilemeyeceğini

¹⁸⁹ Diran Kelekyan, “Keşf-i Avâkîp Düstûru” “Politika Tahlilatından”, Sabah, 10 Mayıs Efrenci 1913, Nu.8494.

gösterdiğine işaret edilmektedir. Aynı makale bu itilâfın önemini ise şöyle açıklamaktadır: *“Bu defa ki itilâf Asya-yı Osmani'nin temîn-i selâmet ve bekası nokta-i nazarından fevkalade haiz-i ehemmiyet olacak ve Kıbrıs Muâhedenâmesi'ni kaplayan gıbar-ı isyanı ref' ederek bu ahidnâmeye bir ruh-ı cedid verebilecektir”*¹⁹⁰.

İkdam'ın 18 Mayıs tarihli “İngiltere ile İtilâfımız” başlıklı makalesinde, bu itilâfın, zorunlu fedâkârlığın, birkaç sene evvel yapılması daha doğru olurdu denilmekte, bu noktada Türk'ün aklı sonradan gelir sözü hatırlatılmaktadır. Bu itilâf hem iktisâdi nedenlerden hem de İngiltere ile Almanya gibi bize dost olan iki devletin Osmanlı ülkesindeki siyâsî ve iktisâdi rekabetlerini dengelemesi yüzünden yararlı bulunmaktadır. Makalede, bu meselede de İngilizlerin bizi aldattığını söyleyenlere ve bu itilâfı Kıbrıs antlaşmasına benzetenlere kulak asmamamız gerektiği belirtilmektedir. Fransız gazetelerinin aksine İngilizler tarafından aldatılmadığımız, bu itilâfın tarafımızdan talep edildiği ifade edilerek şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: *“Bir müddettir takip eylediği siyasetten müstebân olmaz mı? İngiltere gördü ki şarkta Rusya'ya, Slavlığa, dolayısıyla da Fransa'ya daha ziyâde meydan vermek muvâzene-i umûmîyeyi alt üst eylemektir, böyle olunca da İttifak-ı Müselles'ten tarafa temâyül göstermeğe başladı, nihâyet bu sâika ile Asya'da olsun, hâkimiyet-i Osmaniye'yi i dâmeye, muhâfazaya karar verdi”*. Makale devam ederek, *“Böyle bir siyasete imtisâl eden bir devlete karşı Bâb-ı Âlî öyle ufak tefek fedâkârlıklarda bulunur, bulunabilir. Çünkü bu zararları başka yüzden telâfi eyleser”* demektedir¹⁹¹.

2.3.13. Londra Antlaşması'na kadar Balkan Hükûmetleri Arasındaki İhtilâf

Balkan hükûmetleri arasında daha sulh görüşmeleri sırasında ortaya çıkan ihtilâflar basında dikkatle takip edilmiş, bundan istifade edilebilir mi sorusuna cevap aranmıştır. Ayrıca bu ihtilâfların niçin ortaya çıktığı hakkında da gazetelerde yorumlar yapılacaktır.

Sabah gazetesinin 7 Nisan tarihli “İstikbâlin Politikası Nasıl Hazırlanır” “Maziden Misaller, Hâl Hakkında Tedkikat” başlıklı makalesinde, Balkan itilâfının savaştan sonra nasıl bir şekil alacağını şimdiden kestirilemeyeceği belirtilerek şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: *“terk olunan arâzînin mukasemesi maddesince müşâhede olunan istirkab ve ihtilâflar, ittifakın muhârebeden sonra bekapezir olabilmesi ihtimalini bütün*

¹⁹⁰ Babanzade İsmail Hakkı, “Bir Hatve-i İtilâf”, Tanin, 10 Mayıs Efrenci 1913, Nu.1596.

¹⁹¹ Ali Kemal, “İngiltere ile İtilâfımız”, İkdam, 18 Mayıs Efrenci 1913, Nu.5833.

bütün dũcâr-ı zaaf ediyor. Pek az zaman sonra ittifak bozulacak ve –ağleb-i ihtimalata göre– onu teşkil eden dört hükûmetten her biri rakip zümre-i siyasiyelerden birine yaklaşacaktır. Her iki tarafa- İtilâf-ı Müselles ve İttifak-ı Müselles'e -mensub devletler, şimdiden Balkanlılar meyânında kendilerine minnetdarlık ve dostluk temînine –yâhûd muâvenetlerinin kıymetini onlara takdir ettirmeğe- uğraşıyorlar. Demek oluyor ki kapımızın yanında da yeni muvâzenetler hazırlanıyor”¹⁹².

İkdam gazetesinin 14 Nisan tarihli “Balkan İttifakının Akıbeti” isimli makalesinde, Balkan ittifakının Rumeli'nin paylaşılması amacıyla vücûda geldiğine temas edilmiş, Bulgarların başta bu paylaşmayı kabul etmediği; fakat daha sonra iş başına Geşof hükûmetinin gelmesi ile Bulgarların da bu taksime yanaştığı ve böylece bu ittifakın meydana geldiği belirtilmiştir. Balkan hükûmetlerin birbirleri ile düşman olmadan ve birbirlerine güvenmeden Rumeli'nin paylaşamayacağını anlaşıldığından söz edilerek şöyle denilmiştir: “*Balkan ittifakı akd olunurken, müttefikler arasında ahkâmı sârih ve vazîh mukaveleler tanzîm ve imza edilmediği anlaşılıyor. Zîrâ eğer böyle mukaveleler mevcut bulunsa idi, bütün müttefikler, bu mukavelenâmeler ahkâmına râm olacak ve hangi havalinin müttefiklerden hangisine isâbet etmesi lâzım geleceğine dair, münâkaşaya, münâzaaya, hatta muhâsemeye mahall kalmayacak idi*”. Netice olarak Balkan hükûmetleri arasında yapılan ittifakların kat'i ve açık olmayıp müphem olduğu belirtilmiştir.

Aynı makale, Balkan ittifakının hangi amaçla kurulduğunu da şöyle açıklamaktadır: “*Bugünkü Balkan ittifakı, münhasıran Avrupa-yı Osmani'nin taksimi esası üzerine mebnidir. Âmâl ve menâfi' yekdiğerine külliyyen zıd olan Balkan hükûmetleri, ancak bu nokta üzerinde birleşerek bu ittifakı vücûda getirmişlerdir. Binâenaleyh Avrupa-yı Osmani'nin zabtı maksad-ı müştereki hasıl olduktan sonra, bu ittifak için artık, illet-i mevcudiyet kalmamak, ve ittifaka nihâyet verilmek pek tabî ad olunur*”.

Makalenin devamında, barışın imzasından sonra Balkan ittifakının devamı şöyle dursun şimdiki müttefiklerin birbirlerinin en büyük düşmanı olacakları iddia edilmektedir¹⁹³.

Tanin gazetesinin 29 Nisan tarihli “Sırbistan'ın Mevkîi” başlıklı makalesinde müttefikler arasında en fazla hüsrana uğrayıp gelecekte de mahrûmiyet yaşayacak olan

¹⁹² Diran Kelekyan, “İstikbâlin Politikası Nasıl Hazırlanır” “Maziden Misallar, Hâl Hakkında Tedkikat”, Sabah, 7 Nisan Efrenci 1913, Nu.8461.

¹⁹³ “Balkan İttifakının Akıbeti”, İkdam, 14 Nisan Efrenci 1913, Nu.5799.

devletin Sırbistan olduğuna dikkat çekilmekte, bu devletin hem Arnavutluk'taki emellerini gerçekleştiremediği hem de Adriyatik'teki Deraç'ı alarak bu denize bir pencere açamadığı belirtilmektedir. Ayrıca Sırbistan'ın Makedonya'da eline geçen yerleri ilerde muhafaza edemeyeceğinden söz edilerek Arnavutluk'ta karşısına Avusturya'nın dikeleceği, Makedonya'da ise silah arkadaşı Bulgaristan'ın kendisine silah dayayacağı iddia edilmektedir.

Makalede, Sırbistan'ın ittifak antlaşmasını tadil ettirmeye çalıştığından söz edilerek Bulgaristan ile Sırbistan'ın bu meselede Rusya'nın hükümlüğüne başvurmaları hâlinde ise Rusya hükümetinin antlaşma hükümlerine göre bu hükümlüğü yerine getireceği belirtilmektedir. Rusya'nın Bulgaristan tarafını tutması Sırbistan'a ciddi bir darbe vurulması olarak görülmekte, Rusya'nın, Bulgaristan'ın Arnavutluk'la hem hudut olmasını amaçladığı ve bu yolla Avusturya'ya karşı bir kuvvet teşkil etmek istediği ifade edilmektedir.

Makalenin devamında, Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'a bunca müsâadekârlık ve lütufkarlık göstermesine karşın bu devletin Bulgaristan'la ittifak yaparak bize musallat olduğu ifade ediliyor ve şöyle bir görüş ileri sürülüyor: *“Ziyafetin artık kemiklerini bile çok gören bir devlet-i rakibe ile uyuşup üzerimize musallat oldu. Şimdi müşkilât içinde çabalanıp durduğunu görünce bizim için bir inşirâh ve müserret his etmemek mümkün değildir”*.

Makale, Sırbistan ile Yunanistan'ın ittifak ettikleri haberine karşı şöyle bir görüş ileri sürmektedir: *“Bu iki müttefikin Bulgaristan'ın hakkından geleceği pek meşuk olduğu gibi Avusturya'nın tazyiki, Rusya'nın nasihat-ı amiranesi üzerine Sırbistan'ın bu kadar ileriye atılmayacağını da zan edebiliriz”*¹⁹⁴.

Tanin gazetesinin 27 Mayıs tarihli “Balkanlarda Harp İhtimali” başlıklı makalesinde, Rusya'nın Bulgaristan ile Sırbistan arasında hükümlük yapmaktan kaçınması ile Sofya'daki Sırp elçisinin Sırp-Bulgar Antlaşması'nın arazi taksimine ait maddesinin tadili için Bulgar hükümetine başvurması haberleri el alınmıştır.

Makalede, Rusya'nın hükümlükten kaçınmasının asıl nedeni, bu meselede Sırbistan tarafını tutması olarak açıklanmaktadır. Antlaşmanın gayet açık olduğu, Pirlpe, Manastır ve Köprülü'nün Bulgar idaresinde kalması gerektiğini Rusya'nın da bildiği

¹⁹⁴ Babanzade İsmail Hakkı, “Sırbistan'ın Mevkii”, Tanin, 29 Nisan Efrenci 1913, Nu.1585.

ifade edilmekte, bu noktada şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: “*Metn-i muâhedenâmenin şu sarahati Rusya çarını Bulgarlar lehine hüküm vermeğe sevk edebilir idi. Bulgarların Sırlara karşı haklı çıkması ve Sırların küçülmesini intac edecek bir sûret-i tesviye husûlü ise Rusya’ca katiyen matlub değildir. Filhakika Rusya’ya nazaran en mühim unsur-ı ümid Sırbistan’dır. Rusya’nın rakibi olan Avusturya için hakiki ve ciddi bir muhâtara teşkil edebilecek bir Balkan hükûmeti var ise o da Sırbistan’dır*”. Avusturya’nın ise Rusya’nın aksine bu meselede Bulgaristan’ı himâye ettiği ifade edilmektedir.

Makalenin devamında, Sırp elçisinin Bulgaristan hükûmetine teşebbüsü de vahim olarak değerlendirilmekte ve şöyle denilmektedir: “*Hulâsa Balkan hâilesinin yeni bir perdesi oynanmak üzeredir. Biz bu hâilenin yalnız seyircisi değil, aynı zamanda eşhasındanız. Ve onun için kemâl-i heyecân ve tehalükle perdenin açılmasını bekliyoruz*”¹⁹⁵.

Tanin gazetesinin 29 Mayıs tarihli “Avrupa Bıktı” başlıklı makalesinde müttefikler arasında savaş ihtimali değerlendirilmektedir. Bulgarların bu savaştan istifade ile Yunanistan’ı ve Sırbistan’ı ezmek istediği öne sürülmektedir. Sırlar ve Yunanlıların ise bu hakikati anladıkları ve Bulgarları onlar ezmezlerse bugün veya yarın Bulgarların kendilerini ezeceğinin farkına vardıkları belirtilmektedir. Tadilat yapılmasını talep etmenin barışın imzasını geciktireceği ve bu sayede her iki tarafın savaş hazırlıklarını tamamlayacaklarına dikkat çekilmektedir. İngiltere Hâriciye Nâzırının bu gelişmelerden dolayı barışın bir an önce yapılması için müttefiklere şiddetli bir ihtârda bulunduğu da ilâve edilmektedir.

Bulgarların Osmanlı Devleti ile bir an önce barış imzalayarak müttefiklerine karşı serbest kalmayı arzuladığına dikkat çekilmekte, bu noktada Asya-yı Osmani’nin güvenliği için en önemli mesele olan adalar meselesi çözüme kavuşturulmadan Bulgarlarla barış yapılması caiz olur mu diye sorulmaktadır. Aynı gazete bu noktada şöyle bir görüş ortaya koymaktadır: “*Şimdiye kadar müttefikler ve müttefiklerin metalibi bir kütle idi. Şimdi biz de ne vereceksek ve ne isteyeceksek bu kütleden istemeliyiz ki alacağımız şeyin yedimize geçeceğinden emin olabilelim. Bulgaristan’ın*

¹⁹⁵ Babanzade İsmail Hakkı, “Balkanlarda Harp İhtimâli”, Tanin, 27 Mayıs Efrenci 1913, Nu.1614.

telâşa düşmesi bizi ağlatacak bir felâket değildir. Bulgaristan'ın sıkışmasına karşı bizim aceleyle ihtiyâcımız yoktur"¹⁹⁶.

Sabah gazetesinin 28 Mayıs tarihli "Balkanlıların İhtilâfâtı Muvâcehesinde" "Düvel-i Muazzama ve Biz" başlıklı makalesinde Balkanlılar arasındaki ihtilâftan söz edilmekte, ve bu ihtilâfin bir savaşa yol açması hâlinde vaziyetimiz şöyle verilmektedir: "*Balkanlılar bizimle musâlahadan evvel yekdiğeriyle harbe tutuşurlarsa bizim seyirci mevkiinde kalabileceğimizi hâtırdan geçirmek haddizatında vâhidir, Zirâ vaziyet-i siyâsiye ve gerek vaziyet-i askeriye ait yüzlerce ahvâl buna hâil olur*".

Aynı makalede, Balkanlılar arasında bir savaşın çıkması hâlinde Osmanlı Devleti'nin önemli bir mevki' elde edeceği öne sürülmekte ve şöyle denilmektedir: "*Biz bu harbi arzu etmedik ve şimdi de etmiyoruz. Mahza arzumuz hilafında olarak yeniden muhârebe zuhûru takdirinde onu görmemek kabil olur mu? Onun hasıl edebileceği fırsata iltifat etmemek caiz görülebilir mi? Şâyed iş o dereceye gelirse, Avrupa bizi her gûnâ taahhüdden vareste görmelidir. Çünkü taahhüdâtımız düvel-i muazzamaya karşı idi. Halbuki işin bu dereceleri bulması, Balkanlıların, devletleri işten hâric bırakmaları demek olacaktır*".

Makalenin devamında, devletler tarafından barış için ortaya konulan mesainin başarıya ulaşmasını arzu ettiğimiz belirtilmekte, bunun yanında etrafımızda meydana gelen olaylara da kayıtsız kalamayacağımız ifade edilmektedir¹⁹⁷.

2.3.14. Londra Antlaşması

Gazeteler, Londra Antlaşması'nın imzalanmasının gecikmesinden Balkan hükûmetlerini sorumlu tutmuştur. İngiliz Hariciye Nazırının tebliğine, sulhun yapılmasını hızlandırdığı için büyük önem atf edilmiş, Osmanlı Devleti'nin barışa ihtiyacı olduğu cihetiyle Londra Antlaşması olumlu karşılanmıştır.

Tanin gazetesinin 23 Mayıs tarihli "Mesele-i Sulhteki Teehhürat" başlıklı makalesinde, Osmanlı Hükûmeti'nin barış için acele edip cevaplarını geciktirmeden verdiği, bu noktada İngiltere'ye güvenip aynı zamanda kuyûd-ı ihtirâziyede (çekince koyma) de

¹⁹⁶ Babanzade İsmail Hakkı, "Avrupa Bıktı", Tanin, 29 Mayıs Efrensi 1913, Nu.1615. Gazetede bu sayının (1615) tarihi sehven 28 Mayıs Efrensi olarak yer almaktadır.

¹⁹⁷ Diran Kelekyan, "Balkanlıların İhtilâfâtı Muvâcehesinde" "Düvel-i Muazzama ve Biz", Sabah, 28 Mayıs Efrensi 1913, Nu.8512.

bulunmadığı belirtilmiş, bu noktada şu gerçeğe işaret edilmiştir: “*Bâb-ı Âlî düvel-i muazzamaya ne kadar ihtirâm ve riayet ettiyse, devletlerin teşebbüsâtına ne kadar sür’at ve hüsn-i niyet ile mukabele ettiyse müttefikler o kadar hürmetsizlik, betanet ve su-i niyet gösterdiler. Biz en mühim mesâil-i hayatiyemize taalluk eden husûsâta tevekkül ederek artık bu gaile bir an evvel bitsin dedikçe düşmanlarımız sermayeden değil kârdan hiçbir dirhem gaib etmemek için kılı kırk yardılar*”.

Makalede müttefiklerin acelesi yok ise bizim de yoktur denilmekte, mart ortalarındaki askerî durumumuzdan daha iyi bir noktada olduğumuz ifade edilmektedir. Balkanlıların inatlarında devam etmeleri hâlinde ise, ihtilâfâtın çözümü için silaha başvurmadan kaçınmayacağımız belirtilmektedir. Özellikle Bulgarların bu gerçeğin farkında oldukları için müttefikler üzerinde ciddi bir nasihatte bulunacağı eklenmektedir. Makalede özetle, barışın gecikmesinin bize bir baskı aracı olamayacağı ileri sürülmekte, bu noktada gecikirse geciksin denilmektedir¹⁹⁸.

Sabah gazetesinin 28 Mayıs tarihli “Balkanlıların İhtilâfâtı Muvâcehesinde” “Düvel-i Muazzama ve Biz” başlıklı makalesinde, mukaddemat-ı sulhiyenin (ön barış) altı yedi haftadır imzalanmamasından Balkan hükûmetlerinin sorumlu olduğu belirtilerek Avrupa’dan da bu gerçeği dikkate alması istenmektedir. Aynı zamanda barışın imzasının gecikmesinden büyük zararlarımız olduğuna dikkat çekilerek acele bir barış istediğimiz ifade edilmektedir.

Balkanların bu karışık durumunda büyük devletlere karşı gayet doğru ve hürmetli bir politika takip ettiğimiz ortaya konularak barış imzalanacaksa Londra ve Paris konferanslarında bu politikamızın mükafatını görmemiz gerektiği dile getirilmektedir¹⁹⁹.

İkdam gazetesinin 29 Mayıs tarihli “Devletler ve Musâlaha” isimli makalesinde, barışın gecikmesinden şimdiye kadar olduğu gibi yine Balkan hükûmetlerinin bilhassa Sırbistan ile Yunanistan’ın sorumlu olduğu ifade edilmektedir. Grey’in tadîle gidilmeyecek tebliğini Bulgar ve Osmanlı murahhaslarının onayladıkları, Sırp ve Yunan murahhaslarının ise bu teklifi çekince koyarak kabul ettikleri ve devletlerinden talimât isteyeceklerini söyledikleri belirtilmektedir.

¹⁹⁸ Babanzade İsmail Hakkı, “Mesele-i Sulhteki Teehhürat”, Tanin, 23 Mayıs Efrenci 1913, Nu.1609.

¹⁹⁹ Diran Kelekyan, “Balkanlıların İhtilâfâtı Muvâcehesinde” “Düvel-i Muazzama ve Biz”, Sabah, 28 Mayıs Efrenci 1913, Nu.8512.

Makalede, savaşın sona ermemesinin devletleri siyaseten, siyaseten olmasa bile ekonomik olarak zarara uğrattığı vurgulanmış, mevcut karışıklığın devamından hiçbir çıkar bekleyemeyeceğimize ifade edilerek aksine gün geçtikçe yeni zararlara muhatap kalacağımız belirtilmiştir. Makalede bu noktada şöyle bir görüş ileri sürülmüştür: *“Hatta farz-ı muhâl olarak muhâsımlarımızın birbirine karşı adavetleri artsa da bir muhârebeye müncer olsa bile ne o faideyi temîn, ne de bu zararları telâfi edebiliriz”*²⁰⁰.

Sabah gazetesinin 30 Mayıs tarihli “Sır (Edward Grey) in Tebliği” “Balkan Muvâzeneti ve Mesâil-i Hâzıra” başlıklı makalesinde, Grey’in murahhaslara ya protokolü imzalayın ya da pılı pırtınızı toplayın gidin dediğine değinilmekte, bu ihtârla Avrupa vakarının uygun bir dille Balkanlılara anlatıldığı belirtilmektedir. İhtârın Osmanlı murahhasları ile bir ilgisinin olamayacağı, mukaddemat-ı sulhiye (ön barış) metnini imzalamaya zaten haftalardır hazır olduğumuz ifade edilmekte ve şöyle eklenmektedir: *“Balkan umûrunda Avrupa aheng-i düvelisinin nüfûzu şu birkaç zarfında –ale-l-husûs sır (Edward Grey)in tebligat-ı ahiresi üzerine– bir hayli mesafe kazandı. Biz, bunu, istikbâl için bir zemân-ı emniyet ad eyleriz”*.

Aynı makalede, esas görevimizin sulhperverlik olduğu vurgulanmış, zararlarımızın çok büyük olmasına karşın barıştan sonra devletin bir intikam politikası takip etmesinin de büyük bir siyasî hata olacağı ifade edilmiştir. Bu noktada yine şöyle bir görüş ortaya konulmuştur: *“Bi’t-tabi’ hiç bir hâtıra unutulmaz ve hiçbir hesap kapanmış ad olunmaz. Felâketi feramuş eden milletler zevale doğru yürürler, şu kadar var ki, biz, her felâketi ta’mîr edecek yegâne sâik ‘terakki’, ‘teali’ olduğunu bildiğimizden, bütün mesaimizi bu cihete atf eylemek isteriz. Felâkete karşı hiddet faide vermez”*. Makale, barıştan sonra şu an düşman olduğumuz hükûmetlerle iyi ilişkiler kurmak gerektiğine temas etmekte, özellikle bir ikisi ile daha yakın ilişkilerde bulunulmasının öneminden söz ederek bu devletlerin hangileri olacağının da barışın yapılmasından sonra belli olacağını ifade etmektedir.

Makalenin devamında, *“muhabbet iki baştan”* olur denilmekte, yalnız bizim talebimizle bu yakınlığın meydana gelemeyeceğinden söz edilerek Balkan hükûmetlerinin şu an

²⁰⁰Ali Kemal, “Devletler ve Musâlaha”, İkdâm, 29 Mayıs Efrenci 1913, Nu.5844.

çözülmesi gereken meselelerde göstereceği uzlaşmacı tavır ve iyi niyetle aramızdaki yakınlığın sağlanmış olacağı belirtilmektedir²⁰¹.

Tanın gazetesinin 31 Mayıs tarihli “İn’ikad-ı Sulh” isimli makalesinde, barış antlaşmasının bugün imzalanabileceği belirtilerek Edward Grey’in kesin tebligatı olmasa idi barış daha da gecikebilirdi denilmekte, bu tebligatın bir ültimatoma niteliğinde olduğu ifade edilmektedir.

Makalede, sulhten evvel Balkanlardaki söz hakkımız neyse sulhten sonra da aynı hakka sahip olacağımız belirtilmekte, müttefiklerin arasında nifak da olsa ittifakları devam da etse yine zorluklar karşısında olduğumuz ifade edilerek şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: “*Düşünmeliyiz ki dün imza edilen şey sulh değil, sulhun mukaddimesi, dibacesidir. Sulhun kısm-ı mühimmi Paris’teki konferansın netice-i mukarrerâtına bağlı olduğu gibi diğer bir kısmı da -devletlere havale edilmiş olduğundan- devletlerin hükmüne vabestedir*”. Makale, bu süre içerisinde sanki savaş devam ediyormuş gibi hazır olmak gerektiğinden söz etmekte, mukaddemat-ı sulhiyenin (ön barış) savaşın yalnız acil tehlikelerini ortadan kaldırdığını ifade etmektedir.

Aynı makalede, bir milletin geçmişini, özellikle kendisi için mezellet ve hakaret doğurmuş olan geçmişini unutamayacağı, böyle bir unutmama olursa da o milletin geleceğine hem hâkim hem de lâayık olamayacağı belirtilmektedir. Aynı konuda şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: “*Devlet-i Osmaniye’nin tarihinde pek şerefli bununla birlikte pek acı safhalar var. Fakat hiçbir felâket-i tarihiye son felaketimize mukayyes değildir. Hiçbir zaman Osmanlılık bu derece muhakker olmadı. Hiç bir zaman Osmanlılar ve Müslümanlar bu kadar fezahtelere, katliamlara, gadrlara uğramadı. Her bir devlet mağlûb olur, Osmanlı Devleti de mağlûb olmuştur. Fakat hiçbir zaman bu kadar sönük ve fersiz bir hezimet-i miskinaneye dûçâr olmadık*”. Bütün bunların millette bir aksülamel yaratması gerektiği ortaya konulmakta, bundan ders almayıp nifaklarımızı devam ettirirsek bunun ölümümüz anlamına geleceği iddia edilmektedir.

Makalenin sonunda, “*Bu millet-i Osmaniye’nin de yevm-i matemi (17 Mayıs’tır)*²⁰². *Eğer diyanetimiz müsâid olsa 17 Mayıs’ta bütün Millet-i Osmaniye’nin siyahlar giymesini emr ve kanun neşrini taleb edecek idim*” denilmektedir.

²⁰¹ Diran Kelekyan, “Sır (Edward Grey) in Tebliği” “Balkan Muvâzeneti ve Mesâil-i Hâzıra”, Sabah, 30 Mayıs Efrenci 1913, Nu.8514.

Makalenin sonunda,mukaddemat-ı sulhiyenin (ön barış) bir an evvel imzalanması için ortaya konulan girişimleri ne olursa olsun bir “*kal-ı hayır*” olarak gördüğümüz belirtilmektedir²⁰³.

---

²⁰² Burada kastedilen Rumî Takvime göre Londra Antlaşmasının imza edildiği tarihtir.

²⁰³ Ali Kemal, “Devletler ve Musâlaha”, İkdâm, 29 Mayıs Efrenci 1913, Nu.5844.

III. BÖLÜM

TÜRK BASININDA II. BALKAN SAVAŞI

3.1. Londra Antlaşması'ndan Sonra Balkanlarda İhtilâf ve Osmanlı Devleti

Sulhun imzası ile birlikte harp ihtimâlleri de basında yer almış, Balkanlılar arasındaki bu ihtilâfların nedenleri üzerinde durulmuştur. Gazeteler bu ihtilâflara karşı temkinli fikirler ileri sürmüşlerdir. Bu ihtilâflardan yararlanabilir miyiz sorusuna karşı basında farklı cevapların verildiği görülür. Sabah gazetesi diğer gazetelerden farklı olarak büyük devletlerin bir savaşın çıkmasına izin vermeyeceklerine inanmaktadır.

Tanin gazetesinin 4 Haziran tarihli “Hâl ve Mevki” başlıklı makalesinde, Sırp ve Bulgar başvekillerinin gazeteler aracılığı ile münâkaşalarına temas edilmekte ve bu konuda şöyle bir yorumda bulunmaktadır: “*Miras taksimi ne kolay iş değil mi? Kardeşi bile kardeşten ayırabilen bu gibi taksimler şimdi zaten hilkatene yekdiğeriyle düşman olan, yalnız hayırsızlık ve şekavet için toplaşmış olan, elhasıl menfaat ve gadabten başka aralarında bir rişte-i ittihâd, bir camia-ı uhuvvet mevcut olmayan şürekay-ı cürüm arasında nasıl tesis-i müveddet ve muvâhât edebilir?*”

Aynı makalede Yunan gazetelerinin bize karşı gösterdikleri muhabbet ele alınmakta, eğer bu muhabbette samimi iseler bunu fiili olarak göstermelidirler denilmektedir. Şimdiye kadar verilen sözlerin tutulmadığı hatırlatılarak Yunanistan adalar konusunda taleplerinden vazgeçmezse onun şimdiki samimiyetini Bulgar korkusuna yoracağımıza dikkat çekilmektedir. Yunanistan'dan adalar yanında, savaş tazminatı ve bu ülkedeki Müslüman halk konularında da bize kesin güvence vermesi istenmekte ve şöyle denilmektedir: “*Camilerimiz üzerinde salibler durdukça, hissiyât-ı diniyemize olan bu hakaret meydanda bulundukça bize uzatılacak elin samimiyetine nasıl itimât edebiliriz*”.

Makalenin devamında, Osmanlı Devleti'nin Balkanlılardan göreceği zararı zaten gördüğü ve bundan fazlasını görmeyeceği, bunun için Balkan hükûmetlerine meyletmek zorunda olmadığı ifade edilmektedir. Bu noktada asıl Balkan hükûmetlerinin Osmanlı Devleti'nin yardımını sağlamaya muhtâç oldukları, bunun da kolay olmadığı belirtilmekte, bu noktada fiili bir iyi niyet gösterilmesi şart koşulmaktadır²⁰⁴.

Tanin gazetesinin 9 Haziran tarihli “Menba’-ı Nifak: Makedonya” başlıklı makalesinde Makedonya’daki mevcut ihtilâf ele alınmıştır. Bu noktada şöyle bir soru sorulmuştur: *“Makedonya meselesinin vücûdunu Devlet-i Osmaniye’nin su-i idâresine atf edenler acaba şimdi ne haksız bir hükûm vermiş olduklarını itirâf ederler mi?”*

Aynı makalede, Makedonya’da Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesine karşın Balkan hükûmetlerinin birbirleri ile dost olamadıkları belirtilerek Makedonya’nın bu şekilde nifak nedeni olması şöyle açıklanmaktadır: *“Makedonya’nın mevki’-i coğrafisi, teşkilât-i irkiyesi kendisine badi tefrika ve menba’-i nifak olmak mahiyetini ita eyliyor”*. Makedonya meselesinin müttefikler arasında bir savaşa yol açmayacak çözümü ise şöyle ortaya konulmaktadır: *“Makedonya için yegâne sûret-i hâl, Makedonya’nın muhtâriyeti, Makedonya’nın pâyutahtı Selanik olmak üzere beynelmilel bir hâle vazıdır”*.

Makalenin devamında, müstakil bir Makedonya teşkilinin hem bu coğrafya için hem de bir savaş olasılığına son vermek için en doğru karar olduğu vurgulanmakta ve şöyle denilmektedir: *“Bir tehlike-i acile vardır ve o da müttefikler tekrar bu Makedonya yüzünden harbe tutuşmaları ihtimalidir. Menâfi’-i Osmaniye nokta-i nazarından düşünülürse bu harbe sevinmemek mümkün değildir. Fakat menâfi’-i aliye-i insaniye ve Balkanların âsâyiş ve müstakbeli nokta-i nazarından bu harbin vuku’nu ne biz ve ne de Avrupa arzu etmez”*. Son olarak, Avrupa şimdi burada milletler arası bir yönetim kurmazsa savaş çıktıktan sonra zaten bunu yapmak zorunda kalacaktır denilmektedir²⁰⁵.

Sabah gazetesinin 10 Haziran tarihli “Balkanlılar ve Düvel-i Muazzama” “Bizim Vaziyetimiz” başlıklı makalesinde, Bulgaristan ile Sırbistan arasındaki sınır ihtilâfının şiddetini kaybetmediği ve politika dünyasının Bulgaristan’daki hükûmet bunalımına neredeyse bir *“harb ve sulh meselesi”* olarak baktığı ifade edilmektedir.

²⁰⁴ Babanzade İsmail Hakkı, “Hâl ve Mevki”, Tanin, 4 Haziran Efrenci 1913, Nu.1621.

²⁰⁵ Babanzade İsmail Hakkı, “Menba’-ı Nifak: Makedonya”, Tanin, 9 Haziran Efrenci 1913, Nu.1626.

Makalede, Kral Ferdinand'ın nazik bir durumda bulunduğundan söz edilerek Bulgaristan'da politikacılar arasında eskiden var olan ittifakın şimdi olmadığı belirtilmektedir. Bulgaristan'ın aksine Sırbistan'da fırkalar arasında itilâf olduğu, herkesin Bulgar-Sırp Antlaşması'nın tadilini istediği, Bulgarlar bunu kabul etmezse de bir harbin gerekli görüldüğü belirtilmektedir.

Aynı makalede, "*Acaba harb mi zuhûr edecek?*" sorusuna, işin o dereceye gelmediği ve barış yoluyla çözümün mümkün olduğu şeklinde cevap verilmektedir. Ayrıca Rusya'nın hükümlüğünün birkaç gün içinde bir netice vereceği eklenmektedir.

Makalenin devamında büyük devletlerin savaş ihtimalini ortadan kaldırmak için Balkanlılara ve Osmanlı Devleti'ne askerlerini terhis etme önerisinde bulunacağı haberi değerlendirilmiştir. Balkanlıların arasında hâlâ ihtilâfların devam ettiğine temas edilerek terhis konusunda devletlerden bizi serbest bırakmaları talep edilmiş ve şu soru yöneltilmiştir: "*Balkan yaramazlarını usluluğa mecbur etmek için vuku bulacak bir teşebbüse bizi de dahil kılmak caiz midir?*"²⁰⁶

Sabah gazetesinin 11 Haziran tarihli "Muhârebe Endişeleri" "Bazı İhtimaller" başlıklı makalesinde, Bulgaristan ve Sırbistan kamuoyundaki gerginliğin son günlerde iyice arttığı belirtilmekte, Sırbistan'ın Bulgaristan'a bir ultiatom vereceğinin konuşulduğu bir sırada Bulgaristan'da harp hazırlıklarına ve asker sevkiyatına büyük önem verilerek devam edildiğine dikkat çekilmektedir. Aynı zamanda, iki devletten birinin resmen; diğerinin ise yarı resmi hükûmet bunalımı ile uğraştıkları, yine her iki devlette de savaş kabul edecek bir hükûmetin ortaya çıkmadığı eklenmektedir.

Aynı makale, Yunanistan başvekilinin uzlaşmayla ihtilâfların çözülebileceğini söylemesine karşın bu devletin Sırbistan'la Bulgaristan'a karşı bir ittifak yaptığı rivâyetinin alındığı belirtilmektedir. Romanya'nın da bir savaşta tarafsız kalamayacağını şimdiden hükûmetlere ilettiğine temas edilerek şimdiki hâlde bir savaş ortaya çıkarsa bu savaşta Romanya'nın, Bulgaristan'ın, Sırbistan'ın ve Yunanistan'ın yer alacağı ifade edilmektedir.

²⁰⁶ Diran Kelekyan, "Balkanlılar ve Düvel-i Muazzama" "Bizim Vaziyetimiz", Sabah, 10 Haziran Efrenci 1913, Nu.8525.

Makalenin devamında Romanya'nın hangi tarafta yer alacağı konusu ele alınmıştır. Sırp'ların bu devleti kendi yanlarına çekebilmek için çok müsâit şartlar teklif ettikleri; buna karşı Bulgarların Romanya'nın yardımına Sırbistan'dan daha fazla muhtâç oldukları için bu devletin yardımını sağlamak amacıyla Siliste meselesi hakkında Petersburg'da verilen karara ek olarak daha pek çok yeni taviz verebileceği ifade edilmektedir. Ayrıca, Rusya'nın Sırp-Bulgar Antlaşması'nın tadil edilmesi yanlısı olduğu, bunu da yarı resmi şekilde Bulgarlara bildirdiğine temas edilerek Bulgarların siyasî de olsa İttifak-ı Müselles'in yardımını almadan savaşa girmeyeceği ileri sürülmektedir. Makale ihtilâfın yine barış yoluyla çözüme kavuşabileceği inancını dile getirmektedir.

Aynı makale, bu ihtilâflar karşısında vaziyetimizin ne olması gerektiğini de şu şekilde açıklamaktadır: *“İstifade ve tehlike ihtimallerini mukayese etmek, hesabda yanılmamak için tehlikelere istifade ihtimallerinden daha büyük bir mevki' vermek, bu şerâit dairesinde hangi hatt-ı hareket en muvâfık görünürse onu kabul eylemek..”* Bu noktada tarafsız kalabileceğimiz gibi fırsatlardan da istifade edebileceğimiz belirtilmekte, bunun yanında Rusya'nın bir savaş durumunda tarafsız kalamayacağını açıklamasını da göz önünde tutmak gerekir denilmektedir. Sonuç olarak büyük ve küçük devletlerin bu ihtilâflar karşısında nasıl bir politika izleyecekleri bilinmeden kesin bir içtihatla bulunmanın ise yanlış olacağı ifade edilmektedir²⁰⁷.

İkdam gazetesinin 29 Haziran tarihli “Balkan Hükûmetleri-İtilâf-ı Müselles” başlıklı makalesinde, Rusya ve Fransa gazetelerinin bir ara Balkan ittifakının büyük bir ittifak heyetine dönüşeceğini, büyük devletler gibi davranarak Avusturya'ya, İttifak-ı Müselles'e kafa tutacağına inandıkları hatırlatılmakta, sonuçta ise bu hesaplarının tutmadığı belirtilmektedir. Bu ittifakın İtilâf-ı Müselles arzulası da devam etmesinin ve bir ittihât heyetine dönüşmesinin hayâl olduğu ifade edilmektedir. Bu hükûmetler arasındaki düşmanlıkların Osmanlı'ya karşı kötülük yapma arzusu, bazı devletlerin baskısı ve delaletiyle unutturulduğu; fakat Rumeli'nin elimizden çıkması sonucu aralarındaki bu düşmanlığın tekrar ortaya çıktığı belirtilmektedir.

Aynı makalede, Balkan ittifakından en çok ümit bekleyenin İtilaf-ı Müselles olduğu; buna karşın Balkan nifakının da Avusturya'nın ekmeğine yağ sürdüğü, bu devletin

²⁰⁷ Diran Kelekyan, “Muhârebe Endişeleri” “Bazı İhtimâller”, Sabah, 11 Haziran Efrenci 1913, Nu.8526.

yangına körükle giderek alttan alta Bulgaristan ve Yunanistan'ı Sırbistan'a karşı kıskırttığı ifade edilmektedir. Ayrıca, Avusturya'nın bu ihtilâfın barış ile çözümünü hoş görmediği, bu noktada Rusya'nın hükümlüğünü de açıkça muaheze ettiği eklenmektedir.

Makalede, Balkan ihtilâfı ilgili şöyle bir görüş açıklanmaktadır: “*Rum, Bulgar, Sırp ezelden beri Makedonya'da sâika-i fitratla, sevk-i ihtirâsat ile birbirini ezmeğe, kırmağa mecbur idiler*”.

Makale, Balkanlılar arasındaki bu nifaktan bir istifademiz olamaz demekte ve bu fikrini şöyle açıklamaktadır: “*Maalesef o keşmekeşlerden bu esnalarda hiçbir istifademiz olamaz. Çünkü evvel emirde devlet ve millet itibarıyla bir parça kendimizi toplamağa, buhrândan, gavailden yakamızı kurtarmağa mecburuz. O mecburiyeti îfâ etmek için de dâhilen bir yandan huzûr-ı siyasiyeye, bir yandan bir refahiyet-i iktisâdiyeye muhtacız*”.

Makalenin devamında büyük bir savaşı beklemeye gerek olmadığı; çünkü Balkan ittifakından artık söz edilemeyeceği, Edirne'den Makedonya'ya kadar bütün o çevrede Sırp, Bulgar, Yunan arasında meydana gelen fecii olayların ve çarpışmaların bu ittifakın sona erdiğinin zaten bir göstergesi olduğu ifade edilmektedir²⁰⁸.

Sabah gazetesinin 30 Haziran tarihli “Balkan İhtilâfâtı ve Romanya” “Acaba Maksat Yeni Bir Taviz mi?” başlıklı makalesinde, Romanya'nın Sırbistan ve Yunanistan yanında savaşa katılmaya söz verdiği haberi değerlendirilmekte; şâyet bu haber doğru ise Romanya'nın askeri taze ve yıpranmamış olduğu için Sırplarla Yunanlıların sabırsızlık ve şiddet göstermelerinin doğal olduğu belirtilmektedir.

Makale, “*Acaba Romanya böyle bir taahhüd altına girdi mi?*” sorusunu sormaktadır. buna cevaben, 1876 Rus-Osmanlı savaşında Avusturya'nın oynadığı rolü şimdi de Romanya'nın oynadığı, o zaman Avusturya nasıl Bosna-Hersek'i işgali başardıysa bu kez de Romanya'nın savaş yapmadan Silistre'yi ele geçirdiği, şimdi de yeni fırsatları gözlediği ifade edilmektedir.

Makale, bu hâdiselerin bizimle ilgisini de şöyle açıklamaktadır: “*Yeni bir muhârebe zuhûru muhâsımlarımız için bir Balkan meselesi ise de bizim için öyle değildir, biz vaziyet-i cedidenin Balkan devletleri arasındaki münâsebeteye ait kısmından ziyâde, düvel-i muazzamanın münâsebetine, harekâtına, İtilâf-ı Müselles ve İttifak-ı Müselles muvâzenetine bakmalıyız. Bizim için asıl mühim cihet budur. Zaviye-i rüyeti Balkanlara*

²⁰⁸ Ali Kemal, “Balkan Hükümetleri-İtilâf-ı Müselles”, İkdâm, 29 Haziran Efrenci 1913, Nu.5875.

hasr etmek birçok ihtimalatı hesab hâricine bırakmak demek olur. Tedkikatımızı daha vâsi' bir sahaya teşmil etmek vaziyetimiz icâbât-ı tabîyesindedir"²⁰⁹.

3.2. Mahmut Şevket Paşa'nın Öldürülmesi ve Yeni Kabine

Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesine karşı en şiddetli lisanı hükümet yanlısı Tanin gazetesi kullanmıştır. İkdâm ise bu hâdiseden dolayı yalnız üzüntüsünü dile getirmiştir. Her iki gazete, kamuoyuna yönelik itidâl çağrısında da bulunmuştur.

Tanin'in 12 Haziran tarihli "Milleti Dağıdar Edecek Bir Vak'a" isimli makalesinde, "*Cânîler dünkü hareketleriyle tarihimizin en parlak sahifesini koparmak, o sahifeyi kana kurşuna bulamak istediler*" denilerek Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesine tepki dile getirilmiştir.

Makalede, sadrazama yapılan bu teşebbüs, milletin tamamlanmamış olan mezârının tamamlama arzusunun bir ürünü olduğu ifade ediliyor, devleti öldürmek için inat edenler ne kadar gayret gösterirlerse, devleti korumak isteyenlerin de o kadar sebât ve metânet gösterecekleri belirtiliyor. Aynı makale, itidâl çağrısında bulunarak bu meselede herşeyi hükûmete bırakmak gerektiğini ifade ediyor²¹⁰.

Aynı gazetenin 14 Haziran tarihli "Yeni Kabine" başlıklı makalesinde, yeni kabinenin devletin içte ve dışta maruz kaldığı vahim gelişmeler dikkate alınarak metânet hamuruyla oluşturulduğu belirtilmektedir. Makalede, yeni kabinenin birinci kuvvetini kendisini Mahmut Şevket Paşa hükûmetinin devamı ve vârisi olarak görerek elde edeceği; bunun için paşanın takip ettiği iç ve dış politikayla, ıslahat politikasının devam ettirilmesi gerektiği vurgulanmakta, bu husûsta bizimle ilişkisi olan devletlere de güvence verilmesi istenilmektedir. Sait Halim Paşa'nın bu amaca hizmet edeceği inancı da ortaya konulmaktadır²¹¹.

İkdâm gazetesinin 14 Haziran tarihli "Düşündüğümüzü Söyleyebiliriz" isimli makalesinde, siyasette cinâyetin hem bir "*fezahat*" hem de bir aptallık olduğu, böyle elim hâdiselerin zararlarının çok olup yararlarının ise hiç olmadığı belirtilerek Nazım

²⁰⁹ Diran Kelekyan, "Balkan İhtilâfatı ve Romanya" "Acaba Maksat Yeni Bir Taviz mi?", Sabah, 30 Haziran Efrenci 1913, Nu.8545.

²¹⁰ Babanzade İsmail Hakkı, "Milleti Dağıdar Edecek Bir Vak'a", Tanin, 12 Haziran Efrenci 1913, Nu.1629.

²¹¹ Babanzade İsmail Hakkı, "Yeni Kabine", Tanin, 14 Haziran Efrenci 1913, Nu.1631.

Paşa ile birlikte Mahmut Şevket Paşa'nın elim bir şekilde öldürülmesinden dolayı üzüntü dile getirilmektedir.

Aynı makale, Mahmut Şevket Paşa hükûmetinin takip ettiği politikayı baştan ayağa beğenen ve onun idâresini olağanüstü görenlerden değildik şimdi de öyleyiz demektedir. Makalenin devamında, mevcut durumda dâhilî münâkaşaları bir tarafa bırakarak öncelikle varlığımızı temin etmeğe çalışmak gerektiği vurgulanmakta, hükûmetten bu hâdisede adaletli hareket etmesi ve siyasî bir garaza meydan vermemesi istenilmektedir²¹².

3.3. Balkanlılar Arasında Savaşın Başlaması

Daha Londra Antlaşması'nın imzasından evvel, Balkanlılar arasında ilerde bir savaşın çıkabileceği gazeterde dile getirilmişti. Savaşın fiili olarak başlamasına karşın resmi olarak bir savaş ilânı yapılmadığı için gazeteler savaşın ilk günlerinde tereddütlü bilgiler vermişlerdir. Basında ortak kanaat savaşın başlamasının Osmanlı devleti için iyi gelişme olduğudur. Fakat bu savaşa karışmak meselesinde temkinli davranılmış, evvela siyaseten vaziyetten istifade edilmesi fikri benimsenmiştir.

Tanin gazetesinin 1 Temmuz tarihli "İlân-ı Harpsiz Bir Harp" isimli makalesinde, Belgrat ve Sofya hükûmetleri başvekillerinin Petersburg'a gitmeye hazırlandıkları bir sırada Bulgarlarla Yunanlıların birbirleriyle çarpışmaya başladıkları belirtilmekte ve bu vaziyete savaştan başka bir ad verilemeyeceği de şöyle açıklanmaktadır: "*Zabitan ve neferattan yüzlerce telefât ve mecruhin ile neticelenen müsademelere ilân-ı harb vâki olmamış diye muhârebe ünvanını vermemek merasim ve elfaza lüzûmundan ziyâde ehemmiyet vermek demektir*".

Aynı makalede, Romanya'nın bir savaş olması hâlinde tarafsız kalamayacağına dair yayınların bu devletin Avrupa barışına büyük bir hizmet ettiğini gösterdiği ifade edilmektedir. Romanya'nın tarafsız kalması ihtimalinin savaşı teşvik edeceği ve savaşın bir an önce başlamasına yol açacağı öne sürülmekte, Romanya hükûmeti şimdiki münâyişlerini gerçek bir tehdit gayesi ile yapmışsa ülkesine ciddi bir hizmet etmiş olur denilmektedir.

²¹² Ali Kemal, "Düşündüğümüzü Söyleyebiliriz", İkdâm, 14 Haziran Efrenci 1913, Nu.5860.

Makalenin devamında, Romanya'nın şimdiki yeni vaziyetine bakıldığında savaş olasılığının azaldığına değinilmekte; buna karşı orduların hükûmetlerinin hislerine o kadar da kolay boyun eğmediklerine dikkat çekilmektedir. Bu noktada Posiç'in Sırp-Bulgar ittifak antlaşması esası üzerine çarın hükümlüğünü kabul ettiği sırada Sırbistan veliahdının bazı zabitanla birlikte ne olursa olsun savaş taraftarı olduğunun haber alındığı belirtilmektedir. Makale bu durumda, "*demek kuvve-i askeriye ile kuvve-i siyâsiye arasında ahenk tam hükümferma değildir*" diyerek Bulgar kumandanlarının da bunun gibi savaş yanlısı oldukları rivayetinin alındığını eklemektedir. Sonuç olarak, Romanya'nın müttefikler için aynı rahmet olan durumu, Rusya'nın himâyesi ve Avrupa'nın siyasetine rağmen müttefiklerin hiçbirinin bu seferber hâle bir savaş olmaksızın artık dayanmasının mümkün olmadığı belirtilmektedir²¹³.

Sabah gazetesinin 3 Temmuz tarihli "Balkanlarda Safahat-ı Ahire" "Göz Önündeki Galeyân İhtirâs İntibâhı Müeddi Olmalı" başlıklı makalesinde, "*Balkanlarda hâl-i harb başladı mı?*" sorusu sorularak "*Fi'len öyle. Fakat resmîyet dairesinde bu dakikaya kadar böyle değildir*" cevabı verilmekte, telgrafların üç yüz bin Bulgar, Sırp, Yunan askerinin savaş içinde bulduklarını bildirdiğine temas edilerek bu çaptaki bir askerî harekâta da savaştan başka bir şey denilemeyeceği ifade edilmektedir. Telgrafların bir yandan hükümlük teşebbüslerinin devam ettiğini, bir yandan da savaş ilân edildiğini bildirdiğinden söz edilerek haberlerdeki tezâda dikkat çekilmektedir.

Makale, Belgrat'taki Rus elçisinin üç hükûmete aradaki düşmanlığa son verilmesini bildirdiği, Romanya'nın ise Bulgaristan'a "*bu yaptığınıza harb denilir mi, yoksa henüz denilmez mi*" diye sorduğuna değinilerek bu noktada "*Bundan daha garib, bundan daha gayr-i tabîi bir vaziyet tasavvur olunamaz!*" denilmektedir.

Aynı makalede, müttefik Balkan heyetinden artık bir eser kalmadığı ifade edilerek şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: "*Henüz sulhun tamamıyla iadesinden evvel, yekdiğeriyle cengleşmek ahlâksızlığını gösterdiler. Bu sûretle hitâm bulan bir müşarekete, bir ittifaka ahlâksızlıktan başka bir nâm verilemez zan ederiz*".

Makalenin devamında, bu savaş gerçekleşmesiydi tarih Balkan ittifakının oluşumundaki âmiller konusunda tereddüde düşerdi denilmekte, düvel-i muazzama hükûmetlerinin

²¹³ Babanzade İsmail Hakkı, "İlan-ı Harpsiz Bir Harp", Tanin, 1 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1648.

düşmanlarımıza olan teveccüh ve siyasetlerinin sonuçlarını görecekları de ifade edilmektedir.

Aynı makalede zaten yorgun olan Balkan hükümetlerinin bu savaşla daha da yorulacakları ve kazanan kim olursa olsun bunun üç hükümet içinde bir zaaf olacağı belirtilmekte, bu hâlin bizim için önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu noktada bir siyasinin şu sözü hatırlatılmaktadır: “Nüfûz ve kuvvet izafidir, bir devlet muhârebe etmeksizin, etrafında hükümferma olan ahvâle göre, nüfûz ve kuvveti eksilir yâhûd artar”. Balkanlardaki mevcut durumun bu sahanın muvâzenetinde Osmanlı Devleti’nin yerini güçlendireceği öne sürülmekte, bu durum bunca felâketten sonra “*tarih-i adalet*”in bir başlangıcı olarak görülmektedir²¹⁴.

Aynı gazetenin 4 Temmuz tarihli “İlân-ı Harp Takdirinde” “Teşebbüsün Şeklinden Ziyâde Neticesine Bakmalı” başlıklı makalesinde, savaş ilânının resmen yapılması durumunda bu savaşın bize karşı açılan savaşın bir devamı olması nedeniyle Avrupa’daki sınırimıza ve “*Bahr-ı Sefid’in şark sahası muvâzenetinin şerâitine*” önemli etkisi olacağı iddia edilmektedir. Bu durumda şöyle bir fikir ileri sürülmektedir: “*Bizim için en büyük tehlike Bulgaristan cihetinden geleceğinden, muhârebeye iştirâk ettiğimiz hâlde, devlet-i mezkûreye aleyhtar hükümetlere temâyül tabû ad ediliyor*”.

Aynı makalede bu yeni savaş ile ilgili şu sorulara cevap aranmaktadır: “*Fakat acaba işe karışmalı mıyız? İşe karışmak ne gibi ahvâlde caiz görülebilir?*” Bunlara cevap olarak Balkanlarda meydana gelecek yeni bir savaşa karışmamızın biri “*fırsattan istifade arzusu*”, diğeri “*ahz-ı intikam arzusu*” olmak üzere iki nedenden uygun olduğu belirtilmektedir.

Makalenin devamında, savaşa katılmamızın savaş üzerine büyük etkisi olacağı ve arzu ettiğimiz güvenceleri bu yolla kolayca elde edeceğimiz ifade edilmektedir. Aynı makalede, “*Kaldı ki fırsattan istifade behemehal doğrudan doğruya muhârebeye iştirâki istilzâm etmez. Romanya da fırsattan istifade etmek istiyor*” denilerek bu devletin çıkarları için ne yapmak gerekiyorsa yapıp daha ileriye gitmediği, arzu ettiğimiz menfaatleri elde edemezsek bizim de Romanya’nın mesleğini takip etmemizin söz konusu olacağı belirtilmektedir.

²¹⁴ Diran Kelekyan, “Balkanlarda Safhat-ı Ahire” “Göz Önündeki Galeyân İhtirâs İntibâhı Müeddi Olmalı”, Sabah, 3 Temmuz Efrenci 1913, Nu.8548.

Aynı makalede, intikam arzusu ile yapılacak işlere menfaat noktasından bakmak gerektiği, intikamın yalnız düşmanca bir girişimde bulunmakla değil onda başarılı olmakla alınacağı ifade edilmektedir. Ayrıca bir girişimin şeklinden fazla sonucuna bakmak gerektiğinin altı çizilerek büyük bir teşebbüs yerine sınırlı bir hareket daha emin ve menfaatlere daha uygunsu bunun tercih edilmesi gerektiği fikri ileri sürülmektedir²¹⁵.

Tanın'ın 6 Temmuz tarihli "Harbe Karşı Vaziyetimiz" başlıklı makalesinde, coğrafi, hissî ve manevî bir kısım nedenlerden dolayı en ziyâde düşmanlığımızın Bulgaristan'a karşı olduğu ifade ediliyor, bize kalsa ordunun hemen hareket etmesi ve acele ile Edirne yolunu tutmasını tavsiye ederiz deniliyor. Buna karşı; Londra Antlaşması'nın bir bütün olduğu, ön şartlarının kabulünün teferruatının da kabul edilmesi anlamına gelmediği, dolayısıyla barışın asıl mühim noktalarının daha çözüme kavuşmadığı belirtilmekte ve şöyle bir görüş ortaya konulmaktadır: "*Devlet-i Osmaniye'nin harbe tekrar mübâşeret etmesi hukuken ve insaniyeten pek meşrû'dur. Bununla beraber biz bu nakız iptali mümkün ve elzem olan nâ-temâm ahidnâmeye riayet edilsin diyoruz*".

Aynı makalede, Marmara havzasını Bulgarların barış yoluyla terk etmediğinden, hâlâ 300 bin askerin orada beklediğinden söz edilmekte, bu durumun sanki savaş varmış gibi bize zararı olduğu ifade edilerek "*artık bu zararı def ve izale etmek zamanı gelmedi mi*" diye sorulmaktadır. Bulgarların, aynı zamanda Marmara havzasındaki Müslümanlara vahşet yaptıklarından söz edilerek buna son vermek için de Bulgarları buradan tahliye ettirmek zorunda olduğumuz ifade edilmektedir. Osmanlı Hükûmeti'nin Marmara havzasını geri aldıktan sonra hem Bulgarlara hem de diğer Balkan devletlerine isteklerini bildirmesi ve bunları dikkate alıracak tazyik vasıtalarına da sahip olması gerektiği dile getirilmektedir²¹⁶.

İkdam gazetesinin 8 Temmuz tarihli "Muhârebe:Bulgaristan, Yunanistan" başlıklı makalesinde savaşın çok vahşi bir şekilde devam ettiğinden bahsedilerek şöyle denilmektedir: "*Biz daha ibtidadan söyledikti, Balkan ittifakı, akla, hesaba, hatta hayâle sığmaz bir siyaset-i mağşusenin mahsulü idi. Çünkü bilhassa Yunanlılar için böyle bir siyasetten büyük bir hata tasavvur olunamazdı*". Yunan ricâlinin,

²¹⁵ Diran Kelekyan, "İlân-ı Harp Takdirinde" "Teşebbüsün Şeklinden Ziyâde Neticesine Bakmalı", Sabah, 4 Temmuz Efrenci 1913, Nu. 8549.

²¹⁶ "Harbe Karşı Vaziyetimiz", Tanin, 6 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1653.

Venizelos'un, Bulgarlarla ittifak yaparak yanlış bir siyaset takip ettiği, Bulgarları İstanbul'a yaklaştırarak yalnız Osmanlı'ya değil, Rumluğa da büyük darbe vurulmasına neden oldukları belirtiliyor. Bulgarlar bugün yenseler de yenilseler de bir gün Yunanlılara yapacaklarını yapacaklar ve onları rahat bırakmayacaklardır görüşü ileri sürülüyor.

Aynı makale, mevcut durumla ilgili şöyle bir görüş ortaya koymaktadır: *"Devlet-i Osmaniye'nin her nokta-i nazardan selâmeti için Balkan ittifakı bir engel, hatta bir tehlike idi. Lehülhamd bugün o korku mündefî' oldu. Fakat ricâl-i hükûmetimize terettüp eden bir vâzife istikbâlde ne olursa olsun, bir daha öyle bir ittifakın in'ikadına mümkün merteye hâil olmakla beraber şimdiden sonra bu hükûmetlerin kâh birine, kâh diğerine temâyül göstererek menâfi'-i hakikiyemizi temîn eylemektir"*.

Makalenin devamında, *"Muhârebe-i hâzıraya karşı hatt-ı hareketimiz ne olabilir?"* sorusu sorulmakta, bu noktada Osmanlı Hükûmeti'nin devletlerle haberleşmesi ve ilişkilerini bilemediğimize değinilerek şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: *"İkbal-i Osmani için Balkan ittifakı bir afet idi, Balkan nifakı ise bir nimettir, o ittifaktan gördüğümüz zararları şimdi olmasa bile daha sonra bu nifak sayesinde kısmen telâfi edebiliriz"*²¹⁷.

İkdam'ın 12 Temmuz tarihli "Fırsat Bu fırsattır" isimli makalesinde, *"Hükûmet-i Osmaniye satvet ve istiklâlini muhâfaza ederekten Balkanlarla temasta buldukça Bulgar, Sırp, Yunan bütün o hükûmetlerin hayrına, felaha hizmet eyler, çünkü aralarındaki muvâzene-i kuvvayı temîn eder, o sayede ise Avrupa'nın Cenûb-i Şarkisinde müsâlemeti idâme kılar"* denilmekte, bugün Balkan hükûmetlerinin bu gerçeği anladıkları, bizimle ayrı ayrı dost ve müttefik olmaya çalıştıkları ifade edilmektedir.

Makalede, Bulgarların insafli ve uyumlu davranıp sınır meselesinde sorun çıkarmaması, savaş tazminatı ve diğer taleplerini de terk etmeleri gerektiği ortaya konulmakta, aynı şeylerin Sırp ve Yunanlılar için de geçerli olduğu belirtilmektedir. Yunanistan'dan, Bulgarların sadece Osmanlı Devleti için değil; Rumlar için de bir tehlike olduğunu kabul etmesi ve bizimle bir an önce barış yapması istenmektedir.

²¹⁷ Ali Kemal, "Muhârebe:Bulgaristan, Yunanistan", İkdam, 8 Temmuz Efrenci 1913, Nu.5884.

Makalenin devamında, politik tedbirleri almada kusur etmezsek vaziyetten yararlanabileceğimiz ve düşmanlarımızla menfatlerimizi dikkate alarak kâmilen barış yapma imkânı bulabileceğimiz ifade edilerek şöyle bir görüş ileri sürülmektedir. *“Hasılı, değil o başımızdaki belâlardan kurtulmak, fakat birçok faidelere de destres olmak için gün bugündür, fırsat bu fırsattır, ricâl-i devletin iktidâr ve aczleri ikbâl ve edbarları ise böyle fırsatları yakalamalarıyla, ya kaçırmalarıyla takarrür eder”*²¹⁸.

3.4. Romanya'nın Savaşa Girmesi

Gazetelerde, Romanya'nın bu savaşta nasıl bir hareket izleyeceği hem savaş öncesi hem de savaş sonrası sıkça ele alınmıştı. Basın tarafından bu devletin savaşa katılması doğru ve haklı görülmüş, bu devlete destek verilmiştir. Çünkü, bundan sonra Osmanlı Devleti'nin savaş karşısındaki durumu Romanya'nın durumuna benzetilecek ve hükûmetten Romanya gibi hareket etmesi istenecektir. Yani Osmanlı Devleti'nin hareketine Romanya örneği ile haklılık kazandırılacaktır.

Tanin gazetesinin 12 temmuz tarihli “Bulgaristan'ın Mağlûbiyeti-Romanya'nın İlân-ı Harbi” başlıklı makalesinde Romanya'nın savaş ilânı şu şekilde karşılanmıştır: *“İlân-ı harb beyannamesi okuyanlar içinde hukuku hiçbir şey göremezler ve anlarlar ki Romanya ahvâl-i hâzıradan istifade maksadıyla tecâvüzünü icrâ' etmiştir. Ahvâl-i hâzıra istifade bahş olunca hak ve ahdi tanımak abes oluyor. Şu hâlde biz ki o derece hukukumuz payimal edildi. Mülkümüz gasb olundu, muhâriblik sıfatımız bile zail oldu! Fazla olarak yüz binlerce kardeşlerimiz ateşler içinde yanıyor. Bizim o kadar sık dokuyup ince elemekliğimize mahall kalıyor mu?”*

Aynı makalede, Romanya'nın savaşa katılmasının Bulgarların yardım çağrılarını daha da artıracacağı, bunun ise Avrupa'nın savaşa son vermek için düşündüğü müdâhaleyi daha yakın bir zamanda yapmasına yol açacağı belirtilerek şu soru sorulmaktadır: *“Avrupa'nın müdâhalesi vâki olmadan, bir emr-i vâkı-ı diplomatiki takarrür etmeden evvel yürümek ve hakkımızı fiilen istihsâl eylemek en müstacel bir vâzifemiz olmuyor mu?”* Makalede, bu fikri savunmalarından dolayı önceden niye böyle düşünmüyordunuz diye kendilerine bir eleştiri gelebileceğinden söz edilmektedir. Buna karşı, fikrimiz değişmedi, vukuât değişti denilerek gazetelerin de vukuâta göre yazı yazdıkları, hâl ve mevki' değişince gazetelerin bundan etkilenmemesinin de mümkün

²¹⁸ Ali Kemal, “Fırsat Bu Firsattır”, İkdâm, 12 Temmuz Efrenci 1913, Nu.5888.

olmadığı belirtilmektedir²¹⁹. Görüldüğü üzere gazete Romanya gibi bir an önce harekete geçmeyi tavsiye ediyor.

Sabah gazetesinin 13 Temmuz tarihli “İki Sima (Şarl Dö Hohenzollern)-(Ferdinand Dö Guburg?)” başlıklı makalesinde Romanya kralı ile Bulgar kralı, politikaları bakımından karşılaştırılmıştır. Buna göre, kral Ferdinand’ın bütün başarılarının mahvolmuş olduğu, bu dakikada Romanya kralının hem Balkan politikasında hem de Avrupa politikasında seçkin bir mevki’ elde ettiğinden söz edilerek Romanya kralının bu başarısı; daha doğru bir yol takip etmesi, daha cesur bir şekilde çalışması ve politikaya şahsi gayeler karıştırmaktan kaçınmasının mükafatı olarak görülmektedir. Makalede şu soru sorulmaktadır: “*Acaba kral (Karol) ve vükelâsı Balkan işinin nihâyet buralarda karar kılınacağını kestirmişler mi idi?*” Bunu bilemeyeceğimiz; fakat en müsâit bir zamanda ortaya atıldıkları söyleyebileceğimiz ifade edilmektedir.

Aynı makalede Romanya ile Osmanlı Devleti’nin çıkarları arasındaki benzerliğe vurgu yapılmakta ve şöyle bir temenni de bulunmaktadır: “*Ümit eyleriz ki dokuz ay evvel saha-i faaliyette âsârı görülemeyen Osmanlı-Romanya muhâdeneti Balkan meselesinin safha-i hâzırasında –ister ihtilâf sırf harb ile hal’ olunsun, ister bilahare sulhen bir çare-i tesviye aramak cihetine gidilsin- bilfiil izhâr-ı âsâr eyleyecektir*”²²⁰.

Sabah gazetesinde 14 Temmuz’da çıkan “Avrupa Yeni Bir Prensip Muvâcehesinde” “Netâyic-i Harbiye Düstûru İflas Etti, Aheng-i Menâfi’ ve Muvâzenet Düstûru Payidar Oluyor” isimli makalede, Romanya ile Osmanlı Devleti’nin gayeleri arasındaki benzerlik şöyle açıklanmaktadır: “*Muvâzenet nâmına hareket eden faal kuvvetlerin müdâhalesi katiyen elzem idi. Onlardan biri Romanya oldu, diğeri Devlet-i Osmaniye’dir. Romanya hükûmeti tarafından beyân edildiği üzere, maksad Bulgaristan’ın imhası değildir, maksad Balkanlarda alakadar devletlerden herbirinin hakk-ı hayatını emniyette bulunduracak sûrette bir muvâzenet tesisidir. Romanya bu gayeyi takib ediyor. Devlet-i Osmaniye’nin emeli de bundan farklı değildir*”.

Makalede dokuz ay evvel devletlerin siyasî bir fikir olarak, değil acz eseri olarak statükoyu terk ettikleri hatırlatılmaktadır. Buna karşı, kör taliin (kader, talih) ortaya çıkardığı tesadüflerle muvâzenet tesis edilemeyeceği, muvâzenetin talih işi olmayıp bir

²¹⁹ “Bulgaristan’ın Mağlûbiyeti-Romanya’nın İlân-ı Harbi”, Tanin, 12 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1659.

²²⁰ Diran Kelekyan, “İki Sima (Şarl Dö Hohenzollern)-(Ferdinand Dö Guburg?)”

Sabah, 13 Temmuz Efrenci 1913, Nu.8558.

mantık ve hesap işi olduğu ifade edilerek şöyle denilmektedir: “Şimdi ‘netâyic-i harbiye’ düstûru meydandan kalkmış ve yerine ‘muvâzenet-i cedide’ düstûru kaim olmuştur. O nâma gerek biz ve gerek Romanya sahib-i reyiz, her iki devletin ittihâz eylediği tedâbîr-i askeriyeden gaye bu hakkı takviyeden ibârettir”.

Aynı makalede, politika dünyasının yeni bir muvâzene fikrini kabul etmesiyle emin bir gelecek hazırlanmış olur denilmekte, büyük devletlerin kiyasetinden uzaklaşmak, kendi başımıza bir yol takip etmek de istemediğimiz, bunun aksine amacımızın büyük devletlerin faaliyetlerini kolaylaştırmak ve çıkarlarımızı o faaliyet dairesinde elde etmek olduğu ifade edilmektedir²²¹.

İkdam gazetesinin 14 Temmuz tarihli “Harp, Fakat Netice Ne Olabilir?” başlıklı makalesinde gazete haberlerine göre Romanya’nın bu savaştaki amacı şöyle açıklanmaktadır: “Evvela- sevk-ül-çeyş nokta-i nazarından temîn-i müsâlemet eyler bir sûrette Bulgaristan cihetinden hududunu tevsî, tahdit eylemektir ki o da Bulgarlar gibi huysuz, mütecâviz bir kavme karşı gayet meşrû’ bir haktır. Bu cihet fasl edilmedikçe Romanyalılar (Dobruca) gailisinden, davasından kurtulamazlar, şimdiye kadar olduğu gibi dâimâ nakifai bir Bulgar tecâvüzüne ma’ruz kalırlar. Sâniyen Balkan mesâilinin tarz-ı faslına iştirâk etmektir, çünkü ancak o sayede Balkanlarda hakiki bir muvâzene takarrür eyler, eyleyebilir de münaazat-ı vak’anın önü alınır. Romanya’nın bu matlubları pek makul olduğu gibi Sırpların, Yunanlıların Makedonya cihetinden istedikleri, aradıkları da artık istihsâl edilmiş demektir”.

Aynı makalede, Bulgarların hezimete uğramalarına rağmen çok zarar görmeyeceklerini başta düşmanlarının söylediği ifade ediliyor, aynı zamanda Rusya’nın da Bulgarların fazla ezilmesine izin vermeyeceği ve bunun için alttan alta faaliyete geçtiği, bu noktada İngiltere’nin de bu devletle aynı fikri paylaştığı belirtiliyor. Böylece, Bulgarlar bunca zulüm yapmalarına karşın Slav ve Hristiyan olmalarından ötürü bu savaşta ufak tefek zararlarla kurtulacaklardır. Makale, yine de iyi hırpalandıkları ve komşularına bir daha taarruz edemeyecekleri için bir parça rahat sağlanacağını eklemektedir.

Makalede, bu karışıklık sona ermeden aceleyle iş görmek ve fırsattan istifade etmek gerektiği Romanya örneği ile açıklanmaktadır: “Romanyalıların yaptıkları gibi: Onlar

²²¹ D iran Kelekyan, “Avrupa Yeni Bir Prensip Muvâcehesinde” “Netâyic-i Harbiye Düstûru İflas Etti, Aheng-i Menâfi’ ve Muvâzenet Düstûru Payidar Oluyor”, Sabah, 14 Temmuz Efrenci 1913, Nu.8559.

ne derece istical gösterdiler, ordularını ne sür'atle Bulgaristan arâzisine soktular, matlublarını ne vuzuh ile istihsâl ediyorlar". Ayrıca, ne isteyeceğimizi bilmeliyiz denilerek siyaseten de başarı göstermek gerektiğinin altı çizilmektedir²²².

3.5. Osmanlı Ordusunun İleri Harekâtı

Romanya'nın savaşa katılmasından sonra, savaşa katılma noktasında tereddütlü olan basın, bu tereddütlü hâli terk ederek artık Osmanlı Ordusunun durmaması gerektiğini savunmuş, bu düşüncesini de Romanya örneği ile desteklemiştir.

Tanın gazetesinin 13 Temmuz tarihli "Ordu-yi Osmani'nin Hareketi" isimli makalesinde ordunun ileri hareketinin haklılığı şöyle açıklanmıştır: "*Zaten artık yapılacak başka bir şey kalmamış idi. Romanya ordusunun hareketinden evvel teenninin belki bir mevhum-ı manâsı olabilir idi. Fakat Romanya hükûmeti mahza Balkan muvâzenesini iade etmek, mahza taksim edilmiş bir mirastan hissemend olmak, mahza avz-ı taleb etmek maksadıyla -Petersburg Konferansı mukarraratını dahi dinlemeksizin- ordusunu sür'at-i berkiye ile cem ve tecâvüz-i askeriyesini icrâ' ediverince Devlet-i Osmaniye'nin kendi hududu dâhilinde hareket etmemesi şayan- hayret ve gayr-i kabil afv bir teenni olacak idi*".

Makalede Bulgaristan'ın eski sınırlarına çekildiği ifade edilerek boş kalan arazi Yunanistan'a mı kalsın diye sorulmaktadır. Her gün vaziyetin değiştiği, bir hafta önce Osmanlı Devleti Marmara'nın tahliyesini düşünürken şimdi Balkan muvâzenesinin param parça olması ve Romanya'nın da savaşa katılması nedeniyle yalnız Marmara havzası ile yetinmesinin mümkün olmadığı belirtilmektedir.

Vaziyete bakılırsa, Avrupa'nın Balkan savaşına yalnız aracı sıfatıyla müdâhale edileceğinin görüleceği; çünkü iki ittifak heyetinden birinin müdâhale etmesinin diğerinin de müdâhalesine yol açacağı belirtilmekte ve müdâhale konusunda da şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: "*Romanya için sükût eden devletlerin Devlet-i Osmaniye için müdâhaleye kalkışacaklarını zan etmek devletlere çirkin, medeniyet-i hâziranın pek hazm edemeyeceği derecede çirkin bir rol tevcih etmektir*".

Artık sözün top ve tüfeğe bırakıldığı ifade edilerek bu yüzden Naceviç'in hâlâ İstanbul'da kalması şaşkınlıkla karşılanmakta, görüşmelerden hayır beklemenin abesle

²²² Ali Kemal, "Harp, Fakat Netice Ne Olabilir?", İkdâm, 14 Temmuz Efrensi 1913, Nu.5890.

uğraşmak olduğu öne sürülmektedir. Artık diplomatlığı bir tarafa bırakarak işi askere bırakmak gerektiği ifade edilmektedir. Bundan sonra Bulgaristan'ın bize teklif sunması istenmekte, bu devlet birinci maddesi "*Edirne Osmanlı Devleti'ne iade edilmiştir*" biçiminde bir programla karşımıza gelmedikçe de diplomatlarımızın kendileri ile görüşmeyecekleri belirtilmektedir²²³.

Tanin gazetesinin 14 Temmuz tarihli "Biz de Romanya gibi..." başlıklı makalesinde, Romanya ile hem gaye bakımından hem de askerî bakımdan aramızdaki benzerlikler üzerinde durulmuştur. Bulgarların Marmara havzasında çekildikleri yerlerdeki köyleri yaktıkları, Müslümanları katlettikleri ve herkesin malını gasp ettiklerinden bahs edilmekte; bu durumun bizim Bulgaristan'a değil, Bulgaristan'ın bize savaş ilân etmiş olduğunu gösterdiği ifade edilerek zaten bir savaş hâli vardı denilmektedir.

Makalede, Romanya'nın biri "*Balkan muvâzenesinin şekl-i makule ircaı*", diğeri "*Makedonya'da muhtâriyetin tesisi*" olmak üzere iki hedefi olduğuna değinilerek bu noktada bu devletle aynı durumda olduğumuza dikkat çekilmektedir. Romanya ile aramızda sadece amaç bakımından değil, yaptırım vasıtaları bakımından da benzerlik olduğundan söz edilerek şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: "*Romanya herhangi bir hareket-i siyâsiye ve askeriye icrâ' ettiyse aynıni yapmak bize de hakk-ı sârih ve meşrû'umuzdur. Bizim harekâtımıza itiraz etmek isteyenlere evvela Romanya'ya itiraz ediniz ve alacağınız cevabı bize de bildiriniz demeğe ve harekâtımızı durdurmamayağa hakkımız vardır..*".

Makale, Avrupa'dan Romanya ile Osmanlı Devleti'nin hareketine ses çıkarmamasını istemekte, bu iki devletin hareketinin bencillikten uzak olduğu, Avrupa'da barış ve huzûra hizmet edeceği iddiasında bulunmaktadır.

Makalenin devamında, Osmanlı ordusunun ileri hareketi nedeniyle Avusturya'dan bir tehdit gelmeyeceği inancı ortaya konularak Rusya'nın da Romanya ile el ele veren Osmanlı Devleti'ne bir tehditte bulunmasının mantıksızlık olacağı belirtilmektedir²²⁴.

Sabah gazetesinin 17 Temmuz tarihli "Ahenkdar Menfaatler" "Harekât- ı Askeriye İçin Değil, Muvâzenet-i Cedide Hakkında İttifak ve İtilâf Lâzım" başlıklı makalesinde, birkaç devlet tarafından orduları durdurmak için ortaya konulan mesainin birkaç gün

²²³ "Ordu-yi Osmani'nin Harekâtı, Tanin, 13 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1660.

²²⁴ "Biz de Romanya Gibi..", Tanin, 14 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1661.

içinde sonuç veremeyeceği ifade edilmektedir. Avrupa'nın bir programa sahip olmadığı, zaten siyaset dünyasının müşterek bir program oluşturuluncaya kadar hem Sırp ve Yunanlıların hem de Romanya ile Osmanlı Devleti'nin yeni "emr-i vâkı"ler yapmalarını doğal ve zarûrî olarak gördükleri belirtilmektedir.

Balkan ittifakına bağlı devletlerin bize savaş ilân ettikleri sırada, "*Balkan Balkanlılara aittir*" deyip kendileri dışında kimseyi Balkan işlerine karıştırmadıkları hatırlatılıyor, şimdi ise Romanya ile Osmanlı Devleti'nin de Balkan Balkanlılarıdır kaidesini kabul ettikleri ifade ediliyor. Ama bu iki devletin öncekinden farklı olarak "*altı Balkanlı var, bu altı devletin hukuk ve menâfi' sûret-i cedidede nazar-ı dikkate alınmadıkça, Balkanlarda metin ve esaslı bir muvâzenet tesis edilemez*" haklı iddiasında buldukları belirtiliyor.

Makalenin devamında, büyük devletlerle teması kaybetmemek gerektiği ortaya konulmakta, bu noktada kabul edeceğimiz programın da Avrupa genel siyasetine karşı takip ettiğimiz politikaya uygun ve bize dost olan hükûmetlerin yardımını sağlayacak bir biçimde olması gerektiği vurgulanmaktadır²²⁵.

3.6. Edirne'nin Geri Alınması

3.6.1. Edirne'nin Geri Alınması ve Devletler

II. Balkan Savaşı'nda Balkanlılar arasındaki ihtilâftan istifade edilmiş ve Osmanlı ordusu ilerleyerek Edirne'yi geri almıştır. Edirne'nin geri alınışı üzerine gazeteler devamlı olarak bu şehrin Osmanlı Devleti için önemi, buranın niçin Osmanlı hâkimiyetinde kalması gerektiği ile Bulgarlarda niçin kalmaması gerektiğine dair makaleler kaleme almışlardır. Bu noktada, Avrupa kamuoyu ile hükûmetleri Edirne bahsinde hakkımızı teslim etmeye davet edilmiş ve Edirne'nin geri alınışına muhalefet etmemelerine çalışılmıştır.

Tanin gazetesinin 21 Temmuz tarihli "Edirne'ye!" başlıklı makalesinde, ordunun Edirne'ye hareketi şöyle değerlendirilmektedir: "*Nihâyet Ordu-yi Osmani çoktan munhasır olduğu bedbahd ve yetim Edirne'ye doğru Allah'a tevekkül ve istinâd ederek hareket etmeğe başladı. Dünyanın hiçbir ordusuna bu kadar meşrû' ve mukaddes bir vâzifenin teveccüh etmemiş olduğunu bilâ mübalağa iddia edebiliriz*". Bu noktada

²²⁵ Diran Kelekyan, "Âhenkdâr Menfaatler" "Harekât-ı Askeriye İçin Değil, Muvâzenet-i Cedide Hakkında İttifak ve İtilâf Lâzım", Sabah, 17 Temmuz Efrenci 1913, Nu.8562.

hükûmetin hareketi alkışlanıyor, ordunun görevinin Edirne fâciasına son verip oradaki zavallı Müslümanları kurtarmak olduğu ifade ediliyor. Makale, Avrupa'dan bu gerçeği görmesini ve tarafgirlik etmemesini talep ederek şöyle diyor: *“Hükûmet ve millet-i Osmaniye'nin Edirne'ye doğru hareketini Avrupa kendisine karşı bir husûmet ad ederse bu, hakikaten elim ve zalimane bir telâkki olur. Devlet-i Osmaniye Edirne'ye gitmekle Avrupa'ya hürmette kusur etmiyor. Londra Muâhedenâmesi bizce mefsuh idi”*.

Aynı makalede, hükûmet Edirne'ye hareket emrini vermese ülke içinde manevî kuvvetini kaybedecek, bunun sonucunda ise haklı ve meşrû bir galeyân ortaya çıkıp büyük zararlara neden olacaktı denilmektedir. Bu noktada Avrupa'ya seslenilmekte, millî duyguların önemli olduğunu takdir etmeleri istenmektedir.

Makalede, devletlerin şekle önem verip sınırı geçmemizi düşmanca bir tavır gibi telâkki edecekleri ve Londra Antlaşması'nı fesh edilmemiş olarak göreceklere ifade edilmekte, buna karşın Osmanlı Hükûmeti'nin bugünkü notası ile bu antlaşmanın fesh edilmiş olduğunun açıklandığı belirtilmektedir. Aynı zamanda büyük devletlere hürmeten üç gün önce Naceviç'e şartlarımızı bildirdiğimize dikkat çekilerek bu sürenin dolmasıyla da Midye-Enez'e ait hükmün ortadan kalktığı ve serbest hareket imkânını elde ettiğimiz ileri sürülmektedir.

Makale son olarak, milletten özellikle parasal olarak fedâkârlık yapmasını istemekte, düşmanlarımızın en fazla çaresizliğe mağlûp olacağımıza güvendikleri uyarısında da bulunmaktadır²²⁶.

Sabah gazetesinin 21 Temmuz tarihli “Nota Hakkında” “Vaziyet-i Hâzıra ve Avrupa” başlıklı makalesinde Osmanlı Devleti'nin ileri hareketinin amacı şöyle açıklanmaktadır: *“Vukuâtçuyane bir meslek takibi hâtır ve hayâlden geçirilmediği gibi, mahzâ zararlarımızın tazmini gibi haddizatında gayet meşrû' bir gaye nâmına hareket bile mevzû-i bahs değildir. Gayet mahdud ve gayet tabîi bir emele, daha doğrusu en mübrem bir ihtiyâca itbâ' ediyoruz: İstanbul'da yaşayabilmek istiyoruz, onun esbab-ı husûlüne tevessül ediyoruz”*.

Makalede, Osmanlı Hükûmeti tarafından gönderilen notanın hukuka ait kısmında sayılan sebeplerin Romanya'nın notasında ortaya konulan sebeplerden daha kuvvetli olduğunu her vicdân sahibinin itirâf edeceği belirtilmekte, Romanya'nın hareketi

²²⁶ “Edirne'ye!”, Tanin, 21 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1668.

Avrupa'ca ne şekilde karşılandı ise, aynı mesleğin Osmanlı Devleti için de gösterilmesinden memnun olacağımız ifade edilmektedir. Politika dünyasının bu şekilde davranışının en basit bir adaletperverlik gereği olduğunun altı da çizilmektedir.

Meselenin hissiyâta ait kısmında ise Bulgarların her gittikleri yerde özellikle Trakya'da işledikleri cinâyeti bütün medenî dünyanın itirâf ettiği belirtilmekte ve şöyle denilmektedir: “*Şu dokuz aylık elim tecrübeden sonra Trakya Bulgaristan'ın zabtı altında bırakılabilir mi? Milliyet prensibi nokta-i nazarından teemmül edilirse tezâhür etmez mi ki Trakya için Hâkimiyet-i Osmaniye hâricinde hiçbir sûret-i emâre mümkün değildir*”²²⁷

İkdam gazetesinin 22 Temmuz tarihli “Azm ve İtidâl, Bâhusûs Tedbir” başlıklı makalesinde “*Midye-Eynoz*²²⁸ hattını adaletli ve insaflı çizdiremez miyiz?” sorusu sorulmaktadır. İstanbul bizde kalacaksa Bulgarlar gibi mütecâviz, şımarık bir komşuya karşı sınırlarımızı akla uygun ve metin bir şekilde çizdirmek zorunda olduğumuzu hükûmetlere anlatmamız gerektiği belirtilmekte ve şöyle denilmektedir: “*Mademki bugün bu hakk-ı sârihimizi o adüvlerden kudretimizle ihkak edebiliyoruz, hiç durmamalıyız, etmeliyiz*”.

Makalede, ikinci olarak da alınan kararlara ve yapılan antlaşmalara uyduğumuzu göstermek için sınırı geçmeyi düşünmemiz ve bu konuda duygusal hareket etmememiz gerektiği ortaya konulmaktadır.

Aynı makalede Bulgarların düşmanları ile ittifak kurulması önerilmiştir. Büyük devletlerden bazılarının Bulgarlara tarafgir olmasından dolayı çıkarılabilecekleri engellerden bu ittifak sayesinde kurtulabileceğimiz ifade edilmiş; fakat Avrupa'ya karşı böyle bir ittifakın da kolay olmadığı belirtilmiştir²²⁹.

Sabah gazetesinin 22 Temmuz tarihli “Bâb-ı Âlî'nin Notası ve Devletler” “Niş Müzâkerâtı-Dersâdet Müzâkerâtı” başlıklı makalesinde Edirne'yi askeri kuvvetimizle yitirmiştik, şimdi yine askeri kuvvetimizle geri alıyoruz denilmekte ve şu hatırlatmada bulunmaktadır: “*Edirne'nin fedâi bize zarûrî gösterilen matem günlerinde, şehrimizdeki ecnebî diplomatlarımızın ağızından pek çok defa şu sözleri işitmiştik: -*

²²⁷ Diran Kelekyan, “Nota Hakkında” “Vaziyet-i Hâzıra ve Avrupa”, Sabah, 21 Temmuz Efrenci 1913, Nu.8566.

²²⁸ Eynoz: Gazetelerde Eynoz olarak yazılmasına karşın yaygın olarak kullanılan yazım şekli Enez'dir.

²²⁹ Ali Kemal, “Azm ve İtidâl , Bâhusûs Tedbir”, İkdam, 22 Temmuz Efrenci 1913, Nu.5898.

Edirne'yi isterseniz gidiniz alınız, şehri muhâsaramayından Bulgarları oradan tard etmek vâzifesini biz îfâ etmeyeceğiz ya!" Bu noktada politika dünyası gerçekten tarafsız ise bu kez, "gittiler, aldılar, biz ne yapabiliriz?" sözünü Bulgarlara hitâp etmelidirler denilmektedir.

Aynı makalede, İngiliz gazetelerinin özellikle hükûmetin yayın organı olan gazetelerin lisanında birkaç günden beri meydana gelen değişikliğin bizi şaşırttığı ifade edilmekte ve bu noktada şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: "*Bulgaristan'ı muhâfaza etmek devletlerden hiçbirinin menâfi'-i hakikiyesine tevafuk edemez, çünkü Bulgaristan sâbit bir politikaya mâlik değildir. Onun yarın nasıl bir hatt-ı hareket takib edeceğini kimse bilemez. Devlet-i Osmaniye ise, bilakis, bir uzv-ı müsâlemet ve muvâzenettir*".

Makale, Rusya'nın nasıl bir politika izleyeceği konusunda da; bu devletin yedi ay evvel Rus Panıslavistlerinin çıkardığı gürültülerle zor bir durumda kaldığı, Bulgarların Slavlık fikri ve geleneğine ne kadar bağlı olduğunun anlaşılması ile Mösyö Sasanof'un şimdiki politikasında serbest olduğu, bu kez hak ve adalet tarafında yer alacağı ifade edilmektedir.

Makalenin devamında, İttifak-ı Müselles devletlerinin daha birkaç ay evvel Osmanlı Devleti'nin İstanbul'da ve Asya'da kuvvetli bulunmasından söz ettikleri hatırlatılarak şöyle denilmektedir: "*Dersaâdette ve Asya'da kuvvetli bulunmaklığımızın en mühim şartı Trakya kıt'asına ve Edirne kal'asına mâlikiyettir. Bulgaristan'ın Trakya'da yâhûd Edirne'de kalmasıyla Avusturya, Almanya, yâhûd İtalya birşey kazanamazlar*"²³⁰.

Tanın gazetesinin 23 Temmuz tarihli "Müzaaf 10 Temmuz" başlıklı makalesinde, Edirne'nin Osmanlı hâkimiyetine tekrar geçmesi şöyle bir örnekle açıklanmıştır: "*En muazzez bir oğlunu kayb etmiş zan ettikten sonra oğlunun berhayat olduğu haberini alan bir peder, Yusuf'un firakıyla gözlerine ama tari olduğu hâlde sıhhati haberini alan bir Hazret-i Yakub nasıl sermest-i huzuz olabilirse Millet-i Osmaniye ve Ümmet-i İslâmiye de bugün işte böyle bir hazz-ı la hüvîye müstağraktır*".

Makalede Edirne'nin geri alınması ile ilgili yine şöyle bir görüş ileri sürülüyor: "*Osmanlı milleti nihâyet bugün sevinmeğe ve sevincini izhâr etmeğe hak kazandı*".

²³⁰ Diran Kelekyan, "Bâb-ı Âlî'nin Notası ve Devletler" "Niş Müzâkerâtı-Dersaâdet Müzâkerâtı", Sabah, 22 Temmuz Efrenci 1913, Nu.8567.

Dokuz aydan beri sevinmek gülmek, bu gamdide ve mûsibettede kavm için haram olmuş idi. Fakat bugün bir yevm-i saadet hulûl etti”

Makalenin devamında, Edirne’ye girmekle işin bitmediği, orada kalmanın da mühim olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, Avrupa devletleri ile kamuoylarından Edirne’nin geri alınmasıyla birlikte Osmanlı ülkesinde görülen hissiyâtı ve sevinci görmeleri, buna karşı da insafî ve saygılı olmaları istenmektedir. Aksi hâlde bu parçayı bizden koparmak isterlerse insaniyet ve hak kavramlarını bir “*mevhum*” olarak kabul edeceğimiz ifade edilmektedir.

Aynı gazete son olarak “*Ordu-yi Osmani orada kalacak ve onu oradan ancak cebr ve kuvvet çıkaracaktır*” görüşünü savunmaktadır²³¹.

Tanın’ın 25 Temmuz tarihli “Edirne’nin İstirdâdı ve Avrupa” başlıklı makalesinde, Avrupa gazetelerinden bir kısmının Edirne’deki hakkımızı teslim etmesine, bir kısmının ise tarafsız kalmasına karşın, İngiltere gazetelerinde hiç de beklemediğimiz bir şekilde şiddetli bir galeyân ve hiddet görüldüğü belirtilmektedir.

Makalede, İngiltere’nin Edirne’yi geri almamızı büyük bir mesele gibi görmesine hayret ettiğimiz belirtilmekte, böyle bir itirazı Rusya’dan beklerken İngiltere’yi karşımızda bulmanın bizi üzüntüye sevk ettiği ifade edilerek şöyle bir yorumda bulunulmaktadır: “*İngiltere kendini Londra Konferansı’nın âdetâ kefil ve dâyini ad ediyor. O da nihâyet diğer devletler gibi bir mutavassut vaziyetinde idi. Bu tavassutun semeresiyle bir sulh -velev ki pek nâ-temâm bir hâlde olsun- akd edildi. Fakat bir devlet tavassut ettim diye artık diğer devletin ilânihâye kethüdası, âmiri ve düşmanlarının vekil-i müdâfi’ olabilir mi? Diğer devletler de tavassut etmediler mi? Neden -bizce zaten mefsuh ve nâ-temâm olan- muâhedenin yine Bulgarların tazyikat ve hatayiat ve tecâvüzatıyla ahiren hükümsüz kalması üzerine hiddet etmiyorlar, haysiyetlerine bir taarruz vâki olmuş gibi davranmıyorlar? Acaba müzâkerâtın Londra’da cereyân etmesi Londra kabinesine fazla bir hak mı kazandırmış oluyor?”*

Aynı makalede İngiltere’nin imzası bulunan başka antlaşmalar olduğuna temas edilerek bunlarda niçin bu devletin kefilliğini iddia etmediği sorulmakta ve buna Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilân etmesi örneği verilmektedir. Makale, bu noktada “*biz ise İngiltere’ye ne hürmetsizlik ettik, ne onunla mün’akid bir ahidnâmeyi çiğnedik, ne*

²³¹ “Müzaaf 10 Temmuz”, Tanin, 23 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1670.

taâmkârlık ediyoruz, ne komşumuzun malına göz dikiyoruz. O hâlde bu şiddetli tekdire neden müstahak oluyoruz” demektedir.

Makalenin devamında, ortada bir eşitsizlik bulunduğu dikkat çekilerek bizi Londra Antlaşması'nı fesh ettik diye azarlayan eden Grey ile Askiüs'ün Romanya aleyhinde niçin tek bir kelime söylemedikleri sorulmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Londra Antlaşması'nı, Romanya'nın da Petersburg protokolünü kabul ettiğinden söz edilerek Romanya'nın bu protokolü bizden önce bozmasının devletlere karşı hürmetsizlik ad edilmediği, hatta Rusya'yı bile rahatsız etmediği hâlde, bizim hareketimiz niçin İngiltere'yi rahatsız etsin denilmektedir²³².

Sabah'ın 25 Temmuz tarihli “Avrupa Bitaraflığını Nasıl İsbât Edecek?” “Bir Lazime-i Adalet-Bir Vazife-i Medeniyet” isimli makalesinde, Avrupalıların Edirne'deki durumun yeni bir emrivâki olduğunu kabul etmeleri gerektiği belirtilmekte, nasilki ilk Balkan Savaşı'nda bir emrivâki kabul edilip Edirne bizden alındı ise, bu defa da aynı uygulamanın yapılması istenmektedir. Ayrıca, “*zaten meydanda muâmele-i tasdikiyesi icrâ' olunmuş bir muâhede mevcut olmadığına göre Edirne hukuk-ı beyneddüvel nokta-i nazarından Hâkimiyet-i Osmaniye'den henüz çıkmamış idi, vuku' bulan hâl, birkaç ay işgal-i hasma altına düşmesinden ibâret kalıyor*” diye de eklenmektedir.

Aynı makalede, Balkan Savaşı'nda, özellikle statükonun bozulmasından sonra bütün şarkın ve Müslümanların Avrupa'yı tarafgir bulduğu belirtilmekte, Avrupalı diplomatların ise bunun aksine tâli'in (kader, tâlih) ortaya çıkardığı oldu bittiye karşı böyle yapıldığını söyledikleri hatırlatılmaktadır. Avrupa siyasetinde bize karşı olan akımların gerçek nedeninin hissiyâtın bize uygun olmamasından değil, taliin doğurduğu değişiklikler ile Balkan hükümetlerinin isteklerinde aşırıya kaçmaları karşısında devletlerin aralarındaki uyumu sürdürmek için bundan başka bir fikir bulunamadığına inanmak istediğimiz belirtilmektedir. Son olarak, Avrupa tarafgir olmadığını bu işte gösterebilir ve böylece şark ile garp arasındaki bu yanlış anlayış da son bulsun denilmektedir²³³.

İkdam gazetesinin 25 Temmuz tarihli “Avrupa'nın Hataları” başlıklı makalesinde, geçen ekimden beri Avrupa'nın yaptığı hatalardan bahsedilmiştir. Avrupalıların son

²³² “Edirne'nin İstirdâdı ve Avrupa”, Tanin, 25 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1671.

²³³ Diran Kelekyan, “Avrupa Bitaraflığını Nasıl İsbât Edecek?” “Bir Lazime-i Adalet-Bir Vazife-i Medeniyet”, Sabah, 25 Temmuz Efrenci 1913, Nu.8569.

olarak da Edirne'yi Bulgarlara vererek pâyitahtımıza iyice yaklaştırdıkları ve elimizi ayağımızı bağladıkları, pâyitahtı savunulamayacak bir duruma getirdikleri belirtilmekte, Bulgarların bir süre sonra saltanat merkezimizi ele geçirmesi ihtimali ile de karşı karşıya kalabilirdik denilmektedir.

Avrupa'nın bütün bu hatalarından sonra, "*Adl-i lemyezelin mes'ud bir cilvesiyle Edirne şehri, ekseriyetle Edirne vilâyeti yed-istirdâdımıza geçti. O hatayiat-i azmi mümkün mertebe tashîhi olunmak yolunu tuttu*" denilmektedir. Bu noktada "*Fakat acaba devletler o gaflet-i sâbıklarını idrâk ederekten bu tashîhâtı kabul eyleyecekler midir?*" diye sorulmakta, buna ise hayır cevabı verilmektedir.

Aynı makale, "*İbtiday-ı emirde tabi ki Romanya'nın yaptığı gibi biz de, bir Balkan devleti sıfatıyla bu Balkan mukasemesine girişmeliyiz. Bu hukukumuzu devletler Bulgaristan'ı bermutad tesahüb ederekten inkar eyleseler de diğer Balkan hükûmetleri edemezler*" diyerek Romanya, Yunanistan ve Sırbistan ile itilâf yapılması gerektiğine işaret etmekte, bu devletlerin Bulgarların son vahşetlerinden dolayı Edirne ve Edirne vilâyetinin bir kısmının bizde kalmasına ses çıkarmayacaklarını iddia etmektedir²³⁴

Tanın gazetesinin 26 Temmuz tarihli "Zulümde Israr" başlıklı makalesinde, devletlerin özellikle İngiltere'nin yine Edirne konusundaki tutumu ele alınmıştır. Midye-Enez hattının Avrupa kararı olduğunu iddia etmenin garip olduğu belirtilerek şöyle denilmiştir: "*Düşmanlarımızla musâlahayı Avrupa'nın kararıyla mı yoksa tavassutıyla mı yaptık? Bu en yakın maziye mahkeme-i s üferâ n eden b öyle t ahri f e y l i y o r ? A v r u p a y a l n ız t a v a s s u t e t m i ŷ t i r . B u t a v a s s u t d a b â d - h e v a o l m a m ı ŷ t ır . D e v l e t - i O s m a n i y e 2 0 0 b i n k i l o m e t r e y e r k a y b e t t i .*"

Aynı makale, elçiler toplantısında Avrupa kararlarına uymamızın tavsiye edildiği, bu kararın bazı devletlerin baskısı ile çıktığı, yoksa bazı devletlerin Edirne'yi ne almamıza sevindikleri ne de kaybımıza üzüldükleri belirtilmekte, İngiltere'nin gücenmesi ile bu devletin satvetini korumak için böyle bir karar alındığı ifade edilmektedir. Osmanlı Devleti'ne tazyik yapılması düşüncesi hakkında da, bunun ya söz ya da sözün biraz ötesine geçmeyecek bir nümâyiş olarak kalacağı ve bu nümâyişin de müşterek değil münferit olacağı iddia edilmektedir.

²³⁴ Ali Kemal, "Avrupa'nın Hataları", İkdâm, 25 Temmuz Efrenci 1913, Nu.5900.

Makalede, Romanya kralının padişahımıza gönderdiği bir telgrafla; Londra Antlaşması'na uymamızın hakkımızda hayırlı olacağı nasihatinde bulunduğu temas edilerek Romanya'nın bu tutumu şöyle açıklanmaktadır: *“Hiçbir mağlûbiyet görmeyen, kendi arâzîsinden hiçbir karış kaybetmeyen, hiçbir hakaret-i askeriyeğe uğramayan Romanya âdetâ bir tacirin heva oyunu oynaması kabilinden olmak üzere Silistre'ye göz dikmiş, bunun için kıyâmetler koparmış, harb edecek vaziyet almış, bütün Avrupa'yı işine karıştırmış, Petersburg'da süferâyı aylarca üzmüş, yormuş ve nihâyet bir karar, bir ahidnâme, bir protokol istihsâl eylemiş iken fırsat zuhûr eder etmez, bu protokolü yırtıyor, 'doymadım', daha yok mu? diyor. Sonra bedbahtlık ve mazlumiyetin en pest derecesine düşmüş olan bir milletin kendi etinden çekilen maide kırıntılarının bir kısmını istirdât etmemesi için nasihat vermeğe kalkışıyor. Tarih-i beşeriyet böyle bir istihza-yı elimi sahayıfında kayd etmekten acizdir”*.

Makalede, Romanya'nın bu hareketinin *“teşvik eseri”* olduğu ileri sürülerek bu devletin amacının Osmanlı Devleti'ne *“işte güvendiğin Romanya da böyle söylüyor”* dedirmek olduğu ifade edilmektedir.

Makalenin devamında, Romanya'nın Avrupa'nın âleti olarak bu girişimde bulunduğu, bu devletin Balkan işleriyle pek şiddetli ilgimiz olduğu hâlde Bükreş'te toplanması düşünülen konferansa da bizi davet etmediği belirtilmektedir. Sonuç olarak, bütün bunların Romanya'ya karşı tutumumuzu değiştirmeye ve bu devletle ilişkilerimizin bozulmasına neden olamayacağı ifade edilmektedir²³⁵.

İkdam gazetesinin 27 Temmuz tarihli “Avrupa, Devlet-i Osmaniye, Balkan Hükûmetleri” başlıklı makalesinde, bugünlerde Avrupalı devletlerin garip bir şekilde yine devletler hukukundan ve antlaşmalardan çokça bahsettiklerine dikkat çekiliyor. Devletlerin Edirne ile ilgili gerçekleri dikkate almak istemediklerine temas edilerek 8 ay evvel statükoyu korumaya söz verip bunu nasıl unuttularsa, bugün de aynısını yapıp Londra Antlaşması hükümlerine uymaktan, devletler hukukundan söz ettikleri belirtiliyor.

Aynı makale, Edirne'den dolayı özellikle İngiltere ve Rusya'nın bize karşı şiddetli bir lisan kullandıkları, tehditlerde buldukları, hatta bize karşı bir deniz hareketini bile

²³⁵ “Zulümde Israr”, Tanin, 26 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1672.

savunduklarını ifade etmektedir. Almanya ile İtalya'nın ise her iki tarafın hâdiseye bakışını telif etmeye çalıştığı belirtilmekte, eğer vaziyet böyle ise zor bir durumda olduğumuz ifade edilmektedir. Tazyik konusuna da değinilerek bu konuda devletler ayrıntıda anlaşılamaz, bize tazyik yapılamaz düşüncesinin zayıf bir ihtimal olduğuna dikkat çekilmektedir.

Makale, İngiltere hükûmetinin açıklamalarını; Avusturya, Fransa ve Almanya kamuoylarını dikkate aldığımızda, *"hakkımızın bu mertebe kutsiyetine, sarahatine rağmen böyle nazik bir mevkiye böyle rakik bir davada hükûmetçe tedbir ve teenni ile davranmağı münâsip görürüz"* denilmektedir. Ayrıca, gazetelere de bu nazik zamanda kamuoyunu heyecâna sokmayarak hükûmetin başarısı için mümkün mertebe yardımcı olmak görevinin düştüğü eklenmektedir.

Makalenin devamında, son gelişmelerden canımızı en çok sıkanın Balkan hükûmetlerinin Edirne meselesinde bize karşı takındıkları haksız tavır olduğu belirtilmekte, bu konuda Romanya kralının padişahımıza yazdıklarının hayret verici olduğu ifade edilerek Romanya'nın bu teşebbüsü şöyle yorumlanmaktadır: *"Biz böyle en mukaddes bir hakkımızın Bulgaristan'dan ihkak'ında (Bükreş) hükûmetinden manen olsun, bir müzâheret bekliyoruz idik, şimdi o müzâherete bedel muhâlefet görüyoruz"*. Aynı hareketi Yunanistan ve Sırbistan'dan da beklediğimiz ifade edilerek bu devletlerin bizi Balkan sahasından uzaklaştırmak istediklerine dikkat çekilmektedir. Bu devletlerin tutumu ise, barışı yeni yapmamıza ve kuvvetimizi daha toplayamamış olmamıza bağlanmakta, zamanla bu devletlerin bizimle ittifak yapmayı bile düşünecekleri iddia edilmektedir.

Makalede son olarak, *"Hulâsa, düvel-i muazzama gibi, Balkan hükûmetleri de bu Edirne davasında Bulgarlara müzahîr, maildirler. Hele berikilerin menfaatlerine hiçbir sûretle tevafuk etmeyen bu hâllere hayret etmekten maada elimizden ne gelir?"* denilmektedir²³⁶.

²³⁶ Ali Kemal, "Avrupa, Devlet-i Osmaniye, Balkan Hükûmetleri", İkdâm, 27 Temmuz Efrenci 1913, Nu.5902.

3.6.2. Büyük Devletlerin Notası ve Osmanlı Hükûmeti'nin Cevabî Notası

Büyük devletlerin Edirne'yi Osmanlı Devleti'nden geri almak için verdikleri notaya karşı, gazetelerin bu şehrin niçin osmanlı hâkimiyetinde kalması gerektiğini açıkladıkları görülür. Basında, Avrupa devletlerinin verdikleri notayla bize karşı müttehit görünmelerine karşın, Edirne'yi geri almak için daha ileriye giderek bir zorlamada bulunmayacaklarına inanılmaktadır. Yani devletlerin bu kararının yalnız sözde kalacağı inancı hakimdir.

Tanın gazetesinin 8 Ağustos tarihli "Devletlerin Teşebbüs-i Müştereki" isimli makalesinde devletlerin müşterek teşebbüsü şöyle değerlendirilmektedir: *"Ümide düştük ve artık bizi Bulgaristan'la yalnız bırakacaklarını ümit eyledik. Fakat Avrupa'dan bize hayır ve vefa gelemeyeceğini işte bir daha pek acı olarak zararımıza tecrübe ettik, anladık ki Devlet-i Osmaniye'ye karşı yalnız Balkan devletleri değil, umûm Avrupa devletleri müttefiktir. Bitarafılık kelimelerinin Avrupa ağzında hiç de bir manâ-yi samimi ve vicdâniyeye haiz olmadığını öğrenmeyenimiz kalmadı. Biz yalnız Balkan devletleri ile değil, umûm Avrupa ile maddeten değil ise bile manen muhârib imişiz"*.

Makalede, Edirne'deki durumumuzun ne Romanya'nın Petersburg protokolünü çiğneyerek tecâvüzi harekete başvurmasına ne de Karadağ'ın İşkodra'yı işgal etmesine benzemediği ifade ediliyor. Bunların her birinde bir taam fikri olduğu, bu yapılanların kendilerini korumak amacıyla değil; mallarını, mülklerini genişletmek için olduğu ve bu yüzden adı geçen devletlerin sözlerini tutmadıkları belirtiliyor. Buna karşı, *"Biz ise kendi mal-ı maksubemizden bir kısmını geri alıyoruz ve bâhusus artık yaşamaları gayri mümkün olan bir kısım ahâlîyi en şen'i bir şekavet ve vahşetin pençesinden kurtarıyoruz"* deniliyor.

Aynı makalede, Avrupa devletlerinin sanki Osmanlı Devleti'ni felâketten kurtarmışlar ve Midye-Enez sınırını sadaka vermişler gibi yanlış, haksız bir davranış içinde oldukları ifade edilmektedir. Buna karşı Çatalca ve pâyitahtı kurtaranın Avrupa diplomasisi değil, Osmanlı ordusu olduğu ortaya konulmakta, Avrupa'dan bir yardım gördü isek bunun da limanlarımızda demirlenmiş duran toplu tüfekli nahoş zırhlı gemilerin gelmesi olduğu belirtilerek buna da zaten ihtiyacımızın olmadığı eklenmektedir. Bu noktada, *"Hayır efendim muhârebe-i ahirede muâvenet değil adavet gördük. Düşmanlarımız silahlarıyla, Avrupa lisaniyla, matbuatıyla bize hücum eyledi"* denilmekte, Avrupa

gazetelerinin bir kısmının artık semaya varmış feryatlardan sonra lehimize döndüğü, buna karşın resmi Avrupa'nın bir türlü baskıcı ve tarafgir mesleğini terketmediği belirtilmektedir. Avrupalıların daha da ileri giderek zulümlerini artırmayacaklarına inanılmakta ve şöyle denilmektedir: “*Bir hâkimin zalim olmasıyla mutlaka fi'len de cellad olması lâzım gelmez*”²³⁷.

Sabah gazetesinin 9 Ağustos tarihli “İstanbul’da ve Bükreş’te” “Aheng-i Düveli Tecelliyâtına Dair” başlıklı makalesinde, büyük devletlerin verdikleri notada ile bize karşı müttehit göründükleri ifade edilerek siyaset dünyası ile Avrupa gazetelerinin önemli bir kısmının bu tebliği şöyle karşıladığı belirtilmektedir. “*altı büyük devletin, ahvâl-i hâzırada aralarındaki ahengi muhâfaza etmek şartıyla ibrâz edebilecekleri faaliyetlerin hadd-ı gayesi nazarıyla bakıyorlar*”.

Makale, Bükreş Konferansı kararlarını bütün büyük devletlerin kabul edip etmediği meselesinin mevcut olduğuna değinerek şöyle bir iddiada bulunmuştur: “*Avrupa aheng-i düvelisi, şu dakikada, Midye-Eynoz hattından ziyâde Bükreş Konferansı mukarrerâtı dolayısıyla müşkilâta ma'ruzdur*”.

Rusya ve Avusturya'nın, Makedonya'nın paylaşımı konusunda Bükreş'te alınan kararı kabulde anlaşılamamalarına rağmen Londra Antlaşması üzerinde prensip olarak müttehit göründükleri belirtilmekte, politik gelişmelerin ortaya çıkardığı bu gelişme ise şöyle yorumlanmaktadır: “*Şimdi Bulgaristan'ın avukatlığını Rusya'dan ziyâde Avusturya deruhte ediyor. Bulgaristan'ın Viyana'dan Petersburg'a ve Petersburg'dan Viyana'ya vuku' bulan mürâcaâtlarında izhâr ettiği sebâtsizlik karşısında bu iki kabinenin bideriğ himâye eylemeleri doğrusu politika inkişafatının en gariblerinden ad olunmağa şayandır*”.

Makalenin devamında bu gelişmelere bakarak teyakkuzun elden bırakılmaması gerektiği vurgulanıyor, büyük ve küçük devletlerin diplomatik faaliyet içinde olduklarına temas edilerek bu faaliyetleri takip edip, neticesini anlayarak, buna göre tedbirler almamız gerektiği belirtiliyor. Büyük devletlerin notası hakkında da şöyle bir görüş ortaya konulmaktadır: “*Zann-ı âcizânemize göre cevabın teciline hiçbir sebep*

²³⁷ “Devletlerin Teşebbüs-i Müstereki”, Tanin, 8 Ağustos Efrenci 1913, Nu.1685.

yoktur, kabinelerin ne derecede meşgul bulduklarını görüyoruz. Onlar da üç dört gün zarfında bir cevap almak intizârında olmasalar gerekir”.

Son olarak, bir fikir ne kadar doğru, ülke çıkarları açısından ne kadar yüce ve kutsal olursa olsun, onu açıklama ve tebliğ için en uygun zamanı seçmenin siyasî “kıyaset” gereği olduğu vurgulanmakta, siyasî gelişmelerin biraz daha inkişafının beklenmesinin faydalı olacağı eklenmektedir²³⁸. Görüldüğü üzere, gazete biraz daha beklemeyi ve devletler arasındaki siyasi gelişmelerin takibini önermektedir.

Sabah gazetesinin 12 Ağustos tarihli “Balkanlarda Muvâzenet-i Hakikiye” “Bâb-ı Âlî'nin Cevabı Münâsebetiyle” “Zübde-i Ahvâl” başlıklı makalesinde, Osmanlı Hükûmeti'nin cevabı ele alınmış ve şu noktaya dikkat çekilmiştir: “Avrupa, bize karşı adil bulunmak vecibesinden başka, şark-ı karib sulhu nâmına Bâb-ı Âlî'nin cevab-ı ahirini bir muvâzenet-i hakikiye tesisi emeliyle telâkki ve tedkik etmelidir”.

Devletlerin diplomasi kanalıyla yaptıkları bu tebliğde bize karşı müttehit göründüklerine değinilmekte; fakat kuvvetin hakka üstünlüğünü sağlamak için bize karşı birleşmelerinin hem mümkün olmadığı hem de böyle bir muâmeleyi bize reva görmeyecekleri dile getirilerek şöyle denilmektedir: “Kabineler arasında beka-yı ahengi en ziyâde teshîl edecek husûs Edirne ve Trakya meselesinin Bâb-ı Âlî'nin cevabı dairesinde hallidir“. Aynı makale, Bâb-ı Âlî'nin büyük devletlere sergilediği hürmetle bu konudaki görüşmeleri kolaylaştırdığını da eklemektedir²³⁹.

Tanin gazetesinin 13 Ağustos tarihli “Cevabî Notamız” isimli makalesinde, Osmanlı Hükûmeti'nin “tecahül-i arifane” bir ifade ile bu notayı kaleme aldığı belirtiliyor, notanın üslubu hakkında şuna dikkat çekiliyor: “gerek devletlerin notasından ve gerek verdiğimiz cevabnamede Edirne kelimesi sarahaten zikr edilmemekte ise de bu kitabet ve muhâbere düellosunun mihveri ismini zikr etmekten tahaşi edilen Edirne şehri olduğunu bilmeyen kalmamıştır. Onun için her iki taraf rumuzlu bir lisan kullanıyor”.

Aynı makalede, Osmanlı Hükûmeti'nin cevabî notasında Enez-Midye hattında niçin kalınmadığını iki delille açıkladığı, bunlardan birinin “mâddî bir hiss-i tahaffuz”, diğersinin ise “insani bir hiss-i himâye” olduğu belirtilmektedir. Buna göre, Osmanlı

²³⁸ Diran Kelekyan, “İstanbul'da ve Bükreş'te” “Aheng-i Düveli Tecelliyâtına Dair” , Sabah, 9 Ağustos Efrenci 1913, Nu.8584.

²³⁹ Diran Kelekyan, “Balkanlarda Muvâzenet-i Hakikiye” “Bâb-ı Âlî'nin Cevabı Münâsebetiyle” “Zübde-i Ahvâl”, Sabah, 12 Ağustos Efrenci 1913, Nu.8587.

Hükûmeti; Marmara Havzasını ve Boğazları tahliye etmemekte ısrar eden, verdiği sözlerde durmayan bir devlete karşı Edirne ve Kırkkilise civarını işgal etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca, sınırın ötesinde yüz binlerce biçareyi mahv olmaktan kurtarmak için de bu kurtarma hareketine gerek duyulmuştur.

Makalede, ikinci delilden daha fazla söz edebilir, Eski Zağra'da esirlerimizin öldürülmesini ayrıntılı şekilde anlatabilirdik denilmekte, bu noktada hukuki delillerden daha fazla hissî delillerle hakkımızı kabul ettireceğimize dikkat çekilmektedir. Yine de Avrupa'nın artık Bulgar vahşetlerinin farkına vardığı belirtilerek şöyle denilmektedir: *"Balkan şube-i ceziresinde bir unsur-ı harb ve teşevvüş, bir unsur-ı katl ve cinâyet, bir menba'-i fitne ve kitâl olan bir kavme karşı Edirne'yi istirdâd etmek mürâcaât olunabilecek sigortanın mikdar-ı ekallisini teşkil eder"*²⁴⁰.

3.7. Bükreş Konferansı ve Antlaşması

Gazeteler, Bükreş Konferansı'nda Romanya'nın muharipler arasında üstünlük sağladığı konusunda aynı fikri paylaşmışlardır. Bükreş Antlaşmasını ise Osmanlı Devleti açısından olumlu karşılamışlar, antlaşmada ihtilâf nedeni olan Kavala ile ilgili hükmünde doğru olduğunu savunmuşlardır.

Sabah gazetesinin 31 Temmuz tarihli "Üç Mükâleme Karşısında" "Bükreş'te, Londra'da, Kabineler Beyninde" başlıklı makalesinde, Bükreş'teki görüşmelerin Bulgaristan'ın yaptığı hatalarının bir cezası olarak muhâriplerin bütün taleplerini kabul etmesiyle başarıya ulaşacağı iddia edilmekte, bununla birlikte Bulgar murahhaslarının 1815'te Taleyran'ın yaptığı gibi savaşçılar arasında çıkar ayrılıklarından yararlanmayı düşündükleri de ifade edilmektedir.

Romanya'nın barış görüşmelerinde seçkin bir yer edindiği, Balkan hükûmetleri arasında nüfûz üstünlüğünü sağladığı belirtiliyor, barıştan sonra bu devletle Bulgaristan arasında bir yakınlaşmanın ortaya çıkacağına dikkat çekilerek Kral Karol'un şimdiden bunu hazırlamaya çalıştığı ifade ediliyor. Osmanlı padişahına çekilen telgrafında bu emelden kaynaklandığı öne sürülerek Romanya'nın bu hareketini düşmanlık derecesine vardırılmayacağı belirtiliyor. Makele, Bulgaristan'dan, bir isteği varsa kendisinin gelip almasını istemekte, Romanya'nın bu işe karışmayarak başarılı bir politika takip etmiş olacağını, aksi takdirde ise şimdilerde ne kadar Bulgarlarla ittifak ve itilâftan

²⁴⁰ Babanzade İsmail Hakkı, "Cevabî Notamız", Tanin, 13 Ağustos Efrenci 1913, Nu.1690.

bahsediliyorsa da Bulgarların bir gün Balçık akıtına nazire yapabilecekleri uyarısında bulunmaktadır²⁴¹.

Sabah gazetesinin 1 Ağustos tarihli “Bükreş Müzâkerâtı ve Politika Tezâhürâtı” “Romanya ve Yunanistan-Rusya ve İngiltere” başlıklı makalesinde, Romanya’nın Bükreş Konferansı’nda, daha görüşmelerin başında hâkimiyetini göstermesinde, bu devletin dışındaki savaşçıların yorgun düşmeleri, mali zorluklarla iç içe olmaları ve kendilerini refaha muhtâç görmelerinin rol oynadığı ifade edilmektedir²⁴².

Tanin gazetesinin 1 Ağustos tarihli “Bükreş Konferansı” isimli makalesinde, Bükreş Konferansı’nın ilk oturumunda beş günlük muhasemata son verilmesi kararı alındığı belirtilerek Sırbistan ile Yunanistan’ın mukaddemat-ı sulhiye (ön barış) imzalanmadan mütarekeye yanaşmayacaklarını söyledikleri hatırlatılmış, bu devletlerin fikir değiştirmeleri ise Romanya kralının ve hükûmetinin tesirine bağlanmıştır. Buna göre, Romanya mevcut durumda muhâriplere emredecek ve bunu uygulatacak bir konumdadır. Makale bu noktada Romanya’ya zafer sarhoşluğuna kapılmaması uyarısında bulunmaktadır.

Makalenin devamında, Osmanlı Devleti’nin Bükreş Konferansı’na davet edilmemesi hakkında da şöyle bir görüş ileri sürülmüştür: “*Karadağ murahhasının cay-ı kabul gördüğü bir konferansta Devlet-i Osmaniye’ye yer bulunamadı. Yüzlerce sene Devlet-i Osmaniye’nin bir vilâyeti olarak yaşayan Romanya bizim de Balkanlarda bir hakk-ı kelimamız olduğunu takdir etmeli idi*”. Makale, Osmanlı Devleti öyle büyük taleplerle bu konferansa gelmeyecek ve kolay bir uzlaşma sağlanacaktı demekte, bunun yanı sıra büyük devletlerin Balkan işlerine karışması da bu yolla engellenmiş olunurdu diye eklemektedir²⁴³.

Tanin gazetesinin 12 Ağustos tarihli “Musâlahadan Sonra” başlıklı makalesinde, Bükreş’te kat’i bir antlaşma yapılmasına karşın son zamanlardaki gelişmelere

²⁴¹ Diran Kelekyan, “Üç Mükâleme Karşısında” “Bükreş’te, Londra’da, Kabineler Beyninde”, Sabah, 31 Temmuz Efrenci 1913, Nu.8575.

²⁴² Diran Kelekyan, “Bükreş Müzâkerâtı ve Politika Tezâhürâtı” “Romanya ve Yunanistan-Rusya ve İngiltere”, Sabah, 1 Ağustos Efrenci 1913, Nu.8576.

²⁴³ “Bükreş Konferansı”, Tanin, 1 Ağustos Efrenci 1913, Nu.1678.

bakıldığında Balkanlarda barış ve huzûrun sağlanmış olduğunu söylemenin de mümkün olmadığı belirtilmektedir.

Makalede, eski müttefiklerden üçünün Romanya'nın da yardımıyla Bulgaristan'ı ezerek Bükreş Antlaşması'nın imzalanmasını başardıkları belirtilmekte; buna karşı Avusturya ile Rusya'nın birbirlerinden farklı olarak bu antlaşmayı kendi açılarından düzeltmeği istedikleri ifade edilerek şöyle bir görüş ortaya konulmaktadır: *“Bunda en şayan-ı dikkat nokta Balkan meselesinin şimdiye kadar İtilâf-ı Müselles ile İttifak-ı Müselles arasında takarrür etmiş olan ahengi, ittihâd-ı nazarı ihlâl edebilecek bir mahiyet arz etmesidir”*.

Aynı makalede, Balkan meselesinin Avrupa muvâzenesiyle alakasından söz edilerek şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: *“Herhalde Balkanlarda bir muvâzene tesisine lüzûm vardır. Fakat bunu Bükreş Muâhedenâmesi'ni yırtmağa, Türkleri Edirne'den çıkarmağa çalışmak sûretiyle aramak icâb etmez”*.

Makalede, Edirne ve Kavala'dan yoksun bir Bulgaristan'ın saldırgan tutumunu bir kenara bırakarak Osmanlı Devleti'nin yardımı ile Sırp ve Yunan tehdidinden emin bir hâlde yaşayacağı, memleketini bayındır hâle getirerek bir *“unsur-ı fesat”* yerine bir *“unsur-ı sa'y ve sükûn”* olacağı ifade edilmektedir²⁴⁴.

Sabah gazetesinin 10 Ağustos tarihli *“Aheng-i Düveli Tehlikede”* *“Avrupa İçin Yegâne Selâmet Çaresi”* *“Zübde-i Ahvâl”* başlıklı makalesinde, telgrafların, Bükreş Antlaşması'nda düzeltmeye gidilip gidilmemesinde en mühim noktanın Kavala'nın hangi devlette kalacağı meselesi olduğunu bildirdiği ifade ediliyor. Bu antlaşmanın Kavala'yı Yunanistan'a vermesine karşın Avusturya ile Rusya'nın bunun aksini savunarak Kavala'nın Bulgaristan'a iade edilmesini istedikleri, hatta Avusturya'nın antlaşmadaki bu kararın kendi çıkarlarını sekteye uğrattığını bile öne sürdüğü belirtiliyor. Osmanlı tarafı olarak bizim herkesin makulât dairesinde hareket etmesini ve barışın uzun ömürlü olmasını arzuladığımız ifade ediliyor.

Makalede iki düstürdan bahsediliyor. Bunlardan birinin şimdiye kadar Rusya ile Avusturya'nın ancak statükonun muhafazasında ittifak edebilmeleri olduğu, diğerinin ise bu devletlerin Balkanlara ait bir meselede aynı bakış açısına sahip olmaları hâlinde bu uzlaşmanın diğer devletler tarafından da kesin olarak kabul görmesi olduğu

²⁴⁴ Hüseyin Cahit, *“Musâlahadan Sonra”*, Tanin 12 Ağustos Efrensi 1913, Nu.1689.

belirtiliyor. Makalede, şimdiki olayların bu iki prensibi de ortadan kaldırdığına dikkat çekiliyor. Çünkü Rusya ve Avusturya'nın Balkan haritasını değiştirmek için uzlaşp Kavala'nın Bulgaristan'a iadesini gerekli görmelerine rağmen, Kavala'da Yunanistan'ın bir işgalinin olup ortada fiili bir durum bulunduğu, bu devletin bir oldu bitti yaptığı belirtiliyor ve şöyle ekleniyor: “*Avusturya ve Rusya'nın itilâfi, şimdi artık düvel-i muazzamanın reylerini bir noktada birleştirmeye kifâyet etmiyor!*”.

Aynı makalede, hükûmetlerin makulâtı kabul etmeleri hâlinde bu sorunun kolaylıkla çözüleceği iddia edilmekte ve bu meselenin çözümü ise şöyle sıralanmaktadır: “*Osmanlılar Edirne'de*”, “*Bükreş Ahidnâmesi müteayyer*”, “*Adalar meselesi (Lozan ahidnâmesi ahkâmına tâbi*”.

Makalenin devamında, Avrupa diplomatlarının, sonuç olarak milyonlarca insanın savaş meydanlarına gönderilmesine yol açacak “*vukuâtçıyane*” bir politikada inat edeceklerine ihtimal vermediğimiz ve bu meselede bir uzlaşma zemini bulunulacağına inandığımız belirtilmekte, bu uzlaşmanın da yalnız, “*tahavvulat politikasını bırakıp mevcut ahvâli idâme eylemekle mümkün*” olacağı iddia edilmektedir²⁴⁵.

3.8. Adalar Meselesi

Balkan Savaşları'nda bir kısım adalar Yunanistan'a kaybedilmiştir. Ayrıca, İtalya'nın geçici olarak elinde tuttuğu adalarda bu dönemde bir problem olarak ortada durmaktadır. Basın, adalar devletin varlığı ile ilgili olduğu için, bu meselede taviz verilemeyeceği şeklinde bir tavır takınmıştır.

İkdam gazetesinin 6 Kanûn-ı Sâni (Ocak) tarihli “İnkıtâ'-ı Müzâkerât” başlıklı makalesinde, Londra'daki barış görüşmelerinin bugün ister istemez kesileceğinden söz edilerek Balkan hükûmetlerinin son teklifine red cevabı vermek zaruridir denilmekte ve bunun sebebi ise şöyle açıklanmaktadır: “*Edirne'den adalardan vazgeçmek Hükûmet-i Osmaniye için varlığına eliyle bir rahne açmak, yalnız Rumeli'nde değil, Anadolu'da bile varlığını daimi bir tehlikeye koymaktır*”²⁴⁶.

Sabah gazetesinin 5 Kanûn-ı Sâni (Ocak) tarihli “İhtiraslar Karşısında” “Düşmanlarımız Muhârebe İstiyorlar, Kabulü Tabîdir” başlıklı makalesinde, Balkan hükûmetlerinin

²⁴⁵ Diran Kelekyan, “Aheng-i Düveli Tehlikede” “Avrupa İçin Yegâne Selâmet Çaresi” “Zübde-i Ahvâl”, Sabah, 10 Ağustos Efrenci 1913, 8585.

²⁴⁶ Ali Kemal, “İnkıtâ'-ı Müzâkerât”, İkdam, 6 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.5705.

Edirne ve adalar konusunda kabulü hiç mümkün olmayan, Osmanlı Devleti için intihara eşit müsadekarlıklar istedikleri, böylece bizi hem Anadolu'da hem de Avrupa'da yaşayamayacak bir duruma getirmeğe çalıştıkları iddia ediliyor ve şöyle deniliyor. *"Bulgarları Edirne'ye getirmek onları sûret-i daimede İstanbul'u tehdide davet etmek hükmünü alacağı gibi, Yunanlıların da kayıkla bile Anadolu sevâhiline ancak bir saat mesafesi olan adalara gelmelerine müsâade etmek Rumeli'nin gavailini bundan böyle Anadolu sevâhilinde çekmeye hazırlanmak demek olur"*²⁴⁷.

Sabah'ın 15 Şubat tarihli "Balkan Meselesi ve İtalya" "Osmanlı, İtalya Münâsebât-ı Hâzırası" başlıklı makalesinde, barıştan söz edilmeye başlandığından beri Roma hükûmetinin takip ettiği politikanın, Balkan meselelerin pek çok aşamasında Osmanlı Devleti'nin takip ettiği gayelerle örtüştüğü belirtilmekte, bu noktada adalar meselesi örnek verilerek İtalya'nın bu meselede Londra Antlaşması'na sadâkati övülmektedir. Aynı makalede, İtalya'nın bu meselede Osmanlı bakış açısını dikkate almasının onun çıkarına olduğu belirtilmekte, elçiler görüşmesinde de İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı olumlu bir politika izleyeceği, büyük devletleri iknaya çalışarak Balkan hükûmetlerinin isteklerinin en asgariye indirilmesini sağlayacağı ve bu şekilde işlerimizi kolaylaştırmış olacağı inancı ortaya konulmaktadır²⁴⁸.

Sabah'ın 21 Şubat tarihli sayısında yer alan "Bahr-ı Sefid Muvâzeneti" "İngiliz Politikası Hakkında" başlıklı makalede, İngiltere'nin Slav nüfûzunun artmasına engel olmak için adalar meselesinde Yunanistan yanlısı bir politika izlediği belirtilmektedir. Her ne kadar "*Bahr-ı Sefid*" politikasının İngiltere için önemini takdir ediyorsak da, İngiltere'nin bu meselede Slavlığın güçlenmemesi için Yunanistan yanlısı bir politika izlemesini de onu çıkarlarıyla bağdaştıramadığımız ifade edilmektedir. İngiltere için bu meselede en doğru politikanın Osmanlı bakış açısını dikkate almak olduğu belirtilerek şöyle denilmektedir: *"Sulh müzâkerâtının 'adalar meselesi' ünvanlı bir safhası mevcut olduğuna nazaran Bahr-ı Sefid'in şark havzası muvâzenetini mevzû-i bahs ad etmek zaruridir. Ancak, acaba İngiltere menâfi'nin mahfuziyeti nokta-i nazarından en muvâfık*

²⁴⁷ Diran Kelekyan, "İhtirâslar Karşısında" "Düşmanlarımız Muhârebe İstiyorlar, Kabulü Tabîdir", Sabah, 5 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.8369.

²⁴⁸ Diran Kelekyan, "Balkan Meselesi ve İtalya" "Osmanlı, İtalya Münâsebât-ı Hâzırası", Sabah, 15 Şubat Efrenci 1913, Nu.8410.

tedbir Yunanistan'ın himâyesi midir? En evvel hukuk-ı Osmaniye'nin dikkate alınması icâb etmez mi? Burasının Londra'ca nazar-ı dikkate alınmasını arzu ederiz"²⁴⁹.

Sabah gazetesinde yer alan 23 Mart tarihli "Roma'da Bir Müzakere" "Devlet-i Osmaniye, İtalya, Yunanistan" başlıklı makalede, Yunanistan'ın adalar meselesini görüşmek üzere İtalya'ya bir diplomat gönderdiği ve bu diplomatın İtalya'nın Lozan Antlaşması gereği Osmanlı Devleti'ne bırakması gereken adaları talep için bu ülkede bulunduğu haberi değerlendirilmektedir. Makalede bu habere inanılmamakta, Lozan Antlaşması'nın daha mürekkebi kurumadan İtalya'nın böyle bir teşebbüste bulunmayacağına güven ortaya konulmaktadır. Ayrıca adalar meselesinin yalnız İtalya'nın onayı ile de çözülemeyeceği eklenmektedir.

Aynı makalenin devamında, Yunanistan'ın bu teşebbüsü ile bağlantılı olarak İtalya hakkında şöyle bir görüş ileri sürülmüştür: "*Taahhüdâtından halef etmemesi onun için bir haysiyet meselesidir. Zaten gerek Bahr-ı Sefid ve Arnavutluk muvâzenetinde, gerekse Arnavutluk hududu işinde İtalya'nın menâfi'-i hakikiyesi istikbâlde İslav nüfûzunu tevazün edecek kuvvetlerin temenni-i metânetini istilzâm eyler*"²⁵⁰.

Tanin'in 31 Mart tarihli "Tavassut ve Adalar" başlıklı makalesinde, devletlerin adaleti konusunda endişelerimiz olmasa idi adalar meselesinin çözümünü onlara bıraktırdık denilmekte; fakat Girit ve Sisam meselelerindeki tecrübelerimizle devletlerin "*yedinin*", "*yed-i emanet*" olmadığını anladığımız ifade edilmektedir. Makalenin devamında, devletlerden Osmanlı Devleti'nin Asya topraklarında yaşaması amacını güdüyorlarsa savunmasız kalmamıza yol açacak haksızlıklara izin vermemeleri istenmekte ve şöyle denilmektedir: "*Adalar hissene ve siyaseten Yunanistan'a ne kadar merbut olursa olsun ticareten, iktisâden Anadolu'ya daha ziyâde merbuttur*"²⁵¹.

Tanin gazetesinin 20 Mayıs tarihli "İtalya ve Yunanistan" başlıklı makalesinde, Karadağ'ın Avusturya'nın başına bela olması gibi Yunanistan'ın da özellikle adalar meselesinde İtalya'nın başına bela olacağı ifade edilmektedir. Yunanistan donanması bugün için İtalya donanmasına göre zayıf olsa bile Yunanistan'ın zamanla bunu telâfi

²⁴⁹ Diran Kelekyan, "Bahr-ı Sefid Muvâzeneti" "İngiliz Politikası Hakkında", Sabah, 21 Şubat Efrenci 1913, Nu.8416.

²⁵⁰ Diran Kelekyan, "Roma'da Bir Müzakere" "Devlet-i Osmaniye, İtalya, Yunanistan", Sabah, 23 Mart Efrenci 1913, Nu.8446.

²⁵¹ Babanzade İsmail Hakkı, "Tavassut ve Adalar", Tanin, 31 Mart Efrenci 1913, Nu.1556.

edebileceği belirtilerek bunun için İtalya'nın, Yunanistan'ın Arnavutluk sahiline doğru genişlemesine engel olması, bu devlet için hayati bir mesele olarak sunulmaktadır.

Makalenin devamında, adalar meselesinin çözümünü devletlere bıraktığımızdan söz edilerek Yunanistan'ın bu meselede ortaya koyacağı “*kuyûd-ı ihtiyatiye*” çıkarlarımıza aykırı olursa murahhaslarımızın da aynıyla karşılık verecekleri, bu şekilde barışın gecikeceği ifade edilmektedir²⁵².

Sabah'ın 27 Mayıs tarihli “Adalar Meselesi” “Sulhten Sonra Devleti Osmaniye ve Yunanistan” başlıklı makalesinde, Yunan murahhaslarının adalar konusunda sorun çıkardıklarına temas edilmekte, Yunan-Osmanlı ilişkilerinin gelişmesi için tek engelin adalar meselesinde bu devletin sergilediği inat olduğu vurgulanarak şöyle denilmektedir: “*Bu kadar vâsi' memalik ve birkaç milyon tebaa gaib etmekte olan bir devlet için, birkaç adanın ve yüz elli, iki yüz bin tebaanın ziyâ'ı toprak ve mikdar-ı tebaa itibariyle izafi bir ehemmiyete haiz olabilir, bu meselede aranacak şey kilometre ve nüfus hesablari değil, coğrafyaya ve politikaya ait âmillerdir. Devlet-i Osmaniye'nin komşusu kalacak bir devletin emniyet-i hâriciyemize ait mesâilde izhâr eyleyeceği ihtirâs öyle emellere delalet eder ki şâyed onlar baş gösterirse sulhten sonra kabil değil iki devletin münâsebâtı arzu olunan muhâlesatı iktisâb edemez*”.

Makalenin devamında, adalar meselesinin Yunanistan için çok önemli olmadığı öne sürülmekte, meselenin birkaç adada Osmanlı veya Yunan bayrağının olması mahiyetinde görülemeyeceğine dikkat çekilmektedir. Devletlerden bu gerçeği takdir etmeleri isteniyor, bu meseleyi tehlike yaratmayacak biçimde çözmelerinin hem iki tarafa hem de Avrupa barışına faydalı olacağı iddia edilerek şöyle bir görüş ortaya konuluyor: “*Adalar meselesinin zirinde Balkan ve Bahr-ı Sefid muvâzenet-i müstakbelesi müstetirdir*”²⁵³.

Tanin'in 7 Haziran tarihli “Yine Adalar Meselesi” başlıklı makalesinde, Reuter'dan naklen bir haber değerlendirilmektedir. Bu haberde, Osmanlı Devleti Londra Antlaşması'nın hükümlerini yerine getirdiğinde, İtalya'nın bugün işgal altında bulundurduğu adaları Osmanlı Devleti'ne iade edeceği; fakat bu iadenin Yunanistan'a teslim amaçlı olacağı yer almaktadır. Makale, bu haberi bir şayia olarak görmekte ve şu

²⁵² Babanzade İsmail Hakkı, “İtalya ve Yunanistan”, Tanin, 20 Mayıs Efrenci 1913, Nu.1606.

²⁵³ Diran Kelekyan, “Adalar Meselesi” “Sulhten Sonra Devlet-i Osmaniye ve Yunanistan”, Sabah, 27 Mayıs Efrenci 1913, Nu.8511.

değerlendirmede bulunmaktadır: “Adalara Yunanlıların yerleşmesi demek Anadolu’nun kalbgâhına her dakika hançer saplamak demektir. Yunan âmâlinin vüs’at-i bî-nihâyesi malûm olduğundan bu kadar vâsi’ bir karîha ve hayâle mâlik olan bir devletin yüz binlerce Rum ile meskûn bir kut’amızın içlerine kadar sokulması Anadolu sevâhilimizi Makedonya’dan daha fenâ’ bir vaziyete sokacaktır”.

Makalenin devamında, eğer ajansın bu haberi doğruysa İtalya bakımından esef verici olduğu, bu devletin Trablusgarp’ı meşrû olmaksızın elde etmesinden sonra gönlümüzü alması gerekirken böyle “müşevveş” bir siyaset takip etmesinin gönlümüzü alamayacağı ifade edilmektedir²⁵⁴.

İkdam’ın 16 Temmuz tarihli “Devlet-i Osmaniye-Yunanistan” başlıklı makalesinde, Yunanistan ile aramızdaki ihtilâflardan bahsedilmektedir. Bu devletten adalar meselesinde bazı adaları korumaya niçin bu kadar önem verdiğimizizi anlaması, bunun sonucunda da bu adaların Osmanlı Devleti’nin varlığı ile ilgili olduğunu takdir ederek bu meselenin çözümünü kolaylaştırması talep edilmektedir. Yunanistan’ın bu küçük fedâkârlığının bu devlete büyük kazanç sağlayacağı iddia edilerek adalar konusunun aramızdaki ihtilâfın temeli olduğu, bu sorun çözülmürse diğer ihtilâfların da kolaylıkla çözüleceği ileri sürülmektedir²⁵⁵.

Tanin’in 11 Ağustos tarihli “İtalya ve Adalar” başlıklı makalesinde, Londra’da cenûbi Arnavutluk meselesi görüşülürken İtalya’nın hududun güneye doğru genişlemesi noktasında ısrar ettiği, buna karşı Yunanistan’ı himâye eden devletlerin ise cenûbi Arnavutluk’tan bir parça daha koparmaya çalıştıkları belirtiliyor. Bazı devletlerin İtalya’ya sanki bir rüşvet ve bahşiş verir gibi Arnavutluk meselesinde destek verdikleri, İtalya’nın işgal altında bulundurduğu adaların da Yunanistan’a verilmesine çalıştıkları, bu noktada meselenin çok endişe verici bir noktaya geldiği ifade ediliyor. Makale, buna karşı, mademki devletler adalar meselesinin çözümünü üzerlerine almışlardır, İtalya işgal altında bulundurduğu adaları büyük devletlere terk etmeli ve devletlerin kararına uymalıdır görüşünü savunmakta ve şöyle demektedir: “İtalya işgali altında bulunan adalar Uşi Musâlahanamesi’ne tâbi’ ve İtalya ile Devlet-i Osmaniyyeye râci’dir”.

²⁵⁴ Babanzade İsmail Hakkı, “Yine Adalar Meselesi”, Tanin, 7 Haziran Efrenci 1913, Nu.1624.

²⁵⁵ Ali Kemal, “Devlet-i Osmaniye-Yunanistan”, İkdam, 16 Temmuz Efrenci 1913, Nu.5892.

Makalede, Tirubuna²⁵⁶ gazetesinin, İtalya'nın Avrupa'ya karşı sözünü tutmak mesleğini göstermesinin Osmanlı Devleti'ne de bir kısım sorumluluklar yüklediğini öne sürdüğü ve bundan dolayı da malî olarak İtalya'ya yardım etmemizi istediğinden söz edilmekte, buna karşı şöyle bir görüş açıklanmaktadır: “*Adalar meselesi İtalya'nın yalnız ahdperverliği için değil, takibine mübâşeret ettiği meslek-i cedit-i muhâdenet ve muâvenet için bir meydan-ı imtihândır. Avrupa'da bize Almanya kadar hatta Almanya'dan ziyâde dostluk edecek devlet olduğunu isbât eyleyecek zaman gelmiştir*”.

Makalenin devamında, İtalya gibi büyük bir devletin yardımını açıkça göstermesi istenmekte ve şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: “*İtalya hükûmeti hakiki bir müveddet ibrâz etmek ve hakikaten Osmanlı Devleti'ne karşı tebdil-i meslek etmiş olduğunu göstermek istiyor ise bize diğer adaları da temîn etmeğe ve Edirne meselesinde de bizi tehdîd eden kuvvetlere iltihâk eylememeğe çalışsın*”²⁵⁷.

3.9. Arnavutluk Meselesi

Arnavutluk'ta meydana gelen gelişmeler, savaşın başından itibaren gazetelerde dikkatle takip edilmiş, önceleri Arnavutluk'un Osmanlı hâkimiyetinde kalması savunulurken daha sonra Arnavutluk'la aramızda yalnız manevî bir bağ kalması gerektiği fikri benimsenmiştir. Arnavutluk'la bağlantılı olarak İşkodra'yı Karadağ'ın kuşatması ve daha sonra alması da gazetelerde genişçe yer almış, bu şehrin Arnavutluk'a kalması savunulmuştur. Özellikle Tanin gazetesinin, Arnavutluk'taki gelişmelere makalelerinde sıkça yer verdiğini görmekteyiz.

Sabah gazetesinin 23 Kanûn-ı Evvel (Aralık) tarihli “Arnavutluk Muhtâriyeti” isimli makalesinde, Fransa için Alsas Loren neyse bizim için de Arnavutluk odur denilmiş, Arnavutluk'un bizim için önemi şöyle ifade edilmiştir: “*Arnavutluk, Rumeli'de, tarih-i Osmaniye'nin en şanlı safhalarına cevelangah olmuştur. Arnavut kavmi asırlarca o sahada hâkimiyet-i Osmaniye'nin müdâfi'-i pişdarlığını ifâ etmiştir. Ekseriyet-i azimesi Müslüman olduğundan makam-ı muallâyı hilâfet-i kübraya merbutiyeti de bir sâiki mühim-i müveddettir*”.

Makalenin devamında Arnavutluk'un tamamen Osmanlı Devleti ile alakasının kesilmesini arzu etmediğimiz belirtilmektedir. Tarafsız olmayan bir Arnavutluk'un

²⁵⁶ İtalya'da yayın yapan hükümet yanlısı bir gazetedir.

²⁵⁷ Babanzade İsmail Hakkı, “İtalya ve Adalar”, Tanin, 11 Ağustos Efrenci 1913, Nu.1688.

Osmanlı hâkimiyetinde bulunmasını kabul ettiğimizde ise, böyle bir Arnavutluk'un ihtirâslara maruz kalacağı ve savunmasının da bize düşeceğine işaret edilmekte, bunun aynı zamanda yeni savaşları kabul etmek demek olduğu da ifade edilmektedir. Arnavutluk için en doğru çözümü makale şöyle açıklamaktadır: *“Bütün ihtimalâta karşı yegâne temînât muhtâriyetle beraber bitaraflığın da tasdikidir. O hâlde bugünkü ittifaka rağmen Balkanlarda yekdiğeri ile çarpışması zarûrî olan müttefikler arasında bir hadd-i fasl teşkil edilir. Arnavutluk Balkanların İsviçre'si olur”*²⁵⁸.

İkdam'ın 2 Nisan tarihli “Tavassut ve Balkanlılar” başlıklı makalesinde, İşkodra meselesinin Karadağ'ın inadı ve serkeşliği yüzünden çok kaygı verici bir mesele hâlini aldığı, bu mesele karşısında bütün büyük devletlerin Avrupa'yı bir yangından uzak tutmak için birleşerek Karadağ'a kararlarına uyması için bir “nümâyiş-i bahri”de buldukları belirtilmekte ve şöyle denilmektedir: *“Düvel-i muazzamanın bu ittihâd-ı kat'i ve tehdîd-i filisi karşısında elbette Balkanlılar serfürû edecek ve devletlerin mukarrerâtına itbâ' etmeğe mecbur olacaktır”*²⁵⁹.

Tanin gazetesinin 3 Nisan tarihli “Nümâyiş-i Bahri Münâsebetiyle” başlıklı makalesinde, Karadağ kralının Avrupa kararını çizmeleriyle çiğneyip İşkodra'yı tekrar bombalamaya başladığı belirtilerek şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: *“Bizce atılan her top İşkodra'nın parçalarından ziyâde düşüncesiz bir siyasetle memleketi sükûtan sükûta uğratan Avusturya Hâriciye Nezâreti binasının camlarını zangır zangır titretiyor. İşkodra istihkâmâtında açılan her rahne Avusturya'nın hayatı müstakbelesinden bir parçayı beraber sürükleyip gidiyor”*.

Aynı makalede, Avusturya'nın seferberlik ilân etmekle, ultiatom vermekle bir şey elde edemeyeceğine değinilmekte, bu devletin dostları yardımıyla Karadağ'a bir “nümâyiş-i bahri” yaptırdığı; fakat gemilerin toplarının İşkodra'yı kuşatan ordugaha ulaşacak kadar uzun menzilli olmaması yüzünden, atılan topların yalnız Karadağ kralının cüretkarlığını alkışlamak ve bir selam vermek gibi olduğu ifade edilmektedir²⁶⁰.

Sabah gazetesinin 3 Nisan tarihli “Ufk-ı Siyaside Yeni Bulutlar” “İşkodra Meselesi, Avusturya, Rusya” başlıklı makalesinde Avusturya ve İngiltere savaş gemilerinin Karadağ sahiline gönderilmesine Rusya'nın ses çıkarmaması, bu devletin de bu

²⁵⁸ Diran Kelekyan, “Arnavutluk Muhtâriyeti”, Sabah, 23 Kanûn-ı Evvel Efrenci 1912, Nu.8356.

²⁵⁹ “Tavassut ve Balkanlılar”, İkdam, 2 Nisan Efrenci 1913, Nu.5787.

²⁶⁰ Babanzade İsmail Hakkı, “Nümâyiş-i Bahri Münâsebetiyle”, Tanin, 3 Nisan Efrenci 1913, Nu.1559.

teşebbüsü onayladığını gösterdiği belirtilmekte, Fransa ile Rusya'nın bu tarz davranışlarının "zavâhiri muhâfaza etmek" kabilinden olduğu iddia edilmektedir.

Makalede, devletler tarafından ne yapılırsa yapılsın Karadağ'ın inadında ısrar edeceği ifade edilerek bu devletin gayesi şöyle açıklanmaktadır: "*Anlaşıyor ki Karadağ'ın planı Avrupa diplomasisini –bilhassa-Rusya'yla- bir 'emr-i vâki' karşısında bulundurmaktır. Kral (Nikola), behemehâl askerini Karadağ'a idhâl etmek istiyor*". Makalede, Avrupa diplomasisinin bu meseleyi çözeceğine inanılmakta, Karadağ'ın devletlere boyun eğmesi ile de meselenin çözüleceği ifade edilmektedir²⁶¹.

Sabah gazetesinin 4 Nisan tarihli "Nümâyiş-i Bahri" "Karadağ'a Karşı Kara Kuvveti Lâzımdır" başlıklı makalesinde, devletlerin Karadağ sahilini kuşatmaları şöyle değerlendirilmektedir: "*Balkan şube-i ceziresinin hâl-i hazırında abluka Karadağlıları hiçbir sûretle müzâyakaya dúcâr edemez*". Ayrıca, Karadağ'ın askerî kuvvetinin müttefiklerinin de yardımıyla giderek arttığı, bu nedenle kahramanca savunulan İşkodra'nın çok fazla dayanamayacağı belirtilmektedir. Karadağ'a karşı karadan bir askerî müdahale yapılmasını öneren gazete, Avrupa'ya da şöyle seslenmektedir: "*Eğer Avrupa heyet-i düveliyesi, kararını Karadağ gibi iki yüz yirmi bin gibi tebaası olan bir hükûmete bile icrâ' ettiremezse, böyle bir heyetin vücûdundan bahsetmek caiz olur mu? Süferâ mükalematına, konferanslara, kongrelere artık nasıl ciddiyet atf edilir?*"²⁶²

Sabah'ın 11 Nisan tarihli "Muvâzenet-i Cedide Uzuvarı" "Arnavutluk'un Hududu" başlıklı makalesinde, Balkan hükûmetleri diplomatlarının Rumeli'nin yeni haritası düzenlenirken milliyet prensibine göre hareket ettikleri; buna karşın bu prensibin Arnavutluk sınırı çözümlenirken göz ardı edildiği, Balkanlıların Avrupa'daki hissiyât ve taassubu tahrik etmeye çalıştıkları ifade edilmektedir. Makale, bunun aksine milliyet prensibinden en fazla Arnavutluk'un istifade etmesi gerektiğini savunmaktadır.

Aynı makale, Arnavutluk meselesinde, Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ'ın yalnız toprak kazanma amacını taşıdığını belirtmekte, Yunanistan'ın ise bu devletlerden farklı bir konuma sahip olduğunu şöyle açıklamaktadır: "*Muhtâr Arnavutluk Balkanlarda İslav kuvvetinin artmasına mukabil, muhit-i mezkûrede Yunanistan için temînât teşkil*

²⁶¹ Diran Kelekyan, "Ufk-ı Siyaside Yeni Bulutlar" "İşkodra Meselesi, Avusturya, Rusya", Sabah, 3 Nisan Eftenci 1913, Nu.8457.

²⁶² Diran Kelekyan, "Nümâyiş-i Bahri" "Karadağ'a Karşı Kara Kuvveti Lâzımdır", Sabah, 4 Nisan Eftenci 1913, Nu.8458.

edecek bir uzv-ı siyasî olacaktır". Bu yüzden, Yunanistan'dan, imzaladığı ittifak antlaşmasını göz ardı etmesinin ve muhtâr Arnavutluk'un yaşayabilecek bir duruma getirilmesine yardımcı olmasının kendi menfaatine olduğunu dikkate alması isteniliyor.

Makalenin devamında, Londra barış görüşmelerinde Arnavutluk'un yaşayabilecek kadar bir kuvvete sahip olmasını temîn etmenin, İtalya, İngiltere, Almanya ve Fransa'nın da menfaatleri gereği olduğu belirtilmektedir²⁶³.

Tanın gazetesinin 14 Nisan tarihli "Hilâl ve Kartal" başlıklı makalesinde, hem ülke içindeki hem de ülke dışındaki Arnavutların ecnebî prens aranırken itiraz etmeyip sustuklarına temas edilerek Osmanlıların İşkodra ve Yanya'da döktükleri kanın karşılığı bu olmamalı idi denilmektedir. Gazete "*hilâl*" in yerine "*kartal*" in geçmesini büyük bir hata ve zül olarak görmekte, neyse ki Cavid Paşa ile İsmail Kemal Bey'in hakarete uğrayıp zillate düşen hilâli kurtardıkları belirtilerek bu noktada şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: "*Rumeli'nin dūçâr olduğu perişanlık üzerine Arnavutluk'un bir mevcudiyet-i mahsûsa iktisâp etmesi zarûrî idi. Hattta felâket vukua geldikten sonra -felâketin müsebbibleri yine Arnavutların bazı hain pişdarları olsa dahi- Arnavutluk'un teessüsünü şiddetle terviç eder idik. O derece ki malum'ul esami kimseler bile bu hükûmeti tesis edince elimizden gelen yardımı edecek idik. Zira diyor idik teessüs edecek hükûmet nihâyet bir İslâm hükûmetidir ve nihâyet İslâmiyeti hasebiyle makam-ı hilâfete merbûtiyetinden kurtulamayacaktır*".

Aynı makalede, Avlonya'daki hükûmetin Balkan hükûmetleri gibi bize karşı düşmanlık hissiyle doğduğu, bu hükûmetin devletimizle ilişkilerini kestiği belirtilmektedir. Barış imzalanıncaya kadar Arnavutluk'un bir Osmanlı toprağı olduğu ileri sürülmekte, Arnavutluk'taki hükûmetin henüz hiçbir devlet tarafından resmen tanınmadığını dikkate aldığımızda orada istediğimiz gibi hükmümüzü uygularız denilmektedir.

Makalenin devamında, Osmanlı Devleti'ne ve İslâmi hislere bağlılığı devam eden Arnavutların kardeşlerimiz ve vatandaşlarımız olduğundan söz edilerek bütün Arnavutları suçlamadığımıza dikkat çekilmekte, buna karşın, "*hükûmet-i mevkute-i malûmeyi i hdas e denler, o na zahîr olanlar, elhasıl Arnavut kartalını hilâlin zararına*

²⁶³ Diran Kelekyan, "Muvâzenet-i Cedide Uzuvarı" "Arnavutluk'un Hududu", Sabah, 11 Nisan Efrenci 1913, Nu.8465.

olarak *biperva alkışlayanlar Sırp'tan ve Bulgar'dan farklı değildirler*" görüşü ileri sürülmektedir²⁶⁴.

Tanın gazetesinin 30 Nisan tarihli "İşkodra ve Düvel-i Muazzama" başlıklı makalesinde, İşkodra'nın daha üç haftalık erzâkı varken savaş yapmaksızın teslim olması hayret verici bulunmakta ve devletimizin bu meselede hesap soracağı, sorumluların tedip edileceği belirtilmektedir. Aynı makale bir başka noktaya değinerek, "*Şehri teslim eden kumandan ile beraber şehirden çıkmış olan Osmanlı askeri ne olacak? Bu askerimiz merkez-i saltanatın talimâtını almaksızın kendini kral veya prens veya derebeğ ilân eden zatın maiyetinde mi kalacak?*" sorularını sormakta ve söz konusu askerin Esat Paşa'nın kumandası altında kalmasının devletimizin çıkarlarıyla taban tabana zıt olduğunu iddia etmektedir. İşkodra'da halkın oyuna başvurulması hâlinde ise bu ahalinin Osmanlı tacını diğer taçlara tercih edeceği ifade edilmektedir.

Aynı makale, devletlerin fiili bir tedbire başvurmalarının dahi Karadağ'a boyun eğdiremeyeceği belirterek Avusturya'nın münferit bir hareketinin ancak bu devleti korkutacağını öne sürmektedir. Bu tereddütlü durumun, hem bütün Avrupa'ya zararı olduğu, hem de Osmanlı Devleti ile kararlaştırılan barışın ertelenmesine yol açtığı belirtilmektedir²⁶⁵.

Tanın'ın 1 Mayıs tarihli sayısında çıkan "Buhrân" başlıklı makalesinde, İtilâf-ı Müselles'in Karadağ'a fiili bir tedbir alınmasına sıcak bakmadığı ve bu devlete nasihate devam edilmesini savunduğu, bu şekilde meseleyi savsakladığı ifade edilmektedir. Meselenin artık gecikmeye tahammülü kalmadığı belirtilerek Avusturya'nın namus ve haysiyetinin çiğnendiği hatırlatılmaktadır. Karadağ'ın Avusturya'ya bu meydan okuyuşunun Rusya'ya güvenmesinden dolayı olduğu da eklenmektedir²⁶⁶.

Sabah'ın 1 Mayıs tarihli "Arnavutluk Meselesinde Osmanlı Siyaseti" "Vaziyet-i Hâzıra ve Menâfi'-i Osmaniye" başlıklı makalesinde, Kral Nikola'nın hem kendi geleceği hem de ailesinin geleceği için İşkodra konusunda sonuna kadar mukavemet göstereceğine işaret edilmekte, bu noktada devletlerin müşterek olarak veyahut Avusturya'nın tek başına harekete geçmesi gerektiği belirtilmektedir. Avusturya'nın Karadağ'a verilen notanın cevabını beklediği hâtırlatılarak şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: "*Eğer*

²⁶⁴ Babanzade İsmail Hakkı, "Hilâl ve Kartal", Tanin, 14 Nisan Efrenci 1913, Nu.1570.

²⁶⁵ Babanzade İsmail Hakkı, "İşkodra ve Düvel-i Muazzama", Tanin, 30 Nisan Efrenci 1913, Nu.1586.

²⁶⁶ Babanzade İsmail Hakkı, "Buhrân", Tanin, 1 Mayıs Efrenci 1913, Nu.1587.

düvel-i muazzama arasındaki itilâf bozulacak ise, bunun sebebi Avusturya'nın sabırsızlığı değil, Londra Konferansı'nda itilâf hasıl olamaması -yani kabinelerin İşkodra hakkında evvelce verdikleri karara Karadağ'ı riayet ettirmek husûsunda izhâr-ı acz eylemeleri- olmalıdır”.

Arnavutluk'un muhtâriyetinin bugün için tehlike altında olduğu ifade edilerek şuna dikkat çekilmiştir: *“Halbuki kuvvetli bir Arnavutluk'un vücûdu Balkan muvâzenet-i müstakbelesi nokta-i nazarından bizim için elzemdir. Bunu kendimiz yapamayız, Arnavut muhtâriyetini tesis etmek, bugün, iktidârımız hâricindedir. Zaten bu işin tesviyesini tensîb-i düveliye terk ettik”.*

Aynı makalede Arnavutluk'ta hâlâ kuvvetli bir orduya sahip olduğumuzdan söz edilerek Esat Paşa'nın kumandası altındaki kuvvet ile Cavid Paşa fırkasının hazır bir şekilde beklediği belirtilmekte, bu kuvvetlere dayanarak iyi bir politika takip edebileceğimiz öne sürülmektedir.

Makalenin devamında, Arnavutluk meselesinin devletler arası bir mesele olduğunu kabul etmemizden dolayı burada muhtâriyetin nasıl teşekkül edeceği ile Arnavutluk'un başında bulunacak adamların hangi nâmı taşıdıklarının bizim için önemli olmadığı ifade edilmektedir²⁶⁷.

İkdam gazetesinin 1 Mayıs tarihli “Avusturya, İşkodra, Karadağ” başlıklı makalesinde, Karadağ'a karşı devletlerin gösterişli bir nümâyış yapmaları ile muhteşem bir donanma göndermelerinin bir işe yaramadığından söz edilerek şöyle denilmiştir: *“Netice ne oldu? Gülünç oldu. Çünkü Kral (Nikola) o müzâherâtı bir eğlence gibi telâkki eyledi. İşkodra'yı muhâsaraya devam etti. Nihâyet yed-i zaptına geçirdi...”*.

Aynı makalede, Karadağ'ın İşkodra'yı ele geçirmesinin hem Rusya'da hem de Fransa'da sevinçle karşılanıp İslavlığın bir başarısı ve gücünü takviye etmesi şeklinde görüldüğü, buna karşın İttifak-ı Müselles bilhassa Avusturya ile bir dereceye kadar İngiltere'yi bu durumun endişeye sürüklediği ifade edilmektedir²⁶⁸.

İkdam gazetesinin 2 Mayıs tarihli “Avusturya-Siyaset ve Cesaret” başlıklı makalesinde, Avusturya'dan, önce devletlere başvurarak İşkodra konusunda ne yapacaklarını

²⁶⁷ Diran Kelekyan, “Arnavutluk Meselesinde Osmanlı Siyaseti” “Vaziyet-i Hâzıra ve Menâfi'-i Osmaniye”, Sabah, 1 Mayıs Efrenci 1913, Nu.8485.

²⁶⁸ Ali Kemal, “Avusturya, İşkodra, Karadağ”, İkdam, 1 Mayıs Efrenci 1913, Nu.5816.

beklemesi, bundan bir netice elde edemezse de yalnız başına askerini Karadağ üzerine hareket ettirmesi istenmekte, bu devletin çekinmeyi bir yana bırakarak cesaret göstermesi gerektiği vurgulanmaktadır. Aynı makale bu meselenin önemini ise şöyle açıklamaktadır: *“Bu Arnavutluk, İşkodra, Karadağ nizamı düvel-i muazzama için, evet, bir şeref maddesidir, fakat Avusturya için hemân bir hayat meselesidir”*.

Makale sonuç olarak şunu söylemektedir: *“Avusturya Devleti satveteni, hatta varlığını muhâfaza için Balkanlarda Slavlar ile, Slavlık ile çarpışmağa mecburdur. Bu mecburiyeti ifade, şimdiye kadar vâki olduğu üzere, ne derece tehhür ederse o mertebe zarar eder”*²⁶⁹.

Tanin gazetesinin 2 Mayıs tarihli “Arnavutluk’ta Anarşi” başlıklı makalesinde, Arnavutluk’ta Avusturya ve İtalya’nın nüfûzuna karşı Esat Paşa vasıtasıyla bir Slav cereyânının oluşturulmak istenmesi ele alınmıştır.

Makalede, Slav gazetelerinin Arnavutluk’ta anarşi olduğundan söz ederek güvenliğin sağlanması için güçlü bir hükûmetin varlığını savundukları, bu noktada Esat Paşa’yı işaret ederek hem Arnavutluk’un çıkarları hem de umûmî barışın sağlanması için Paşa’nın desteklenmesi gerektiğini yazdıkları belirtiliyor ve şöyle ekleniyor: *“Şu hâl gösteriyor ki Rusya’nın teşvikiyle Karadağlılar ile Sırpılar Esat Paşa’nın Avusturya nüfûzuna, daha doğrusu Avusturya nüfûzuna âlet olan Avlonya hükûmetine galebe etmesi için maddeten ve manen ne kadar fedâkârlık ihtiyarı lâzım ise icrâsından çekinmiyorlar”*.

Makalede, Arnavutluk’ta entrikalara neden olanların Arnavutluk ileri gelenlerinin bizzat kendisi olduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca, Niyazi Bey’in hain bir kurşuna kurban gittiği belirtilerek Avlonya’dan çıkan bu ihânetin aslında Niyazi Bey’e karşı değil meşrutiyete, Osmanlılığa karşı olduğu ve Osmanlıdan intikam alınmak amacını taşıdığı ifade edilmektedir.

Makalede ordumuzun oradan ayrılmadan önce son bir görevi olduğuna temas edilmekte, bu cinâyetin sorumlularını tedip edip cezalandırdıktan sonra ordunun bu ülkeden ayrılması gerektiği belirtilerek Osmanlı Hükûmeti’nden bu emri vermesi talep edilmektedir²⁷⁰.

²⁶⁹ Ali Kemal, “Avusturya-Siyaset ve Cesâret”, İkdâm, 2 Mayıs Efrençî 1913, Nu.5817.

²⁷⁰ Babanzade İsmail Hakkı, “Arnavutlukta Anarşi”, Tanin, 2 Mayıs Efrençî 1913, Nu.1588.

İkdam'ın 3 Mayıs tarihli "Mudhike mi ? Fâcia mı?" başlıklı makalesinde, Esat Paşa'nın İşkodra'yı Karadağ kralı ile ittifak yaparak teslim ettiği haberi değerlendirilmiştir. Esat Paşa'nın bu şekilde Arnavutluk'un diğer tarafına çekilerek bağımsızlığını ve hükümdarlığını ilân etmesi hakkında şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: "*Zavallı Türkler! Belâber(?) değil, düşman yalnız hâriçten değil. Zavallı Türkler! Hangi tarafa göğüs gersinler, önden o yüz binlerce a'dâ' ile uğraşırken arkadan böyle insaniyete alev-ıtlak şin getirir ihânetler nasıl kani' olsunlar? Öyle olunca da ne sûretle mukavemet etsinler?*"

Aynı makalede, olaylar böyle gerçekleşmişse Esat Paşa'nın bu garip düşüncesinin hem komik hem de korkunç olduğu belirtilmekte, bu durum Osmanlı hâkimiyetinin kalkmasından sonra Balkanların ne acayip şekillere girdiğine de bir kanıt olarak gösterilmektedir. Devletlerin Esat Paşa'yı kaale almayacakları ve Arnavutluk meselesinde kendi kararlarını uygulayacaklarına dikkat çekilmekte, Esat Paşa'nın geçici olarak gücünü devam ettireceği belirtilerek Paşa'nın yanındaki askerin de askerimiz olduğu eklenmektedir.

Makalenin devamında, Esat Paşa'nın İşkodra'yı Karadağ kralına teslim etmesi dolayısıyla yine şöyle bir görüş ileri sürülmektedir: "*biz artık bu belâlardan kurtulmalı, çekilmeli değil miyiz? Biz ki bu kerivehlerde hâlâ kalmaktan her türlü zararları yine görürüz, lakin hiçbir faideye destres olamayız*"²⁷¹.

Sabah gazetesinin 3 Mayıs tarihli "Diplomasinin Galebesi" "Arnavutlar ve Politika Entrikaları" isimli makalesinde Sırbistan ile Karadağ'ın Arnavutluk politikasının bu ülkenin geleceği için tehlikeli olacağı iddia edilmekte ve şöyle bir fikir ortaya konulmaktadır: "*Arnavutluk'un doğrudan doğruya zir-i hâkimiyet-i Osmaniye'de kalamayacağı anlaşıldığı günden itibaren, o muhitte menâfi'-i Osmaniye'ye en müsâid cereyân Avusturya'nın mütalebâtı oldu. Çünkü devlet-i müşârünileyhâ mümkün olduğu kadar vâsi' ve kuvvetli bir Arnavutluk teşekkül etmesi talebinde bulundu*"²⁷².

Tanin gazetesinin 4 Mayıs tarihli "Osmanlılık İçinde Arnavutluk" başlıklı makalesinde, Osmanlılığa karşı cenûbi Arnavutluk'ta yapılan hakaretin Osmanlı ülkesinde hiddete ve aksülamele yol açtığı belirtilmekte, özellikle Hasan Rıza Paşa ile Niyazi Paşa'nın

²⁷¹ Ali Kemal, "Mudhike mi? Fâcia mı?", İkdam, 3 Mayıs Efrenci 1913, Nu.5818.

²⁷² Diran Kelekyan, "Diplomasinin Galebesi" "Arnavutlar ve Politika Entrikaları", Sabah, 3 Mayıs Efrenci 1913, Nu.8487.

öldürülmesinin Osmanlı ülkesindeki galeyânı artırıp taşkınlık derecesine getirdiği ifade edilmektedir.

Aynı makalede, İslâm âleminin şimdiye kadar Arnavutluk meselesi gibi bir mesele ile karşılaşmadığı ve bu meselenin bir istisna olduğuna dikkat çekilmiş ve şöyle bir görüş ortaya konulmuştur: “Çünkü Arnavutluk kavmi bir İslâm kavmidir. Tarih-i İslâm bir kavmin milliyet nâmına istiklâl bayrağını açtığına misal gösteremiyor”. İlk kez bir İslâm kavminin milliyet nâmına isyan edip hükümet kurduğuna dikkat çekilmekte, İslâm memleketlerinde isyanların sadece din için yapıldığı ifade edilmektedir. Bu noktada Arnavutların bu geleneği yıktıklarından söz edilerek bütün Arnavutların suçlanması da doğru olmayacağı şöyle açıklanmaktadır: “Bütün Arnavutları aynı bir kilişe altına sokup cümlesine karşı birden lânetler yağdırmak en büyük haksızlıktır. Çünkü biz tamamıyla kani’iz ki Arnavutların yüzde seksanı, hele şimali Arnavutluk’un kısm-ı mühimmi milliyet ve asabiyet-i milliyet fikirlerinden haberdâr bile değildir”.

Aynı makalede, isyan edenlerin şimali Arnavutlar olmasına karşın bu Arnavutların cehâletlerinin kurbanı oldukları ve bugün için acınacak, ağlanacak hâlde olanların da yine bunlar olduğu belirtilmekte, buna karşı hilâlin yerine kartalı tercih edenlerin ise cenûbi Arnavutlar olduğu ifade edilmektedir²⁷³

Tanin gazetesinin 5 Mayıs tarihli “Osmanlılık Hâricinde Arnavutluk” başlıklı makalesinde, Arnavutluk’un yönetiminin nasıl olması gerektiği şöyle açıklanmaktadır: “bizce Arnavutluk en vâsi’ bir manâda haiz-i muhtâriyet bir idâre-i İslâmiye olmalıdır. Binâenaleyh Arnavutluk ihtilâl hâlinde olur ise, komşusuyla harb eder ise, bir istilâ’yı-ı hâriciye uğrarsa tarafımızdan kendisine mâlen, fi’len muâvenet mecburiyetini asla deruhte edemeyiz. Bütün rabıta bir rabıta-i manevîye olmalıdır”.

Aynı makalede, devletlerden Arnavutluk’un başına geniş yetkilere sahip Müslüman bir prensin geçirilmesini istemeliyiz denilmekte, böyle bir isteğede devletlerin itiraz etmeyecekleri; çünkü Arnavutluk’un beşte dördünün Müslüman olduğu ifade edilmektedir. Ecnebî bir idarecinin yönetimde bulunması durumunda ise, oradaki Müslüman halkın Bulgaristan’da ve Sırbistan’da görüldüğü gibi Osmanlı ülkesine göç edecekleri iddia edilmektedir. Bu noktada devletlere, Arnavutların oyuna başvurulması teklifi getirilmektedir.

²⁷³ Babanzade İsmail Hakkı, “Osmanlılık İçinde Arnavutluk”, Tanin, 4 Mayıs Efrenci 1913, Nu.1590.

Makalenin devamında, Arnavutluk'un başına geçecek kimsenin bütün cereyânlardan uzak kalması gerektiği vurgulanarak bu konuda özellikle şu uyarıda bulunmaktadır: *"Hele mazisi mülevves ve pâyitaht ile münâsebât-ı siyâsiye tesisine gayr-i muktedir velhasıl Arnavutluk'u manen büsbütün ıskat edecek malûm'ul esami kimselerin Arnavutluk'un başında kalması katiyen terviç olunmamalı ve Hükûmet-i Osmaniye bu kabil rüesaya mâlik olan bir Arnavutluk ile katiyen tesis-i münâsebât edemeyeceğini daha Arnavutluk teşekkül etmeden alakadarına sârih bir lisan ile bildirmelidir. Devlet-i Osmaniye'ye karşı ihânet etmiş cânî ve katillerden, şekavet-i müstemreh eshabından mürekkebe bir hükûmetin Devlet-i Osmaniye ile hakk-ı ihtilat ve münâsebeti olamaz"*²⁷⁴.

Sabah gazetesinin 5 Mayıs tarihli "Karadağ Kralının Hud'ası" "Rusya, Avusturya, Devlet-i Osmaniye" başlıklı makalesinde, Karadağ kralının Esat Paşa ile uzlaşarak İşkodra'ya girmesiyle Rus çarından bir intikam aldığı ve bu hareketiyle, *"Siz beyannamenizle beni tebaama karşı müşkil bir mevkiye koymuştunuz. Ben de şimdi İşkodra'ya duhulümle sizi Islavlık âlemine karşı müşkil bir mevkiye dūcâr ediyorum. Bana muâvenet etmemek elinizde ise imdadınızı diriğ ediniz"* demeye getirdiği belirtilmekte, İşkodra'nın Karadağ'a terkini Rusya'nın savunması ile de Avrupa ittifakının bozulmuş olacağı ifade edilmektedir.

Avusturya'nın elinde, biri Londra Elçiler Konferansı kararı, diğeri İşkodra'nın bir Arnavut şehri olduğuna dair Rus beyannamesi olmak üzere iki senet bulunduğu belirtilmektedir. Avusturya'dan bu senetlere dayanarak, devletlere, ya İşkodra'yı Arnavutluk'a teslim ediniz ya da müttefikten Karadağ'a asker çıkarınız aksi hâlde gerekeni ben yaparım, demesi istenmektedir²⁷⁵.

İkdam gazetesinin 11 Mayıs tarihli "Hikmet-i Siyaset" başlıklı makalesinde, Londra Elçiler Konferansı'nda Rus elçinin Arnavutluk'un bir mümtaz eyalet olarak Osmanlı idaresinde kalmasını teklif etmesi değerlendirilmektedir. Bu fikri Fransız gazetelerinin de savunduğuna işaret edilerek iki devletin bu siyasetinin bizde Arnavutluğu geri almak ümidini doğurabileceği ve bu yüzden sevinebileceğimiz kaydedilmekte; fakat hakikatin böyle olmadığı şu şekilde açıklanmaktadır: *"Yalnız İtilâf-ı Müselles değil, bütün devletler, bütün Avrupa bizi Balkanlardan çıkarmak, Rumeli'nde Hâkimiyet-i*

²⁷⁴ Babanzade İsmail Hakkı, "Osmanlılık Hâricinde Arnavutluk", Tanin, 5 Mayıs Efrenci 1913, Nu.1591.

²⁷⁵ Diran Kelekyan, "Karadağ Kralının Hud'sı" "Rusya, Avusturya, Devlet-i Osmaniye", Sabah, 5 Mayıs Efrenci 1913, Nu.8489.

Osmaniye'ye hatme çekmek için, hafî, celî ne lâzımsa yaptılar, Osmanlıların aleyhinde ne söylenebilirse söylediler, tabû ki Arnavutluk'u da elimizden almak isterler, zaten aldılar da!..”.

Aynı makalede, Rusya'nın ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı bu teveccühlerinin iyi niyetten kaynaklanmadığı belirtilmekte, bu teveccühlerin hikmeti şöyle açıklanmaktadır: *“Arnavutluk bâhusûs şimdiden sonra, teşekkül-i hazırıyla muhâl değilse bile sa'b-ül-idâre bir iklimdir, evvel emirde daha uzun bir müddet vâridât-ı kâfiyeye mâlik olamayacağı için bize asla bir irad değil, yeniden bir masraf kapısıdır, fazla olarak da bütün Makedonya gibi öyle kolay kolay iğtişâşâtta da kurtulamaz, başımıza dâimâ başkaca bir derd kesilir”.* Bu endişe ve dertler bize ne kadar zarar verirse, bu devletlerin o kadar memnun olacağı eklenmektedir.

Makalenin devamında, Arnavutluk'la ilgili şu gerçek açıklanmaktadır: *“Artık o hilâl ve kartal şemâtetleri bî-süddür, hatta muzırdır, yeniden kartalı kaldırarak ona bedel hilâli vaz'a kalkışmak muhâl ile, hayâl ile uğraşmak, serabın arkasından koşmaktır”.* Makalenin devamında, Arnavutluk'un niçin bize verilmek istendiğini düşündüğümüzde bu ülkeden bir an önce çekilmek, en son neferimizi bile çekmek zorunda olduğumuzu anlarınız denilmektedir. Rivâyet doğru ise, hükûmetin de bu fikirde olduğu belirtilerek *“Devletler ne yaparlarsa yapsınlar, biz bu hâilede badema seyirci kalmağa çalışmalıyız”* görüşü ortaya konulmaktadır²⁷⁶.

Tanin'in 13 Mayıs tarihli “Arnavutluk'un Şekl-i İdâresi” başlıklı makalesinde, Rusya'nın, Arnavutluk'un imtiyâzlı bir eyalet olarak Osmanlı yönetiminde kalmasını istemesi değerlendirilmiş ve şöyle bir görüş ileri sürülmüştür: *“Bazıları çocuğun süt neneliğini kendisini bu kadar muhâtarata ma'ruz olarak doğuran anasına, yani Devlet-i Osmaniye'ye tevdi etmek istiyorlar. Fakat bu ana o kadar bitap düştü, o kadar tehlikeler atlattı ki sinesinde Arnavutluk'u besleyecek, Arnavutluk'a gıda-yı mâddî teşkil edebilecek bir katre sütü kalmamıştır”.*

Aynı makalede, Rusya'nın, mümtaz bir eyalet olarak Arnavutluk'un Osmanlı idaresinde kalmasında menfaati olduğuna değinilerek bu sayede hem Slavlığın güçleneceği hem de Avusturya'nın güçlenmesinin engellenmiş olacağı ifade edilmektedir²⁷⁷.

²⁷⁶ Ali Kemal, “Hikmet-i Siyaset”, İkdâm, 11 Mayıs Efrensi 1913, Nu.5826.

²⁷⁷ Babanzade İsmail Hakkı, “Arnavutluk'un Şekl-i İdâresi”, Tanin, 13 Mayıs Efrensi 1913, Nu.1599.

İkdam gazetesinin 14 Mayıs tarihli “Bir Numune-i İbret” başlıklı makalesinde, Avusturya’nın Arnavutluk’la ilgili siyaseti şöyle verilmektedir: *Arnavutluk’un istiklâlîni mümkün mertebe muhâfaza eylemek, ancak o hükûmet-i cedideyi Balkanlarda İslav istilâ’sına karşı bir sed gibi kullanmak, dâimâ da Avusturya nüfûzu altında bulundurmaktır*”. Cenûbi Arnavutluk için de İtalya hükûmetinin aynı emelleri besleyip, aynı endişeleri taşıdığı ilâve edilmektedir.

Aynı makalede, bundan sonra Arnavutların İtalya ve Avusturya tarafına yönelmeye hakları olduğu belirtilerek bu sayede Arnavutların milletçe istiklâllerini, memleketçe de mamuriyetlerini sağlama imkânını yakalayacaklarına dikkat çekilmekte; aksi hâlde ise Balkan hükûmetlerinin hâkimiyetine geçerse her bakımdan izmihlâle uğrayıp durumlarının Bulgaristan ve Sırbistan’daki mağdur Müslüman halka benzeyeceği iddia edilmektedir²⁷⁸.

3.10. İstanbul ve Atina Antlaşmaları

İmzalanan bu antlaşmalar karşısında basın tutumu iyimserdir. Çünkü, Osmanlı Devleti’nin içine düştüğü bunca sıkıntı ve uğradığı bunca felâketten sonra bu antlaşmaları imzalayabilmiş olması bir başarı olarak görülecektir.

Sabah gazetesinin 30 Eylül tarihli “Osmanlı-Bulgar Musâlahası” “Vaziyet-i Hâzıra” isimli makalesinde, Bulgaristan’la yapılan barış değerlendirilerek iyi bir antlaşma yapıldığı, şartların gözden geçirilmesi hâlinde bu antlaşmanın Osmanlı Hükûmeti için bir muvaffakiyet olduğunun anlaşılacağı iddia edilmektedir. Ayrıca antlaşmayla II. Balkan Savaşı’nın bize sunduğu fırsattan yararlanıldığı ve bu fırsatı tamamlama noktasında önemli ustalık gösterildiği belirtilmekte, “*ahvâl-i mevcude dairesinde bundan daha müsâid şerâit istihsâl ümit olunamazdı*” görüşü ortaya konulmaktadır.

Aynı makalede, Bulgaristan’la iyi ilişkiler kurma arzusunda olduğumuzdan söz edilerek bu ilişkide dikkate alınacak nokta şöyle açıklanmıştır: “*Osmanlı- Bulgar münâsebâtının takviyesinde en mühim âmil Bulgaristan’ın bundan böyle bize nisbetle takib eyleyeceği hatt-ı hareket olacaktır. Dün imzalanan ahidnâmenin ibare ve ruhuna tarafımızdan tamamıyla riayet olunacağına kimse şüphe edemez. Bulgaristan hükûmeti de riayetkar bulunduğu hâlde münâsebât-ı tarafeyni sevk-i tabîiyetle te’yîd eder*”.

²⁷⁸ Ali Kemal, “Bir Numune-i İbret”, İkdam, 14 Mayıs Efrenci 1913, Nu.5829.

Bulgaristan'la ilişkilerimizi etkileyecek en önemli unsurlardan birinin bu ülkedeki Müslüman halkın hukukuna riayet olduğu belirtilmiş, bu halkın meşrû' hukukuna tamamen uyulmasını bundan sonra Bulgar diplomatlardan isteyeceğimiz ifade edilmiştir²⁷⁹.

Tanin gazetesinin 7 Teşrîn-i Evvel (Ekim) tarihli "Sulh" başlıklı makalesinde, İstanbul Antlaşması şöyle değerlendirilmiştir: *"Bu, heyet-i umûmiyesi itibariyle bir galibiyeti tenvic eden bir vesika-i muvaffakiyet olmamakla beraber bizim için en büyük muvaffakiyetler derecesinde haiz-i kıymettir"*.

Aynı makalede, *"İstanbul Musâlahanâmesinin bizi yüz binlerce din ve kan kardeşlerimizin âvâze-i istimdadına karşı kulaklarımız tıkamağa mecbur etmesi elim bir fedâkârlıktır. Bu fedâkârlığın acısını hisseden kalbler, garb-i Trakya'dan aks eden sesler ruhlarında makes bulan Osmanlılar bi't-tabi' İstanbul Musâlahanamesi'ni tenkide meyl ederler ve istihsâl ettiğimizi gayr-i kafi görürler"* denilmekte, duygusal hareket edersek bu sonucu pek tamam bulamayacağımız ve Osmanlı Hükûmeti'nin 19 Temmuz tarihli notasıyla devletlere Meriç'i geçmeyeceğine söz vermesini bir hata olarak görebileceğimiz belirtilmektedir. Buna karşı akıl ve insâfla düşünüp ordumuzun Çatalca ve Bolayır'dan hareket ettiği zamanki siyasî olayları ve devletlerin vaziyetini hesaba kattığımızda ise şunu söyleyebileceğimize dikkat çekilmiştir: *"Bütün bu ahvâl tamamıyla malûm olduğu zaman Bâb-ı Âlî'nin istihsâl ettiği netice az görülmek şöyle dursun hayretler, takdirler, ve alkışlarla karşılanacak ve tarih bunu azm ve metânetin, tedbir ve himmetin en parlak muvaffakiyeti olarak kayd edecektir"*.

Makalede, İstanbul Antlaşması İttihât ve Terakki'nin bir başarısı olarak ortaya konuluyor, memleket zor ve tehlikeli bir duruma düştüğünde İttihât ve Terakki'nin hayrete değer bir başarı gösterdiği ve memleketi kurtardığı ifade ediliyor²⁸⁰.

İkdam gazetesinin 21 Teşrîn-i Sâni (Kasım) tarihli "Sulhten Sonra" isimli makalesinde, Bükreş, İstanbul ve Atina'da imzalanan antlaşmalar değerlendirilmekte ve birbirleriyle barış imzalayan bu hükûmetlerin hiçbirinin birbirlerine karşı hâlisâne bir vaziyet alamadıkları, Bulgaristan'ın Bükreş Antlaşması ile Yunanistan ve Sırbistan'la yaptığı

²⁷⁹ Diran Kelekyan, "Osmanlı- Bulgar Musâlahası" "Vaziyet-i Hâzıra", Sabah, 30 Eylül Efrenci 1913, Nu.8634.

²⁸⁰ Hüseyin Cahit, "Sulh", Tanin, 7 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1913, Nu.1721.

savaşa son vermesine karşın hâlâ o hükûmetlerin bugün bir ilişki kuramadıkları ifade edilmektedir.

Makalede bu antlaşmaların uygulanmak için imzalandığı belirtilerek bunların hükümlerine ne kadar uyulursa, o derece Balkanlarda barış ve huzûrun sağlanacağı ifade edilmektedir.

Aynı makalede, bizim Balkan hükûmetlerine karşı vaziyetimizi yaptığımız antlaşmaların hükümlerine ne kadar uyulduğunun belirleyeceğinden söz edilmiş ve şöyle bir görüş ileri sürülmüştür: *“Musâlahanâmede bize karşı deruhte etmiş olduğu taahhüdâtı hakkıyla îfâ eden ve kendi tebaa-i İslâmiyesine muâhede ahkâmı dairesinde muâmele eyleyen Balkan hükûmeti, bizim samimi dostumuz olacak ve ona karşı olan vaziyet-i siyâsiyemiz ona göre tayin edecektir”*²⁸¹.

Sabah gazetesinin 27 Teşrîn-i Sâni (Kasım) tarihli “Bir Ahidnâmenin Tahlili” “Avrupa Matbuatının Neşriyatı Münâsebetiyle” başlıklı makalesinde, Atina Antlaşması değerlendirilmiştir. Bulgaristan’la imzalanan İstanbul Antlaşması’nın Osmanlı diplomasisinin bir başarısı olarak görüldüğü hatırlatılmış ve, *“Bizim kanâatimize göre Atina Ahidnâmesi ondan eksik bir kıymeti haiz değildir”* denilmiştir²⁸².

3.11. Balkan Savaşları Sırasında Bulgar Mezâlimi

Bu savaş sırasında genellikle Bulgarlar tarafından yapılan mezâlim gazetelerde konu edilecektir. Özellikle II.Balkan Savaşı sırasında bu konudaki yayınlar yoğunlaşacaktır. Gazetelerce, Osmanlı ordusunun ileri harekâtına ve Edirne’yi geri almasına, Bulgarların yaptıkları katliam ve zûlm nedeniyle haklılık kazandırılmaya çalışılmıştır.

Sabah gazetesinin 2 Mart tarihli “Balkan Mezâlimi ve Avrupa’nın Menâfi” “Avam Kamarası Azasından Mıster (Sayks)ın Mektubu Münâsebetiyle” başlıklı makalesinde, Balkan meselesinin biri savaşa; diğeri insaniyet ve medeniyete ait olmak üzere iki aşaması olduğu belirtilmekte, insaniyete ait aşaması hakkında şunlar söylenmektedir: *“bu vâdide muhârebenin neticesi her sahibi vicdân için Balkanlıların mağlûbiyeti, âdetâ iflasıdır”*. Şu ana kadar Balkan hükûmetlerinin yaptığı mezâlim ve vahşetin resmi olarak beyân edilmediği, hatta gizli tutulmaya çalışıldığına temas edilmekte; fakat

²⁸¹ “Sulhten Sonra”, İkdâm, 21 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1913, Nu.6074.

²⁸² Diran Kelekyan, “Bir Ahidnâmenin Tahlili” “Avrupa Matbuatının Neşriyatı Münâsebetiyle”, Sabah, 27 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1913, Nu.8689.

bunun uzun sürmeyeceğinden söz edilerek barışın yapılmasından sonra Balkan sahasının tüm Dünyaya açılacağı ve Balkan devletlerinin işledikleri cinâyetleri bütün dünyanın ayrıntılarıyla göreceği ifade edilmektedir.

Makalede, Avrupalıların Balkanlarda yapılan mezâlime sessiz kaldığına değinilerek bu durum onların tarafgirliğine bağlanmakta ve şöyle denilmektedir: “*Meselenin bir siyaset-i insaniye meselesi olmadığı aşikârdır. Eğer çizme diğer ayakta olsa idi (yani ahvâl şimdikinin zıdd-ı kâmilî denilecek bir şekilde cereyân eyleseydi de, Osmanlılar tarafından ika-ı mezâlim edilmiş bulunsa idi) o zaman bütün Avrupa’da da şimalî Amerika’da gayet şedit bir âvâze tehyiç kesilirdi. Hükûmetler ister istemez bu sadâ-yı şikayeti nazar-ı itibare almağa mecbur olurlardı. Fakat şimdi mağlûb olan taraf İslâmlar olduğundan Balkanlıların yaptıkları mezâlim şayan-ı afv görülmekte veyâhûd zuhûru şayan-ı teessür ve fakat çaresiz vukuâtta ad olunarak tahfif edilmektedir*”²⁸³.

Tanın gazetesinin 9 Temmuz tarihli “Bulgarların Mezâlim-i Cedidesi” başlıklı makalesinde, Bulgarların hâlâ vahşete devam ettikleri belirtilmekte, böylece bu devletin yapılan antlaşmaları ayaklar altına aldığı ileri sürülerek hükûmetten buna sessiz kalmaması talep edilmektedir.

Makale, Bulgarların esirlerimize pek şiddetli davranmasından söz ederek Bulgarların esirlerimize silahlar verip Sırp'lara ve Yunanlılara karşı savaşa göndermek gibi bir teşebbüste bulunduğunu belirtmektedir. Böylece devletler hukukunun Balkanlarda yok edildiğine dikkat çekilerek esirlere eskiden kürek çektirilirdi; fakat hiçbir zaman düşmana karşı kılıç çektirilmez, top atılmırdı diye ilâve edilmektedir²⁸⁴.

İkdam gazetesinin 13 Temmuz tarihli “Bulgaristan, Devlet-i Osmaniye, Yunanistan” başlıklı makalesinde Bulgaristan’ın şimdiki yenilgisi ilahi adalete bağlanmakta ve şöyle denilmektedir: “*Yalnız Edirne’deki yaptıkları şâyed ağzı, kulağı, kalbi olaydı bütün cihân medeniyetini sarsardı*”. Ayrıca, eski zamanların en karanlık sayfalarını bile gölgede bırakan bu vahşet arzusunun “*adl-i ezeli*” ve “*gayret-i Allah*”a dokunduğu ifade edilmektedir²⁸⁵.

²⁸³ Diran Kelekyan, “Balkan Mezâlimi ve Avrupa’nın Menâfi” “Avam Kamarası Azasından Mister (Sayks (?)) in Mektubu Münâsebetiyle”, Sabah, 2 Mart Efrenci 1913, Nu.8425.

²⁸⁴ “Bulgarların Mezâlim-i Cedidesi”, Tanin, 9 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1656.

²⁸⁵ Ali Kemal, “Bulgaristan, Devlet-i Osmaniye, Yunanistan”, İkdam, 13 Temmuz Efrenci 1913, Nu.5889.

Tanin gazetesinin 18 Temmuz tarihli “Nokta-i Nazarımız” başlıklı makalesinde, Osmanlı ordusunun ileri hareketinin gerekçesi olarak vicdâni ve insani duyguları da katmak gerektiği belirtilmiş, Bulgarların Edirne’deki fecâyî’nin tüm İslâm âleminin içinin parçalanmasına neden olduğu ileri sürülerek şöyle denilmiştir: “Çin’de dûçâr-ı zulm olan bir tebaa için donanmalar gönderen Avrupa’nın Edirne vilâyetinde katl edilen, namusları heder edilen yüz binlerce bâcâregânı tahlisden bizi men etmeğe çalışması hissiyât-ı insaniye ile kabil-i telif mi?”²⁸⁶.

İkdam gazetesinin 28 Temmuz tarihli “Trakya” başlıklı makalesinde, 17 Temmuz tarihli Tan gazetesinin Taviran(?) kasabasındaki Bulgar vahşetlerinden bahseden yazısı ele alınmıştır. Yazıda sadece bu kasabada 30 bini aşkın müslümanın öldürüldüğünün yer aldığı belirtilmiştir. Yunan askerinin, bu; malı, ırzı, canı heder edilen masum halkı felâketten kurtardığı, kiliseye dönüştürülen camileri tekrar eski hâllerine getirdiğine dikkat çekiliyor. Bulgarların bu vahşetlerinin Bulgar ruhani memurları tarafından da doğrulandığına temas edilerek Avrupa gazetelerinin önceleri bu vahşetleri yalnız komitecilerin yaptıklarını yazdıkları; buna karşın şimdi hem Avrupalı muhâbirlerin hem Sırp ve Yunan konsolosluklarının bu mezâlîme Bulgar askerinin de katıldığını beyân ettikleri ifade ediliyor²⁸⁷.

İkdam gazetesinin 29 Temmuz tarihli “Bulgarlar mı Medenî İmiş, Yoksa Türkler mi?” başlıklı makalesinde, Avrupa gazetelerinin bir haftadan beri Balkan sahasında Müslüman halka karşı yapılan katliamı haber verdiği ifade ediliyor. Bulgarlar tarafından öldürülen Müslüman sayısının 200 bin ila 220 bin arasında olduğu belirtilerek Bulgarların amacının arazi sahibi Müslümanların sayısını azaltmak olduğu, pek çok ailenin çoluk ve çocuğunun geride varis kalmasın diye kesildiğini Bulgar subaylarının bile itirâf ettiğine dikkat çekiliyor.

Makelede, bu gerçekleri kitaplarla risalelerle bildirmemize karşın dikkate alınmadığı, Müslüman olduğumuz için “medenî!” ve “Hristiyan!” Bulgarlar hakkındaki sözlerimizin bir hükmünün olmadığı belirtilmektedir. Yunanlıların işin içine girdiklerinde gözleriyle gördükleri mezâlîmi tüm medenî dünyaya bildirdikleri belirtilerek bu konuda Atina belediye başkanının, “dünya dünya olalı mezâlîmin bu derecesi görülmemiş, işitilmemiştir” sözüne yer verilmekte ve şöyle eklenmektedir:

²⁸⁶ “Nokta-i Nazarımız”, Tanin, 18 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1665.

²⁸⁷ “Trakya”, İkdam, 28 Temmuz Efrenci 1913, Nu.5903.

*“Hristiyanlık nâmına ilân-ı harb ediyorum diye Avrupa Hristiyan âlemini aldatan kral Ferdinand’a bugün vücûdu-ı Hazret-i İsa, ervâh-ı havariyyun âlem-i bâlâdan nefretler yağdırıyorlar. Hristiyanlık nâmına ebedi silinmez bir leke süren Kral Ferdinand hükûmet-i zalimesi ile Bulgar askeri ve gönüllüleri, Makedonya komitecileri kendilerini yine himâye ettirirlerse bütün ervâh-ı maktûlîn ‘ey medeniyet’, senin nâmına ne kadar cinâyetler irtikâb edildi, ey din-i İseviyet senin nâmına ne kadar masum kanı akıtıldı!’ diye bağıracaklardır”.*²⁸⁸

Tanın gazetesinin 4 Ağustos tarihli “İcrâsı Zarûrî Bir Teşebbüs” “Üsârâmızın Katl ve İdamı Münâsebetiyle:” başlıklı makalesinde, Bulgarların bir kasap tavrıyla Rumeli’ndeki halkı koyun gibi boğazladıkları ifade ediliyor ve şöyle ekleniyor: *“Bunların hepsinden şen’i esirlerin Bulgar asâkiri ve memûrîn-i resmiyesi tarafından işkence ile öldürülmesi, kurşuna dizilmesidir”*

Aynı makalede, Bâb-ı Âlî’nin Lahey Antlaşması’nı imzaladığına temas edilerek hükûmetten önce büyük devletlere, onlar dinlemezse de Bulgaristan’a başvurması talep edilmiştir. Devletlerden resmi memurlarını göndermeleri ve tahkikat komisyonları kurmaları, bunun neticelerinin de beklenmesi istenmiştir. Makele, bu tahkikatlardan haklı çıkarsak, devletler bizi serbest bıraksınlar, bu sayede esirlerimizi, dindaşlarımızı kurtaralım demektedir²⁸⁹.

Sabah gazetesinin 6 Ağustos tarihli “Medeniyet Nâmına!” “Osmanlıların Avrupa’dan Bekledikleri Eser-i Adalet” başlıklı makalesinde, Avrupa’nın da Bulgarların işledikleri mezâlimden haberi olduğu, Trakya’nın açık olup cinâyetlerin, vahşetlerin açıkca görülebileceği ifade edilmektedir. Makale, bu noktada şu soruları sormaktadır: *“Sorarız ki bu sûretle müttehem bir hükûmet, saha-i fecâyi’ olan Trakya kit’ası hakkında müddeiyat serd ederse, iddiaları müstemi olabilir mi? Trakya’yı harab etmiş, kasabalarını, köylerini yakıp yıkmış, ahâlînin bir kısm-ı mühimmini ordusuna katl ettirmiş olan bir hükûmetin siyaseten de dikiş tutturamadığı o muhite muavedeti nasıl caiz görülebilir?”*²⁹⁰

²⁸⁸ “Bulgarlar mı Medenî İmiş, Yoksa Türkler mi?”, İkdâm, 29 Temmuz Efrenci 1913, Nu.5904.

²⁸⁹ “İcrâsı Zarûrî Bir Teşebbüs” “Üsârâmızın Katl ve İdamı Münâsebetiyle:”, Tanin, 4 Ağustos Efrenci 1913, Nu.1681.

²⁹⁰ Diran Kelekyan, “Medeniyet Nâmına!” “Osmanlıların Avrupa’dan Bekledikleri Eser-i Adalet”, Sabah, 6 Ağustos Efrenci 1913, Nu.8581.

SONUÇ

Görüldüğü gibi, Balkan Savaşlarının başlamasından nihâyetine kadar, gazetelerde hemen her gün savaşı ve savaşıla ilgili siyasî ve askerî olayları ele alan makaleler yer almıştır. Buna bakarak savaşın geniş bir şekilde gazetelerde yer aldığını söyleyebiliriz.

Balkan hükûmetlerinin ve Osmanlı Devleti'nin seferberliklerini ilân etmesi ile basın savaşın artık kaçınılmaz olduğunu düşünmektedir. Her ne kadar sulh arzusu dile getirilse de hem mevcut kararsızlığa son verilmesi hem de Balkan hükûmetlerinin Osmanlı Devleti'ne verdikleri rahatsızlığa son verilmesi için bir harbin gerekli olduğu gazetelerin ortak fikrini oluşturmaktadır.

Basında, seferberliklerin ilânından sonra, Balkan hükûmetlerinden hemen her gün bir harp ilânı beklenmiş, bu ilânın gecikmesi değişik yorumlara neden olmuştur. Karadağ'ın harp ilânını bütün gazeteler sevinçle karşılamış ve bu devletin yalnız hareket etmeyip bir plan dahilinde öne atıldığı, müteakiben de diğer Balkan hükûmetlerinin savaşa katılacakları iddia edilmiştir.

Muhârebenin başından itibaren Balkan hükûmetlerinin bu muharebeye özellikle din muharebesi süsü vermek istemeleri basında önemli yer tutmuş, Balkan hükûmetlerinin aksine bu muharebenin din muharebesi olmayıp bir vatan muharebesi olduğu savunularak Avrupa hükûmetleri ve kamuoyu Osmanlı tarafına çekilmeye çalışılmıştır.

Yunanistan'a savaş ilânının gecikmesi de basında değerlendirilmiş, hem Sabah hem de Tanin bu devletle de savaşın gerekli olduğunu öne sürmüştür. Tanin farklı olarak Yunanistan'a savaş ilânının gecikmesini, Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin Rum ahalinin desteğini kaybetmemek için hükûmet nezdinde teşebbüste bulunmasına bağlamıştır.

Gazeteler genel olarak bu savaşın arkasında büyük devletlerden bazılarının yer aldığına inanmaktadırlar. Büyük devletlere karşı Sabah ve İkdâm itidâlli bir lisan kullanırken Tanin'in şiddetle bazı devletleri suçladığı görülmektedir. Fakat yine de bu savaşta Avrupa'dan adaletli davranmasının beklenildiği ve bir müdâhalenin yapılmamasının talep edildiği görülmektedir. Dikkat çekici olan ise, gazetelerin bunu istemesine karşın devletlerin müdâhale edeceğine dair savaşın başlangıcında bir endişe de taşımamalarıdır.

İlk yenilgilerin alınması üzerine gazetelerin devamlı kamuoyuna heyecana kapılmamaları tavsiyesinde bulunduğu, yenilgilerin geçici olduğu, savaşın devamında

Osmanlı ordusunun muzaffer olacağını yazdıkları görülmektedir. Bu sıra, ayrıca ilk defa Balkan hükümetlerinin umduğumuzdan daha güçlü çıktıkları itirâfı yapılmaya başlanacaktır. Savaşın bu safhasında bir arabuluculuğun da bize zararlı olacağından devamlı söz edilmiş, bu noktada devletlerin arabuluculuğuna da karşı çıkmıştır.

Statükonun muhafaza edilemeyeceğinin devletler tarafından açıklanması basında büyük bir şaşkınlık yaratmış ve statükonun muhafazasının hem Balkanlar hem de Avrupa muvâzeneti için en doğru yol, seçenek olduğu ortaya konulmuştur. Gazetelerin, Osmanlı Devleti'nin yalnız bırakıldığını ve hiçbir devletten yardım göremeyeceğini de anlamaları üzerine Osmanlı ordusunun zafer kazanmasını tek çare olarak öne sürdükleri görülür. Bu noktada orduya hitaben makaleler kaleme alınmıştır. Ayrıca bu sıra, gazetelerin devamlı olarak statükonun muhafazası edilmesi hakkında Avusturya'ya ve Romanya'ya uyarıda buldukları görülmektedir. Bu devletler neredeyse bir müdâhaleye teşvik edilmiştir. Dikkat çekici bir başka nokta ise, basında dâimâ bu savaşı yalnız kendimiz için değil Avrupa barışı adına yaptığımızın ifade edilmesidir.

Osmanlı ordusunun zafer kazanacağından ümit kesilince, barışın gerekli olduğu ve bunun da ancak makul şartlar ileri sürülmesi ile olacağı kanaati benimsenmiştir. Bu noktada hiçbir devletten yardım görülemeyeceğinin anlaşılması üzerine bir ittifak grubuna dahil olmayışımız bir hatamız olarak öne sürülmüş ve savaştan sonra Balkan ittifakına veyahut İtilâf-ı Müselles veya İttifak-ı Müselles'ten birine katılma fikri ortaya atılmıştır.

Gazeteler aynı kanaati paylaşarak barış görüşmelerinde adalar ve Edirne'nin devletimiz için hayati konular olduğunu takdir etmişler ve bunlardan taviz verilmesinin mümkün olmadığını yazmışlardır. Barış görüşmelerinde değinilmesi gereken nokta, basının, menfaatlerimizi korumak ve Balkanlıların taleplerini azaltmak için yalnız devletler arasındaki ihtilâflardan (Avusturya-Sırbistan ihtilâfı gibi) istifade edebileceğini öne sürmeleri ve murahhaslara da bu ihtilâflardan faydalanmayı bilmeleri telkininde bulunmalarıdır. Balkan hükümetlerinin aşırı taleplerde bulunması da yine bir şaşkınlığa neden olacaktır.

Gazeteler, müzakerelerin kesilip savaşın tekrar başlamasından Balkan hükümetlerini özellikle Bulgarları sorumlu tutmuş ve Osmanlı Hükümeti'nin yapacağı fedâkârlığın azamisini yaptığını savunmuşlardır. Tanin gazetesi ise kaybedilecek bir şey kalmadığını ve bu noktada da savaşın tekrar başlamasından memnun olduğumuzu düşünmektedir.

Edirne'nin düşüşü de basında genişçe yer almış, Edirne'nin düşmesine rağmen Osmanlı şan ve şerefine kurtulduğu fikri gazetelerin ortak kanaati olmuştur. Bu konuda yazılan makalelerde Edirne vilâyeti ile Edirne şehrinden daha çok Edirne kahramanı Şükrü Paşa ile ilgili yorumlar yapılmıştır. Şükrü Paşa gazetelerin de büyük takdirine mazhar olmuş ve paşa'nın kahramanlığı, İkdam gazetesi tarafından Gazî Osman Paşa'nın kahramanlığına benzetilmiştir. Diğerlerinden farklı olarak bu gazetelerden yalnız Tanin Edirne'nin geri alınabileceğinden bahsetmiş ve Edirne'nin düşmesinin de devletlerin kararını değiştiremeyeceğini öne sürmüştür.

Balkanlılar arasında özellikle barış görüşmelerinin başlaması ile birlikte ortaya çıkan ihtilâflar, gazeteler tarafından Balkan ittifakının Rumeli'nin taksimi gayesiyle vücûda geldiği, bu topraklar Osmanlı Devleti'nin elinden çıkınca da bu araziyi taksimde ihtilâfa düştükleri şeklinde yorumlanmıştır.

Londra Antlaşması'nın yapılmasından sonra gazetelerde Balkanlılar arasında bir savaşın da ortaya çıkacağı ihtimali ele alınmaya başlamıştır. II.Balkan Savaşı öncesi Balkan hükûmetleri arasında ortaya çıkan bu ihtilâflara karşı gazeteler farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir. Sabah ve İkdam itidâli bir lisan kullanmıştır. Bu ihtilâflardan faydalanma konusunda da gazetelerde farklı görüşler ortaya konulmuştur. Dikkat çekici olan nokta ise, II.Balkan Savaşı öncesi Balkan ittifakından artık söz edilemeyeceğinin gazetelerde savunulmasıdır.

Balkan hükûmetleri arasında başlayan İkinci Balkan Savaşı, resmi bir savaş ilânı olmaksızın gerçekleştiği için gazetelerin savaşın ilk günlerinde, gerçekten bir savaşın başlayıp başlamadığı konusunda tereddütlü bilgiler verdikleri görülür. Basına göre, Romanya'nın savaşa girmesi Osmanlı Devleti'nin elini güçlendirmiştir. Bu noktada Romanya'nın savaşa katılması olumlu ve doğru karşılanmış, çıkarlarımız bakımından Romanya ile aynı vaziyette bulunduğumuza dikkat çekilmiştir. Romanya ile aynı vaziyette olduğumuzdan bahisle onun gibi davranmak gerektiği gazetelerde yer almıştır. Bu şekilde Osmanlı ordusunun ileri harekâtına da Romanya örneği ile haklılık kazandırılmaya çalışılmıştır.

Savaş sonrası yapılan antlaşmalar hakkında da basın tutumu iyimserdir. Osmanlı Devleti'nin, uğradığı felâketlerden sonra bu antlaşmaları imzalayabilmiş olması, bir başarı olarak görülmüştür.

Basın, bu savaşın Osmanlı Devleti için önemini takdir etmiştir. Türklerin tarihte hiçbir zaman bu kadar kötü bir duruma düşmediğı fikrini taşımıştır. Milletçe büyük bir felâket karşısında bulunulduğı bir sırada gazetelerin lehimize olan bazı olayları büyüttüğünü, aleyhimize olanları ise ya görmezden geldiğı ya da küçük göstermeye çalıştığının dikkate alınması gerekir. Ayrıca olayların yorumlanması başta hangi hükûmet bulunuyorsa ona göre de değışebilmiştir. Bu nedenle, basının savaşın bütününde tarafsız yayın yaptığını söylemek mümkün değildir. Basının savaş karşısındaki tutumu hakkında karar verilirken, savaş boyunca, özellikle Bâb-ı Âli Baskını'ndan sonra uygulanan şiddetli sansürün gazetelerin yayınlarına etkisinin de hesaba katılması yararlı olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

A-GAZETELER

1- İKDAM

Yazarı Belli Olan Makaleler

Ali Kemal; “Harp İstiyorlarsa Harp Ederiz”, İkdam, 2 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.5608.

.....; “Devletler ve Mesele-i Hâzıra”, İkdam, 19 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.5625.

.....; “Zafer Yine Bizimdir, Fakat..”, İkdam, 28 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.5635.

.....; “Yine Kâmil Paşa”, İkdam, 31 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.5638.

.....; “Cidâl İçinde Cidâl”, İkdam, 7 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.5645.

.....; “İngiltere-Devlet-i Osmaniye”, İkdam, 17 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.5655.

.....; “İki İctimâ’ ”, İkdam, 17 Kanûn-ı Evvel Efrenci 1912, Nu.5685.

.....; “Edirne”, İkdam, 21 Kanûn-ı Evvel Efrenci 1912, Nu.5689.

.....; “Devletler ve Müzâkerât-i Sulhiye”, İkdam, 25 Kanûn-ı Evvel Efrenci 1912, Nu.5693.

.....; “Avrupa’dan Asya’ya”, İkdam, 30 Kanun-ı Evvel Efrenci 1912, Nu.5698.

.....; “Müşkilâtın En Büyüğü”, İkdam, 3 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.5702.

.....; “İnkıtâ’-ı Müzâkerât”, İkdam, 6 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.5705.

.....; “Galat-ı Rüyet”, İkdam, 10 Kanun-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.5709.

.....; “Büyük Bir Nutk-ı Siyasî”, İkdam, 12 Nisan Efrenci 1913, Nu.5797.

.....; “Avusturya, İşkodra, Karadağ”, İkdam, 1 Mayıs Efrenci 1913, Nu.5816.

.....; “Avusturya-Siyaset ve Cesaret”, İkdam, 2 Mayıs Efrenci 1913, Nu.5817.

.....; “Mudhike mi? Fâcia mı?”, İkdam, 3 Mayıs Efrenci 1913, Nu.5818.

.....; “Hikmet-i Siyaset”, İkdam, 11 Mayıs Efrenci 1913, Nu.5826.

.....; “Bir Numune-i İbret”, İkdam, 14 Mayıs Efrenci 1913, Nu.5829.

.....; “İngiltere ile İtilâfımız”, İkdâm, 18 Mayıs Efrençî 1913, Nu.5833.

.....; “Devletler ve Musâlaha”, İkdâm, 29 Mayıs Efrençî 1913, Nu.5844.

.....; “Düşündüğümüzü Söyleyebiliriz”, İkdâm, 14 Haziran Efrençî 1913, Nu.5860.

.....; “Balkan Hükûmetleri-İtilâf-ı Müselles”, İkdâm, 29 Haziran Efrençî 1913, Nu.5875.

.....; “Muhârebe:Bulgaristan, Yunanistan”, İkdâm, 8 Temmuz Efrençî 1913, Nu.5884.

.....; “Fırsat Bu Fırsattır”, İkdâm, 12 Temmuz Efrençî 1913, Nu.5888.

.....; “Bulgaristan, Devlet-i Osmaniye, Yunanistan”, İkdâm, 13 Temmuz Efrençî 1913, Nu.5889.

.....; “Harp, Fakat Netice Ne Olabilir?”, İkdâm, 14 Temmuz Efrençî 1913, Nu.5890.

.....; “Devlet-i Osmaniye-Yunanistan”, İkdâm, 16 Temmuz Efrençî 1913, Nu.5892.

.....; “Azm ve İtidâl , Bâhusûs Tedbir”, İkdâm, 22 Temmuz Efrençî 1913, Nu.5898.

.....; “Avrupa'nın Hataları”, İkdâm, 25 Temmuz Efrençî 1913, Nu.5900.

.....; “Avrupa, Devlet-i Osmaniye, Balkan Hükûmetleri”, İkdâm, 27 Temmuz Efrençî 1913, Nu.5902.

Yazarı Belli Olmayan Makaleler

“Temelsiz İttifak”, İkdâm, 3 Teşrîn-i Evvel Efrençî 1912, Nu.5609.

“Osmanlılarda İntibâh”, İkdâm, 5 Teşrîn-i Evvel Efrençî 1912, Nu.5611.

“Vazife Başına”, İkdâm, 6 Teşrîn-i Evvel Efrençî 1912, Nu.5612.

“Balkanlar ve Makedonya”, İkdâm, 12 Teşrîn-i Evvel Efrençî 1912, Nu.5618.

“Artık Nevbet Silahındır”, İkdâm, 15 Teşrîn-i Evvel Efrençî 1912, Nu.5621.

“Bütün Alem Bize Bakıyor”, İkdâm, 18 Teşrîn-i Evvel Efrençî 1912, Nu.5624.

“Bütün Ümitler Osmanlı Muzafferiyetinde”, İkdâm, 27 Teşrîn-i Evvel Efrençî 1912, Nu.5634

“Kâmil Paşa”, İkdâm, 30 Teşrîn-i Evvel Efrençî 1912, Nu.5637.

“Balkanlar Statükosu Etrafında”, İkdâm, 6 Teşrîn-i Sâni Efrençî 1912, Nu.5644.

“Mütareke Müzâkerâtı”, İkdâm, 26 Teşrîn-i Sâni Efrençî 1912, Nu.5664.

“Mütareke ve Musâlaha Şerâiti”, İkdâm, 28 Teşrîn-i Sâni Efrençî 1912, Nu.5666.

“Musâlaha”, İkdâm, 18 Kanûn-ı Evvel Efrençî 1912, Nu.5686.

“Müzâkerât-ı Sulhiye Hakkında” “Bâb-ı Âlî'nin Yeni Kararı”, İkdâm, 2 Kanûn-ı Sâni Efrençî 1913, Nu.5701.

“Tehlikeli Devre”, İkdâm, 21 Kanûn-ı Sâni Efrençî 1913, Nu.5720.

“Bâb-ı Âlî'nin Cevabı Etrafında”, İkdâm, 23 Kanûn-ı Sâni Efrençî 1913, Nu.5722

“Tavassut Etrafında”, İkdâm, 10 Mart Efrençî 1913, Nu.5764.

“Şükrü Paşa”, İkdâm, 30 Mart Efrençî 1913, Nu.5784.

“Mutavassıtların Bâb-ı Âlî'ye Tebliği”, İkdâm, 1 Nisan Efrençî 1913, Nu.5786.

“Tavassut ve Balkanlılar”, İkdâm, 2 Nisan 1913, Nu.5787.

“Rus Hükûmetinin Tebliğnamesi”, İkdâm, 13 Nisan Efrençî 1913, Nu.5798.

“Balkan İttifakının Akıbeti”, İkdâm, 14 Nisan Efrençî 1913, Nu.5799.

“Trakya”, İkdâm, 28 Temmuz Efrençî 1913, Nu.5903.

“Bulgarlar mı Medenî İmiş, Yoksa Türkler mi?”, İkdâm, 29 Temmuz Efrençî 1913, Nu.5904.

“Sulhten Sonra”, İkdâm, 21 Teşrîn-i Sâni Efrençî 1913, Nu.6074.

2- SABAH

Diran Kelekyan; “Harp Bizim de İşimize Gelir”, Sabah, 3 Teşrîn-i Evvel Efrençî 1912, Nu.8275.

.....; “Hitâbe-i Harp” “Devlet-i Osmaniye'nin Hudud-ı Tabîisi Tuna Boyudur”, Sabah, 5 Teşrîn-i Evvel Efrençî 1912, Nu.8277.

.....; “Silah Başına”, Sabah, 9 Teşrîn-i Evvel Efrençî 1912, Nu.8281.

.....; “Harp ve İslahat”, Sabah, 12 Teşrîn-i Evvel Efrençî 1912, Nu.8284.

.....; “Artık Yeter”, Sabah, 15 Teşrîn-i Evvel Efrençî 1912, Nu.8287.

.....; “Vatan Muhârebesi” “Muhârebe-i Hâzıra Osmanlılık Muhârebesidir”, Sabah, 18 Teşrîn-i Evvel Efrençî 1912, Nu.8290.

.....; “Garp Efkâr-ı Umûmiyesi ve Biz” “Avrupa’nın Adaletine İtimâtsizlik Neden İleri Geldi?”, Sabah, 19 Teşrîn-i Evvel Efrençî 1912, Nu.8291.

.....; “Metânet Anları” “Zafer Sebâtla İktisap Olunur”, Sabah, 27 Teşrîn-i Evvel Efrençî 1912, Nu.8299.

.....; “Bugünkü Vaziyet” “Osmanlıların Teyakkuzu Avrupa’dan Adalet İster”, Sabah, 1 Teşrîn-i Sâni Efrençî 1912, Nu.8304.

.....; “Kâmil Paşa”, Sabah, 2 Teşrîn-i Sâni Efrençî 1912, Nu.8305.

.....; “Kılıçla Fasl-ı Dava Düstûru” “Avrupa’nın Hatt-ı Hareketinde İki Tezât”, Sabah, 8 Teşrîn-i Sâni Efrençî 1912, Nu.8311.

.....; “Rusya ve Avusturya İçin Atı”, Sabah, 17 Teşrîn-i Sâni Efrençî 1912, Nu.8320.

.....; “Mütareke ve Sulh Müzâkerâtı” “Sulh Şerâit-i Makule Dermiyânı ile Mümkündür”, Sabah, 21 Teşrîn-i Sâni Efrençî 1912, Nu.8324.

.....; “Açık Sözler” “Vaziyet-i Hâzırada Mevkîimiz”, Sabah, 25 Teşrîn-i Sâni Efrençî 1912, Nu.8328.

.....; “Harb-i Umûmî Tehlikesi Muvâcehesinde” “Menâfi’-i Osmaniye Nokta-i Nazarından Vaziyet”, Sabah, 26 Teşrîn-i Sâni Efrençî 1912, Nu.8329.

.....; “İki İttifak Arasında” “Bazı Vekâyık-ı Siyâsiye”, Sabah, 27 Teşrîn-i Sâni Efrençî 1912, Nu.8330.

.....; “Edirne Meselesi” “Edirne’yi Bir Osmanlı (Alsas Loren)i Yapmamalı”, Sabah, 29 Teşrîn-i Sâni Efrençî 1912, Nu.8332.

.....; “Londra Sulh Müzâkerâtı” “Osmanlı Menâfi’nin Müdâfaası İçin İki Rûkn-i Azim”, Sabah, 6 Kanûn-ı Evvel Efrençî 1912, Nu.8339.

.....; “Londra Müzâkerâtı ve İki Zümre-i Düveliye”, Sabah, 11 Kanûn-ı Evvel Efrençî 1912, Nu.8344.

.....; “Londra’da Ne Yapılacak?” “Süferâ Mükâlematı ve Biz”, Sabah, 13 Kanûn-ı Evvel Efrençî 1912, Nu.8346.

.....; “Arnavutluk Muhtâriyeti”, Sabah, 23 Kanûn-ı Evvel Efrençî 1912, Nu.8356.

.....; “İnkıta-ı Müzâkerât İhtimalatı” “Londra’ya Sulh İçin Gittik: İntihar İçin Değil!”, Sabah, 25 Kanûn-ı Evvel Efrençî 1912, Nu.8358.

.....; “Edirne Meselesi ve Devletler” “Bazı Rivâyât Hakkında”, Sabah, 28 Kanûn-ı Evvel Efrenci 1912, Nu.8361.

.....; “Müzâkerâta Yeni Bir Safha” “Sulh Büyük Devletlerin Elindedir”, Sabah, 1 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.8365.

.....; “İhtirâslar Karşısında” “Düşmanlarımız Muhârebe İstiyorlar, Kabulü Tabîdir”, Sabah, 5 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.8369.

.....; “Muhâsemeyn Arasında-Devletler Arasında” “Müşterek Nota ve Vaziyet-i Hâzıra”, Sabah, 18 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.8382.

.....; “Tahlil-i Metin” “Müşterek Nota Hakkında Bazı Mütâlaât”, Sabah, 20 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.8384.

.....; “Hükûmetin Beyannamesi Hakkında” “Avrupa İttifakı ve Devlet-i Osmaniye”, Sabah, 23 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.8387.

.....; “Yeni Kabine ve Avrupa”, Sabah, 25 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.8389.

.....; “Cevabî Notadan Sonra” “İade-i Muhâsemet ve Devletlerin Vazifesi”, Sabah, 31 Kanûn-ı Sâni Efrenci 1913, Nu.8395.

.....; “Bugünkü Vaziyet” “Devletler Arasında İade-i Müzâkerât Rivâyâtı, Saha-i Resmîyete İade-i Muhâsemet”, Sabah, 3 Şubat Efrenci 1913, Nu.8398.

.....; “Harp Zamanında” “Bizim Vazifemiz, Avrupa’nın Vazifesi”, Sabah, 4 Şubat Efrenci 1913, Nu.8399.

.....; “Balkan Meselesi ve İtalya” “Osmanlı, İtalya Münâsebât-ı Hâzırası”, Sabah, 15 Şubat Efrenci 1913, Nu.8410.

.....; “Hakkı Paşa Londra’da” “Şerefi ve Mes’uliyeti Büyük Bir Vazife”, Sabah, 17 Şubat Efrenci 1913, Nu.8412.

.....; “Bahr-ı Sefid Muvâzeneti” “İngiliz Politikası Hakkında”, Sabah, 21 Şubat Efrenci 1913, Nu.8416.

.....; “Londra Müzâkerâtı” “Hakkı Paşa’nın Vazifesi Hakkında”, Sabah, 24 Şubat Efrenci 1913, Nu.8419.

.....; “Balkan Mezâlîmi ve Avrupa’nın Menâfi” “Avam Kamarası Azasından Mister (Sayks) in Mektubu Münâsebetiyle”, Sabah, 2 Mart Efrenci 1913, Nu.8425.

- .....; “Müzâkerât-i Cedide-i Düveliye” “Dünkü Telgrafanamelere Dair”, Sabah, 8 Mart Efrenci 1913, Nu.8430.
- .....; “Roma’da Bir Müzakere” “Devlet-i Osmaniye, İtalya, Yunanistan”, Sabah, 23 Mart Efrenci 1913, Nu.8446.
- .....; “Kahramanlığın Kıymeti” “Edirne, Osmanlılık, Avrupa”, Sabah, 28 Mart Efrenci 1913, Nu.8451.
- .....; “Şükrü Paşa” “Tarihimizde ve Hayat- ı Millimizde Mevkîi”, Sabah, 29 Mart Efrenci 1913, Nu.8452.
- .....; “Sulh ve Harp Meselesi” “Devletlerin Tebliği Üzerine Mahiyeti”, Sabah, 1 Nisan Efrenci 1913, Nu.8455.
- .....; “Hukuk-ı Beyneddüvel Safhasında” “Sulh Meselesinde Avrupa’nın Vazife-i Cedidesi”, Sabah, 2 Nisan Efrenci 1913, Nu.8456.
- .....; “Ufk-ı Siyaside Yeni Bulutlar” “İşkodra Meselesi, Avusturya, Rusya”, Sabah, 3 Nisan Efrenci 1913, Nu.8457.
- .....; “Nümâyîş-i Bahri” “Karadağ’a Karşı Kara Kuvveti Lâzımdır”, Sabah, 4 Nisan Efrenci 1913, Nu.8458.
- .....; “İstikbâlin Politikası Nasıl Hazırlanır” “Maziden Misallar, Hâl Hakkında Tedkikat”, Sabah, 7 Nisan Efrenci 1913, Nu.8461.
- .....; “Mösyö ‘Dutman Holveg’in Nutku” “Balkanların Vaziyet-i Cedidesi-Hayatiyet, Meselesi”, Sabah, 10 Nisan Efrenci 1913, Nu.8464.
- .....; “Muvâzenet-i Cedide Uzuvarı” “Arnavutluk’un Hududu”, Sabah, 11 Nisan Efrenci 1913, Nu.8465.
- .....; “Rusya’nın Beyannamesi” “Tahlil-i Metin”, Sabah, 13 Nisan Efrenci 1913, Nu.8467.
- .....; “Arnavutluk Meselesinde Osmanlı Siyaseti” “Vaziyet-i Hâzıra ve Menâfi’-i Osmaniye”, Sabah, 1 Mayıs Efrenci 1913, Nu.8485.
- .....; “Diplomasinin Galebesi” “Arnavutlar v e Politika Entrikalari”, Sabah, 3 Mayıs Efrenci 1913, Nu.8487.

- .....; “Karadağ Kralının Hud’sı” “Rusya, Avusturya, Devlet-i Osmaniye”, Sabah, 5 Mayıs Efreni 1913, Nu.8489.
- .....; “Keşf-i Avâkıp Düstûru” “Politika Tahlilatından”, Sabah, 10 Mayıs Efreni 1913, Nu.8494.
- .....; “Adalar Meselesi” “Sulhten Sonra Devlet-i Osmaniye ve Yunanistan”, Sabah, 27 Mayıs Efreni 1913, Nu.8511.
- .....; “Balkanlıların İhtilâfâtı Muvâcehesinde” “Düvel-i Muazzama ve Biz”, Sabah, 28 Mayıs Efreni 1913, Nu.8512.
- .....; “Sır (Edward Grey) in Tebliği” “Balkan Muvâzeneti ve Mesâil-i Hâzıra”, Sabah, 30 Mayıs Efreni 1913, Nu.8514.
- .....; “Balkanlılar ve Düvel-i Muazzama” “Bizim Vâziyetimiz”, Sabah, 10 Haziran Efreni 1913, Nu.8525.
- .....; “Muhârebe Endişeleri” “Bazı İhtimaller”, Sabah, 11 Haziran Efreni 1913, Nu.8526.
- .....; “Balkan İhtilâfâtı ve Romanya” “Acaba Maksat Yeni Bir Taviz mi?”, Sabah, 30 Haziran Efreni 1913, Nu.8545.
- .....; “Balkanlarda Safhat-ı Ahire” “Göz Önündeki Galeyan İhtirâs İntibâhı Müeddi Olmalı”, Sabah, 3 Temmuz Efreni 1913, Nu.8548.
- .....; “İlân-ı Harp Takdirinde” “Teşebbüsün Şeklinden Ziyâde Neticesine Bakmalı”, Sabah, 4 Temmuz Efreni 1913, Nu.8549.
- .....; “İki Sima (Şarl Dö Hohenzollern)-(Ferdinand Dö Guburg?)”, Sabah, 13 Temmuz Efreni 1913, Nu.8558.
- .....; “Avrupa Yeni Bir Prensip Muvâcehesinde” “Netâyic-i Harbiye Düstûru İflas Etti, Aheng-i Menâfi’ ve Muvâzenet Düstûru Payidar Oluyor”, Sabah, 14 Temmuz Efreni 1913, Nu.8559.
- .....; “Ahenkdar Menfaatler” “Harekât-ı Askeriye İçin Değil, Muvâzenet-i Cedide Hakkında İttifak ve İtilâf Lâzım”, Sabah, 17 Temmuz Efreni 1913, Nu.8562.
- .....; “Nota Hakkında” “Vaziyet-i Hâzıra ve Avrupa”, Sabah, 21 Temmuz Efreni 1913, Nu.8566.

.....; “Bâb-ı Âlî'nin Notası ve Devletler” “Niş Müzâkerâtı-Dersâadet Müzâkerâtı”, Sabah, 22 Temmuz Efrençî 1913, Nu.8567.

.....; “Avrupa Bitarafılığını Nasıl İspat Edecek?” “Bir Lazime-i Adalet-Bir Vazife-i Medeniyet”, Sabah, 25 Temmuz Efrençî 1913, Nu.8569.

.....; “Üç Mükâleme Karşısında” “Bükreş'te, Londra'da, Kabineler Beyninde”, Sabah, 31 Temmuz Efrençî 1913, Nu.8575.

.....; “Bükreş Müzâkerâtı ve Politika Tezâhürâtı” “Romanya ve Yunanistan-Rusya ve İngiltere”, Sabah, 1 Ağustos Efrençî 1913, Nu.8576.

.....; “Medeni yet Nâmına!!” “Osmanlıların Avrupa'dan Bekledikleri Eser-i A dalet”, Sabah, 6 Ağustos Efrençî 1913, Nu.8581.

.....; “İstanbul'da ve Bükreş'te” “Aheng-i Düveli Tecelliyâtına Dair”, Sabah, 9 Ağustos Efrençî 1913, Nu.8584.

.....; “Aheng-i Düveli Tehlikede” “Avrupa İçin Yegâne Selâmet Çaresi” “Zübde-i Ahvâl”, Sabah, 10 Ağustos Efrençî 1913, Nu, 8585.

.....; “Balkanlarda Muvâzenet-i Hakikiye” “Bâb-ı Âlî'nin Cevabı Münâsebetiyle” “Zübde-i Ahvâl”, Sabah, 12 Ağustos Efrençî 1913, Nu.8587.

.....; “Osmanlı- Bulgar Musâlahası” “Vaziyet-i Hâzıra”, Sabah, 30 Eylül Efrençî 1913, Nu.8634.

.....; “Bir Ahidnâmenin Tahlili” “Avrupa Matbuatının Neşriyatı Münâsebetiyle”, Sabah, 27 Teşrîn-i Sâni Efrençî 1913, Nu.8689.

3- TANİN

Yazarı Belli Olan Makaleler

Babanzade İsmail Hakkı; “Harb-i Hazırın Mes'uliyeti”, Cenin, 18 Teşrîn-i Evvel Efrençî 1912, Nu.1474.

.....; “Mes'uliyet-i Harp”, Tanin, 2 Şubat Efrençî 1913, Nu.1499.

.....; “(...) Sulh Şayiaları”, Tanin, 12 Şubat Efrençî 1913, Nu.1509.

.....; “Hakkı Paşa'nın Beyânâtı”, Tanin, 18 Şubat Efrençî 1913, Nu.1515.

.....; “Asya'ya Avdet Nazariyât-ı Acibesî”, Tanin, 29 Şubat Efrençî 1913, Nu.1526.

- .....; "Taleb-i Tavassut", Tanin, 6 Mart Efrenci 1913, Nu.1531.
- .....; "Edirne Sükût Etti, Fakat Millet Manen Yükseldi", Tanin, 29 Mart Efrenci 1913, Nu.1554.
- .....; "Edirne'nin Sükûtundan Sonra", Tanin, 30 Mart Efrenci 1913, Nu 1555.
- .....; "Tavassut ve Adalar", Tanin, 31 Mart Efrenci 1913, Nu.1556.
- .....; "Devletler Notayı Bâb-ı Âlî'ye Verdiler", Tanin, 1 Nisan Efrenci 1913, Nu.1557.
- .....; "Son Söz Devletlerindir", Tanin, 2 Nisan Efrenci 1913, Nu.1558.
- .....; "Nümâyiş-i Bahri Münâsebetiyle", Tanin, 3 Nisan Efrenci 1913, Nu,1559.
- .....; "Almanya Başvekilinin Nutku", Tanin, 10 Nisan Efrenci 1913, Nu.1566.
- .....; "Rusya Hâriciye Nâzırının Beyannamesi", Tanin, 13 Nisan Efrenci 1913, Nu.1569.
- .....; "Hilâl ve Kartal", Tanin, 14 Nisan Efrenci 1913, Nu.1570.
- .....; "Sırbistan'ın Mevkîi", Tanin, 29 Nisan Efrenci 1913, Nu.1585.
- .....; "İşkodra ve Düvel-i Muazzama", Tanin, 30 Nisan Efrenci 1913, Nu.1586.
- .....; "Buhrân", Tanin, 1 Mayıs Efrenci 1913, Nu.1587.
- .....; "Arnavutluk'ta Anarşi", Tanin, 2 Mayıs Efrenci 1913, Nu.1588.
- .....; "Osmanlılık İçinde Arnavutluk", Tanin, 4 Mayıs Efrenci 1913, Nu.1590.
- .....; "Osmanlılık Hâricinde Arnavutluk", Tanin, 5 Mayıs Efrenci 1913, Nu.1591.
- .....; "Bir Hatve-i İtilâf", Tanin, 10 Mayıs Efrenci 1913, Nu.1596.
- .....; "Arnavutluk'un Şekli-i İdâresi", Tanin, 13 Mayıs Efrenci 1913, Nu.1599.
- .....; "İtalya ve Yunanistan", Tanin, 20 Mayıs Efrenci 1913, Nu.1606.
- .....; "Mesele-i Sulhteki Teehhürat", Tanin, 23 Mayıs Efrenci 1913, Nu.1609.
- .....; "Balkanlarda Harp İhtimali", Tanin, 27 Mayıs Efrenci 1913, Nu.1614.
- .....; "Avrupa Bıktı", Tanin, 29 Mayıs Efrenci 1913, Nu.1615.
- .....; "İn'ikad-ı Sulh", Tanin, 31 Mayıs Efrenci 1913, Nu.1671.
- .....; "Hâl ve Mevki", Tanin, 4 Haziran Efrenci 1913, Nu.1621.

- .....; “Yine Adalar Meselesi”, Tanin, 7 Haziran Efrenci 1913, Nu.1624.
- .....; “Menba’-ı Nifak: Makedonya”, Tanin, 9 Haziran Efrenci 1913, Nu.1626.
- .....; “Milleti Dağidar Edecek Bir Vak’a”, Tanin, 12 Haziran Efrenci 1913, Nu.1629.
- .....; “Yeni Kabine”, Tanin, 14 Haziran Efrenci 1913, Nu.1631.
- .....; “İlan-ı Harpsiz Bir Harp”, Tanin, 1 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1648.
- .....; “İtalya ve Adalar”, Tanin, 11 Ağustos Efrenci 1913, Nu.1688.
- .....; “Cevabî Notamız”, Tanin, 13 Ağustos Efrenci 1913, Nu.1690.
- Hüseyin Cahit; “Statüko”, Renin, 2 Teşrin-i Sâni Efrenci 1912, Nu.1489.
- .....; “Yegâne Çare”, Renin, 4 Teşrin-i Sâni Efrenci 1912, Nu.1491.
- .....; “Cevap ve Harp”, Tanin, 1 Şubat Efrenci 1913, Nu.1498.
- .....; “Bugün”, Tanin, 3 Şubat Efrenci 1913, Nu.1500.
- .....; “Musâlahadan Sonra”, Tanin, 12 Ağustos Efrenci 1913, Nu.1689.
- .....; “Sulh”, Tanin, 7 Teşrin-i Evvel Efrenci 1913, Nu.1721.

Yazarı Belli Olmayan Makaleler

- “Harp”, Tanin, 2 Teşrin-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1458.
- “Harp”, Tanin, 3 Teşrin-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1459.
- “Niçin Uzuyor”, Tanin, 4 Teşrin-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1460.
- “Harbe Doğru”, Tanin, 5 Teşrin-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1461.
- “Hele Şükür!”, Tanin, 9 Teşrin-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1465.
- “Devletlerin Umûr-i Dahîliyemize Müdâhalesi”, Tanin, 12 Teşrin-i Evvel Efrenci 1912, Nu. 1468.
- “Muhârebe Başlıyor”, Cenin, 15 Teşrin-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1471.
- “Muhârebe”, Cenin, 18 Teşrin-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1474.
- “Yunanistan ile Ne Oluyor?”, Cenin, 19 Teşrin-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1475.
- “Metânet ve İtidâl Günleri”, Senin, 25 Teşrin-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1481.
- “Müdâhale-i Siyâsiye”, Senin, 26 Teşrin-i Evvel Efrenci 1912, Nu. 1482.

- “Buhrân-ı Vükelâ”, Hak, 30 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1912, Nu.1486.
- “Avrupa Efkâr-ı Umûmiyesine Dair”, Renin, 3 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.1490.
- “İki Politika”, Tanin, 8 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.1495.
- “Muhârebeye Devam Edilecekse...”, Tanin, 9 Teşrîn-i Sâni Efrenci 1912, Nu.1496.
- “Harbe Karşı Vaziyetimiz”, Tanin, 6 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1653.
- “Bulgarların Mezâlim-i Cedidesi”, Tanin, 9 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1656.
- “Bulgaristan’ın Mağlûbiyeti-Romanya’nın İlân-ı Harbi”, Tanin, 12 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1659.
- “Ordu-yi Osmani’nin Hareketi”, Tanin, 13 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1660.
- “Biz de Romanya Gibi..”, Tanin, 14 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1661.
- “Nokta-i Nazarımız”, Tanin, 18 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1665.
- “Edirne’ye!”, Tanin, 21 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1668.
- “Müzaaf 10 Temmuz”, Tanin, 23 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1670.
- “Edirne’nin İstirdâdı ve Avrupa”, Tanin, 25 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1671.
- “Zulümde Israr”, Tanin, 26 Temmuz Efrenci 1913, Nu.1672.
- “Bükreş Konferansı”, Tanin, 1 Ağustos Efrenci 1913, Nu.1678.
- “Devletlerin Teşebbüs-i Müştereki”, Tanin, 8 Ağustos Efrenci 1913, Nu.1685.
- “İcrâsı Zarûrî Bir Teşebbüs” “Üsârâmızın Katl ve İdamı Münâsebetiyle:”, Tanin, 4 Ağustos Efrenci 1913, Nu.1681.

B-HATIRALAR

Mahmut Muhtar; Maziye Bir Nazar, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1999.

Türkgeldi, Ali Fuat; Görüp İşittiklerim, TTK, Ankara 1987.

C- TETKİK ESERLER

1. Kitaplar

Armaoğlu, Fahir; 19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), TTK, Ankara 1997.

.....; Siyasi Tarih (1789-1960), Sevinç Matbaası, Ankara 1973.

Baykal, Hülya; Türk Basın Tarihi 1831-1923: (Tanzimat-Meşrutiyet- Millî Mücadele Dönemleri), Afa Matbaacılık , İstanbul 1990.

Bayur, Yusuf Hikmet; Türk İnkılabı Tarihi, TTK, C.2 Kısım II, Ankara 1991.

Bıykoğlu, Tevfik; Trakya'da Milli Mücadele, TTK, C.1, Ankara 1987.

Halaçoğlu, Ahmet; Balkan Harbi Sırasında Rumeli'nden Türk Göçleri (1912-1913), TTK, Ankara 1995.

İnuğur, M. Nuri; Basın ve Yayın Tarihi, Der Yayınları, İstanbul 2002.

Karal, Enver Ziya; Osmanlı Tarihi, TTK, C.9, Ankara 1999.

Lewis, Bernard; Modern Türkiye'nin Doğuşu, (Çev:Metin Kıratlı), TTK, Ankara 2000.

Oral, Fuat Süreyya; Türk Basın Tarihi, Yeni Adım Matbaası, İstanbul 1967(?).

Shaw, Stanford -E.K.Shaw; Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, (Çev.Mehmet Harmancı), C.2, E Yayınları, İstanbul 1993.

Şapolyo, Enver Behnan; Türk Gazeteciliği Tarihi Her Yönüyle Basın, Güven Matbaası, Ankara 1971.

Topuz, Hıfzı; Yüz Soruda Türk Basın Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973.

Tökin, Füzûzan Hüsrev; Basın Ansiklopedisi, Kulen Basınevi, İstanbul 1963.

2. Makaleler

Akyüz Kenan; "Tanin", Türk Ansiklopedisi, C. 30, MEB Yay., Ankara 1981, s.380.

Kodaman, Bayram; "Osmanlı Siyasî Tarihi (1876-1920)", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C.12, Kombassan Şirketler Grubu, İstanbul 1989, s.162-169.

Koloğlu, Orhan; "Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.1, İletişim Yay. , İstanbul 1985, s. 89-90.

Küçük, Cevdet; "Balkan Savaşı", T.D.V.İ.A. , C.5, İstanbul 1992, s.23-24.

Tevetoğlu, Fethî; "İkdam", Türk Ansiklopedisi, C. 20, MEB Yay., Ankara 1972, s.55-56.

3. Maddeler

Ana Britannica; “Sabah”, C. 18, Ana Yay., İstanbul 1987.

Ana Britannica; “Tanin”, C. 20, Ana Yay., İstanbul 1987.

Meydan Lorousse; “Diran Kelekyan”, C. 3, Meydan Yayınevi, İstanbul 1990.

4. Tezler

Balcı, Sezai; II. Meşrutiyet Döneminde İktam Gazetesi(1908-1909), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000.

DİZİN

A

Abdülhamit 4, 17, 19, 68
Adnan Adıvar..... 17, 19, 20
Adriyatik 50, 55, 83
Afrika..... 50, 69
Ahmet Cevdet 16, 17, 18, 19
Ahmet Emin Yalman 19, 20
Ahmet İzzet Paşa 9
Ahmet Mucid 18
Ahmet Muhtar Paşa 6, 42
Ahmet Rasim 17, 19
Ali Kemal 14, 17, 18, 20, 23, 37, 39, 42,
45, 47, 54, 55, 56, 58, 68, 69, 77, 81,
87, 89, 94, 96, 100, 101, 104, 108,
112, 114, 121, 125, 131, 132, 133,
136, 137, 140
Ali Naci Karacan 18
Ali Reşit..... 17
Almanya.... 5, 36, 44, 45, 47, 54, 55, 75,
76, 79, 80, 81, 109, 114, 126, 129
Anadolu... 11, 13, 20, 24, 40, 50, 68, 73,
121, 122, 123, 125
Antlaşması 9, 10, 11, 75, 81, 83, 85, 90,
92, 93, 96, 99, 107, 111, 113, 116,
118, 120, 122, 123, 124, 138, 139,
142
Arif Cemil..... 19
Arnavutlar 12, 133, 134
Arnavutluk 4, 7, 8, 9, 11, 12, 24, 30, 50,
53, 77, 79, 83, 123, 124, 125, 126,

127, 128, 129, 130, 131, 132, 133,
134, 135, 136, 137

Asım Us..... 20
Asya 8, 13, 30, 50, 60, 68, 69, 81, 84,
109, 123
Avlonya..... 129, 132
Avrupa... 3, 5, 12, 13, 16, 17, 20, 27, 28,
29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40,
43, 44, 45, 46, 49, 50, 52, 56, 57, 58,
60, 61, 62, 65, 68, 69, 70, 73, 74, 75,
76, 77, 79, 80, 82, 84, 85, 86, 87, 91,
96, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104,
105, 106, 107, 108, 110, 111, 112,
113, 114, 115, 116, 117, 118, 120,
121, 122, 124, 126, 127, 128, 130,
135, 139, 140, 141, 142
Avusturya.... 3, 5, 12, 36, 44, 45, 46, 47,
50, 54, 55, 60, 76, 78, 83, 84, 93, 94,
105, 109, 114, 116, 120, 123, 127,
128, 130, 131, 132, 133, 135, 136,
137

Ayastefanos Antlaşması..... 3, 51

B

Babanzade İsmail Hakkı . 17, 20, 64, 65,
66, 67, 69, 71, 72, 74, 75, 76, 78, 81,
83, 84, 85, 86, 91, 95, 97, 118, 123,
124, 125, 126, 127, 130, 132, 134,
135, 136
Bâb-ı Âlî 8, 9, 21, 28, 31, 33, 34, 53, 54,
58, 59, 60, 61, 63, 72, 74, 81, 86,
108, 109, 117, 138, 142

Balkan Savaşları 1, 2, 3, 12, 13, 16, 121, 139
Balkanlar..... 3, 30, 44, 45, 54
Belgrat..... 96, 97
Berlin Antlaşması 3, 4, 5, 72
Berşold..... 29
Birinci Dünya Savaşı 13, 15, 22
Bolşevik 20
Bosna-Hersek..... 3, 94
Bozcaada..... 6, 11
Bulgaristan 3, 4, 5, 7, 10, 11, 12, 23, 26, 28, 33, 40, 44, 51, 58, 72, 73, 83, 84, 91, 92, 94, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 108, 109, 110, 112, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 128, 134, 137, 138, 139, 140, 142
Bulgarlar . 6, 7, 9, 10, 11, 23, 30, 31, 40, 54, 56, 84, 92, 100, 103, 108, 139, 141, 142
Büyük Elçiler Konferansı 7, 11, 12
C
Cavid Paşa..... 129, 131
Cenin..... 21, 31, 32, 33, 34, 35, 36
Cermenlik..... 76
Ç
Çatalca 6, 7, 8, 9, 64, 65, 115, 138
D
Danef..... 56
Darülfünun 4
Debre..... 77
Dedeağaç..... 10
Deraç 83

Dimetoka..... 10, 22
Diran Kelekyan ... 19, 25, 26, 28, 30, 31, 33, 35, 36, 39, 40, 42, 43, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 65, 67, 70, 73, 74, 75, 78, 80, 82, 85, 86, 88, 92, 93, 95, 98, 99, 102, 103, 106, 108, 109, 111, 117, 119, 121, 122, 123, 124, 127, 128, 129, 131, 133, 135, 138, 139, 140, 142
Drama..... 10
Dutman Holveg 75

E

Edirne.. 6, 7, 8, 9, 10, 22, 26, 44, 51, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 63, 64, 70, 71, 72, 74, 78, 94, 99, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 118, 120, 121, 122, 126, 139, 140, 141
Edward Grey 5, 67, 87, 88
Enez..... 9, 10, 107, 108, 112, 115, 117
Enver Bey..... 8
Esat Paşa 130, 131, 132, 133, 135
F
Falih Rıfkı 17, 20, 22
Fransa.. 5, 10, 42, 44, 45, 46, 54, 55, 75, 76, 81, 93, 114, 126, 128, 129, 131, 136
G
Gazî Osman Paşa 71
Gelibolu..... 56, 65
Gıolotti 5
Girit..... 9, 34, 80, 123

Goliç Paşa 68, 69
 Grey (Edward) 7, 67, 80, 86, 87, 111

H

Hak..... 21, 32, 42, 43
 Hakkı Paşa 66, 67, 80
 Hasan Bedreddin..... 19
 Hazret-i İsa..... 142
 Hohenzollern..... 102
 Holveg (Dutman) 75, 76
 Hristiyanlar 3
 Hudâvendigar Gazî 26
 Hürriyet ve İtilâf Fırkası 18, 34
 Hüseyin Cahit 14, 17, 19, 20, 21, 22, 44,
 63, 64, 120, 138
 Hüseyin Kazım 20
 Hüseyin Rahmi 17

I

İslavlar 132

İ

İkdam .. 2, 14, 16, 17, 18, 19, 23, 24, 26,
 27, 30, 32, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 44,
 45, 47, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 58, 59,
 60, 61, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 73,
 76, 77, 79, 81, 82, 86, 87, 89, 93, 94,
 95, 96, 99, 100, 101, 103, 104, 108,
 111, 112, 113, 114, 121, 125, 127,
 131, 132, 133, 135, 136, 137, 138,
 139, 140, 141, 142
 İkinci Balkan Savaşı 9
 İktihâm 18
 İmroz..... 11
 İngilizler..... 22, 41, 45, 81

İngiltere 5, 10, 12, 34, 36, 41, 44, 45, 46,
 47, 52, 54, 55, 66, 67, 76, 79, 80, 81,
 84, 85, 103, 110, 111, 112, 113, 114,
 119, 122, 127, 129, 131

İpek..... 77

İsmail Kemal Bey..... 129

İstanbul.... 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13,
 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 25, 30, 35,
 50, 55, 56, 64, 68, 73, 78, 100, 104,
 107, 108, 109, 116, 117, 122, 137,
 138, 139

İsviçre..... 17, 127

İşkodra... 6, 8, 77, 78, 79, 115, 126, 127,
 128, 129, 130, 131, 133, 135

İştîp..... 10

İtilâf-ı Müselles... 46, 49, 50, 55, 76, 82,
 93, 94, 120, 130, 135

İttifak-ı Müselles. 49, 50, 52, 76, 81, 82,
 93, 94, 109, 120, 131

İttihât ve Terakki... 3, 4, 7, 8, 13, 14, 15,
 16, 17, 18, 19, 21, 22, 33, 42, 80, 138

İttihat ve Terakki Fırkası..... 8

İttihatçılar 8, 14

İzmir 20

J

Japonya..... 47

K

Kâmil Paşa 6, 8, 41, 42

Karadağ... 4, 5, 9, 12, 27, 28, 36, 77, 78,
 79, 115, 119, 123, 126, 127, 128,
 130, 131, 132, 133, 135

Karadeniz 7, 10

Karol 102, 118
 Kavala 9, 118, 120, 121
 Kıbrıs Muâhedenâmesi 81
 Kırklareli 10, 44

L

Limni 6
 Londra 7, 8, 9, 10, 11, 12, 19, 45, 47, 51,
 52, 53, 56, 57, 63, 65, 66, 67, 80, 81,
 85, 86, 89, 90, 96, 99, 107, 110, 111,
 113, 116, 118, 119, 121, 122, 123,
 124, 125, 129, 131, 135
 Londra Konferansı 52

M

Mahmut Sadık 17, 19
 Mahmut Şevket Paşa 8, 64, 95, 96
 Makedonya 3, 4, 6, 9, 13, 30, 53, 54, 83,
 91, 94, 103, 105, 116, 125, 136, 142
 Malta 22
 Manastır 10, 83
 Mecdi Saadettin 18
 Mesta Irmağı 11
 Midilli 6
 Mihran Efendi 19, 20
 Millî Mücâdele 16, 17, 20
 Mizan 14

N

Naceviç 104, 107
 Nâzım Paşa 8
 Necip Asım 17
 Nikola 28, 128, 130, 131
 Niş 108, 109
 Niyazi Bey 132

O

Osmanlı . 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12,
 13, 14, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32,
 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44,
 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54,
 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 68, 69,
 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81,
 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 93,
 94, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 104,
 105, 106, 107, 109, 110, 111, 112,
 113, 115, 117, 118, 119, 120, 122,
 123, 124, 125, 126, 129, 130, 131,
 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138,
 139, 141
 Osmanlı Devleti 1, 4, 5, 8, 9, 11, 13, 26,
 40, 44, 47, 51, 54, 57, 62, 72, 75, 76,
 79, 91, 101, 105, 106, 108, 119, 122,
 124

P

Papadopulos 18
 Paris 17, 18, 86, 88
 Perzerin 77
 Petersburg 77, 93, 96, 104, 111, 113,
 115, 116
 Plevne 71

R

Renin 21, 32, 43, 44
 Reuter 56, 124
 Roma 122, 123
 Romanya ... 9, 10, 31, 45, 54, 58, 92, 93,
 94, 95, 96, 97, 98, 101, 102, 103,

104, 105, 106, 107, 111, 112, 113,
114, 115, 118, 119, 120
Rumeli4, 5, 9, 24, 25, 33, 40, 44, 45, 50,
51, 55, 68, 69, 82, 93, 121, 122, 126,
128, 129, 135, 142
Rusya 3, 4, 5, 10, 35, 36, 44, 45, 46, 47,
54, 55, 60, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 83,
92, 93, 94, 97, 103, 105, 109, 110,
111, 113, 116, 119, 120, 127, 128,
130, 131, 132, 135, 136

S

Sabah... 2, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 24, 25,
26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36,
39, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 48, 49, 50,
51, 52, 53, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62,
65, 67, 70, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 80,
81, 82, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 93,
94, 95, 97, 98, 99, 102, 103, 105,
106, 107, 108, 109, 111, 116, 117,
118, 119, 120, 121, 122, 123, 124,
126, 127, 128, 129, 130, 131, 133,
135, 137, 138, 139, 140, 142
Sait Halim Paşa..... 9, 95
Sakız..... 6
Sasanof..... 77, 78, 109
Selanik 6, 10, 21, 91
Sen Jeyms Konferansı..... 7
Senin 21, 32, 40, 41
Serez..... 10
Sırbistan 3, 4, 5, 7, 10, 11, 12, 23, 28,
33, 46, 50, 55, 82, 83, 84, 86, 91, 92,
93, 94, 97, 112, 114, 119, 128, 133,
134, 137, 138

Siliste..... 93
Slavlar 3
Sofya 5, 27, 63, 83, 96
Sultan Ahmet Mitingi..... 26

Ş

Şemseddin Sami..... 18
Şinasi Hikmet..... 17
Şura- Ümmet..... 21
Şükrü Paşa..... 70, 71

T

Taleyran 52, 118
Tanin ... 2, 14, 20, 21, 22, 24, 25, 27, 28,
29, 32, 33, 40, 41, 45, 46, 48, 63, 64,
65, 66, 67, 69, 71, 72, 74, 75, 76, 78,
80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 90, 91,
95, 96, 97, 99, 101, 102, 104, 105,
106, 107, 109, 110, 111, 112, 113,
115, 116, 117, 118, 119, 120, 123,
124, 125, 126, 127, 129, 130, 132,
133, 134, 135, 136, 138, 140, 141,
142
Taviran 141
Tekfur Dağı 62
Teodor Kasap 17
Tercüman-ı Hakikat 14, 16
Tevfik Fikret 20
Tevfik Paşa..... 8, 53
Times..... 46, 67
Tirubuna 126
Trablusgarp 4, 29, 35, 125
Trakya 6, 7, 9, 10, 13, 108, 109, 117,
138, 141, 142

Tuna 26

Türkiye 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 19, 20,
24, 29, 30, 31, 32, 33, 45, 50, 58, 65,
66, 73, 78

U

Uşi Musâlahanamesi 125

Ü

Üsküp 6, 10

V

Veled Çelebi 17

Viyana Kongresi 52

W

W.M.Sloane 12

Y

Yakov 77

Yakup Kadri 17

Yanya 6, 8, 71, 129

Yeni Gazete 14

Yunanistan .. 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 23,

32, 33, 34, 52, 83, 84, 86, 90, 92, 94,

99, 100, 104, 112, 114, 119, 120,

121, 122, 123, 124, 125, 128, 138,

140

Yunanlılar 6, 99, 100

ÖZ GEÇMİŞ

11.12.1978'te Ordu'nun Aybastı ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Sarıyar Köyü İlkokulunda yaptı. Ortaokulu Aybastı Lisesi'nde, lise öğrenimini de Ordu Lisesi'nde tamamladı. 1995 yılında Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği bölümüne girdi. 1999 yılında buradan mezun oldu. 2000 yılında Kayseri'de Sosyal Bilgiler Öğretmeni olarak göreve başladı. 2001 yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde lisansüstü öğrenime başladı. Hâlen Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir ilköğretim okulunda Sosyal Bilgiler Öğretmenliği yapmaktadır.

Adres _____ :

Sümer Osman Göksu İlköğretim Okulu

Yeni Emniyet Yanı

Kocasinan-KAYSERİ

Tel : 0 352 338 1276

Gsm : 0 536 345 7847

e-posta: 4030630118@erciyes.edu.tr

emuezzinoglu@yahoo.com